

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**X ve Z KUŞAKLARININ DİN ALGISİ: KADINHANI
MERKEZ ÖRNEĞİ**

FATMA ZEHRA ÖZKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
DOÇ. DR. ARIF KORKMAZ**

KONYA-2023

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatma Zehra ÖZKAN		
	Numarası	18810201113		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Din Sosyolojisi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	X ve Z Kuşağının Din Algısı: Kadınhanı Merkez Örneği			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Fatma Zehra ÖZKAN
Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatma Zehra ÖZKAN		
	Numarası	18810201113		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Din Sosyolojisi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr Arif KORKMAZ		
Tezin Adı	X ve Z Kuşaklarının Din Algısı: Kadınhanı Merkez Örneği			

ÖZET

Bu araştırmada, X ve Z Kuşaklarının din algılarındaki benzerlik ve farklılıkların tespit edilmesi, aynı zamanda sınırlı sayıda sunulan kuşak ve din etkileşimi çalışmalarına yönelik ek bir katkı sunulması hedeflenmiştir. Bundan dolayı araştırmanın evrenini X ve Z Kuşakları oluşturmaktadır. Konya Kadınhanı ilçesindeki Anadolu Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde eğitim gören Z Kuşağı öğrencileri, ayrıca bu öğrencilerin X Kuşağı olan anne babaları ve Z Kuşağı kardeşleri örnekleme dahil edilmiştir. Örneklem büyüklüğü 1132 kişiden oluşmaktadır.

Çalışmada, nitel veri toplama yöntemlerinden, literatür taraması olarak adlandırılan “belgesel gözlem/tarama” yöntemiyle, nicel veri toplama aracı olan “anket” yöntemi kullanılmıştır. Ankette 85 soru yer alırken, katılımcıların demografik ve sosyokültürel profillerinin yanı sıra dini algı düzeyleri de ortaya konulmaya çalışılmış ve anket sonuçlarının SPSS programıyla ki-kare analizi yapılarak, elde edilen bulgular grafiklerle sunulmuştur. X ve Z kuşağı katılımcıların dini inanç düzeyinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, dini yaşayış şeklinin X kuşağında yüksek, Z kuşağında ise düşük olduğu tespit edilmiş ve iki kuşak arasındaki farklılıklar ile bu farklılıklara neden olan faktörlerin ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: X Kuşağı, Z Kuşağı, Din, Din Algısı, Kuşak Çatışması.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	Fatma Zehra ÖZKAN		
	Student Number	18810201113		
	Department	Philosophy and Religious Studies / Sociology of Religion		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr Arif KORKMAZ		
Title of the Thesis/Dissertation	The Perception of Religion in Generations X and Z: The Case of Kadınhanı Center			

ABSTRACT

In this study, the aim was to identify the similarities and differences in the religious perceptions of X and Z generations, and to provide an additional contribution to the limited number of existing studies on generation and religion interaction. Therefore, the population of the study consists of X and Z generations. Z generation students attending Anatolian High School, Anatolian Imam Hatip High School, Girls' Anatolian Imam Hatip High School, and Vocational and Technical Anatolian High School in Kadınhanı district of Konya were included in the sample, along with their X generation parents and Z generation siblings. The sample size consisted of 1132 individuals.

Qualitative data collection method of "documentary observation/scanning" referred to as literature review and quantitative data collection instrument of "questionnaire" were used in the study. The questionnaire included 85 questions, aiming to reveal participants' demographic and sociocultural profiles as well as their levels of religious perception. The questionnaire results were analyzed using the chi-square analysis in SPSS program, and the findings were presented with graphs. It was found that X and Z generation participants had a high level of religious belief. Additionally, it was determined that the religious lifestyle was more prevalent among X generation, while it was lower among Z generation, and the differences between the two generations and the factors causing these differences were identified.

Keywords: Generation X, Generation Z, Religion, Religious Perception, Generational Conflict.

ÖN SÖZ

Kuşaklar konusu, geleceği şekillendirecek genç nesil ile geleceğe ışık tutacak deneyimlere sahip olan yaşlı nesli anlamak, aynı zamanda değer yargıları, tutumlar ve hayata bakış açılarında değişen farklılıkları belirlemek için ele alınmalıdır. Kuşak ve din etkileşimine bağlı olarak ortaya konulan çalışmaların sınırlılığı ve kavramın sosyal bilimlerde hak ettiği değeri görmemesi bu çalışmanın ortaya konulmasının temel nedenlerindedir.

Çalışmanın birinci bölümünde kuşak kavramı ve tarihsel süreci, kuşak çatışması, din/dindarlık tanımlamaları ele alınmıştır. Kuşak sınıflandırılmalarının anlaşılması için dönemlerindeki önemli olaylar, isimler, gelişmeler dünya ve ülkemiz çapında değerlendirilmiştir. Kuşakların demografik yapısı, isimlendirmeleri, aile ve iş hayatı, teknoloji ve dine yönelik tutumları gibi özellikleri alt başlıklar halinde sunulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde anket sonuçlarına yer verilmiştir. İçeriğe bağlı olarak birçok hipotez test edilmiştir. Ancak çalışmanın uzunluğu göz önünde bulundurularak sadece kuşak ve din ilişkisiyle ilgili bulgular grafiklerle sunulmuştur.

Araştırmamın her bir safhasında gerekli desteği ve ilgiyi esirgemeyen, duraksadığım anlarda motivasyonumu yükselten, tezimin şekillenmesinde sunmuş olduğu katkılar ile ilham olan, çeşitli kolaylıklar sağlayan değerli danışman hocam Doç. Dr. Arif KORKMAZ'a sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Veri analizi sürecindeki değerli katkılarından dolayı sayın Doç. Dr. Aydın KARAKOCA'ya içten teşekkürlerimi sunarım.

Sevgili aileme, bu süreçte verdikleri destek için teşekkür borçluyum. Tezimin farklı aşamalarında her türlü desteği sağlayan, yanımda olan, genç bir dimağ olarak tezime katkılar sunan ailemin değerli üyesi sevgili yeğenim Zübeyde Gül ÖZKAN'a da ayrıca minnettarlığımı ifade etmek isterim.

Anketi uygulama sürecinde, çalıştığım kurum olan Kadınhanı Zeki Altındağ Anadolu Lisesi başta olmak üzere ilçemizdeki diğer okullarda araştırmaya katılan halen öğrenim gören ve mezun olmuş olan sevgili öğrencilere ve değerli velilerine, her türlü desteği sağlayan öğretmen arkadaşlarıma müteşekkir olduğumu belirtirim.

Fatma Zehra ÖZKAN

Konya-2023

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖN SÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
ŞEKİL DİZİNİ	xiii
TABLO DİZİNİ	xvi
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Önemi ve Amacı	2
3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	5
4. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Teknikleri (Araçları).....	6
4.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	8
4.2. Uygulama ve Değerlendirme	9
5. Hipotezler.....	9
I. BÖLÜM / TEORİK ÇERÇEVE: KUŞAKLAR VE DİN.....	11
1. Kavramsal Çerçeve	11
1.1. Kuşak Kavramı	11
1.1.1. Kuşak Kavramının Tarihsel Süreci ve Çoklu Kuşaklar Kuramı	15
1.2. Modern Dönemde Kuşakların Sınıflandırılması.....	28
1.2.1. Sessiz Kuşak (1925-1946).....	29
1.2.1.1.1. Dönemin Özellikleri.....	29
1.2.1.1.2. Sessiz Kuşağın Özellikleri	30
1.2.1.1.2.1. Demografik Yapısı	30
1.2.1.1.2.2. Verilen İsimler	31
1.2.1.1.2.3. Aile Yapısı ve İlişkileri	31
1.2.1.1.2.4. İş ve Çalışma Hayatları	32
1.2.1.1.2.5. Teknolojiye Yönelik Tutumları.....	32
1.2.1.1.2.6. Dine Yönelik Tutumları	33
1.2.1.1.2.7. Genel Tutum ve Davranışları	33
1.2.2. Bebek Patlaması Kuşağı (1946-1964).....	34
1.2.2.1. Dönemin Özellikleri.....	34
1.2.2.2. Bebek Patlaması Kuşağının Özellikleri	36

1.2.2.2.1.	Demografik Yapısı	36
1.2.2.2.2.	Verilen İsimler	37
1.2.2.2.3.	Aile Yapısı ve İlişkileri	37
1.2.2.2.4.	İş ve Çalışma Hayatı	37
1.2.2.2.5.	Teknolojiye Yönelik Tutumları.....	38
1.2.2.2.6.	Dine Yönelik Tutumları	38
1.2.2.2.7.	Genel Tutum ve Davranışları	39
1.2.3.	X Kuşağı (1965-1979).....	39
1.2.3.1.	Döneminin Özellikleri.....	39
1.2.3.2.	X Kuşağının Özellikleri	46
1.2.3.2.1.	Demografik Yapısı	46
1.2.3.2.2.	Verilen İsimler	46
1.2.3.2.3.	Aile Yapısı ve İlişkileri	48
1.2.3.2.4.	İş ve Çalışma Hayatı	50
1.2.3.2.5.	Teknolojiye Yönelik Tutumları.....	52
1.2.3.2.6.	Dine Yönelik Tutumları	53
1.2.3.2.7.	Genel Tutum ve Davranışları	54
1.2.4.	Y Kuşağı (1980-1995).....	56
1.2.4.1.	Döneminin Özellikleri.....	56
1.2.4.2.	Y Kuşağının Özellikleri	59
1.2.4.2.1.	Demografik Yapısı	59
1.2.4.2.2.	Verilen İsimler	59
1.2.4.2.3.	Aile Yapısı ve İlişkileri	61
1.2.4.2.4.	İş ve Çalışma Hayatı	62
1.2.4.2.5.	Teknolojiye Yönelik Tutumları.....	63
1.2.4.2.6.	Dine Yönelik Tutumları	64
1.2.4.2.7.	Genel Tutum ve Davranışları	65
1.2.5.	Z Kuşağı (1995-2012).....	66
1.2.5.1.	Dönem Özellikleri.....	66
1.2.5.2.	Z Kuşağının Özellikleri:.....	73
1.2.5.2.1.	Demografik Yapısı	73
1.2.5.2.2.	Verilen İsimler	73
1.2.5.2.3.	Aile Yapısı ve İlişkileri	77
1.2.5.2.4.	İş ve Çalışma Hayatı	79
1.2.5.2.5.	Teknolojiye Yönelik Tutumları.....	81

1.2.5.2.6.	Dine Yönelik Tutumları	85
1.2.5.2.7.	Genel Tutum ve Davranışları	88
1.3.	Kuramsal Çerçeve: Din ve Dindarlık.....	91
1.3.1.	Din.....	91
1.3.1.1.	Özsel (Substansiyel) Tanımlar:	92
1.3.1.2.	İşlevsel (Fonksiyonel) Tanımlar:	93
1.3.2.	Dindarlık	95
1.3.2.1.	Dindarlığın Boyutları	96
1.3.2.1.1.	İnanç (İdeolojik) Boyutu	96
1.3.2.1.2.	İbadet (Davranış/Pratik/Ritüel) Boyutu	97
1.3.2.1.3.	Tecrübe (Duygu) Boyutu	97
1.3.2.1.4.	Bilgi Boyutu	98
1.3.2.1.5.	Etki Boyutu	98
1.4.	Kuşak Çatışması	99
1.4.1.	Kuşak Çatışmasının Nedenleri ve Alınabilecek Bazı Önlemler	101
II. BÖLÜM / AMPİRİK ÇERÇEVE: X ve Z KUŞAKLARININ DİN ALGISI:		
KADINHANI MERKEZ ÖRNEĞİ.....		102
1.	Demografik ve Sosyokültürel Profil	102
1.1.	Cinsiyet	102
1.2.	Yaş	103
1.3.	Kuşakların Eğitim Durumu.....	104
1.3.1.	Annenin Eğitim Durumu	106
1.3.2.	Babanın Eğitim Durumu	107
1.4.	Kuşakların Meslek/İş Durumu.....	109
1.4.1.	Annenin Meslek/İş Durumu	111
1.4.2.	Babanın Meslek/İş Durumu	112
1.5.	Gelir	114
1.6.	Medeni Durum.....	115
2.	Kuramsal Çerçeve: Din ve Dindarlık.....	116
2.1.	Dindarlık Derecesi ile Kuşak İlişkisi	116
2.1.1.	Annenin Dindarlık Derecesi ile Kuşak İlişkisi.....	119
2.1.2.	Babanın Dindarlık Derecesi ile Kuşak İlişkisi	121
2.2.	Doğruya ve Hakikate Ancak Din Vasıtasıyla Ulaşılabilir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	123
2.3.	Dinler Olmasa da İnsanlar Akıl ve Vicdanları Aracılığıyla Doğruyu Bulabilirler Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	125

2.4. Dini Değerleri Sorgulamak Yanlıştır, Olduğu Gibi Kabul Edilmesi Gerekir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	125
2.5. Ara Sıra Bazı Dini İnanç, Bilgi ve İbadetler Konusunda Şüpheye Düşüyorum Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi.....	128
2.6. Televizyon ve İnternet Gibi Medya Araçlarında Karşılaştığım Birtakım Bilgiler Bazı Dini İnanç, İbadet ve Uygulamalar Konusunda Şüpheye Düşmeme Neden Oldu. Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	130
2.7. Dinde Sorunlu Olarak Görülen Alanlar ile Kuşak İlişkisi.....	131
2.8. Bilgi Boyutu.....	132
2.8.1. Dini Bilgi Düzeyi ile Kuşak İlişkisi	133
2.8.2. Annenin Dini Bilgi Düzeyi ile Kuşak İlişkisi	135
2.8.3. Babanın Dini Bilgi Düzeyi ile Kuşak İlişkisi.....	136
2.8.4. Dini Bilgi Edinme ile Kuşak İlişkisi (önem sırasına göre 1)	137
2.8.5. Dini Bilgi Edinme ile Kuşak İlişkisi (önem sırasına göre 2)	139
2.8.6. Dini Bilgi Edinme ile Kuşak İlişkisi (önem sırasına göre 3)	140
2.9. İnanç Boyutu.....	141
2.9.1. İnançlar (İman) Konusunda Anne-Baba ile Çatışma ve Kuşak İlişkisi	142
2.9.2. Allah'ın Var İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi	143
2.9.3. Gözle Görülmeyen Melek, Şeytan ve Cin Gibi Bazı Varlıkların Olduğuna İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi	144
2.9.4. Kuran-ı Kerim'in Allah Tarafından Gönderilen Kutsal Bir Kitap Olduğuna İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi	144
2.9.5. Hz. Muhammed'in Allah'ın Peygamberi Olduğuna İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi	145
2.9.6. Öldükten Sonra Tekrar Dirilmeye ve Ahiret Gününün Varlığına İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi	145
2.9.7. Kadere, Hayır ve Şerrin Allah'tan Geldiğine İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi	146
2.9.8. Kur'an-ı Kerim'in Günümüze Kadar Değişmeden Geldiğine İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi	147
2.9.9. Kur'an'da Çağımıza Hitap Etmeyen Bazı Hükümler Vardır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi.....	147
2.9.10. Gerçekte Cennet ve Cehennem Diye Bir Şey Olmadığına, Bunların İnsanları Kötü İşlerden Uzaklaştırmak İçin Uydurulmuş Şeyler Olduğuna İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi	149
2.9.11. Allah'ın Çocuklara Yönelik Tecavüz vb. Gibi Kötülükleri Niçin Önlemediğini Bir Türlü Anlayamıyorum Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	150

2.9.12.	Hız Muhammed'in Kendi Zamanı İçin Örnek Bir İnsan Olması Rağmen Günümüz Dünyası Geçerliliğini Yitirdiğine İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi	151
2.9.13.	Müslümanlar Diğer Din Mensuplarından Üstündür Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	153
2.10.	İbadet Boyutu.....	154
2.10.1.	İbadetlerin Yerine Getirilmesi Konusunda Anne-Baba ile Çatışma Durumu ile Kuşak İlişkisi	155
2.10.2.	Günlük 5 Vakit Namaz Kılma Durumu ile Kuşak İlişkisi	158
2.10.3.	Ramazan Orucu Tutma Durumu ile Kuşak İlişkisi	159
2.10.4.	Zekât Konusundaki Tutum ve Davranış Durumu ile Kuşak İlişkisi 161	
2.10.5.	Cuma Namazlarını Kılma Sıklığı ile Kuşak İlişkisi	162
2.10.6.	Kur'an-ı Kerim'i Yüzünden/Arapçasından Okumayı Bilme Durumu ile Kuşak İlişkisi	163
2.10.7.	Maddi Durumum Elverirse Hacca Gitmek İsterim Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	164
2.10.8.	Kurban Kesmenin Gerekliliği Anlayışı ile Kuşak İlişkisi.....	164
2.10.9.	Dua Hayatımda Önemli Bir Yere Sahiptir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi 165	
2.10.10.	Dini Görevleri Yerine Getirmede Vicdanen Hissedilen Rahatsızlık Durumu ile Kuşak İlişkisi	166
2.10.11.	İbadetlere Ayrılan Vaktin Daha Faydalı Bir Şekilde Değerlendirebileceği Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	167
2.10.12.	Hacca Gitmek İçin Harcanan Para Daha Yararlı Bir İş İçin Kullanılabilir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	168
2.11.	Etki Boyutu	169
2.11.1.	Kuşak ve Anne-Baba İlişkisi	169
2.11.2.	Ahlaki Davranışlar Konusunda Anne-Baba ile Çatışma ve Kuşak İlişkisi 171	
2.11.3.	Arkadaşlarla Bir Araya Gelindiğinde En Çok Konuşulan Konular ile Kuşak İlişkisi (Önem Sırasına Göre 1)	173
2.11.4.	Arkadaşlarla Bir Araya Gelindiğinde En Çok Konuşulan Konular ile Kuşak İlişkisi (Önem Sırasına Göre 2)	174
2.11.5.	Arkadaşlarla Bir Araya Gelindiğinde En Çok Konuşulan Konular ile Kuşak İlişkisi (Önem Sırasına Göre 3)	175
2.11.6.	Günlük Hayatta Yapılacak İşlerde Allah'ın Nasıl Davranmamızı İsteddiğini Düşünerek Karar Verme Durumu ile Kuşak İlişkisi.....	175

2.11.7. Evlilik Dışı Cinsel İlişki Bütün İnsanlar ve Toplumlar İçin Kötüdür Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	177
2.11.8. Pek Çok Dini Kuralın Günümüzde Artık Hiçbir Faydasının Olmadığı Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi.....	179
2.11.9. İslam Dininin İnsan Hayatına Bir Gaye ve Anlam Kazandırdığı Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi.....	179
2.11.10. Dinler Güncel Problemlerin Bazılarını Çözmede Yetersiz Kalmaktadır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi.....	180
2.11.11. Dinler, Zamanın Şartlarına Göre Yeniden Yorumlanmalıdır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi.....	182
2.11.12. Dindarlar Dindar Olmayanlara Göre Daha Ahlaklıdır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	183
2.11.13. Devlet Okullarında Din Eğitimi Zorunlu Olmalıdır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	184
2.11.14. Çok Özel Günlerde Aşırıya Kaçmadan İçki İçilebilir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	186
2.11.15. Evlenirken Dikkat Edilmesi Gereken En Önemli Husus Dindarlıktır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi.....	187
2.11.16. Kadınlar Da İstedığı Gibi Giyinebilmeli, Erkekler Kadar Özgür Olabilmelidir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	188
2.11.17. Devleti Yönetenlerin Dindar Olması Gerekir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	189
2.11.18. Problemlerden Bunalım Yaşandığında Sığınılan En Güvenilir Liman Dindir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi.....	191
2.11.19. Ahlaklı Bir Hayat Yaşadığın Sürece Dini Değerlere İnanmanın Pek Önemli Olmadığı Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi.....	192
2.11.20. Herkesin Saatinin Olduğu Bir Devirde Namaz Vaktini Haber Vermek İçin Ezan Okunmasına Gerek Olmadığına Dair Düşünce ile Kuşak İlişkisi	193
2.11.21. Toplumumuzdaki Hırsızlık, Rüşvet, Yolsuzluk Gibi Birçok Ahlaki Sorun Dini Değerlerin Yaygınlaştırılmasıyla Çözülebileceği Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	193
2.11.22. Din, Emir ve Yasaklarıyla İnsanların Hayatına Gereksiz Kısıtlamalar Getirdiğine Dair Düşünce ile Kuşak İlişkisi	194
2.11.23. Bilim İlerledikçe Dinin Önemini Kaybedeceği, Sonunda Herhangi Bir Dine İhtiyaç Kalmayacağı Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi.....	194
2.11.24. İslami Değerlerin İnsanlığın Problemlerine Çözüm Getirebileceği Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi.....	195
2.11.25. Dindar İnsanlardan Zarar/Kötülük Gelmez Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	196

2.11.26. İslam'ın Kadına Verdiği Haklar Günümüz Dünyasında Da Yeterlidir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	198
2.11.27. Çocuğum Din Değiştirse Normal Karşılarım Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi 200	200
2.11.28. İnançsız/Dinsiz Birisiyle Arkadaş Olmanın Hiçbir Sakıncası Yoktur Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	202
2.11.29. Mutlu Olmak İçin Dine İhtiyaç Olmadığı Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi 203	203
2.11.30. Ramazan Ayında Oruç Tutmayan Birisi Kimse Onu Kınamadan Özgürce Yiyip İçebilmelidir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	204
2.11.31. Bir Şeyi Yapmak Kimseye Zarar Vermiyorsa Haram Ya Da Günah Olması Benim İçin Önemli Değildir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	205
2.11.32. Müslüman Kadınlar Başörtüsü Takmalıdır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi 205	205
2.11.33. İnsanların Dindar Olup Olmaması Benim İçin Önemli Değildir, Önemli Olan Kişiliktir, Ahlaktır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	207
2.11.34. Sadece Müslümanların Değil Diğer Dinlere Mensup İnsanların Da İyi, Dürüst, Ahlaklı Olabileceğine İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi	208
2.11.35. Birden Fazla Kadınla Evlilik Dinde Sorunlu Alandır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	209
2.11.36. Faizin Yasaklanmış Olmasının Dinde Sorunlu Alan Olarak Görülme Durumu ile Kuşak İlişkisi	210
2.11.37. Kadınların Başını Örtmek Zorunda Olması Dinde Sorunlu Alandır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	210
2.11.38. Kadının Mirastan Az Pay Alması Dinde Sorunlu Alandır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	212
2.11.39. Eşcinselliğin Ahlaksızlık Olarak Görülmesi Dinde Sorunlu Alandır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi	213
2.12. Tecrübe Boyutu	214
SONUÇ	215
KAYNAKÇA	220
EKLER	234
EK-1: Anket Soruları	234
EK-2: Araştırma İzni	242

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
COVID-19	: Koronavirüs Hastalığı 2019
Çev.	: Çeviren/Çevirenler
DİSK	: Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
Ed.	: Editör/Editörler
FOMO	: Fear of Missing Out (Fırsatı Kaçırma Korkusu)
KKTC	:Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MTV	: Music Television (Müzik Televizyon Kanalı)
NASA	: Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OHAL	: Olağanüstü Hâl
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar/Sayfalar arası
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TDK	: Türk Dil Kurumu
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: Ve benzeri
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
YTL	:Yeni Türk Lirası

ŞEKİL DİZİNİ

Grafik 2.1. Cinsiyet durumu	102
Grafik 2.2. Yaş durumu	103
Grafik 2.3. X ve Z kuşaklarının eğitim durumu	104
Grafik 2.4. X ve Z kuşaklarının annelerinin eğitim durumu	106
Grafik 2.5. X ve Z kuşaklarının babalarının eğitim durumu	107
Grafik 2.6. Meslek/iş durumu	109
Grafik 2.7. X ve Z kuşaklarının annelerinin meslek/iş durumu	111
Grafik 2.8. X ve Z kuşaklarının babalarının meslek/iş durumu	112
Grafik 2.9. Gelir durumu	114
Grafik 2.10. Medeni durum	115
Grafik 2.11. Dindarlık derecesi ile kuşak ilişkisi	116
Grafik 2.12. Annenin dindarlık derecesi ile kuşak ilişkisi.....	119
Grafik 2.13. Babanın dindarlık derecesi ile kuşak ilişkisi	121
Grafik 2.14. Doğruya ve hakikate ancak din vasıtasıyla ulaşılabilir düşüncesi ile kuşak ilişkisi	123
Grafik 2.15. Dini değerleri sorgulamak yanlıştır, olduğu gibi kabul edilmesi gerekir düşüncesi ile kuşak ilişkisi.....	125
Grafik 2.16. Ara sıra bazı dini inanç, bilgi ve ibadetler konusunda şüpheye düşüyorum düşüncesi ile kuşak ilişkisi.....	128
Grafik 2.17. Dinde sorunlu olarak görülen alanlar ile kuşak ilişkisi	131
Grafik 2.18. Dini bilgi düzeyi ile kuşak ilişkisi.....	133
Grafik 2.19. Annenin dini bilgi düzeyi ile kuşak ilişkisi	135
Grafik 2.20. Dini bilgi edinme ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	137
(Önem sırasına göre: 1).....	137
Grafik 2.21. Dini bilgi edinme ile kuşak ilişkisi (Önem sırasına göre: 2).....	139
Grafik 2.22. Dini bilgi edinme ile kuşak ilişkisi (Önem sırasına göre: 3).....	140
Grafik 2.23. İnançlar (iman) konusunda anne-baba ile çatışma ve kuşak ilişkisi ..	142
Grafik 2.24. Kur'an'da çağımıza hitap etmeyen bazı hükümler vardır düşüncesi ile kuşak ilişkisi	147
Grafik 2.25. Allah'ın çocuklara yönelik tecavüz vb. gibi kötülükleri niçin önlemediğini bir türlü anlayamıyorum düşüncesi ile kuşak ilişkisi	150
Grafik 2.26. Müslümanlar diğer din mensuplarından üstündür düşüncesi ile kuşak ilişkisi.....	153
Grafik 2.27. İbadetlerin yerine getirilmesi konusunda anne-baba ile çatışma durumu ve kuşak ilişkisi.....	155
Grafik 2.28. Günlük 5 vakit namaz kılma durumu ile kuşak ilişkisi.....	158
Grafik 2.29. Ramazan orucu tutma durumu ile kuşak ilişkisi	159
Grafik 2.30. Zekat konusundaki tutum ve davranış durumu ile kuşak ilişkisi	161
Grafik 2.31. Cuma namazlarını kılma sıklığı ile kuşak ilişkisi	162
Grafik 2.32. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden/Arapçasından okumayı bilme durumu ile kuşak ilişkisi	163
Grafik 2.33. Kurban kesmenin gerekliliği anlayışı ile kuşak ilişkisi.....	164
Grafik 2.34. Dini görevleri yerine getirmede vicdanen hissedilen rahatsızlık durumu ile kuşak ilişkisi	166

Grafik 2.35. Hacca gitmek için harcanan para daha yararlı bir iş için kullanılabilir düşüncesi ile kuşak ilişkisi.....	168
Grafik 2.36. Kuşak ve anne-baba ilişkisi.....	169
Grafik 2.37. Ahlaki davranışlar konusunda anne-baba ile çatışma ve kuşak ilişkisi	171
Grafik 2.38. Arkadaşlarla bir araya gelindiğinde en çok konuşulan konular ile kuşak ilişkisi (Önem sırasına göre: 1).....	173
Grafik 2.39. Arkadaşlarla bir araya gelindiğinde en çok konuşulan konular ile kuşak ilişkisi (Önem sırasına göre: 2).....	174
Grafik 2.40. Günlük hayatta yapılacak işlerde Allah'ın nasıl davranmamızı istediğini düşünerek karar verme durumu ile kuşak ilişkisi	175
Grafik 2.41. Evlilik dışı cinsel ilişki bütün insanlar ve toplumlar için kötüdür düşüncesi ile kuşak ilişkisi.....	177
Grafik 2.42. Dinler güncel problemlerin bazılarını çözmede yetersiz kalmaktadır düşüncesi ile kuşak ilişkisi.....	180
Tablo 2.61. Dinler, zamanın şartlarına göre yeniden yorumlanmalıdır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	182
Grafik 2.43. Dindarlar dindar olmayanlara göre daha ahlaklıdır düşüncesi ile kuşak ilişkisi.....	183
Grafik 2.44. Devlet okullarında din eğitimi zorunlu olmalıdır düşüncesi ile kuşak ilişkisi.....	184
Grafik 2.45. Evlenirken dikkat edilmesi gereken en önemli husus dindarlıktır düşüncesi ile kuşak ilişkisi.....	187
Grafik 2.46. Kadınlar da istediği gibi giyinebilmeli, erkekler kadar özgür olabilmelidir düşüncesi ile kuşak ilişkisi	188
Grafik 2.47. Devleti yönetenlerin dindar olması gerekir düşüncesi ile kuşak ilişkisi	189
Grafik 2.48. Problemlerden bunalım yaşandığında sığınılan en güvenilir liman dindir düşüncesi ile kuşak ilişkisi.....	191
Grafik 2.49. Dindar insanlardan zarar/kötülük gelmez düşüncesi ile kuşak ilişkisi.....	196
Grafik 2.50. İslam'ın kadına verdiği haklar günümüz dünyasında da yeterlidir düşüncesi ile kuşak ilişkisi.....	198
Grafik 2.51. Çocuğum din değiştirirse normal karşılarım düşüncesi ile kuşak ilişkisi	200
Grafik 2.52. İnançsız/dinsiz biriyle arkadaş olmanın hiçbir sakıncası yoktur düşüncesi ile kuşak ilişkisi.....	202
Grafik 2.53. Ramazan ayında oruç tutmayan birisi kimse onu kınamadan özgürce yiyip içebilmelidir düşüncesi ile kuşak ilişkisi	204
Grafik 2.54. Müslüman kadınlar başörtüsü takmalıdır düşüncesi ile kuşak ilişkisi.....	205
Grafik 2.55. İnsanların dindar olup olmaması benim için önemli değildir, önemli olan kişiliktir, ahlakıdır düşüncesi ile kuşak ilişkisi	207
Grafik 2.56. Sadece müslümanların değil, diğer dinlere mensup insanların da iyi, dürüst, ahlaklı olabileceğine inanma durumu ile kuşak ilişkisi	208
Grafik 2.57. Birden fazla kadınla evlilik dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak ilişkisi.....	209
Grafik 2.58. Kadınların başını örtmek zorunda olması dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak ilişkisi.....	210

Grafik 2.59. Kadının mirastan az pay alması dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak ilişkisi	212
Grafik 2.60. Eşcinselliğin ahlaksızlık olarak görülmesi dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak ilişkisi.....	213

TABLO DİZİNİ

Tablo 2.1. X ve Z kuşaklarının cinsiyet sayıları	103
Tablo 2.2. X ve Z kuşaklarının sayıları	103
Tablo 2.3. X ve Z kuşaklarının eğitim durumuna ilişkin sayılar	104
Tablo 2.4. X ve Z kuşaklarının annelerinin eğitim durumuna ilişkin sayılar	106
Tablo 2.5. X ve Z kuşaklarının babalarının eğitim durumuna ilişkin sayılar	108
Tablo 2.6. X ve Z kuşaklarının mesleki durumuna ilişkin sayılar.....	110
Tablo 2.7. X ve Z kuşaklarının annelerinin mesleki durumuna ilişkin sayılar.....	111
Tablo 2.8. X ve Z kuşaklarının babalarının mesleki durumuna ilişkin sayılar.....	113
Tablo 2.9. X ve Z kuşaklarının gelir durumu sayıları.....	114
Tablo 2.10. X ve Z kuşaklarının medeni durum sayıları	115
Tablo 2.11. Dindarlık derecesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	116
Tablo 2.12. Annenin dindarlık derecesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	119
Tablo 2.13. Babanın dindarlık derecesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	121
Tablo 2.14. Doğruya ve hakikate ancak din vasıtasıyla ulaşılabilir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	123
Tablo 2.15. Dinler olmasa da insanlar akıl ve vicdanları aracılığıyla doğruyu bulabilirler düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	125
Tablo 2.16. Dini değerleri sorgulamak yanlıştır, olduğu gibi kabul edilmesi gerekir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	126
Tablo 2.17. Ara sıra bazı dini inanç, bilgi ve ibadetler konusunda şüpheye düşüyorum düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	128
Tablo 2.18. Televizyon ve internet gibi medya araçlarında karşılaştığım birtakım bilgiler bazı dini inanç, ibadet ve uygulamalar konusunda şüpheye düşmeme neden oldu. düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	130
Tablo 2.19. Dinde sorunlu olarak görülen alanlar ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	131
Tablo 2.20. Dini bilgi düzeyi ile kuşak ilişkisi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	133
Tablo 2.21. Annenin dini bilgi düzeyi ile kuşak ilişkisi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	135
Tablo 2.23. Babanın dini bilgi düzeyi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	136
Tablo 2.24. Dini bilgi edinme ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi (Önem sırasına göre: 1).....	137
Tablo 2.25. Dini bilgi edinme ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi (Önem sırasına göre: 2).....	139
Tablo 2.26. Dini bilgi edinme ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi (Önem sırasına göre: 3).....	141
Tablo 2.27. İnançlar (iman) konusunda anne-baba ile çatışma ve kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	142
Tablo 2.28. Allah'ın varlığına inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	143

Tablo 2.29. Gözle görülmeyen melek, şeytan ve cin gibi bazı varlıkların olduğuna inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	144
Tablo 2.30. Kuran-ı Kerim'in Allah tarafından gönderilen kutsal bir kitap olduğuna inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	144
Tablo 2.31. Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğuna inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	145
Tablo 2.32. Öldükten sonra tekrar dirilmeye ve ahiret gününün varlığına inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	145
Tablo 2.33. Kadere, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	146
Tablo 2.34. Kur'an-ı Kerim'in günümüze kadar değişmeden geldiğine inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	147
Tablo 2.35. Kur'an'da çağımıza hitap etmeyen bazı hükümler vardır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	148
Tablo 2.36. Gerçekte cennet ve cehennem diye bir şey olmadığına, bunların insanları kötü işlerden uzaklaştırmak için uydurulmuş şeyler olduğuna inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	149
Tablo 2.37. Allah'ın çocuklara yönelik tecavüz vb. gibi kötülükleri niçin önlemediğini bir türlü anlayamıyorum düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	150
Tablo 2.38. Hz. Muhammed'in kendi zamanı için örnek bir insan olması rağmen günümüz dünyası geçerliliğini yitirdiğine inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	151
Tablo 2.39. Müslümanlar diğer din mensuplarından üstündür düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	153
Tablo 2.40. İbadetlerin yerine getirilmesi konusunda anne-baba ile çatışma durumu ve kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	155
Tablo 2.41. Günlük 5 vakit namaz kılma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	158
Tablo 2.42. Ramazan orucu tutma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	159
Tablo 2.43. Zekat konusundaki tutum ve davranış durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	161
Tablo 2.44. Cuma namazlarını kılma sıklığı ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	162
Tablo 2.45. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden/Arapçasından okumayı bilme durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	163
Tablo 2.46. Maddi durumun elverişliliği sağlandığında hacca gitme isteği ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	164
Tablo 2.47. Duanın hayatta önemli bir yere sahip olması ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	165
Tablo 2.48. Dini görevleri yerine getirmede vicdanen hissedilen rahatsızlık durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	166
Tablo 2.49. İbadetlere ayrılan vaktin daha faydalı bir şekilde değerlendirebileceği düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	167
Tablo 2.50. Hacca gitmek için harcanan para daha yararlı bir iş için kullanılabilir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	168

Tablo 2.51. Kuşak ve anne-baba arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	169
Tablo 2.52. Ahlaki davranışlar konusunda anne-baba ile çatışma ve kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	171
Tablo 2.53. Arkadaşlarla bir araya gelindiğinde en çok konuşulan konular ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi (Önem sırasına göre: 1)	173
Tablo 2.54. Arkadaşlarla bir araya gelindiğinde en çok konuşulan konular ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi (Önem sırasına göre: 2)	174
Tablo 2.55. Arkadaşlarla bir araya gelindiğinde en çok konuşulan konular ile kuşak (Önem Sırasına Göre 3) arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	175
Tablo 2.56. Günlük hayatta yapılacak işlerde Allah'ın nasıl davranmamızı istediğini düşünerek karar verme durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	176
Tablo 2.57. Evlilik dışı cinsel ilişki bütün insanlar ve toplumlar için kötüdür düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	178
Tablo 2.58. Pek çok dini kuralın günümüzde artık hiç fayda sağlamadığı düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	179
Tablo 2.59. İslam dininin insan hayatına bir gaye ve anlam kazandırdığı düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	179
Tablo 2.60. Dinler güncel problemlerin bazılarını çözmeye yetersiz kalmaktadır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	181
Tablo 2.62. Dindarlar dindar olmayanlara göre daha ahlaklıdır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	183
Tablo 2.63. Devlet okullarında din eğitimi zorunlu olmalıdır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	185
Tablo 2.64. Çok özel günlerde aşırıya kaçmadan içki içilebilir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	186
Tablo 2.65. Evlenirken dikkat edilmesi gereken en önemli husus dindarlıktır düşüncesi arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	187
Tablo 2.66. Kadınlar da istediği gibi giyinebilmeli, erkekler kadar özgür olabilmelidir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	188
Tablo 2.67. Devleti yönetenlerin dindar olması gerekir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	189
Tablo 2.68. Problemlerden bunalım yaşandığında sığınılan en güvenilir liman dindir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	191
Tablo 2.69. Ahlaklı bir hayat yaşadığın sürece dini değerlere inanmanın pek önemli olmadığı düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	192
Tablo 2.70. Herkesin saatinin olduğu bir devirde namaz vaktini haber vermek için ezan okunmasına gerek olmadığına dair düşünce ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	193
Tablo 2.71. Toplumumuzdaki hırsızlık, rüşvet, yolsuzluk gibi birçok ahlaki sorun dini değerlerin yaygınlaştırılmasıyla çözülebileceği düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	193
Tablo 2.72. Din, emir ve yasaklarıyla insanların hayatına gereksiz kısıtlamalar getirdiğine dair düşünce ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	194
Tablo 2.73. Bilim ilerledikçe dinin önemini kaybedeceği, sonunda herhangi bir dine ihtiyaç kalmayacağı düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	194

Tablo 2.74. İslami değerlerin insanlığın problemlerine çözüm getirebileceği düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	195
Tablo 2.75. Dindar insanlardan zarar/kötülük gelmez düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	196
Tablo 2.76. İslam'ın kadına verdiği haklar günümüz dünyasında da yeterlidir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	198
Tablo 2.77. Çocuğum din değiştirse normal karşılarım düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	200
Tablo 2.78. İnançsız/dinsiz biriyle arkadaş olmanın hiçbir sakıncası yoktur düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	202
Tablo 2.79. Mutlu olmak için dine ihtiyaç olmadığı düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	203
Tablo 2.80. Ramazan ayında oruç tutmayan birisi kimse onu kınamadan özgürce yiyip içebilmelidir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	204
Tablo 2.81. Bir şeyi yapmak kimseye zarar vermiyorsa haram ya da günah olması benim için önemli değildir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	205
Tablo 2.82. Müslüman kadınlar başörtüsü takmalıdır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	205
Tablo 2.83. İnsanların dindar olup olmaması benim için önemli değildir, önemli olan kişiliktir, ahlaklı düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	207
Tablo 2.84. Sadece müslümanların değil, diğer dinlere mensup insanların da iyi, dürüst, ahlaklı olabileceğine inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	208
Tablo 2.85. Birden fazla kadınla evlilik dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	209
Tablo 2.86. Faizin yasaklanmış olmasının dinde sorunlu alan olarak görülme durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	210
Tablo 2.87. Kadınların başını örtmek zorunda olması dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi.....	211
Tablo 2.88. Kadının mirastan az pay alması dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	212
Tablo 2.89. Eşcinselliğin ahlaksızlık olarak görülmesi dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi	213

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

İnsanlık, tarih boyunca kendi toplumu anlamak ve anlamlandırmak istemiştir. Bunun için toplumu oluşturan sınıflandırmalar kadın-erkek, genç-yaşlı, ebeveyn-çocuk vb. gibi farklı olgularla ilişkilendirilerek ele alınmış, farklı perspektifler ortaya konulmuştur. Aynı zamanda toplumsal değişime bağlı olarak, “neden toplumlar değişir, ne zaman değişir, kim eliyle değişir, değişimin şekli ve hızı nasıldır?” gibi sorular geçmişten buna cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

Öte yandan değişim nasıl olursa olsun toplumun varlığı korunmak istenir ve bu durum, bireylerin sağlıklı toplumsallaşma sürecinden geçmesiyle sağlanır. Toplumsallaşma da bireye toplumun kendine özgü değerleri, kültürü, normları, tutumları, örf ve adetleri, ideolojileri aktarılır. Bu aktarım kuşaktan kuşağa gerçekleşir. Bu süreçte dönem ve kişiler farklılık gösterdiğinden tek tip bir toplumsallaşmadan söz edilemez. Değişimin getirdiği yeniliklerle toplumsallaşma süreci de farklılaşır. Kuşaktan kuşağa aktarım sağlanırken sürecin etkisine bağlı olarak kuşak farklılıkları ortaya çıkar ve yer yer çatışmalar meydana gelir, toplum yeniden şekillenir.

Kuşak kavramı, her ne kadar başı ve sonu belirlenmiş yaş grupları şeklinde tarif edilse de kuşakların bu kadar basit bir yaş ayırımına indirgenemeyeceği gözler önündedir. Zira zaten bu tarz yaş gruplandırması psikolojiden de faydalanılarak oluşturulmuş: 12-18 yaş grubu ergenlik/gençlik dönemi, 18-30 yaş arası genç yetişkinlik dönemi, 65 yaş ve üstü yaşlılık dönemi gibi çeşitli isimlendirmeler verilmiştir. Bundan dolayı kuşak kavramı, yaşların ötesinde bir kavramdır. Eğer bir toplum anlaşılacak isteniyorsa öncelikle kuşaklar anlaşılmalıdır. Bundan dolayı kuşak kavramı, biyolojik tanımlamaların ötesinde toplum biliminde de yeri sağlamlaşmalıdır.

Toplumu oluşturan en önemli unsurlardan biri dindir. İnsanın kendini, evreni ve hayatını anlamlandırmada psikolojik yaklaşımının yanı sıra mutlak olanı anlama ve kavrama arayışı olarak felsefi yaklaşımlara konu olan din elbette sosyal bir

fenomen ile tarihin akışı içerisinde toplum ve birey ilişkileri, toplumsallaşma süreci ve daha fazlası ile sosyolojik bir olgu haline gelmeyi başarmıştır.

Din ile etkileşim tarihin farklı zaman dilimlerinde, farklı toplumlarda ve farklı şekillerde gerçekleşip, bu noktada çeşitli çalışmalar ile katkılar sunulmuştur. Belirli tarihler arasında doğmuş olup, bu tarihlerde yaşanan toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik gibi çeşitli olgulara tanıklık edip, etkilenen ve aynı karakteristik özelliklerin yanı sıra benzer tutum ve değerlere sahip olan birey gruplarının kısacası kuşakların da din ile etkileşimlerini ortaya konulmasında büyük bir fayda olacaktır.

Bu çalışmada, insanın var olmasından beri süregelen din algısı ile popülerliği ile günümüzde ön plana çıkan kuşak olgusu üzerinden özellikle gelecek nesillerimizden biri olan Z kuşağı ile onların ebeveynleri olarak adlandırabileceğimiz X kuşağının din algılarını kuşaklar arası farklılıklar ve çatışma bağlamında ortaya koyarak hem din algısı hem de kuşak olgusu üzerinden farklı bir bakış açısı kazandırmak hedef olarak sunulmuştur.

2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Duyguları, fikirleri, nesnelere, insanları ve daha fazlasını ifade edebilmek, genellemeler yapabilmek adına kavramlar kullanırız. Hatta öyle ki bu kavramları ifade ederken dil veya sembollerden faydalanarak iletişimimizin yapı taşlarını oluştururuz. Bundan dolayı herhangi bir alan, yapılandırılmış olan kavramlarla anlaşılmaktadır. Çünkü kavramlar o alanın temel özelliklerine yansıtılmaktadır. İçinde bulunduğumuz toplumu anlamlandırabilmek için kullandığımız kavramlardan biri de kuşak kavramı olmuştur.

Her ne kadar bugün de yaşıyor olsak bile attığımız adımların bir yansımaları geleceğimize aktarma peşindeyiz. Öyle ki toplumun devamlılığını sürdürecektir, geleceği emanet edeceğimiz bireyler ararken, toplumun mazisine ışık tutmak niyetiyle örnek olacak dünkü kimselerin peşinden gideriz. Geleceği sırtlanma görevinin yeni nesle ait olduğunu bilerek, eski nesil mevcut durumu ve temel yapı taşlarının koruyarak bir üst seviye olunması yeğler. Ancak yeni neslin zıt davranışları, yenilikleri göze batır, var olan benzerlikleri de neredeyse yutar.

Yeri gelir 'eskiden böyle değildi, her şey bozuldu' diye suçlu görülen, gelecek için şüpheyle bakılan şimdiki nesil ile geçmişin karanlık dehlizlerinde

kaldığı düşünölen, sığ ve gelenekçi kafa yapılarıyla yerilen eski kuşağın çatışmalarına da şahit oluruz. “Bizim zamanımızda böyle miydi, şimdi nesil bir başka, geçmiş kuşak ne anlar, ok boomer” gibi günlük ifadelerimizde bile bu çatışmaların izleri görölebilir. Verdiğimiz bu basit örnek üzerinden bile geçmişini anlamak, geleceğe yön vermek, mevcut durumu şekillendirmek adına dönemin kuşaklarına dikkatimizi vermekteyiz.

Toplumlarda yaşanan önemli tarihsel olay ve savaş, ekonomik krizler, sosyoköltürel farklılıklar, teknolojik ilerlemeler gibi sosyal değişimler, topluma ait olan bireylerin değer yargılarından tutumlarına, davranışlarından çeşitli eğilimlerine kadar etkileyebilmektedir. Belli zaman dilimlerinde doğmuş, büyümüş ve aynı yaş grubu içerisinde yer alan bireyler de yaşadıkları ve tanık oldukları dönemin olay ve değişimlerinden etkilenerek, benzer şekilde davranış özelliklerini, tutum ve eğilimlerini, karakteristik yapılarını, değer yargılarını ve yaşam biçimlerini ortaya koymaktadırlar. Bundan dolayı kuşak kavramıyla beraber dönemin insanları iyi tanınır. Müzik zevkleri, film türleri, moda algısı, hayatı algılama ve düşünce biçimleri, değer yargıları, ideolojileri, popüler költürleri, çalışma tarzları, aile hayatı ortaya konulur.

Bu değişimler içinde kuşakların etkilendikleri diğör bir olgu da din algısı olmuştur. Din olgusu insana, ruh sağlığı, kendini ve yaşamını anlamlı kılma çabası içinde psikolojik noktada büyük katkı sağlayıp bu konu din psikolojisi alanına girse de insanın içinde bulunduğu duruma göre psikososyal uyumlarını gerçekleştirebilme, din ile kaynaklı sosyal davranışlarını ele alma noktasında da din sosyolojisinin konusu olmaktadır. Çalışmamızda kuşak olgusu çerçevesinde din algısını ele almak kaçınılmazdı.

Dönem içinde gerçekleşen önemli siyasi ve költürel olaylar, örgüt költürlerine ve toplumsal meyillere göre şekillenen hayata bakış açısı, yaşam biçimi, ideoloji, tutum, değer yargıları kuşak farklılıklarına dayanmaktadır. Esasen buradaki sebep de her kuşağın kendine yönelik doğru ve yanlış algılarına sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu sebepten ötürü günümüzde din algısı başta olmak üzere pek çok noktada kuşaklar arası iletişim sorunlarının ve farklılıklarının temelini oluşturduğunu görebiliriz. Öte yandan her ne kadar yeni neslin kendini oluşturma ve yer edinme çabası içerisinde sanki eski nesil hiç var olmamış gibi hareket ediyor gözlemi

olsa da elbette bu mümkün değildir. Çünkü yeni kuşağın bir bilinç kazanmasında aynı hayat tecrübesi kazanırcasına eski neslin yeni nesli şekillendiren tecrübesi de bir kenara bırakılmamalıdır.

Bu çalışmada günümüzün popüler olan ve gençlik çağını yaşayan, internet çocukları olarak adlandırılan, geleceğimizin mimarı Z Kuşağı ile onları yetiştiren, farklı döneme ve değer yargılarına sahip, mevcut hayat tecrübeleri doğrultusunda kılavuzluk timsali ebeveynleri olan X Kuşağının karşılaştırmasının uygun olacağı görülmüştür. X ve Z kuşaklarının din algılarını oluşturmada nasıl bir şekilde benzerlik veya farklılıklarının olduğunun, bu durumda nelerin etkiye sahip olduğunun ortaya koyulması gerekliliği bu problemin ele alınma sebeplerindedir.

Her ne kadar günümüzde kuşak olgusu üzerinde çalışmaların sayısı artsa da kuşak kavramının açıklıktan uzak, öngörücü gücünün az olmasından ve deneysel ölçümün zorluğundan ötürü hak ettiği değeri yeteri kadar sosyal bilimlerde bulamamıştır. Öte yandan kuşaklara dair çalışmalara yönelik yaptığımız literatür taramasında genelde işletme, halka ilişkiler, psikoloji, eğitim ve öğretim, iletişim bilimleri gibi alanlarda çalışma yoğunluğu vardır. Ancak sosyoloji ve özellikle din sosyolojisi alanında kuşaklara dair çalışmaların seyrek olduğu bilakis kuşaklar üzerine yapılan din algısı çalışmalarının az sayıda olduğu görülmektedir. Diğer bir husus ise yapılan çalışmalarda kuşaklar arası farklılıklar, kıyas bağlamında ne gibi benzerliklerin ve farklılıkların azınlıkta ortaya koyulduğudur. Bundan dolayı literatürdeki özellikle din sosyolojisi alanında kuşaklara dair çalışmaların geniş yelpazede olmaması hem de kuşaklara dair çalışmanın kapsamını genişletecek kıyasların, kuşakların birlikte yürütüldüğü katkıların azınlıkta sunulması, bu noktada açığa dair bir yama yapmak da bu çalışmanın hedefleri arasındadır.

Öte yandan toplum içerisinde kuşakların karşılıklı olarak yaşadıkları problemlere ortaklaşa yanaşıp, diyalog kurmak, karşılıklı sağlanan saygı ve anlayış çerçevesinde iki kuşağın düşüncelerini birleştirmek, ortaya çıkan kuşak çatışmalarının zararını en aza indirmek ve toplumsallaşma sürecinin daha sağlıklı ve sosyal davranışların daha tutarlı bir şekilde ortaya konulmasını gerektirmektedir. Bunun içinde yeni ve eski neslin birbirine karşı olan ön yargılarının giderilip, birbirlerini tanımaya ve anlamaya yönelik uzlaşmacı bir tutum sergilenmelidir.

3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Bir alan çalışması olarak bu araştırma teorik ve ampirik olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, kavramsal ve kuramsal açıdan teorik çerçeve kapsamında kuşak kavramı, kuşak kavramının tarihçesi, kuşakların sınıflandırılmalarına yer verilmiştir. Çalışmamızın asıl aktörleri olan X ve Z Kuşaklarının yanı sıra diğer kuşaklar hakkında bilgi verilerek, onlarla gerçekleştirmiş oldukları etkileşimlerine bağlı olarak şekillendirdikleri tutum ve davranışları anlaşılmasına çalışılmış ve kuşak sınıflandırmasının bütünlük içinde sunulması hedeflenmiştir.

Aynı zamanda kuşakların dönem akışlarına yer verilerek, kendilerine has oluşturdukları özelliklerin ortaya çıkışında etkili olan faktörler ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Araştırmamızda X ve Z Kuşağının aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmaya çalışırken, farklılıklardan kaynaklanan unsurlarla ilintili olan kuşak çatışması konusuna da değinilmiştir. X ve Z Kuşağının din algılarına yönelik olan çalışmamızda aynı zamanda din ve dini algıları şekillendiren dindarlık boyutlarına da kısaca değinilmiştir. İkinci bölüm olan ampirik çerçevede, araştırmada uygulanan anket çalışmasının bulgularına yer verilmiştir.

Anket çalışması, farklı türlerde olan ortaöğretim okullarında okuyan Z Kuşağı öğrenciler ile bu öğrencilerin X Kuşağı olan velilerine uygulanmıştır. Aynı zamanda Z Kuşağı katılımcılarımızın içerisinde aynı aileye mensup olan büyük/küçük kardeşler de dahildir. Z Kuşağı katılımcılarımızın yaş aralığı 11-28, X Kuşağı katılımcılarımızın yaş aralığı ise 44-58 yaş aralığıdır.

Bu çalışma Konya Kadınhanı merkez ilçesinde bulunan, aşağıda isimleri verilen okullarda öğrenim gören lise öğrencilerinin ile bu öğrencilerin anne babalarının ve kardeşlerinin din algıları ile sınırlıdır. Ayrıca X ve Z Kuşağı arasındaki din algılarının kuşak ilişkisine göre nasıl farklılıkları ve benzerlikleri içerdiği tespit edilip, ortaya konulmuştur.

Araştırmanın ampirik bulguları yıl açısından 2022-2023 Eğitim- Öğretim yılı, yer açısından ise Konya Kadınhanı merkez ilçesi ile sınırlıdır. Araştırmadan elde edilen bulgular ise Konya Kadınhanı merkez ilçesinde bulunan “Kadınhanı Zeki Altındağ Anadolu Lisesi, Kadınhanı Ata İçil Anadolu Lisesi, Kadınhanı Mustafa

Büyüköflaz Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Kadınhanı Şehit Mehmet Ali Körükçü Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Kadınhanı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Kadınhanı Payende Topçuoğlu Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Kadınhanı Ziya Aydın Anadolu İmam Hatip Lisesi” okullarında öğrenim gören 9, 10, 11, 12. sınıf öğrencileri ile bu öğrencilerin anne babalarının ve kardeşlerinin anket maddelerine verdikleri cevaplarla sınırlıdır. Örneklem büyüklüğü ise toplamda 1132 kişidir.

Ayrıca kuşak ilişkisi bağlamında konu sadece Konya Kadınhanı merkezde bulunan X ve Z Kuşakları ile sınırlandırılmış olup, ülkemiz genelindeki diğer X ve Z Kuşaklarının din anlayışına dair güçlü tahminlerle genelgeçer yapıya sahiptir.

4. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Teknikleri (Araçları)

Bir araştırmada incelenen konu hakkında güvenilirliği ve geçerliliği yüksek bilimsel sonuçlar alınmak isteniyorsa, takip edilmesi ve uygulanması gereken, sistematik bir biçimde işleyen süreçlerden geçmesi beklenmektedir. Konusu belirlenmiş araştırmanın daha sonra ilgili hipotezleri belirlenir. Bu aşamada araştırmanın sorularına yönelik, geçerliliği ve güvenilirliği yüksek cevaplar alınması için araştırmaya uygun yöntemin ve tekniğin seçilmesi gerekmektedir. Bunun içinde nitel ve nicel araştırmalara uygun yöntem ve veri toplama teknikleri ortaya konulmaktadır.

Araştırmamızda sosyal gerçeklik doğrultusunda sosyal olgular ve kuşaklar arasında nedensellik ilişkileri açıklamak, genellenebilir nitelikte verileri elde edebilmek ve soyuttan somuta, genelden özele, bütünden parçaya doğru akıl yürütme, çıkarımlarda bulunmaya çalışmamız sebebiyle, araştırmamız için nicel araştırma yöntemi daha uygundur. Bunun yanı sıra evreni temsil edebilecek nitelikte olan ve büyük çaplı örnekleme sahip olmamız, genelleştirilmiş ölçüm araçları kullanıldığı için nesneliliğinin yüksek olması gibi nedenler, nicel yöneme yönlendirmektedir. Ancak kullanılan her yöntem ve tekniğin avantaj ve dezavantajları olduğu göz önünde bulundurularak ortaya çıkan eksiklikleri minimuma indirmek, güvenilirliği arttırmak ve desteklemek amacıyla araştırmada birden fazla yöntem ve teknik kullanılması yarar sağlayabilmektedir.

Bu çalışmada, araştırmanın kapsam ve sınırlılıkları ile örneklem türü göz önünde bulundurularak, nitel veri toplama aracı olan “literatür taraması” ile nicel veri toplama araçlarından biri olan “anket” kullanılmıştır. Çalışmamızın birinci bölümünde “literatür taraması”, ikinci bölümünde ise “anket” aracı ile veriler toplanmıştır. “Literatür taraması” tekniği kullanırken, konuya ilişkin kitap, makale, yüksek lisans ve doktora tezleri gibi yazılı kaynaklardan ve aynı zamanda internet kaynaklarından faydalanılmıştır.

Kullanılan “anket” tekniği ise iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, katılımcılara dair cinsiyet, yaş, eğitim ve meslek/iş durumu, gelir ve medeni durum gibi demografik ve sosyokültürel profillerini tespiti için sorular yer almaktadır. Ardından dini algılarını tespit etmeye yönelik dini bilgi düzeyi, dindarlık derecesi, dini bilgilerin edinildiği kaynaklar, dindarlığın pratik boyutunu temsil eden ibadetleri uygulama sıklığına yönelik sorulara yer verilmiştir. Öte yandan kuşak farklılıklarını tespit etmeye yardımcı olması amacıyla anne-baba ve çocuk ilişkisi ile yaşadıkları çatışma konuları ve sıklığına ilişkin sorular yer alırken, sosyalleşme unsurlarından biri olan arkadaşlarla kurulan iletişime de dair soru bulunmaktadır. Bu bölümde yer alan soru sayısı toplam 31’dir. Sorularda amaçlanan diğer bir unsur ise din algısını etkileyen sebepler hakkında bilgi edinmektir.

Anketin ikinci bölümünde ise katılımcıların dini algı düzeylerini ölçmeye yönelik toplamda 54 ifade yer almaktadır. Katılımcıların dini duygu, düşünce ve tutumlarına yönelik kapalı uçlu biçiminde ifadelere yer verilerek, katılım düzeyleri 1- Evet, 2- Fikrim Yok/Kararsızım, 3- Hayır başlıkları halinde üç düzeyli “Likert Ölçeği” şeklindedir. Son soru ise ankette yer almayan ya da ankete dair belirtilmek istenilen ifadeler olabileceği düşüncesiyle açık uçlu olup, isteğe göre fikir beyan edebilecekleri belirtilmiştir. Anket çalışmamız farklı soru tiplerine de yer verilerek danışman hocam Arif Korkmaz’ın yardımıyla hazırlanmıştır. X ve Z kuşağının verdikleri cevaplar arasında farklılık olup olmadığı sınanmıştır.

Anket, valilikten izin alınarak okullarda 2022-2023 Eğitim-Öğretim yılı içerisinde belirlenen okullarda ders faaliyetlerini aksatmayacak şekilde uygulanmıştır. Bizzat araştırmacı tarafından anketin yapılma nedeni ve önemi üzerinde durularak uygulama sırasında karşılaşılabilecek sorunları önceden engellemek adına nasıl cevaplandırılması gerektiğine dair yönergeler belirtilmiştir.

Katılım ise tamamen gönüllü öğrenciler ve veliler tarafından sağlanmıştır. Uygulama sonucunda ise eksik doldurulmuş olan anketler tespit edilerek, değerlendirmeye alınmamıştır. Ardından veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Anket verilerine ilişkin analiz sonuçları her bir hipotez için ki-kare analizi ile %5 anlamlılık düzeyinde test edilmiştir. Bazı sorulara verilen cevaplar için kategorilerin fazla olması veya bazı kategorilerde az sayıda cevaplayan olması ki-kare sonuçlarını geçersiz kılmıştır. İfadelere katılım oranları bulgular bölümünde, yüzde olarak değerlendirilmiş ve grafik olarak sunulmuştur.

4.1.Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu çalışmanın evreni, din algılarını araştırmak üzere X ve Z kuşağıdır. Çalışmanın örnekleme ise bu evreni temsil edebileceğini düşünülen Kadınhanı Merkez örneğidir. Örneklemi “Kadınhanı Zeki Altındağ Anadolu Lisesi, Kadınhanı Ata İçil Anadolu Lisesi, Kadınhanı Mustafa Büyükoflaz Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Kadınhanı Şehit Mehmet Ali Körükçü Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Kadınhanı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Kadınhanı Payende Topçuoğlu Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, Kadınhanı Ziya Aydın Anadolu İmam Hatip Lisesi” okullarında öğrenim gören 9, 10, 11, 12. sınıf öğrencileri ile bu öğrencilerin anne babaları ve kardeşlerinde oluşan toplam 1132 kişidir.

Öğrenciler, Ebeveynleri ve Kardeşlerinden Oluşan Katılımcı Sayıları	X Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
Kadınhanı Zeki Altındağ Anadolu Lisesi	237	471	782
Kadınhanı Ata İçil Anadolu Lisesi	12	16	28
Kadınhanı Mustafa Büyükoflaz Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	26	35	61
Şehit Mehmet Ali Körükçü Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	3	11	14
Kadınhanı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	6	10	16
Kadınhanı Payende Topçuoğlu Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi	53	86	139
Kadınhanı Ziya Aydın Anadolu İmam Hatip Lisesi	39	52	91

Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanıldığı için araştırma evreninin özelliklerini taşıyan temsili ve büyük çaplı örneklemden veri toplayıp, elde edilecek olan bulguları araştırma evrenine genelleştirebilmek için olasılığa dayalı olan örneklem seçim teknikleri ile seçim yapılmıştır.

4.2.Uygulama ve Değerlendirme

Veri toplamak için kullanılan tekniklerden biri olan belge tarama tekniğine müracaat edilerek, uygun kaynak taraması yapılmış, ilgili makaleler, tezler ve kitaplar tedarik edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın büyük kısmını oluşturan anket tekniği ise valilikten izin alınarak 2022-2023 Eğitim-Öğretim yılı içerisinde belirtilen okullarda ders faaliyetlerini aksatmayacak şekilde uygulanmıştır. Bizzat araştırmacı tarafından anketin yapılma nedeni ve önemi üzerinde durularak uygulama sırasında karşılaşılabilecek sorunları önceden engellemek adına nasıl cevaplandırılması gerektiğine dair yönergeler belirtilmiştir.

Anketin uygulandığı liselerdeki öğrenciler Z Kuşağını temsil etmektedir. X Kuşağını temsil eden ise bu öğrencilerin anne babaları olmaktadır. Her bir öğrencinin ebeveynleri ile birebir görüşme imkanının kısıtlılığından dolayı ankete dair her bir detay öğrencilere aktarılarak, bu detaylar ile anne babalarının da anketi uygulamasında yardımcı olmaları gerektiği belirtilmiştir. Aynı zamanda öğrenciler aynı evde yaşadıkları kardeşlerine de anketi uygulama konusunda yardımcı olmuşlardır. Bundan dolayı ankete katılan Z Kuşağında sayı yüksek iken X Kuşağında sayı düşüktür. Katılım ise tamamen gönüllülük esasına dayanmıştır. Uygulama sonucunda ise eksik doldurulmuş olan anketler tespit edilerek, değerlendirmeye alınmamıştır.

Ankete dair veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Anket verilerine ilişkin analiz sonuçları her bir hipotez için ki-kare (χ^2) analizi ile %5 anlamlılık düzeyinde test edilmiştir. Bazı sorulara verilen cevaplar için kategorilerin fazla olması veya bazı kategorilerde az sayıda cevaplayan olması ki-kare sonuçlarını geçersiz kılmıştır. İfadelere katılım oranları bulgular bölümünde, yüzde olarak değerlendirilmiş ve grafik olarak sunulmuştur.

5. Hipotezler

Bu çalışmada anket tekniğini uygulamadan önce konuya dair hipotezler belirlenmiştir. Değişkenler arasında ilişkiyi inceleme ve çözümleme amacıyla bu hipotezler ortaya konulmuştur. Çalışmanın temel hareket noktası olan hipotezler çalışmaya adeta kılavuzluk etmiştir. Araştırmamızın temel hipotezi ise aralarında

belli bir yaş farkı bulunan genç kuşak olan Z Kuşağı ile eski kuşak olan X Kuşağı arasında demografik– sosyokültürel değişkenlerin etkisiyle dini algı ve dini yaşantılarında kuşaklar arası benzerlik ve farklılıkların olduğudur. Temel hipotezden yola çıkarak oluşturulan alt hipotezler aşağıda sıralanmıştır:

1. X kuşağının dini bilgi düzeyi, Z kuşağının dini bilgi düzeyinden düşüktür.
2. X kuşağının dindarlık derecesi, Z kuşağının dindarlık derecesinden yüksektir.
3. X kuşağı daha çok aile, Kur'an kursu ve okuldan; Z kuşağı ise daha çok okul, kitaplar ve internetten dini bilgi edinmektedir.
4. X kuşağının anne baba ilişkileri, Z kuşağına göre daha iyidir.
5. İnanç, ibadet ve ahlak konusunda X kuşağı ebeveynleri ile Z kuşağına göre daha az çatışma yaşamaktadır.
6. X kuşağının günlük beş vakit namaz kılma oranı, Z kuşağından yüksektir.
7. X kuşağının Ramazan orucunu tutma oranı, Z kuşağından yüksektir.
8. X kuşağının zekât ibadetini yerine getirme oranı, Z kuşağından yüksektir.
9. X kuşağının Cuma namazını kılma sıklığı oranı, Z kuşağından yüksektir.
10. X kuşağının Kur'an-ı Kerim'i yüzünden/Arapçasından okumayı bilme oranı, Z kuşağından düşüktür.
11. Arkadaşlarıyla bir araya geldiklerinde konuştukları konular açısından X kuşağı ile Z kuşağı arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
12. X ve Z Kuşağının dini duygu, düşünce ve tutuma yönelik kanaatleri farklılaşmaktadır.
13. X ve Z kuşağının dinde sorunlu olarak gördüğü alanlar farklıdır.

I. BÖLÜM / TEORİK ÇERÇEVE: KUŞAKLAR VE DİN

Bu bölümde, araştırmanın teorik temelleri üzerinde durulacak ve ilk olarak çalışmanın temel kavramları ele alınacaktır. Daha sonra tezin ana eksenini oluşturan 'kuşaklar ve din' konusu kuramsal bir ağırlıkla sunulacaktır. Bu bağlamda, kavramsal çerçevede, 'kuşak', 'din' ve 'kuşaklar arası çatışma' kavramları birbirleriyle ilişkileri çerçevesinde analiz edilecek ve kuramsal çerçeve içerisinde analitik bir şema kullanılarak kuşaklar ve din ilişkileri açıklanacaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1.Kuşak Kavramı

İçinde yaşadığımız toplumu, dönemi, etkileşimde bulunduğumuz insanları anlayabilmek için başvurulan kavramlardan biri “kuşak” kavramıdır. Gelecek ile geçmişin en basit haliyle dile gelmiş şeklidir.

Kuşak kavramı denilince akılda ilk beliren tanımlamalardan biri, aynı dönem içerisinde yaşayan belli yaş gruplarıdır. Bu yaş grupları siyasi, ekonomik, kültürel ve benzeri ortak deneyimlere maruz kalmış, bunun neticesinde benzer tutum ve davranış örüntülerini ortaya koymuşlardır. Çoğu bireyin farkında olmadan bu ortaklığı benimsemesi, katkı sunması, zamanla kendisi gibi olanları içselleştirmeye kadar götürmüştür. Öyle ki “bizim nesil, şimdi ki jenerasyon” gibi dilimize yansımaları olmuştur. Ancak kuşak kavramını, sınırları yaş ile belirlenmiş basit bir toplumsal sınıflandırma olarak ele almak adeta buzdağının görünmeyen kısmını kaçıran gibi kavramın arka planındakileri görmezden gelmek olacaktır.

“Kuşak farklılıklarını anlamanın yolu öncelikle yaş ve kuşak kavramları arasındaki ayrımı ortaya koymakla mümkündür. Arsenault 'un da üzerinde durduğu gibi kuşak üyeleri arasında ortak olarak paylaşılan değer ve davranışların yaş ve olgunlaşmayla (ya da yaşam dönemleriyle) birlikte değişeceğini ve gözlemlenen farkların kuşakla değil yaş ile açıklanabileceğini iddia etmek araştırmacıların kuşak

farklılıkları konusuna gerektiği kadar özen göstermemesine neden olan yanılığardan biri olmuştur.”¹

Tarihte yaşanan herhangi bir savaş, ekonomik kriz, salgın vb. toplumsal olaylar ve sunulan olanaklar çözümlenmek istenildiğinde dönemin kuşağı bizlere cevaplar sunar. “Döneminin izlerini taşıyan her kuşak kendine özgü değer yargılarını, davranışlarını, beklentilerini şekillendirmektedir.”² Zaten sosyolojik açıdan, “bir kuşağın belirleyici özellikleri zamanın, gerek askeri (Dünya Savaşları gibi), gerek siyasi (bir lidere düzenlenen suikast, gerek ekonomik (Büyük Buhran gibi) gerekse kültürel (1920’lerin Kayıp Kuşağı, 190’lerin Asi Kuşağı gibi) açıdan öne çıkan baskın olaylarını yansıtmıştır.”³

Kıyası kuşak kavramı ne kadar iyi anlaşılırsa; arkasındaki toplum, döneme ait olan dil, söylem, ahlak kuralları, yaşam tarzı, moda, zamanın ruhu, popüler kültür, toplumsal değişim ve ilişkiler gibi daha nice merak edilenler anlaşılır. Bundan dolayı kavramın kendisinin derinlemesine incelenmesi önem arz etmektedir.

“Fransızca *génération* ‘doğuş, doğurma, aynı dönemde doğanlar’ anlamına gelen kelime Latince *generatio*, *generare* ‘doğurmak, yavrulamak, üremek, üretmek’ fiilinden, *genus*, *gener-* ‘soy, ırk’ sözcüğünden türetilmiştir. Kökeni Yunanca en iyi var oluş alanına çıkmak anlamına gelen “genos” kelimesi köken itibariyle; biyolojik doğumların peş peşe gelmesinden çok, zaman içindeki sürekli değişimi, yani toplumda yeni bir şeyin meydana gelişini anlatmaktadır.”⁴ Kuşak kavramıyla eş anlamlı olan “nesil kavramı ise Arapça ‘tenasül’ kelimesinin kökünden gelmekte ve “üremek, yavrulatma, neslini sürdürme” anlamındadır. “Alt soy” anlamında da kullanılmaktadır.”⁵

TDK’nin Felsefe Terimleri Sözlüğünde kuşak kavramı, “1. Hemen hemen aynı yıllarda doğmuş olan, aynı çağın koşullarını, dolayısıyla birbirine benzer

¹ Pınar Süral Özer, Engin Deniz Eriş ve Ömür Neczan Timurcanday Özmen, “Kuşakların Farklılaşan İş Değerlerine İlişkin Emik Bir Araştırma”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 38, 2013, ss.123-141

² Emre Birinci, **Y Kuşağının Yaşlı ve Yaşlılık Algısı**, 2. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020, s. 9

³ Vehbi Bayhan, “Kuşaklar Sosyolojisi ve Türkiye İçin Yeni Bir Kuşak Analizi” **Sosyoloji Divanı**, Yıl 7, Sayı 13, 2019, s.30

⁴ R. Zeynep Darçın, **X, Y ve Z Kuşağı ile Mizah Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**, İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2021, s.41

⁵ Nesil Kavramı, <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/nesil> Erişim Tarihi (28.04.2022)

sıkıntıları, kaderleri yaşamış, benzer ödevlerle sorumlu olan kişiler topluluğu olarak, TDK Sosyoloji Terimleri Sözlüğünde ise yaklaşık yirmi beş otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek, nesil, jenerasyon”⁶ olarak tarif edilmektedir. “Bir kuşak, bir toplumun yaklaşık olarak aynı zaman dilimlerinde dünyaya gelen üyelerinden oluşan yaş gruplarının bir biçimidir. Kavram, bir nesil ile öteki arasında geçen dönem için de kullanılır.”⁷

“Kuşak olgusu sosyolojik bir formasyonla ele alındığında ortaya çıkan iki genel kategori vardır: “Birincisi kuşak etkisi, daha çok aynı dönemlerde dünyaya gelmiş kişilerin çocukluk, ergenlik, evlilik, iş hayatı, emeklilik gibi toplumsal süreçlerde benzer özellikler sergilemiş olmalarını ifade eder. İkincisi ise dönem etkisi, ortak tarihi paylaşan toplum üyelerinin yaşadığı konfor ve problemlere işaret eder. Beklenmedik şekilde gerçekleşen (doğa olayı, savaş, hastalık, ekonomik kriz gibi) ve toplumsal etkileri olan kuşaklar üzerinde karakteristik etkiler bırakır.”⁸ “Dönem etkisi, kuşakları bütünüyle etkiler, şekil ve görünümüne önemli katkılar yaparak, o kuşağın ana biçimlendiricisi olur.”⁹ Dönem etkisi esasen tarihi ortak olarak paylaşan toplumların yaşamış olduğu konfor, lüks ve sıkıntılara dikkat çeker.

“Akrabalık bağlamında, kuşak terimi sosyal antropoloji alanında uzun bir geçmişe sahip olup ebeveyn-çocuk etkileşimlerini açıklamak için kullanılmıştır. Demografik çalışmalarda, nüfus değişimini anlamak amacıyla farklı yaş gruplarındaki bireylerin yaş aralıkları ve bu grupların ortalama yaşam süreleri belirlemek için kullanılmıştır. Siyaset bilimi literatüründe ise kuşak terimi, bireylerin yaşadıkları döneme bağlı olarak edindikleri deneyimlerin toplumsal etkilerini tanımlamak için kullanılmıştır. Tarihsel olarak incelendiğinde, bireylerin yaşadıkları dönem ve o dönemi şekillendiren olaylar, kuşak

⁶ TDK Kuşak Kavramı, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: (25.05.2022))

⁷ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, 1. Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s. 439

⁸ İbrahim Nacak, “Kuşak Sosyolojisi: Kavramsal ve Metodolojik Temeller” **Sosyoloji Divanı**, Yıl 7, Sayı 13, 2019, ss. 14-15

⁹ Burcu Güdücü, “Gençlik Tanımı, Teorileri ve Tipolojileri”, **Z Kuşağı Teorik ve Uygulamalı Bir Araştırma**, Ed. Gökçen Çatlı Özen ve Alev Duran, 1. Basım, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2021, s.13

kavramının temelini oluşturur.”¹⁰ Biyolojik açıdan kuşak tanımlaması ise bireyin doğduğu andan itibaren ebeveyn olduğu ya da olabileceği döneme kadar geçen zaman dilimi şeklinde ifade edilir. Genel anlamda “kuşaklara sınıflandırma yapabilmek için bulunması gereken özelliklere örnek verecek olursak;

1. Travmatik bir olayın yaşanması (iç savaş, doğal afet ya da siyasi bir liderin suikasta uğraması gibi);
2. Hâkim kültürlerle düşmanca ilişkisi olan ve travmatik olayı dillendiren bir dizi kültürel ya da siyasal akıl hocası;
3. Demografide, kaynakların dağılımını etkileyen çarpıcı bir değişim;
4. Bir kuşağı bir başarı ve başarısızlık döngüsü içinde birleştiren “ayrıcalıklı bir zaman aralığı” (İlerleme Çağı’ndan Büyük Buhran’a geçilmesi gibi);
5. Ütopyaya ilişkin bir kolektif hafızayı sürdüren kutsal yerleri (Greenwich Village, Paris veya Woodstock) barındıran kutsal alanların inşası; ve
6. Grubun gerçek mensupları olarak kabul edilen kişilere karşılıklı destek sunan “Mutlu Azınlık” anlayışının”¹¹ var olması gerekir.

Yapılan tanımlamalarda görüldüğü gibi kuşak kavramı biyoloji, psikoloji, tarih, felsefe, demografi, siyaset bilimi gibi çeşitli disiplinler içerisinde kendine yer bulabilmiştir. Bu tanım çeşitliliği, kavramın farklı yönleriyle ele alınabilirliğini ortaya koymakla kalmayıp aynı zamanda karmaşık boyutlarını da vurgulamaktadır. Kuşak kavramı sosyolojide özellikle siyaset, ideoloji, din, kamuoyu, medya gibi alanlarla ilişkilendirilse de sosyolojik bir söylemden ziyade yapı-benzeri olarak ele alınmıştır. Çünkü kavram, hak ettiği değeri ve ilgiyi yeteri kadar görmemiş, popülerliğine ise yakın zaman diliminde kavuşmuştur. Özellikle, “kavramın açıklıktan uzak oluşu ve ampirik ölçmeden kaynaklanan zorluklar sebebiyle, sosyal bilimler içerisinde bu kavram, toplumsal sınıf, statü grubu, ırk veya etnisite ile karşılaştırılabilir bir pozisyon elde edememiştir.”¹²

¹⁰ Çisem Ercömert, **Kuşak Teorileri Bağlamında Endüstri Ürünleri Tasarımı Eğitiminin Değişim Dinamikleri ve Değerlendirilmesi**, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstri Ürünleri Tasarımı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018, s. 22

¹¹ Bryan S. Turner, **Klasik Sosyoloji**, Çev. İdil Çetin, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 392

¹² Wade Clark Roof, “Kuşaklar ve Din”, **Din Sosyolojisi Çağdaş Gelişmeler**, Ed. İhsan Çapcıoğlu, 1. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2012, s. 39

1.1.1. Kuşak Kavramının Tarihsel Süreci ve Çoklu Kuşaklar Kuramı

Kuşak kavramı her ne kadar günümüzde popüler ve yaygın bir hale gelse de ortaya çıkış süreci için geçmişe göz atmak gerekir. Kuşak fikrinin geçmiş zaman dilimlerinde Kitab-ı Mukaddes'e kadar dayandırıldığı gibi yine öte yandan çeşitli yaş gruplarının arasındaki farklılıklara bağlı gelişen çatışmaların toplumu etkilemesi bağlı olarak kavram Antik Yunan'a da dayandırılmıştır. Kavramın sosyal söylem olarak *Heseoid, Homeros, Herodot, Platon ve Aristoteles*'te görüldüğü söylenebilir.

Kuşak tanımı ve teorisi için önemli isimler aşağıda ele alınmıştır:

Aristoteles

Aristoteles belki kuşak kelimesini kullanmadı ama kendisinden sonra gelen nesli ifade etmek için kullandığı cümleler, toplum içerisinde yaşanan kuşak farklılığına hatta çatışmasına bir örnek olarak gösterilebilir. “M.Ö. 350 yılında söylediği “*Bugünlerde gençler kontrolden çıkmış durumda. Kaba bir şekilde yemek yiyorlar, yetişkinlere karşı saygısızlar, ebeveynlerine karşı çıkıyorlar ve öğretmenlerini sinirlendiriyorlar...*” sözleri toplumsal yapı gereği bir arada yaşayan farklı kuşakların görüş ve davranış ayrılıklarının binlerce yıla dayandığını göstermektedir.”¹³

Heseoid

Aynı Aristoteles'in aktardığı gibi M.Ö. 800 yılında ünlü Yunan Heseoid ise yaşadığı dönemdeki gençleri “*Günümüzün gençleri öyle umursamaz ki ileride ülke yönetimini ele alacaklarını düşündükçe umutsuzluğa kapılıyorum. Bizlere, büyüklere karşı saygılı olmayı, ağırbaşlı davranmayı öğretmişlerdi. Şimdiki gençler kurallara boş veriyorlar. Çok duyarsızlar ve beklemesini bilmiyorlar.*”¹⁴ şeklinde tanımlaması kuşak kavramının geçmişine yönelik örnek gösterilebilir.

İbn Haldun

Kuşak kavramı ve sınıflandırmaların iyi anlaşılabilmesi için temellerinin atıldığı ve sonrasında geliştirilen çalışmaları, ortaya konulan teorileri ele almak

¹³ Harun Ceylan ve Yeliz Bayram, “Sosyolojik Boyutları ve Farklılaşan Yönleriyle Kuşaklar”, **Kuşaklar Arası İlişkiler**, Ed. Harun Ceylan, 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022, s.1

¹⁴ Aysun Yağcı, **Yeni Nesil Berbat Mı Dediniz?** <http://www.guneslibirgun.com/kusak-teorisi/> Erişim Tarihi (20.02.2023)

gerekmektedir. “Kuşak teorisi, toplumsal dinamiklerin yaklaşık seksen veya yüz yılda bir yeniden tekrarlandığı bir önermeye dayanmaktadır. Bu teorinin köklerinin İslam filozofu İbn Haldun tarafından atıldığı düşünülmektedir. Bu yaklaşımın amacı, geçmişi anlayarak geleceği tahmin etmek olup, mevcut kuşakları anlamak ve iş dünyasındaki beklentiler, uyum ve davranışları açısından bir kılavuz sunabileceği düşünülmektedir.”¹⁵ “İbni Haldun belirli bir toplum bünyesindeki varoluş biçimlerinde, deneyimlerinde, sosyalizasyonlarda ve beklentilerde, nitel bir değişikliğin meydana gelmesi için gerekli süreye işaret eder.”¹⁶

Alvin Toffler

İbn Haldun’un yanı sıra kuşak çalışmaların temeli atan isimlerden *Alvin Toffler*’in de yer aldığı düşünülmektedir. “*Üçüncü Dalga*” eserinde uygarlığı, tarım aşaması olarak “Birinci Dalga”, sanayi aşaması olarak “İkinci Dalga” ve şimdi başlayan aşama olarak “Üçüncü dalga” şeklinde üç aşmaya ayırmıştır. “Bu teoriye göre dalgalar birbirlerini iterek bir sonraki dalganın daha büyük etkiye ulaşmasını sağlarlar.”¹⁷

Üçüncü dalga olarak adlandırdığı yeni uygarlık tanımına oldukça optimist bakış açısıyla yaklaşarak, yeni neslin ortaya yeni ilişkiler ve değişikliklerin getireceğini savunur. “Yarının embriyo halindeki dünyasını dünün kalıpları içerisine sıkıştırılamayacağı düşüncesi hakimdir. Eski düşünce tarzları, formüller, öğretiler, ideolojiler, geçmişte ne denli yararlı olmuş olurlarsa olsunlar, bugünün gerçeklerine uymadıklarını, yeni değerler ve teknolojilerin, jeopolitik ilişkilerin, yaşam biçimleri ve haberleşme yöntemlerinin etkisiyle ortaya çıkan dünyanın, yeni fikirleri, benzetmeleri, sınıflandırmaları ve kavramları da gerektirdiğini ifade eder.”¹⁸

Hume

Kuşak devamlılığına dair, “tırtıllara benzer şekilde, eski kuşak bir çırpıda yok olsun ve bir anda yeni kuşak ortaya çıksın ve insan kendisine uygun hükümet

¹⁵ Birinci, a.g.e., s. 24

¹⁶ Emine Nurcihan Keskin, **Oy Verme Davranışının Kuşak Teorisi ve Politik Pazarlama Çerçevesinde İncelenmesi: 2017 Referandumu Üzerine Bir Araştırma**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2019, s. 4

¹⁷ Hakan Senbir, **Z Son İnsan mı? Z Kuşağı ve Sonrasına Dair Düşünceler**, 1. Basım, O Kitaplar, İstanbul, 2004, s. 17

¹⁸ Alvin Toffler, **Üçüncü Dalga**, Çev. Ali Seden, 1. Basım, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1981, s.19

biçimini seçebilecek rasyonel bir zihniyete sahip olsun”¹⁹ farazi düşüncesiyle Hume, eski kuşağın hemen yerini alacak olan yeni kuşağın arasında kesinti olmaksızın, kuşakların biyolojik devamlılığını, siyasal devamlılık ilkesi ile bağdaştırmaktadır.

Auguste Comte

Sosyolojiye dair ilk çalışmaları ortaya koyan Auguste Comte, kuşaklarla ilgili bilimsel çalışmalarda da öncülük eden kişi olmuştur. “Tarihsel süreç içinde kuşaksal değişiklikleri, hareket eden bir kuvvet olarak tanımlayarak, toplumsal ve tarihsel ilerlemenin yalnız kuşaktan kuşağa aktarılan birikimler aracılığıyla mümkün olacağını dile getirmiştir.”²⁰ Aynı zamanda Comte toplumsal ilerlemenin hızı ile kuşakların toplum içerisinde var oldukları zaman dilimi arasında da bir ilişki olduğunu ortaya koyarak, bir kuşağın toplumda var olma süresinin uzunluğunu arttıkça kuşakta mevcut bulunan kalıplaşmış, muhafazakâr zihniyetinde toplumda hâkim olacağını öngörür. Ancak kuşağın toplumda bulunma süresi ne kadar kısalsın ters orantı olarak toplumun ilerleme hızı da artacaktır. “Comte yine de yaşam süremizin ve 30 yıllık ortalama kuşak döneminin organizmamızın zorunlu bağlaştığı olduğunu, üstelik insanlığın ağır ilerlemesini doğrudan bu organik kısıtlamayla ilişkili olduğunu düşünür.”²¹ “Comte insanların Tanrı’ya duydukları kadar eski kuşakların erdemlerine de şükran duymaları gerektiğini ifade etmiştir. Comte’a göre insanlığın tüm kuşaklarını ayrılmaz bir şekilde gelecek kuşaklar düşüncesinin gücünü bizi çevreleyen bizden önceki kuşaklara bağlamıştır.”²²

Pozitivist yaklaşımlar ele alındığında, insanın sınırlı yaşam süresini ve birbirini devamlı takip eden eski ile yeni kuşağın silsilesini baz alarak ölçülendirilebilen, kronolojik olarak sınırlandırılabilen bir problem olarak gördükleri aşikardır. Kuşaklar arası dönemin 25-30 yıllık olduğu varsayarak yapılan tanımlamaların, insan yaşam süresinin uzaması göz önünde bulundurularak geçerliliği tekrardan gözden geçirilmelidir.

¹⁹ Karl Mannheim, **Bilgi Sosyolojisi**, Çev. Mustafa Yalçınkaya, 1. Baskı, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 314

²⁰ Ali Demir, Hatice Özkoç ve Uğur Damgacı, “Kuşakların Yaşam Memnuniyeti Açısından Farklılıkların İncelenmesi”, **Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış**, Ed. Hatice Hicret Özkoç ve Funda Bayrakdaroğlu, 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 79

²¹ Mannheim, **a.g.e.**, s. 315

²² Ayşe Canatan, “Kuşaklar Sosyolojisi Bağlamında Kuşaklar Arası İlişkiler”, **Kuşaklar Arası İlişkiler**, Ed. Harun Ceylan, 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022, s.44

Toplumların ilerleme hızları, kültürel ve uyum farklılıkları, dönemseller yaşanılan siyasi, kültürel, ekonomik gibi çeşitli toplumsal olaylara verilen tepkilerin farklı olması sebebiyle de sınırlandırmanın çok sağlıklı olmayacağı aşikardır. “Anne Kriegel’in bu durumu “yaş grupları arasındaki mesafe, artık zamanın basitçe geçişi değil, tersine, nicelik ve davranış yoluyla kuşak üzerinde tekilliği körükleyen değişimlerin toplamıdır”²³ şeklinde özetlemektedir.

I. Justin Dromel, Giuseppe Ferrari ve Rumelin

“1850’lerde Dromel ve Ferrari, bireylerin biyolojik ritmi ile tarihi kronolojiyi ilişkilendirirken çeşitli meslekler için yaşın önemini tartışmışlardır. Rumelin, tarihsel olayların düzenli aralıklarla tekrar ettiği görüşünü reddederek kuşakları sosyal ve kültürel değişim bağlamında incelemiştir.”²⁴

Wilhelm Dilthey

Problem, nicel bir sınırlandırmanın yanı sıra insanın ait olduğu ve yaşadığı zaman aralığını öznel deneyimlerle içselleştirdiği bakış açısına sahip Romantik-Tarihsel yaklaşımla da ele alınmıştır. İşte bu yaklaşımın öncülerinden sayılan Dilthey, önemli olanın sadece “kuşakların birbiri ardına gelmeleri olmadığını, ayrıca onların aynı anda birlikte var olmaları da salt kronolojik olandan daha fazla anlam taşıdığını ifade eder. Kişiler çağdaştır, bir kuşaktandır çünkü karşılaşılan toplumsal şartları, beraber deneyimlemeleri sonucu ortak etkilerin nesnesi konumundadırlar.”²⁵

Mentre

Auguste Comte'un felsefelerinden yola çıkan Karl Mannheim ve José Ortega y Gasset, akran grupları içinde olayların ve tutumların tekrarlayıcı bir doğasının olduğunu fark etmişlerdir. Kuşak teorisyenleri, yaşam döngüsünün farklı aşamalarındaki kuşakların aynı olayları farklı şekillerde deneyimlediğini vurgulamışlardır. Karl Mannheim, José Ortega y Gasset ve Francois Mentré (sosyal kuşak terimini ilk kez aynı adlı kitabında ortaya atan) çağdaşlarıyla birlikte, klasik ayrımı tartışmış ve 1. Dünya Savaşı'nın hemen ardından belki de bugüne kadar en

²³ Roof, **a.g.e.**, s. 40

²⁴Ercömart, **a.g.e.**, s. 13

²⁵ Mannheim, **a.g.e.**, s. 320

etkileyici kuşak alan yazını üretmişlerdir.”²⁶ Mentre ve Gasset kuşakları daha çok karmaşık boyutlarla ele almıştır. Mentre “problemin temel boyutlarını soruşturduktan sonra problemin daha karmaşık boyutlarına geçmiştir.”²⁷ Aynı zamanda “bir aileye mensup farklı kuşakları, kültürel geleneklerin devamını açıklamak için bir değerler dizisi olarak ele almıştır.”²⁸

Ortega y Gasset

“Toplumsal dünyasındaki değişimin dışsal tezahürlerinin farkındalığıyla birleşen bireyin içindeki zamansal değişimin içsel bilinci, Ortega’nın kuşaklar kavramının bir tarihsel metodoloji kavramını nasıl oluşturduğunu görmeye yöneltir: “*History as a System*” (1935) adlı makalesinde kuşaklar teorisini ortaya koyar.”²⁹

“Ortega’ya göre kuşak, tarihsel süreci tam anlamıyla ve canlı bir şekilde izleyebilen görme organıdır. Belirli bir tarih veya olaylar hakkında gerçek bilgilere ulaşmak istiyorsak, öncelikle bu olayların hangi kuşağın deneyimleri içinde meydana geldiğini, yani insanın varoluş sürecinin hangi aşamasıyla ilişkili olduğunu araştırmamız gerekmektedir.³⁰ Çünkü onun için kuşak, “varoluşun tamamlayıcı bir çeşididir; ya da kendisini birey üzerinde silinmez ve ayrılmaz bir şekilde yerleştiren bir yaşama tarzıdır. Bir kuşağın diğer bir kuşağın yerini almasını yeni bir toplumun şekillenmesinin etkisi”³¹ olarak değerlendirir.

“Ortega’ya göre bir kuşağın tarihteki yerini etkileyen iki önemli değişken vardır. Bunlardan ilki önceki nesillerin yeni kuşağa bakış açısı ve ona nasıl davranacağıdır ki bu önceki nesillerin düşünceleri ve değerleri ile anlaşılabilir. İkincisi ise bir kuşağın kendi düşünce ve değerleridir. Her kuşağın ruhu, bu iki değişken arasında kurulan denklem ve bir kuşağın çoğunluğunun her birine karşı olan tutumuna bağlıdır.”³²

²⁶ Mesut Şengüleç, **Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin (X Kuşağı), Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının (Y Kuşağı) ve 8. Sınıf Öğrencilerinin (Z Kuşağı) 21. Yüzyıl Becerilerine Bakışı**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2021, ss. 49-50

²⁷ Mannheim, **a.g.e.**, s. 317

²⁸ Ercömart, **a.g.e.**, s. 14

²⁹ A. Canatan, **a.g.e.**, s. 44

³⁰ Ortega y Gasset, **Tarihsel Bunalım ve İnsan**, Çev. Neyire Gül Işık, 1. Basım, Metis Yayınları, İstanbul, 1992, s. 51

³¹ Roof, **a.g.e.**, s. 43

³² Ercömart, **a.g.e.**, s. 14

Pinder

Romantik-Tarihsel yaklaşımının romantiklik gücünü ön planda tutan Pinder ise “her kuşağın, kendi entelekyasını inşa ettiğini ve tek başına bu entelekyaya aracılığıyla gerçekten niteliksel bir birlik haline gelebileceğini”³³ savunur. Bir kuşağın entelekyasını oluşturanın içsel amaç yani kuşağın dünyayı ve yaşamı deneyimleme yolu olduğu ifade edilir.

Jaeger

“Kuşak kavramını tarihsel bir yaklaşımla ele alan Jaeger, kökenleri açısından iki temel düşünce biçimine sahiptir. İlki, erken dönem çalışmalarında ortaya çıkan modeller, biyolojik ve genetik bağlamında olup, akrabalık temeline dayanan kan ve evlilik yoluyla izlenebilir bir yapıya sahiptir. İkinci olarak ise ortak bir sosyo-tarihi deneyimi paylaşan grupların incelendiği, sosyal ve tarihsel bağlamı temel alan modellerdir. Bu çalışma modeli, kohort temelli bir görüş olarak adlandırılmakta olup 19. yüzyılda başladığı kabul edilmektedir. Günümüzde ise bilimsel araştırmalarda tercih edilen ikinci tip çalışma modeli temel alınarak kavram çalışmaları yapılmakta ve kohort temelli teorilere dayandırılmaktadır.”³⁴

Pierre Bourdieu

Kuşaklar sosyolojisine katkı sunan önemli isimlerinden olan Bourdieu “ilginç bir biçimde kendi eserlerinde kuşaklardan çok az bahsetmiştir. Buna rağmen, onun eserlerinin geneline yayılmış olan metodolojisi, kuşakları araştırmak için verimli bir kavram seti sunmaktadır. Onun ele aldığı Habitus kavramı ile kuşaklar ilişkilendirilir. İlkesel olarak bakıldığında toplumsallaşma kavramının iki boyutuna karşılık gelen habitus, yapı açısından bireye hazır olarak sunulan örüntüler bütünü ile bireyin bunları içselleştirmesinde ortaya çıkan özgünlükleri bir araya getirir.”³⁵

“Bir habitus aynı anda hem tarihsel hem toplumsal hem de bireysel olan bir eyleme mizacının ve bir algı değerlendirme çerçevesinin sınırlarını çizer. Bu mizaçlar, tarihsel olarak biçimlenmiş toplumsal bağlam içerisinde pratik etkileşim

³³ Mannheim, **a.g.e.**, s. 322

³⁴ Tuğba Akçay, “Neil Howe- William Strauss, The Millennials Rising: The Next Great Generation (New York: Vintage Books, 2000)”, **Hitit İlahiyat Dergisi**, Cilt 21, Sayı 1, 2022, ss. 815-822

³⁵ Halil Çakır ve Ayşe Azman, “Sosyal Kuşaklar: Kuşaklar Sosyolojisinde Metodolojik Bir Açılım”, **İmgelem Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11, 2022, ss. 331- 350

içerisindeki bireylere içerilir ve bireylerde somutlaşır. Modern toplumun temel yapılandırıcı yapısı sınıf hiyerarşisi olduğu için, habitusun yapılandırıcı yapısı sınıfsal konuma bağlıdır.”³⁶ Bunun örnekleri farklı kuşak sınıflandırmaları içinde gözlemlenebilir. Örneğin, kendi dönemlerine özgü olan 1968 yılındaki öğrenci hareketleri, bu bağlamda çeşitli ülkelerde yükselen insan ve kadın hakları savunuculuğu, savaş karşıtlığı, barış yanlılığı, sinema ve sanat alanındaki kültürel gelişmeler X kuşağının kuşaksal habitusu açısından incelenebilir

“Bourdieu kuşakları, toplumun avantajlar açısından farklı yerlerde konumlandığı yaş grupları olarak değil, aynı zamanda bu yaş gruplarına mensup bireylerin pratiklerine yansıyan toplumsal ayrımların yeniden üretilmesinin bir sonucu olarak görür. Bu anlamda habitus kavramı, bir kuşağın kendini üretmesinin temel kaynaklarını sunabilen verimli bir kavram olarak karşımıza çıkar.”³⁷

“Kuşaklar açısından bakıldığında habitus, kuşak mensuplarının, kuşağın ortak bilincini nasıl benimsediklerini açıklamaktadır. Sözelimi yaşlı ve genç kuşaklar arasında, toplumsal ayrıcalıklara erişim konusunda cereyan eden rekabet, Bourdieu’nun düşüncesinde eğitim, çalışma gibi pek çok alana sirayet etmekte, bu yolla Bourdieu’nun kavram seti, kuşakların araştırılması sorununa gerek örneklem gerekse veri toplama süreci bağlamında önemli açılımlar getirmektedir.”³⁸

Karl Mannheim

1928 yılında Almanca olarak “*Das Problem Der Generationen*” adıyla kaleme alıp, 1952 yılında İngilizce ’ye “*The Problem Of Generations*” şeklinde çevrilen eseriyle kuşak tartışmalarının hareket noktasını sağlayan esas kişi klasik sosyolojinin kurucularından sayılan, aynı zamanda bilgi sosyolojisinin de kilit aktörlerinden biri olan Macar-Alman sosyolog Karl Mannheim olmuştur. Kuşak kavramını ilk kez problem olarak ele alan kişi olarak tarihe geçmiştir. Gasset ile beraber modern kuşak teorisinin temellerini atmıştır.

³⁶ Mannheim, a.g.e., s. 396

³⁷ Halil Çakır, **Mavi Yakalı ve Beyaz Yakalı Emekliliğin Kuşaklar Sosyolojisi Bağlamında Karşılaştırılması**, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Mersin, 2021, s.41

³⁸ Çakır ve Azman, a.g.e., ss. 331- 350

Mannheim, “Aynı kuşaktan insanların, kendilerinden önceki kuşaklara göre dünyaya çok farklı biçimde bakabileceklerini anlatmıştır. Dolayısı ile her kuşağın kendine özgü olan eşsiz tecrübeleri toplumsal değişime olanak tanımaktadır.”³⁹ “sosyal tabakalaşmayı incelemek için kuşak kavramını kullanan Mannheim, aynı kuşakta yer alan kişiler arasında tarihsel, politik, ekonomik ve teknolojik gelişmelere bağlı ortaya konan paylaşımlar neticesinde bir bağ oluşmaktadır.”⁴⁰

Kuşaklara dair geçmişteki pozitivist ve romantik-tarihsel yaklaşımlardan yola çıkarak Mannheim problemin, biçimsel sosyoloji tarafından incelenmesi gerektiğini savunmuş, öncelikle kuşak kavramını bir fenomen olarak ele alarak, “tek bir kuşak birliğini dolduran bireylerin karşılıklı özel ilişkilerinin aydınlatılması gerektiğini”⁴¹ belirtmiştir. Bundan yola çıkarak kuşağı, bilinçli bir istekle yahut varoluşsal yakınlıkla bir araya gelmiş olan somut gruplardan ayırır.

Kuşağın doğasının anlaşılabilmesi için yapı olarak benzerliği olan sınıf yerleşimi kavramına yönelir. Sınıf yerleşimini, “belirli bireylerin belirli toplumdaki güç yapısında ve ekonomik yapıda paylarına düşen ortak yerleştirilme durumu”⁴² şeklinde tanımlar. “Bir kuşağın yerleştirilme durumu ise insan varoluşundaki biyolojik ritmin varlığına yani yaşam ve ölüm, yaşamın sınırlı süresi ve yaş alma gibi etkenlere bağlıdır.”⁴³

“Sosyolojik bir fenomen olarak kuşaklar fenomeni nihayetinde doğum ve ölümün biyolojik ritmine bağlıdır. İnsanlar arında karşılıklı etkileşim var olmasaydı, tanımlanabilir toplumsal yapı ve özden bir türden devamlılığa bağlı bir tarih olmasaydı kuşaklarda bir toplumsal yerleştirme fenomeni olarak var olmazlardı, ortada sadece doğum, yaş alma ve ölüm var olurdu.”⁴⁴ Kısacası kuşak fenomeninin biyolojik etkenleriyle beraber sosyolojik bağlamı göz önünde bulundurulmalıdır.

³⁹ Şebnem Morsümbül, **Kültürel Değerlerin Üç Kuşak Arasındaki Değişimi Üzerine Bir İnceleme: Ankara Örneği**, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Yıl 11, Sayı 21, 2014, ss. 137-160

⁴⁰ Birinci, **a.g.e.**, s. 8

⁴¹ Mannheim, **a.g.e.**, s. 329

⁴² **a.g.e.**, s. 329

⁴³ **a.g.e.**, s. 331

⁴⁴ **a.g.e.**, s. 331

“Mannheim, ‘yaşlar sosyolojisi’nden ziyade, net ve saptanabilir ayrımlara sahip olan tarihsel grupları bir arada incelemek istemiş, bunu da bazı sosyolojik anahtarlar belirleyerek, biyografiler, sosyal değişim tarihleri, bireyler arası görüşmeleri inceleyerek ayrıntılı çıkarımlar yaparak gerçekleştirmiştir.”⁴⁵ Bir kuşakta bulunması gereken temel özellikleri ise beş madde de sıralar:

- Kültürün işleyiş sürecinde sürekli yeni katılımcıların ortaya çıkışı,
- Kültürün işleyiş sürecinde eski katılımcıların sürekli geri çekilmeleri,
- Tek bir kuşağın üyeleri tarihin işleyiş sürecinin ancak zamansal açıdan kısıtlı bir bölümüne katılabilmeleri,
- Kültürel mirasın sürekli aktarımındaki zorunluluk,
- Kuşak değişimindeki süreklilik.

Bu etmenlerden yola çıkarak kültürel işleyişin dinamikliğine ve aynı düzlemde işlenmediğine dikkat çekebiliriz. Eski katılımcıların yerlerini yeni katılımcılara bırakması, kültürel birikimde bozulmalar ya da kayıplar olacağına dair korkuya sebebiyet verebilir ancak böyle bir durum olağandır. Geniş perspektiften bakıldığında kültürel birikim içerisinde elimizde olanlarla yetinmeyi sağlayabilir, bir yandan da kullanışlı olmayanları gözden çıkarabilir ve henüz elde etmediklerimize ise gayret göstermemizi sağlayabilir. Ele alınan ilk iki madde genel itibariyle toplumun yenilenmesine ve gençleşmesine vurgu yapmaktadır.

Üçüncü etmen ise salt kronolojik açıdan aynı toplumun içerisinde bulunmanın, insanların çağdaş olduğunu göstermediği vurgulamaktadır. Çünkü kuşaktan beklediğimiz, “kişilerin benzer olay ve olguları deneyimleyebilecek bir konumda olmaları ve özellikle de herkeste benzer olan katmanlaşmış bilinci etkilemeleridir.”⁴⁶ Yaşanmış olan tarihi veya sosyal gelişmeler, bir kuşağın tüm fertlerini aynı derecede etkilememektedir. Zıtlıkların olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı zamanda eski kuşaklar ile yeni kuşaklar bazı tarihsel olaylara, süreçlere aynı zaman diliminde tanıklık edebilirler ve bu ortak tanıklık kimi kuşak için yaşlılık dönemine, kimi kuşak için ise gençlik veya çocukluk dönemine

⁴⁵ Sinem Balkanlı, **Mimarlık Ofisi Çalışanlarının Motivasyon Faktörlerinin Kuşaklar ile Olan İlişkisi Üzerine Bir Araştırma**, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Proje ve Yapım Yönetimi Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s.30

⁴⁶ Mannheim, **a.g.e.**, s. 340

tekabül edebilir. Ancak bu durum da otomatik olarak aynı kuşak yerleşimine sahip olduğunu göstermez. Buradaki farklılık ise karşılaşılan ortak olaylar karşısında sunulan farklı deneyimlerdir.

Öte yandan yeni kuşaklara kültürel birikimin aktarımı genelde, grup yaşamının temel dinamiklerinin kendiliğinden geçirilir. Ancak az da olsa bilinçli ve iradeli bir şekilde de aktarım sürdürülebilmektedir. Genelde iki kuşak arası aracı bir kuşağın olmasından kaynaklı daha yumuşak ve ılımlı şekilde etkileşimin sağlanması ve devam ettirilmesi bunu kolaylaştırır. Örneğin; internet ve teknoloji çağına doğmuş olan Z kuşağı ile teknolojiyle yeni yeni tanışmaya başlayan X kuşağı arasında ciddi farklılıklar yaşanmakta iken Y kuşağı ise ne teknolojiye yabancı kalmış ne de geleneksel zihniyeti tam silmiştir. X ve Z Kuşağı arasında dengeyi gözeterek, iki kuşak arasında köprü görevi görmüştür. Ancak teknoloji, kuşakların kimliklerini belirleyen tek etken değildir; yalnızca bir örnek olarak kullanılmıştır.

Inglehart

Karl Mannheim'ın elinde can bulan kuşak kavramının popülerliği Inglehart ile devam etmiştir. “Amerikalı Siyaset Bilimci Inglehart, günümüz kuşaklarını içeren sınıflandırma ve tartışmaları ilk kez ortaya atmıştır. 1977 yılında yayımladığı ‘*The Silent Revolution*’ adlı kitabında, 1970’lerden itibaren ortaya çıkan kültürel ve toplumsal olayları inceleyerek 1988’e kadar olan süreç için tahminlerde bulunmuş ve dönemseller olarak bireylerin davranışlarındaki farklılıkları araştırmıştır. Aynı zamanda, 1997 yılında yayımladığı ‘*Modernization and Postmodernization*’ adlı kitabında kuşakları farklı zaman dilimlerinde doğmuş ve büyümüş olan, farklı inançlara, değerlere, tutumlara ve beklentilere sahip bireyler grubu olarak tanımlamıştır. Ayrıca, bu farklılıkların iş yerindeki davranışlara da yansımalarını ve bireylerin davranışlarını farklılaştırdığını vurgulamıştır.”⁴⁷

Inglehart, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası, savaşın sebep olduğu yoksulluk ile yaşamaya çalışan bireyler ile savaş sonrası zenginlik ve refah düzeyi yüksek olan bireyler arasındaki farklılıkları ele almıştır. Yaptığı çalışmalar sonrası ise savaşı görmüş geçirmiş “olgun kuşakların ekonomik ve fiziki değerleri,

⁴⁷ Balkanlı, a.g.e., s.31

güvenceyi daha fazla benimsediğini, savaş sonrası yetişen genç kuşakların ise özerklik ve kendini ifade edebilmeyi benimsediğini”⁴⁸ ortaya koymuştur.

Neil Howe ve William Strauss

Kuşakları tanımlama ve sınıflandırmayı zirve noktaya taşıyan kişiler ise Neil Howe ve William Strauss olmuştur. Hatta öyle ki kuşak teorisi, bazı araştırmacılar tarafından onların isimleriyle yani “*Strauss-Howe Kuşak Teorisi*” olarak ele alınmıştır. “Howe ve Strauss, kohort temelli çalışmalarını Amerika’da yürütmektedir. Howe ve Strauss’un kuşak çalışmaları 1991 yılında “*Generations: The History of America’s Future, 1584 to 2069*” adlı çalışmaları ile başlamıştır. Generations ile yazarlar kendi kohort teorilerinin temelini atmışlardır.”⁴⁹

Strauss ve Howe, kuşakları iki yaklaşım içerisinde ele almaya çalışmışlardır. Birincisi aynı Gasset ve Mannheim de olduğu gibi tarihi yaş konumlarına göre incelemişlerdir. “Bu teoriye göre, toplumdaki önemli tarihi olaylar ve toplumsal değişimler, bireylerin değerlerini, tutumlarını, inançlarını ve eğilimlerini etkilemektedir. Bu tarihi olaylar ve toplumsal değişimler, savaşlar, kaynak dağılımında meydana gelen önemli değişimler, Martin Luther King kahramanca figürler veya bir ideolojiyi sembolize eden Woodstock deneyimi gibi travmatik olayları içerebilir.”⁵⁰

İkinci yaklaşımları ise doğum yıllarını ele alarak, tarihsel konum içinde tekrarlayan bir döngüden geçildiğini ifade etmişlerdir. “Yaşam evrelerini yirmi iki yıllık dönemler halinde merkezi sosyal roller açısından tanımlamışlardır;

- **Gençlik (0-20 yaş):** Bağımlık dönemi- Büyümenin, öğrenmenin gerçekleştiği, değerlerin kazanıldığı dönemdir.
- **Genç Yetişkinlik (21-41 yaş):** Etkinlik dönemi- Çalışma ve kurumlara hizmet etmede aktif olduğu, geçim kaynağı elde edildiği dönemdir.
- **Orta yaş (42-62 yaş):** Güç dönemi- Ebeveynlik yapıldığı, değerlerin kullanıldığı dönemdir.
- **Yaşlılık (63-83 yaş):** Liderlik dönemi- Rehberlik yapıldığı, değerlerin öğretildiği dönemdir.

⁴⁸ Demir, Özkoç ve Damgacı, **a.g.e.**, s. 80

⁴⁹ Akçay, **a.g.e.**, ss. 815-822

⁵⁰ Demir, Özkoç ve Damgacı, **a.g.e.**, s. 80

- **Geç Yaşlılık (84 ve üzeri yaş).** Bağımlılık dönemi- Değerlerin hatırlandığı, kurumlardan yardım alındığı dönemdir.”⁵¹

Her aşamanın uzunluğu bir kuşağın uzunluğuna eşit olduğu belirtilirken, aynı zamanda her bir aşama bireylerin dünyayı algılama biçimi ve bu algıları etkileyen belirli bir toplumsal rolle ilişkilendirilir. Dolayısıyla bir kuşağın karşılaştığı tarihsel olaylar o kuşağın en genç ve en yaşlı üyelerini farklı şekillerde etkilemektedir. Tarih içerisinde kuşakların tekrarlayan bir biçimde dört döngü geçireceğini ifade etmişlerdir. “Strauss ve Howe, jenerasyonel döngüleri fazlara ayırırken geçen yüzyılın en önemli sosyologlarından Talcolt Parsons’tan ilham alırlar. Parsons’a göre, ne zaman sosyal düzen ihtiyacı artsa veya azalsa toplum yeni bir faza girer.”⁵²

- 1) “Birinci döngü **Zirve**’dir. Sosyal düzenin mevcudiyeti de ona dair talep de yüksektir. Kurumlar güçlü, bireysellik zayıftır. Peygamber arketipi doğar.
- 2) İkinci döngü **Uyanış**’tır. Mevcudiyet kuvvetlidir ancak talep düşer. Kurumlar eleştirilir, bireysellik güçlenmeye başlar. Göçebe arketipi doğar.
- 3) Üçüncü döngü **Çözülme**’dir. Mevcudiyet de talep de zayıflar. Kurumlara olan inanç düşer, toplumsal kaos yaygınlaşır. Kahraman arketipi doğar.
- 4) Dördüncü döngü **Kriz**’dir. Mevcudiyet zayıf olsa da talep yükselir. Yurttaşlık bilinci canlanır. Sanatçı arketipi doğar.”⁵³

“Tarihsel örneklerle dolu bir süreçte, zaman içinde belirli bir ritim gözlenir ve bu ritim dört farklı türdeki kuşak döngüsünü ortaya koyar: Peygamber kuşağı, Göçebe kuşağı, Kahraman kuşağı ve Sanatçı kuşağı. Howe ve Strauss, teorilerinde, kuşağın bir kohort (grup) olarak tanımlandığını ve yaşamın bir evresinin süresine yaklaşan ve sınırlarının akran kişilikleri tarafından belirlendiğini vurgulamışlardır.”⁵⁴

“Döngüde birbirini takip eden her kuşak, bilinçli ya da bilinçsiz, gölgesi olarak yeni bir kuşak yetiştirir. Her yeni yaşam evresi grubu, son grubun yaptığı gibi büyümeyi, canlılığı, gücünü, liderliğini yani toplumsal rolünü yerine getirmeye çalışır. Döngüde yer alan her aşama bir önceki aşamanın ürettiği her şeyi yineler.

⁵¹ Ercömert, a.g.e., ss.16-17

⁵² Evrim Kuran, **Telgraftan Tablete Türkiye’nin Beş Kuşağına Bakış**, 2. Basım, Mundi Kitap, İstanbul, 2022, s. 23

⁵³ A.g.e.,2022, s. 18

⁵⁴ Şengüleç, a.g.e., s.53

Örneğin; “2020’ler daha fazla kablo kanalı ve internet sayfası daha fazla medya şiddeti, kültürel parçalanma, siyasi kin, gençlerin yabancılaşması, zenginler ve yoksullar arasındaki mesafe ile sadece 1990’ların bir dışı vurumu olacaktır.”⁵⁵

“Strauss ve Howe ciddi bir girişimde bulunarak, bütün Amerika tarihini ve bir dizi kuşak döngüsü olarak aslında geleceğe doğru olan, seküler krizlerin takip ettiği manevi uyanışları okumuşlardır. Hatta şimdiye kadar on yedi tamamlanmış kuşağa işaret etmişler ve bu kuşakların yaş aralıklarını 17-33 arasında ya da her birinin ortalamasını 23,4 olarak tanımlamışlardır. Fakat ne dini ne de kültürel devreleri tanımlayabilmişler ne de baskın yaşam devrelerini betimleyebilmişleridir.”⁵⁶

“Kuşak teorisi, doğum yıllarına göre benzer politik, ekonomik ve sosyal olayları deneyimleyen, özgün değer yargıları ve inanç sistemlerini geliştiren, benzer kişilik özellikleri gösteren bireylerden oluşan bir topluluğu ifade etmektedir. Bu teoriye göre, belirli bir zaman diliminde doğan bireylerin benzer değer yargıları, davranışları ve yaşam tarzları, doğdukları döneme bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu dönem içinde gerçekleşen politik olaylar veya tehditler, sosyo-ekonomik değişim süreçleri, endüstri eğilimleri, işsizlik oranları, güvenlik veya kıtlık gibi faktörler, toplumda hissedilen düşünceleri etkilemektedir.”⁵⁷

“Çoklu kuşak kuramı, farklı zaman ve dönemlerde büyüyen bireylerin, büyüdükleri zamanın sosyal, tarihsel, kültürel ve siyasi olaylarından etkilenerek farklı inanç, değer, tutum ve beklentilere sahip olduklarını ve tüm bu farklılıkların çalışma ortamındaki iş davranışları üzerinde etkili olduğunu iddia etmektedir. Araştırmacılar, bireylerin ilerleyen yaşam evrelerine rağmen, gençlik yıllarında deneyimledikleri olayların etkisiyle oluşturdukları belirgin tutum ve davranışları sürdürdüklerini savunmaktadır. Bu bağlamda, kuşaklar aslında toplumsal kültürün bir alt kültürü olarak görülebilir.”⁵⁸

⁵⁵ Ercömert, **a.g.e.**, s. 20

⁵⁶ Roof, **a.g.e.**, s.46

⁵⁷ Bahattin Aka, “Bebek Patlaması, X ve Y Kuşağı Yöneticilerin Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin Kamu ve Özel Sektör Farklılıklarına Göre İncelenmesi: Bir Araştırma”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, Yıl 2018, Cilt 9, Sayı 20, ss.118-135.

⁵⁸ Sait Gürbüz, “Kuşak Farklılıkları: Mit mi, Gerçek mi?”, **İş ve İnsan Dergisi**, Yıl 2015, Cilt 2, Sayı 2, ss. 39-57

1.2.Modern Dönemde Kuşakların Sınıflandırılması

Çoklu kuşak teorisine göre kuşaklar arası farklılıklar ve yaşadıkları yıllar baz alınarak sınıflandırmalar yapılmıştır. Daha önceden de belirtildiği gibi her toplumun ilerleyişi, teknolojiyi ve çağı yakalama hızı, toplumsal değişime ayak uydurabilme adaptasyonları, demografik değişimleri, ekonomik ve siyasi yapıları, sağlanan eğitim, demokratik gelişimleri ve ideolojileri aynı olmadığından, her toplum için değişmez bir sınıflandırma söz konusu değildir. Öte yandan ele alınan sınıflandırmanın da Amerikan toplumu bazında ele alınması, bu savımızı destekler niteliktedir. Genel olarak kabul edilen kuşak sınıflandırması ise şu şekildedir:

- **1925-1946 yılları arası doğanlar:** Sessiz Kuşak/Gelenekçiler
- **1946-1964 yılları arası doğanlar:** Baby Boomers/Bebek Patlaması Kuşağı
- **1965-1979 yılları arası doğanlar:** X Kuşağı
- **1980-1995 yılları arası doğanlar:** Y Kuşağı, Milenyum Nesli
- **1995-2012 yılları arası doğanlar:** Z Kuşağı, Yeni Sessiz Kuşak
- **2013 ve sonrası:** Alfa Kuşağı

“Türkiye Nesil Segmentasyonuna göre kuşak ayrımı ise şöyledir:

- **1945'ten önce doğanlar:** Kuruluş nesli (Medyasız kuşak)
- **1946-1964 arası doğanlar:** Demokrasiye geçiş nesli (Radyo kuşağı)
- **1965-1980 arası doğanlar:** Araf kuşağı (Renksiz TV Kuşağı)
- **1980-1997 arası doğanlar:** Özal kuşağı Renkli TV-İnternet göçmen kuşağı)
- **2000 civarı doğanlar:** Erdoğan Kuşağı (Digital kuşak)”⁵⁹

Pek çok çalışma ele alınan kuşak sınıflandırmalarında başlangıç olarak Sessiz Kuşak kabul edilse de onlardan önceki zaman dilimleri de isimlendirilmeye tabi tutulmuştur. Hakan Senbir, “I. Dünya Savaşına kadar geçen zaman içinde doğanlara “*Büyük Değişim Kuşağı*” ismini vermekte iken, 1914-1918 yılları arasındaki I. Dünya Savaşı zamanı doğanlara da “*I. Savaş Kuşağı*” isimlendirmesi yapmıştır.”⁶⁰

“1883 ile 1900 yılları arası “*Kayıp Nesil*” olarak isimlendirilmiş, bu isimde Gertrude Stein’in *The Lost Generation (Kayıp Nesil)* kitabından esinlenerek

⁵⁹ Şaban Özdemir, **Kuşaklar Teorisine Göre Türkiye’deki Gençlerin Medya Kullanım Alışkanlıkları ve İstanbul Örneği**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Bilişim Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017, s. 27

⁶⁰ Senbir, **a.g.e.**, ss. 20-21

yaratılmıştır.”⁶¹ Ünlü TV gazetecisi Tom Brokaw *The Greatest Generation (En Büyük Kuşak)* kitabıyla *Gelenekçiler (Sessiz Kuşak)* ve ondan önceki *En Büyük Kuşak* ile birbirine oldukça benzediğinden, genelde ayırım yapılmamasından bahsedilmiştir.”⁶²

1.2.1. Sessiz Kuşak (1925-1946)

1.2.1.1.1. Dönemin Özellikleri

Sessiz kuşağın doğum yılları genel itibariyle 1925 ile 1945 yılları arasında kabul edilmektedir. Türkiye için yapılan kuşak sınıflandırmalarında, başlangıç tarihini 1927 olarak kabul edenler de vardır.

Birinci Dünya Savaşı'na gözlerine açan dünyada, ülkemizde savaşa paralel şekilde imparatorluk sisteminden cumhuriyet sistemine geçilmiştir. Sessiz kuşak cumhuriyet ile tanışan ilk nesil olmuştur. Hatta bu sebepten dolayı da “*Cumhuriyet Kuşağı, Kuruluş Nesli*” gibi isimlendirmeler almıştır. Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'ndeki “Ey Türk Gençliği!” hitabının ilk muhatapları bu nesildir. Eğitim sürecinde “Andımız” öğrencilere okutturularak milliyetçilik ve ülkeye sahip çıkma vurguları ile Sessiz Kuşağa ödev ve vazifeleri hatırlatılmıştır.

Yaşanan siyasi ve ideolojik değişimler ile otomatik olarak bu kuşağın, değerlerine sahip çıkıp, sadakatli ve güvenilir olmasının temelleri atıldı. “Yeni ve genç Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren genç kuşaklara düşen rolü sağlamlaştırmak için, iktidarın denetimi ve yönetimi altında tutarak, yeni yetişen nesli milliyetçilik çizgisi çerçevesinde, siyasal alanın belirleyici aktörü olarak yetiştirme yoluna gitmiştir.”⁶³ Bu sebeple bu kuşak genel itibariyle askeri ve ideolojik eğitim harmanı ile yetiştirilmek için askerlik hizmeti tüm erkek vatandaşlara zorunlu kılınmış, ilköğretimin cinsiyet ayrımı yapılmadan mecburi kılınmış, Latin alfabesine geçilmesiyle millet mektepleri, köy enstitüleri kurulmuştur.

⁶¹ Fatoş Karahasan, *Açılın Gençler Geliyor*, 3. Basım, Ceo Plus Yayınevi, İstanbul, 2019, ss.23-24

⁶² David Stillman ve Jonah Stillman, *İşte Z Kuşağı*, Çev. Duygu Pınar Kayıhan ve Ferhat Erduran, 2. Basım, İKÜ Yayınevi, İstanbul, 2019, ss. 15-16

⁶³ Emre Yıldırım, “Cumhuriyet Çocukları: Kuşaklar ve Siyasal Dönüşüm Bağlamında Türkiye’de Sessiz Kuşak (1925-1945)”, *Türkiye’de Kuşakların Siyasal Dönüşümleri*, Ed. Betül Yılmaz, 1. Basım, Ekin Yayınevi, Bursa, 2019, ss. 29-30

1929 yılında yaşanan “*Büyük Buhran, Büyük Depresyon*” gibi çeşitli isimlere sahip Amerika merkezli ekonomik kriz sebebiyle devletçi politikalarına ve kalkınma programlarına önem verilerek, devlet eliyle tarımdan sanayiye geçiş sağlanan bir toplum oluşmaya başlamıştır. Hegemonya rüyasıyla hareket eden isimler eliyle II. Dünya Savaşı’na sürüklenen dünyada, İtalya’da Faşizm, Almanya’da Nazizm rejimi boy gösterdi. Totaliter rejimlerin boyunduruğu altında sindirilen ve baskılanan, ses çıkarmamayı öğrenen bu neslin adının *Sessiz Kuşak* olması şaşırtıcı değildir.

II. Dünya Savaşı’na paralel olarak ülkemizde “karaborsacılık had safhaya ulaşmış, halk her türlü mala hücum ederek, erzak ve eşya saklamış ve sonucunda yükselen fiyatlara karşılık devlet, Milli Koruma Kanunu ile ekonomi üzerinde tek yetkili isim olmuştur. Halk, Cumhuriyet tarihindeki en katı devletçi anlayış ile karşı karşıya kalmıştır.”⁶⁴ Devletin hububata da el koymasına sonucu ekmeğin karne ile alınacağı unutulmaz zamanlar hafızaları kazındı. “Ekmeğin hikâyesi toplumun hafızasında, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün iktidardan ayrıldıktan sonra, kendisini şekeri beş liraya yedirmekle eleştiren genç bir insana söylediği aktarılan: "Ama seni babasız bırakmadım" cümlelerinde saklı kalmıştır.”⁶⁵

Sessiz kuşak, I. Dünya Savaşının izleriyle II. Dünya Savaşı’nın yaşanması, Holokost, Büyük Buhran, TV’nin icadının temellerinin atıldığı vb. çeşitli olaylarla hareketli dönem yaşamış ve bu durum onların bakış açılarından davranışlarına kadar pek çok yönlerinin şekillenmesini sağlamıştır.

1.2.1.2.Sessiz Kuşağın Özellikleri

1.2.1.2.1. Demografik Yapısı

Sessiz kuşak ile günümüzde yaklaşık 77 ila 98 yaşları arasında olan insanlar kast edilmektedir. Ülkemiz için yapılan son TÜİK verilerinde 2021 yılında “yaşlı nüfusun %27,3’ünün 75-84 ve %8,0’inin 85 ve daha yukarı yaş grubunda yer aldığı görüldü. Nüfus tahminlerine göre 2021 yılı için dünya nüfusunun 7 milyar 831 milyon 718 bin 605 kişi, yaşlı nüfusun ise 764 milyon 321 bin 142 kişi olduğu

⁶⁴ Ali Can Tekinay, *Asker Anılarına Göre İkinci Dünya Savaşında Türkiye*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Tarih Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020, s.41

⁶⁵ İrfan Bülbül, “İkinci Dünya Savaşının Türkiye’de Sosyal Hayata Olumsuz Yansımaları, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Yıl 5, Sayı 9, 2006, ss. 1-51

tahmin edildi. Bu tahminlere göre dünya nüfusunun %9,8'ini yaşlı nüfus oluşturdu.”⁶⁶

1.2.1.2.2. Verilen İsimler

Amerikan sınıflandırmasında *Sessiz Kuşak (The Silent Generation)*, *Büyük Nesil (Great Generation)*, *Olgun Kuşak (Mature Generation)*, kendilerinden önceki En Büyük Nesil ile ayırım yapılmadığı için “*GI Joe Kuşağı*” olarak adlandırılırken, Türkiye bazında ise “*Kuruluş Nesli, Medyasız Nesil, Erişkin Kuşak, Gazete Kuşağı*” ya da “*Cumhuriyet Kuşağı*” gibi isimlendirmeler ile ünlenmiştir. İki büyük savaşın etkilerine maruz kalması sebebiyle de kimi zaman *Savaş Kuşağı* olarak anılmıştır. Savaşın yıkıcı izlerini silmeye çalıştığı için de *Emektar Kuşak (Veteran Generation)* ismi verilmiştir. Savaş ve büyük ekonomik buhranın olumsuz etkilerini yaşamları sebebiyle de “*Depresyon Bebekleri*” olarak da anılmıştır.

Bu kuşak, öte yandan dünya çaplı yaşanan savaş, ekonomik buhran, İtalya’daki Faşizm, Almanya’da ki Nazizm gibi totaliter rejimlerin etkisiyle kaybedilen değerlere daha korumacı yaklaşımları sebebiyle “*Gelenekselciler*” ismini de almıştır. Ancak devlet eliyle yaşatılan katı kurallara, iş hayatlarındaki baskıcı tavırlara ses çıkarmadıkları ve kendilerine ait kişisel bilgileri paylaşmaktan kaçındıkları için genel itibarıyla “*Sessiz Kuşak*” olarak yankı bulmuştur.

1.2.1.2.3. Aile Yapısı ve İlişkileri

“Bu kuşaktaki bireyler geniş aileler içinde doğmuşlar ve büyümüşlerdir. Üç kuşak bir arada aynı hane içinde yaşamaktadırlar. Bu ailelerde karar verici kişi ailenin en yaşlı erkeğidir. İş bölümü kişilere özgü bir hal almıştır.”⁶⁷ Geleneklere ve değerlere sıkı sıkıya bağlılık söz konusudur. “Dışsal belirlenmişlik aile ve evlilik kurumunda söz konusudur. Gelenek, görenek ve dinin etkileri aile üzerinde

⁶⁶ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636> Erişim Tarihi (04.01.2023)

⁶⁷ Meryem Tekin, *Çalışma Yaşamında Kuşaklar ve İşe Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2015, s. 46

hissedilmektedir. Ailedeki hiyerarşik yapının en üstünde olan yaşlılar her konuda söz sahibidir ve aile içinde bireysel kararlar söz konusu değildir.”⁶⁸

1.2.1.2.4. İş ve Çalışma Hayatları

Hayta felsefesi olarak, “yaşamak için çalışmak” zorunda olduklarını düşünmüşlerdir. Eğlence, boş vakit değerlendirme hususlarında iş, hep öncelikli konumda olmuştur. Yaşanılan savaş ve ekonomik buhran sebebiyle kaybetme duygusunu derinden yaşadıkları için hayatlarında risk alma eğilimleri göstermemişlerdir. Yönlendirici bir lider ile çalışmayı sever, grup çalışmalarına gerekli önemi verirler ancak bireyselliğe sıcak bakmazlar. Savaşın beraberinde getirmiş olduğu yiyecek sıkıntısı yaşandığı için de oldukça tutumlu davranışlar sergilerler ve israftan kaçınırlar.

“Sessiz kuşağın iş değerleri değerlendirildiğinde iş tatminini daha sonra düşündüğü, dürüst ve otoriteye uygun bir şekilde davrandığı görülmektedir. İş değiştirmeye sıcak bakmayan, hiyerarşik düzene önem veren, geleneklere ve kurallara tam anlamıyla uyum gösteren, işe adanmışlık yaşayan yapıda davranış sergilemektedirler.”⁶⁹ Sabır eğilimleri yüksektir.

1.2.1.2.5. Teknolojiye Yönelik Tutumları

“Tel dolap ve gazlı lamba teknolojisine doğmuş bir nesil için gelişmeye devam eden teknoloji onlar için gayet uzak bir konumdaydı. Kara kutu olarak ifade edilen televizyon her ne kadar onların zamanında icat edilmiş olsa bile tam anlayamadan gittiler.”⁷⁰ Öte yandan medyanın temellerinin atıldığı gazete ve radyo gelişimi de Sessiz Kuşağın dönemine rastlar. Teknolojik gelişmeleri geriden takip etmeleri sebebiyle de teknolojiye karşı muhafazakâr bir tutum sergilerler. “Sessiz kuşaktakiler, yeni kuşaklardaki gibi cep telefonları ve bilgisayarlara pek ilgi

⁶⁸ Büşra Bayar, **Y Kuşağı ve Türkiye’de Y Kuşağı’na İlişkin Çalışmalar**, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2019, s. 21

⁶⁹ Aysu Ayzel, **Kuşakların Tüketim Davranışlarında Değişim Üzerine Bir İnceleme**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2018, ss.50-51

⁷⁰ Ediz Tokabaş, **Kuşak Teknoloji ve Sosyal Hayat** https://www.academia.edu/2340721/Ku%C5%9Fak_ku%C5%9Fak_Teknoloji_ve_Sosyal_Hayat Erişim Tarihi (05.01.2023)

duymazlar. Evlerin neredeyse tamamında radyolar bulunur ve akşam yemeklerinde canlı yayınlanan şovlar eşlik eder. Müzikal filmler, muhafazakâr aşk hikayeleri ve umut dolu fantastik filmler bu dönemde popülerdir. Medya mesajları daha iyi bir gelecek ve vatanseverlik temalarını içerir. Televizyon yayıncılığı da bu kuşak döneminde başlamıştır.”⁷¹

1.2.1.2.6. Dine Yönelik Tutumları

“Geleneksel toplum modelinde yaşayan Sessiz Kuşak, bu verili kuralların içine doğmuştur. Geleneksel toplum örf, adet, din, gelenek ve görenekten bağımsız düşünülemez ve sosyal ilişkilerin şekillenmesinde bunların etkisi büyüktür.”⁷² Dinin gereklerini yerine getirme oranları yüksektir. Zira yaşadıkları dönem göz önünde bulundurulursa, hayatı anlamlandırma çabası içinde sığınma ve güven aracı olarak dine yönelmeleri doğaldır.

1.2.1.2.7. Genel Tutum ve Davranışları

“Sosyolojik açıdan bu kuşağın, Charles Harton Cooley’in birincil grup (primary group) tanımına denk düşen bir toplumsal organizasyon biçiminin ürünü ve üreticisi olduğu söylenebilir. Bu kuşağın Avrupa’daki çatışma kültürünün etkisiyle kendi içine kapandığı, toplumsal gruplar arası ilişkiler bakımından daha statik bir konumda bulunduğu söylenebilir.”⁷³

“Gelenekçiler, sıkı çalışmaya, güvene, resmiyete, otoriteye, kurumsal liderliğe ve toplumsal düzene değer verirler. İçlerine kapalı olarak yaşarlar, duygularını açıkça ifade etmekten çekinirler.”⁷⁴ Zaten yaşamış oldukları savaş ve ekonomik kriz sebebiyle de psikolojik olarak oldukça yıpranmış, depresyona girme ve intihar etme eğilimleri yüksek olmuştur. “Diğer kuşaklara kıyasla daha vatansever, disiplinli, otoriter, mücadeleci, çalışkan, kanaatkâr, iş yerine ve sevdiklerine sadakati önemseyen kişilerdir.”⁷⁵ “Yeni olan şeyleri kabul etme konusunda yavaşlardır ve değişime güvenmezler. Önemli miktarda gayrimenkul

⁷¹ Tekin, a.g.e., s.46

⁷² Bayar, a.g.e., s.21

⁷³ Çakır, a.g.e., s. 15

⁷⁴ Bayhan, a.g.e., 2019, s. 32

⁷⁵ Güdücü, a.g.e., s. 8

varlıkları ve birikimleri vardır. Erkeklerin çalışıp, kadınların genelde evde oturup çocuk büyüttükleri bu kuşak en zengin kuşaktır.”⁷⁶

1.2.2. Bebek Patlaması Kuşağı (1946-1964)

1.2.2.1.Dönemin Özellikleri

1946 ile 1964 yılları arasında doğan insanların oluşturmuş olduğu kuşaktır. Bu dönemde savaş evrilerek, “Soğuk Savaş” olarak tarih sahnesine çıkmıştır. II. Dünya Savaşı sonucu güç dengesi bu dönemde sağlanamayarak, savaştan kârlı ve güçlü çıkan ABD ve SSCB eliyle dünya iki kutuplu ayrımı yaşanmıştır. SSCB’nin komünizm diktesine karşılık ABD’de de anti-komünizm mücadeleleri veriyordu. Aynı zamanda ABD ve SSCB dünya yarışını, uzay rekabetlerine taşıyarak, SSCB’nin uzaya ilk uydu ve ilk insanı göndermesinin ardından ABD’de 1969’da Ay’a Apollo 11 uçuşunu gerçekleştirmiştir.

Dünyanın geri kalan yerlerinde ise Orta Doğu’da İsrail Devleti kurulmuş, Uzakdoğu’da ise SSCB kontrolündeki Kore Halk Cumhuriyeti, Güney Kore’ye saldırarak Kore Savaşı başlatmıştı. Türkiye’nin kendi güvenliğini sağlamak ve uluslararası örgütlerde yer alarak dış politikada yalnız kalmamak için girdiği Kore Savaşı sonuç vermiş ve 1952’de NATO’ya kabul edilmiştir.

Türkiye, SSCB’nin toprak iddiaları ve boğazların konumundan kaynaklı ABD’nin yanında yer alarak, başlı başına komünizm mücadelesine girmiş, antikomünist propagandalar düzenlenmiştir. “Gençler üzerinde, önemli bir etki oluşturan sinema, ideoloji inşasında da etkin bir role sahipti. Yeşilçam, “ahlaksızlık” ve “Allahsızlık” temaları ile komünizme karşı olduğunu ve mücadeleye destek verdiğini göstermişti.”⁷⁷ Yine mücadele kapsamında Köy Enstitüleri komünizmi beslediği, sol sınıf bilincini taşıdığı kaygısıyla kapatılmıştır. Ancak komünizme karşı uygulanan politikalar ve propagandalar, ilerde üniversite gençliğinin rol oynayacağı olayların tetikleyici konumuna gelmiştir.

⁷⁶ Feyza Ağlargöz, “Kuşaklararası Sosyal Medya”, **Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış**, Ed. Hatice Hicret Özkoç ve Funda Bayrakdaroğlu, 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 176

⁷⁷ Elvin Dinler, “Çok Partili Dönemden Darbelere: Kuşaklar ve Siyasal Dönüşüm Bağlamında Türkiye’de Bebek Patlaması Kuşağı (1945-1965)” **Türkiye’de Kuşakların Siyasal Dönüşümleri**, Ed. Betül Yılmaz, 1. Basım, Ekin Yayınevi, Bursa, 2019, s. 51

Sürecin ilerleyen aşamalarında, siyasi muhalefetin sesini yükseltme girişimleri ile CHP'den Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü gibi dört ismin yer almasıyla bilinen “Dörtlü Takrir” olarak adlandırılan önergesi meclis tarafından reddedildi ve bu isimler CHP'den ihraç edildi. Bu olay, çok partili sistemin ilk emekleme izlerini taşıdı.1946 yılında ilk defa birden fazla siyasi parti seçime katıldı ve 1950’de başa gelen Demokrat Parti’nin memurların hafta sonu tatillerini ücretli hale getirmesi, genel affı çıkarması, sendikalaşmaya izin vermesi, Marshall yardımını alması, NATO’ya katılımı sağlaması, ekonomik büyümeyi gerçekleştirmesi gibi çeşitli uygulamaları gelecek seçimlerde de yerini sağlamlaştırmıştı.

Demokrat Parti’nin yükselişi gibi dibe çöküşü de aynı hızda olmuştur. Politikardaki plansızlıklar, kaynak savurganlığı, kriz, hızla gelişen makineleşmeyle artan dışa bağımlılık, kırsaldan kente göçün engellenememesi, göç sonucunda iş bulma sıkıntısı, gecekondulaşma, sokak satıcılığının ortaya çıkması, toplumsal tabakalaşmanın izleri görülmeye başlanması, dış politikada da Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı (Enosis) projesi sorununa karşılık pasif kalınması ve 6/7 Eylül 1955 yıllarından yaşanan Atatürk’ün Selanik’teki evine ve Türk Konsolosluğu’na bomba atılması gibi olaylar bu süreci hızlandırmıştır.

Liberal özgürlükçü söylemlere sahip olan Demokrat Parti’nin ezanı yeniden Arapça şekliyle okunmasına izin vermesi, din eğitimi hususundaki esnekliği, ordu ile aralarının açılmasındaki çatlaklardan sızmıştı. DP 1950–1960 arasında üniversite özerkliğinin zedelenmesi, basın hürriyetinin kısıtlanması, siyasi parti ve cemiyetlere toplanma yasağının getirilmesi, mecliste diğer parti milletvekillerine konuşma hakkının verilmemesi gibi birçok anti-demokratik yasa ve uygulamalara sonucunda siyasal partiler, basın, sendika, dernek ve üniversitelerin DP’ye karşı mücadelesi ve DP’nin sivil toplum örgütlerine karşı tutum ve davranışları 1960 Darbesi’ni getirmiştir. Böylece ülkede sivil toplum örgütleri önemli bir toplumsal güç olmuş, bu dönemde ülkede her şeye rağmen sendika, dernek, üniversite, basın gibi sivil toplum örgüt geleneği oluşmaya başlamıştır.”⁷⁸

⁷⁸ A.g.e., ss. 107- 130

Kimi kesim tarafından darbe, kimi kesim tarafından devrim olarak 1960 Darbesi sonucu, ordunun başa geçmesiyle Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan gibi siyasi isimler idam edildi. Ordu ve üniversitelerde tasfiyeler yapıldı. 1961 Anayasası kabul edildi. 1960 darbesinden sonra gençliğin evrim geçirerek “bu tarihten önce devleti koruyan gençlik, “siyasallaşmış romantik” bir gençliğe evrilmiştir. Toplum tarafından artık bir “tehlike” olarak görülmeye başlanan gençlik, 1960-1965 arası elde ettikleri kazanımları koruma amacı gütmüştür.”⁷⁹

Bu dönemde özellikle sanayi ülkelerinde yaşanan ekonomik büyüme, bu kuşağın gelecekteki yüksek refah seviyelerini sağladığı gibi, tarım toplumlarından sanayi toplumlarına geçilmeye başlanmış, kırsal kesimden kente göçün başlangıcı bu dönemde atılmıştır. Savaşa giden erkeklerin boşalttığı iş istihdam alanlarında kadınlar işgücü piyasasına katılmış ve aynı zamanda kadın hareketlerinin temelleri atılmıştır. “Bu dönemi belirleyen olaylar arasında, can ve mal güvenliği, din ve vicdan özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü, siyasi, mülkiyet, eğitim ve öğretim, seçim gibi geleneksel haklar ve özgürlükler bireylere tanınması vardır. Tüm bu olaylar, bu kuşağın toplumsal ve psikolojik yapısını etkilemiştir.”⁸⁰

İnsanlık tarihine çığır açan bilgisayarın temeli 1946’da Amerika’nın ilk elektronik bilgisayarı ENIAC ile atılması, Elvis Presley’in büyük yankı uyandırması, Rock and Roll akımının yaygınlaşması, ünlü müzik grubu Beatles da ilk plağının kaydı yapması da Bebek Patlaması Kuşağının dönemine ait özelliklerdendir.

1.2.2.2. Bebek Patlaması Kuşağının Özellikleri

1.2.2.2.1. Demografik Yapısı

Günümüzde en küçüğünün 59, en büyüğünün ise 77 yaşında olduğu bu kuşağın, döneminde çok fazla yaşanan toplumsal, kültürel ve ekonomik çeşitliliğinin içinde yetişmesi dikkat çeken diğer unsurlardandır. 2022 yılının verilerine göre “dünya nüfusunun %14,97’sini (1 milyar 168 milyon kişi) Türkiye nüfusunun da

⁷⁹ Dinler, a.g.e., s. 58

⁸⁰ Ceyda Balcı, **Baby Boomers, X, Y ve Z Kuşaklarının Toplumsal Cinsiyet Algısının Sosyolojik Olarak İncelenmesi ve Karşılaştırılması**, İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020, s. 7

%12,16'sını (10 milyon 315 bin kişi) 58-76 yaş grubunda yer alan Bebek Patlaması Kuşağı oluşturmaktadır.”⁸¹

1.2.2.2.2. Verilen İsimler

Yaşanan II. Dünya Savaşı sonrası, başta ABD olmak üzere devletler eliyle yapılan teşvikler sonucu doğum oranlarının hızla artması sebebiyle bu kuşağa “*Baby Boomers (Bebek Patlaması Kuşağı)*” ismi verilmiştir. Kuşakların isimlendirilmesi bu şekilde başlamıştır. Ülkemizde verilen isim de “*Nüfus Patlaması Kuşağı*” olmuştur. “*Aşk Kuşağı (Love Generation), Sandviç Kuşağı (Sandwich Generation), Ben Kuşağı (Me Generation), Woodstock Kuşağı*” (Amerika’da her yıl tekrarlanan efsanevi konser) gibi isimlerle de anılmaktadır.”⁸² Ekonomik büyümenin ardından gelen refah düzeyin artması sebebiyle “*İyimserlik Kuşağı*” olarak da bilinmektedir.

1.2.2.2.3. Aile Yapısı ve İlişkileri

Geleneksel yapıyı koruyan ve geniş aile tipine sahip olan bu kuşak, kendi çocukları ve ebeveynleri ile birlikte yaşayıp, onlara bakmışlardır. İki kuşak arasında kalmasından dolayı “*Ortanca Kuşak*” ya da daha çok “*Sandviç Kuşağı*” olarak da anılır. “Bebek Patlaması Kuşağı, çok katı bir ev ortamında büyüdü. Herkesin rolü açık ve netti. Erkek eve et getirir, kadın pişirirdi. Bebek Patlaması Kuşağı ve ebeveynleri arasındaki konuşmalarda duyguya yer yoktu. Çocukların ebeveynleri ile yaptıkları konuşmalar para, cinsellik, siyaset veya dini konularda derin boyut kazanamazdı.”⁸³

1.2.2.2.4. İş ve Çalışma Hayatı

Bu kuşakta “bireyler çalışmayı finansal getirinin anahtarı olarak gören, oldukça sıkı çalışan, işine bağlı, bazıları yüksek düzeyde gelir elde edebilmiş, tasarruf düzeyi yüksek bireylerdir. Ekip çalışmasına ve tartışmaya önem veren, işi süreç olarak değerlendiren, başarının bedelinin ödenmesi gerektiğine inanan, iş yerine bağlı, sadık ve uzun dönemli istihdam edilmeyi tercih eden bireylerden

⁸¹ Ceylan ve Bayram, **a.g.e.**, s.9

⁸² F. Ağlargöz, **a.g.e.**, s. 177

⁸³ Bayhan, **a.g.e.**, 2019, s.33

oluşmaktadır.”⁸⁴ Emekli olduktan sonra bile çalışarak, “iş için yaşamak” felsefesini devam ettirmiştir.

Aile ve iş hayatları keskin sınırlarla ayrılmıştır. Tembellikten hoşlanmayan, otoriter, idealist bir tutum sergilerler. İşkolik olmalarının bir diğer sebebi ise sayılarının çok fazla olmasından dolayı iş bulma veya işten çıkartılma korkuları ile yüzleşmeleridir. Buna bağlı olarak “her zaman en rekabetçi kuşak olmuştur. Onlar için zirve, yarışta tırmandıkça oturulacak koltukların azaldığı, hep vahşi bir rekabetti!”⁸⁵ Modern refah devletin mihenk taşı olan bu kuşağın 2010 yılından sonra emekli olmaya başlaması bu yapının bozulmasına sebebiyet vermiştir.

1.2.2.2.5. Teknolojiye Yönelik Tutumları

Günümüzde yaygın olarak kullanılan ileri teknolojik ve medya gelişmelerini genel itibariyle orta yaş zamanlarında yakalamıştır. Daha önceden gelenekçi bir tutumla, bu sürece sıcak bakmasalar da ilerleyen süreçler de ise çocukları ve torunlarından yardım alarak, bu teknolojileri ve medya kullanımlarını hayatlarına dahil etmişlerdir. “Baby Boomers Kuşağı internetle sonradan tanışan dijital göçmenlerdir. Torunları olan Y ve Z kuşakları ile sosyal medyayı öğrenmiş, hatta hala öğrenmektedirler.”⁸⁶ “Giderek yaşlanan ve gençlerle aralarına giren yıllar ve teknoloji sebebiyle görüş ve eleştirileri basma kalıp bulunan Baby Boomers’ın BB olarak kısaltıldığı, sıkıcı Bebek Patlaması Kuşağının eleştirilerine ironi yapmak amacıyla “*Ok, Boomer*” kelime grubunun deyimleştiği bilinmektedir.”⁸⁷

1.2.2.2.6. Dine Yönelik Tutumları

“Bu kuşağın yaşlı üyeleri, 1950’ler 1960’ların ilk yıllarındaki soğuk savaş döneminde uyumcu, anti komünist kültür tarafından etkilenmişlerdir. Kuruluşlara başkaldıran gençlik, elbet bu durumu dini kuruluşlara yansıttığından söz edebilir. Ancak “toplumsal bağlam, dini örüntülerin birbirine karışmasını teşvik etmiştir;

⁸⁴ Ozan Ağlargoç, “Kuşaklar ve Çalışma Hayatı”, **Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış**, Ed. Hatice Hicret Özkoç ve Funda Bayrakdaroğlu, 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 40

⁸⁵ D. Stillman ve J. Stillman, **a.g.e.**, s. 184

⁸⁶ Mustafa Akyol, **Baby Boomers Kuşağının Sosyal Medya Kullanımı: Facebook Örneği**, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2019, s. 12

⁸⁷ Ceylan ve Bayram, **a.g.e.**, s.12

özellikle de Nüfus Patlaması Kuşağı yaşlandıkça bu durum belirginleşmektedir. Bu kuşağın birçok üyesi -yaklaşık dördte biri- dini cemaatlere yeniden aktif olarak katılmaya başlamışlardır.”⁸⁸ Patlama neslinde dine bakış açısı daha çok içsel dönüş, manevi boyuta yönelim, özü arama şeklinde gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

1.2.2.2.7. Genel Tutum ve Davranışları

Kendi ebeveynlerinden farklı bir konumda özellikle gençlik dönemlerinde başkaldıran, sesini yükselten, gerektiğinde aile bireylerini ve siyasetçileri karşısına alabilen, sorgulayan, hakkını arayan ve savunan bir kimliğe sahip gençler olarak hafızalara kazınmıştır. İdealist bakış açılarıyla ses getirmişlerdir.

“Toplumdaki rollerini yerine getirmek için adil sorumluluklarını üstlenmeleri gerekmiştir. Toplumun kurallarına uymaya eğilimli olsalar da kişisel değerlerini ve bakış açılarını ihlal eden bir şey hissederlerse görüşlerini her zaman dile getirmişlerdir. Bunun dışında becerikli bir nesildir. Savaşların sonrasında dağılmış yaşamlarda ve buhranlı bir dönemde dünyaya gelmişlerdir. Bunlarda onları sorunu çözmeye ve odaklanma konularına daha çok ağırlık vermelerini sağlamıştır.”⁸⁹ “Vietnam protestoları, feminizim yürüyüşleri, kendine güven eğitimi, diskoya ve seminerlere gitmek gibi her şeyi gruplar halinde yaparak, kendini bir grupta beraber ifade etmenin daha güvenilir bir yol olduğunu düşünmüşlerdir.”⁹⁰

Aynı zamanda kendilerine iyi bakma, enerjik ve sağlıklı olma hususlarına dikkat etmişlerdir. “Elliler yeni otuzlardır mottosuyla sağlık kulübü üyelikleri, sıkılaştırıcı vücut kremleri, ek gıdalar, yaşlanma karşıtı ürünler, saç ekimi, saç boyları ve organik ürün tüketimi gibi alanlara yönelmişlerdir.”⁹¹

1.2.3. X Kuşağı (1965-1979)

1.2.3.1. Döneminin Özellikleri

1965 ile 1979 yılları arasında doğan kişilerin oluşturduğu kabul edilen kuşaktır. Yumuşama dönemi içerisinde olan dünyada gündemi önce “Küba Buhranı” ardından “İkinci Çinli Savaşı” olarak da adlandırılan ve yaklaşık 21 yıl sürecek

⁸⁸ A.g.e., ss. 50-51

⁸⁹ Akyol, a.g.e., s. 12

⁹⁰ Jean M. Twenge, **Ben Nesli**, Çev. Esra Öztürk, 7. Basım, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2018, s. 71

⁹¹ F. Ağlargoöz, a.g.e., s. 177

Vietnam Savaşı meşgul etmiştir. Bu savaş ilerleyen süreçte pek çok ülkede siyasi temelli çatışmalarda fitili ateşleyen güç olarak kullanılacaktı. Hindistan ve Pakistan'ın en önemli sorunlarından biri olan Keşmir meselesi, Çin'de kültür devrimi, ABD'de yaşanan Afroamerikan sivil haklar ya da diğer bir adıyla “kara güç” hareketlerinin yaşanması, Afganistan'ın SSCB tarafından işgali gibi olaylar birbirini takip etmişti.

Yaşanan bu olaylarda tarihsel hafızalara kazınan, patlamaya hazır olan olayların fitilini ateşleyen, kendi nesline adeta öncülük eden kilit isimler de en az yaşanan olaylar kadar önem arz etmektedir. X kuşağının yaşadığı öğrenci hareketlerine etki eden Küba devriminde rol oynayan Che Guevera ve Fidel Castro, Vietnam Savaşında askerlere çiçek uzatarak, savaşın görsel simgesi haline gelen Jan Rose Kasmir, savaşa çağrılan ama katılmayı reddeden ve sonrasında daha da ünlenen Muhammed Ali, ABD'nin sivil haklar hareketinin öncülerinden olan Martin Luther King, Malcolm X, Rosa Parks bu simgesel isimlerden bazılarıdır.

Dünya çapında yaşanan ve ülkemizi de oldukça etkileyen 68 olaylarına istinaden “68 Kuşağı” isimlendirmesi ortaya çıkmıştır. “Karl Mannheim, kuşaklar her ne kadar aynı dönemin çocukları olsalar da verilen tepkiler açısından kuşağın içinde bir homojenlik yoktur, farklı kuşak kümeleri vardır. Tam da bu nedenle, Türkiye'nin 68 Kuşağı olarak tanımlanan, önce öğrenci hareketleri olarak başlayıp sonrasında devrimci bir harekete dönüşen bu toplumsal hareketin aktörlerinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında doğmuş, dünyada ve Türkiye'de 50'li yıllarda ve 60'lı yıllardaki tarihsel olayları deneyimlemiş bir kuşağın üyeleri olduklarını, ancak bu kuşağın tümünü kapsamaktan daha çok bir kuşak kümesini oluşturduklarını belirtmek gerekir.”⁹² İtekleyici güç ile adeta domino etkisi gibi Fransa'da başlayan ve Amerika, İngiltere, Almanya, Çekoslovakya, Japonya, Türkiye birden fazla ülkede etkili olan 68 Hareketleri evrensel bir niteliktedir.

Öncelikle kavramsal olarak 68 Kuşağını ele alırsak:

- “68: Özellikle Batı'da, 1968 öğrenci hareketleriyle gündeme gelen toplumsal hareketlerde patlama yaşandığı bir zaman dilimidir.

⁹² Demet Lüküslü, “Gençlik Mitinin Lütuf ve Lanetinin Gölgesinde Türkiye'nin 68 Kuşağı”, **1968: İsyân, Devrim, Özgürlük**, Ed. Ömer Turan, 1. Basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2019, s. 228

- **68 Kuşağı:** Dünya’ da 1968 öğrenci hareketleriyle kendisini duyuran, Batı’ da daha çok Yeni Sol, Maoist, Anarşist ve Anti-emperyalist grupların etkili olduğu sosyal hareketlerde yer alanları tanımlamada kullanılır.
- **Türkiye’de 68 Kuşağı:** 1965-71 arası dönemde homojen bir grup olmayan, sosyal süreçte yıllara göre değişen başat grupların, düşüncelerin, strateji, taktik ve eğilimlerin hakim olduğu, genel olarak emperyalizme, sömürgeciliğe ve gericiğe karşı olan, Kemalizm ile eklenmiş milli bir soldan sosyalizme evrilen, Marksizmin, Leninist, Maoist, Şehir gerillacılığı, Kır gerillacılığı yorumlarını hayata geçiren, zaman zaman cuntacı eğilimlerin ağırlığını hissettirdiği, ideoloji ve eylem yönü ağır basan gençliğin oluşturduğu, içinde bir çok sosyal grubu barındıran bir kategoridir.”⁹³

“İkinci Dünya Savaşı sonrası artan refaha bağlı olarak bebek ölümlerindeki azalış ve kırdan kente göç, bir ara kategori olarak genç kesimin sayısını arttırdı ve genç nesil yeni bir sınıfsal özellik kazandı. Ekonomik toplumsal işleyişin karmaşıklaşması ve üretici güçlerdeki gelişme çerçevesinde emek gücünün kazanması gereken niteliklere bağlı olarak eğitim yaygınlaştı/kitleselleşti.”⁹⁴

“Öğrenci ve gençlik sayısındaki bu artışa paralel olarak gelişen yeni refah toplumunda kafa emeği ve kol emeği arasındaki niteliksel ayırım ortadan kalktı.. Üniversite, bilgi üretim-aktarım kurumu olarak bu olayın dolaysızca yansıdığı yer oldu. Bu koşullarda öğrenciler kendi özgül koşullarında “proleterleşmekteydiler.”⁹⁵

X Kuşağı, Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan komünizm ve antikomünizm mücadelesinden etkilenmiştir. Daha önceden yukarıda belirtildiği gibi yaşanan Çin Kültür ve Küba Devrimi, özellikle Vietnam Savaşı, Prag Baharı, Amerika’da verilen ırkçılık ve insan hakları mücadelesi, Emperyalizm, Sosyalizm, Kapitalizm, Liberalizm, Marksizm gibi ideolojiler gibi yaşanan pek çok olayın 1968

⁹³ Tahir Pekasil, **Türkiye’de 68 Kuşağı ve Din (Din Sosyolojisi Açısından Bir Neslin Analizi)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2007, s. 20

⁹⁴ Adem Levent, **Batı Avrupa’daki ve Türkiye’deki 1968 Hareket’lerinin Karşılaştırılması**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2012, s. 7

⁹⁵ **A.g.e.**, s. 7

Hareketlerine etkisi oldukça fazladır. Öte yandan bu hareketlerin aktörlerinden birinin de Bebek Patlaması Kuşağının olduğunu unutmamak gerekir.

68 Hareketlerinin farklı yansımaları olmuştur. Örneğin; hippilik akımı, ortaya konan hareketin sadece politik değil kültürel bir karşıtlığın da göstergesi olmuştur. “Hippilik akımı diğer adıyla “Çiçeklerin Erki” hareketi karşı kültürün kendisi olarak kavranmıştı. Gençlik kendisini müzikle, özellikle Beatles’ın parçalarıyla ifade ediyordu.”⁹⁶

“68 hareketleri demokratikleşme açısından, dünya ve toplumlar üzerinde önemli bir rol oynadı. O yıllarda yeşeren; çevre ve insan hakları, kadınların eşitlik mücadelesi, antikapitalist ve antiemperyalist hareketler, o günlerden bugüne ve yarınlara da kalacak olan bir miras niteliği taşıyor. 1968 eylemleri silahsızlanma, kadın hakları, çevre bilinci, yaşamın her alanında demokratikleşme gibi konularda toplumsal bir bilinç yaratmış, eğitimde de özgürlük anlayışını geliştirmişti. Savaşlara, silahlanmaya karşı muhalefet arttı. Ayrıca sosyal yaşamda da önemli değişiklikler oldu.”⁹⁷ Ortaya konan özgürlük ruhu insanlarda, dünyanın çeşitli ülkelerine seyahat etme ve farklı kültürlerle tanışma isteği uyandırdı. Aynı zamanda tüketim alışkanlıklarında ikinci el furçasına katıldı.

Ülkemizde meydana gelen 68 hareketleri ise kendine has bir şekilde ortaya çıkmıştı. Modernleşmenin, sanayileşmenin ve ilerlemenin daha emekleme izleri görülen ülkemiz ile zaten yürümeye başlamış olan Batı arasında farklılıkların olması kaçınılmazdı. Sosyal, siyasal ve ekonomik kaynaklı farklılıkları olan “Türkiye 68 Hareketini, Avrupa 68 Hareketinden ayıran önemli bir özelliği; burada yaşananlardan daha önce yaşanmasıdır. Ayrıca bütün dünya gençliğinde ayaklanmalar sol akımların büyük etkisi altında olmuştu. Batılı gençlik endüstri dönemini yaşamış, liberal fikirli bir aileye sahip olarak yetişen ilk modern ötesi kuşaktır. Bizdeki gençlik ise henüz endüstriyel gelişimi sağlamış bir ülkenin yeni kuşakları olma özelliğini gösteriyordu.”⁹⁸

⁹⁶ Levent, **a.g.e.**, s. 26

⁹⁷ Şahin, **a.g.e.**, s.25

⁹⁸ Feryat Bulut, “68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye’de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 11, Sayı 23, 2011, ss. 123- 149

Askeri darbe sonucu ortaya konulan “1961 Demokrasi”sinde en önemli özellik, kimi zaman hükümetleri zor duruma düşürebilecek şekilde direniş ve eylemler yapabilen iki yeni ve dinamik gücün ortaya çıkmasıdır. Öğrenciler ve işçiler. Öğrenciler esasen 27 Mayıs 1960’tan önce Demokrat Parti iktidarına karşı mücadeleleri ile ünlüydüler.”⁹⁹

“Türkiye 1960’tan sonra tamamen siyasallaşmıştı ve anayasanın sağladığı yeni özgürlükler ilk kez ideolojik siyasete izin veriyordu. Artık ülkede, özellikle üniversitede, solcular vardı. Öğrenciler, bazıları İşçi Partisi eğilimli kendi siyasal derneklerini örgütlediler. Özellikle çeşitli sol kaynakların çevrilmesi ve düşük fiyatla satılması siyasal literatürü ulaşılabilir hale getirdi. Türkiye’nin içinde bulunduğu tecrit durumu sona erdi ve ülke, çevresindeki dünyanın daha çok farkına varmaya başladı.”¹⁰⁰

68 Kuşağı öte yandan kuşak çatışması kavramının anlaşılmasında ön plana çıkan bir örnektir.“Margaret Mead, İkinci Dünya Savaşı sonrası hızla gelen değişimlerle beraber yeni dünyaya kendini adapte edemeyen, önceki kuşaklardan öğreneceği bir şeyi kalmayan/kalmadığını düşünen genç kuşakların, önceki kuşaklardan yeni kuşaklara aktarım olmaksızın bir kuşaklararası uçurumun belirlediğinin altını çizer. Mead’e göre 68 kuşağını anlamamanın yolu bu hızlı değişimi anlamadan ve bu hızlı değişime ayak uyduramayan yetişkinlerle, bu değişimin içine doğmuş ve yetişmiş genç kuşaklar arasındaki farkı (uçurumu) anlamaktan geçer.”¹⁰¹

68 kuşağında siyasi bilinci yüksek olan bir gençlik ruhu ön plana çıkmaktadır. Hareketler homojen bir yapıya sahiptir. Kemalizm, Sosyalizm, Anti Emperyalizm, Devrim, Üçüncü Dünyacılık gibi çeşitli ideolojiler kaynaklığında hareket edilmiş, bunlar ışığında Yön Devrim Grubu, Türkiye İşçi Partisi, Milli Demokratik Devrimciler, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Fikir Kulüpleri Federasyonu, Komünizmle Mücadele Derneği, Milli Türk Talebe Birliği, Ülkü Ocakları gibi oluşumlar ortaya çıkmıştı.

⁹⁹ Cemil Koçak ve Diğerleri, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, 8. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 259

¹⁰⁰ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, Çev. Yavuz Alogan, Doruk Yayıncılık, 2. Basım, Ankara, 2002, s. 178

¹⁰¹ Lüküslü, **a.g.e.**,2019, s. 237

İlerleyen süreçlerde çeşitli üniversitelerde olaylar patlak vermiş, Amerika karşıtlığından kaynaklı 6. Filo eylemleri düzenlenmiş, 1969'da tarihe “Kanlı Pazar” olarak geçen eylem zamanı öğrenciler öldürülmüştü. Süreç artık farklı yönlere evrilerek siyasi ve askeri müdahale ile karşılaşılacak zamana kadar taşınmıştı.

68 Hareketlerinde “Türkiye’deki üniversite öğrencisi profiline, Türkiye’nin toplumsal ve ekonomik yapısının ve siyasi kültürde yer bulan “gençlik miti”nin gençlerin kendilerini modernleşmenin neferleri, devleti kurtaracaklar olarak konumlandırımlarında başat rol oynadığı ileri sürülmektedir. Unutmamak gerekir ki, modernleşmeci gençlik söyleminin ve gençlik mitinin bir tarafı gençliği ülkenin geleceği, devletin yılmaz bekçileri olarak tanımlanırken diğer yüzü gençliği “tehlikeli” bir kitle olarak görmektedir. Bu açıdan bakıldığında 12 Mart 1971 askeri müdahalesinin gençliği hedef olarak alması ve tüm gençlik hareketlerinin üzerine Nihat Erim’in ifadesiyle “balyoz gibi” inmesiyle anlaşılabilir.”¹⁰²

Türkiye’nin siyasi dönüm tarihlerinden birisi de 12 Mart Rejimi olarak isimlendirilen muhtıra darbesidir. Özellikle darbenin muhatapları, sesleri yüksek çıkan öğrenci ve işçi kesimi olmuştu. Hafızalara kazınan idamlar oldu. “68 kuşağın üç idamının (Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan idamlarının) meclis ve parlamentoda onaylanmış ve kabul edilmiş olduğunu, 27 Mayıs’ın üç idamına karşın 12 Mart’ta bu sefer soldan üç kişinin idamını şevkle isteyen rövanşist bir ruhun varlığının altını çizmek gerekir.”¹⁰³

Darbe sonrası 1973 yılında ise askeri yönetimden siyasi bir dönüşüm sürecine girildi. Siyasi düzen ise çeşitli sebeplerle kurulan birden fazla koalisyon hükümetleriyle devam ettirilmeye çalışıldı. Ancak siyasi istikrar maalesef sağlanamadı. Hem siyasi hem toplumsal alanda sağ ve sol kutuplaşması keskin bir şekilde hissedilmeye devam etti. Sınıf mücadelesi ve çıkarları devam ettirildi. Ortadan kaldırılmak istenen siyasi temelli toplumsal şiddetler giderek daha da kuvvetlendi.

¹⁰² Demet Lüküslü, “60’lı Yılları Gençlik Kategorisinden Okumak: Modernist Söylemin Savunucusu ve Aktörü Olarak Gençlik”, **Modernizmin Yansımaları: 60’lı Yıllarda Türkiye**, 1. Basım, Efil Yayınevi, Ankara, 2013, s. 229

¹⁰³ Lüküslü, **a.g.e.**, 2019, s. 244

“Parçalı siyasal temsil ve bunun yarattığı temsil krizi, koalisyon hükümetleri, bunları oluşturan partiler arasındaki çekişmeler, parlamenter sistemin işleyişindeki tikanıklıklar döneme ilişkin siyasi gelişmelerin en önemli unsurlarıydı. İşçi sınıfı bu dönemde niceliksel olarak büyüdü ve militanlaştı. Devrimci sosyalist fikirler gençlik içinde yaygınlaştı. Kürt siyasal hareketi, bu dönemde örgütlenmeye ve stratejilerini netleştirmeye başladı. Sosyalist kadın örgütleri ortaya çıktı ve kadın hareketi kitleselleşti. 1970’li yıllarda İslamcı ve ülkücü siyaset de güç kazandı. Bu hareketler anti-kapitalist anti-modern söylemler üreterek liberal modernleşmenin ekonomik ve kültürel alandaki etkilerinden rahatsızlık duyan kesimlerin alternatif siyaset arayışına yanıt vermeye çalıştı.”¹⁰⁴ Yaşananlar yaklaşan 80 darbesinin habercisi oldu.

İlerleyen zamanlarda öğrenci hareketlerinin yanı sıra Amerika’da Watergate Skandalı’nın Richard Nixon’un istifası ile son bulması, Vietnam Savaşı’nın son bulması, Petrol Krizi, İran İslam Devrimi gibi çeşitli dinamik olaylar peşi sıra gerçekleşmiştir. Aynı zamanda Soğuk Savaşı ve Uzay Rekabetleri devam etmiştir. “1977 yılında efsanevi müzisyen Elvis Presley’in ölümü, 1981 yılında ilk kez New York ve Kaliforniya eyaletlerinde görülen ve o tarihten itibaren milyonlarca kişinin ölümüne yol açan HIV virüsünün ortaya çıkması ve AIDS başlangıçları”¹⁰⁵ gibi daha nice olaylar X kuşağına damga vurmuştur.

X kuşağının döneminin özelliklerinden birisi de göçün yaygın olmasıdır. Göç ise yerleşimden eğitime, müzikten moda, televizyondan sinemaya kadar pek çok alanda toplumsal değişimi beraberinde getirmiştir. Örneğin müzik dünyasında arabesk oldukça popülerleşmişti. “TRT’nin kabul etmemesine rağmen, arabeskin o dönem için toplum tarafından rağbet görmesi, bilhassa gecekondu ve dolmuşlarda çalınması, bu türden bir kültürün meydana gelmesi ve yaygınlaşmasında bilhassa kırdan kente giden insanların acılarını yansıtmaları, etkili olmuştur. O dönem içinde insanlar, acılarını, sevinçlerini, hüznelerini, özlemlerini ve benzeri duygularını

¹⁰⁴ Salim Gökçen, “İki Darbe Arası Türk Demokrasisi (1961-1980)”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 67, 2020, s.241-264

¹⁰⁵ Emel Demir Askeroğlu, **Dijitalleşme Sürecinde Dönüşen Kültür ve Yaşam Tarzları: Kuşaklar Üzerine Bir Tipoloji Araştırması**, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2017, ss. 124-125

arabesk müziğinde bulmuştur.”¹⁰⁶ Arabeskin yanı sıra “Anadolu Rock” ya da “Anadolu Pop” olarak anılan türde müzikler yapılmaya başlanmış, Erkin Koray, Barış Manço ve Cem Karaca gibi isimler ve Moğollar, Üç Hürel gibi gruplarda bu türü temsil etmişlerdi.

X kuşağının kuşkusuz en önemli medya aracı televizyon olmuştur. Türkiye'nin televizyon ile tanışması ise 1969'da olmuş ama yaygınlaşması ilerleyen zamanlara yayılmıştı. Televizyonlu evlere misafirlik yaygınlaşmış, komşuluk ve akrabalık ilişkileri pekişmişti. Sinema ise farklı boyut kazanmış, kahramanlık filmleri yerini aile, dayanışma ve arabesk filmlerine bırakmıştı. “Sinemada politik yönü ağır basan yönetmenlerin arkasından gelen devrimci bir anlayışa sahip Genç Sinemacılar ve İslamcı bir anlayışa sahip Akın Grup radikal bir sinema anlayışının temsilcisi olma iddiasıyla yola çıkmışlardı.”¹⁰⁷ En nihayetinde dönemin her türlü gelişimlerine karşılık X kuşağı, edebiyattan müziğe, televizyondan sinemaya, moda anlayışından toplumsal hareketlere karşı diğer kuşaklara öncü konumunda olmayı başarabilen bir kuşak olmuştur.

1.2.3.2.X Kuşağının Özellikleri

1.2.3.2.1. Demografik Yapısı

X kuşağı ile kast edilen yaş grubu genel itibariyle 44-58 yaş aralığıdır. 2022 verilerine göre “dünya nüfusunun %18,19'unu oluşturan (1 milyar 418 milyon 928 bin kişi) X Kuşağı, Türkiye nüfusunun da %19,37'sini (16 milyon 202 bin kişi) oluşturmaktadır.”¹⁰⁸

1.2.3.2.2. Verilen İsimler

“X Kuşağı terimi, çeşitli zamanlarda yabancılaşmış gençliği tanımlamak için kullanılmıştır. 1950'lerin başlarında, Macar fotoğrafçı Robert Capa, X Kuşağı'nı II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından büyüyen genç erkekler ve kadınlar hakkında bir fotoğraf-deneme başlığı olarak ilk kez kullandı. 1976'dan 1981'e kadar İngiliz

¹⁰⁶ Cenk Beyaz, “X Kuşağı: İki Darbe Arasında 68 Kuşağı (196-1979)”, **Türkiye’de Kuşakların Siyasal Dönüşümleri**, Ed. Betül Yılmaz, 1. Basım, Ekin Yayınevi, Bursa, 2019, s. 67

¹⁰⁷ Yalçın Lülecı, “1970’li Yıllarda Türkiye’de İktidar ve Sinema İlişkileri”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 18, Sayı 36, 2020, ss. 495-528

¹⁰⁸ Ceylan ve Bayram, **a. g. e.**, s.14

müzişyen Billy Idol, punk rock grubunun adı olarak bu lakabı kullandı. Terim çağdaş uygulamasının, Kanadalı yazar Douglas Coupland tarafından yazılan 1991 tarihli bir roman olan *Generation X: Tales for an Accelerated Culture*'ın (*X Nesli: Hızlandırılmış Bir Kültür İçin Masallar*) yayınlanmasından sonra aldı.”¹⁰⁹

“Genel olarak bu kuşak için arasında “*twenty something*” ve “*f-you generation*” gibi isimler de kullanıldığı belirtilmiştir.”¹¹⁰ “Bu kuşağa aynı zamanda *Xers (X' çiler)*, *Postboomers (Patlama Sonrasılar)*, *the Shadow Generation (Gölge Kuşak)* ve *the Thirteeners (ABD'nin kuruluşundan beri tanımlanmış 13. kuşak oldukları için; 13.cüler)* denmektedir.”¹¹¹ Kendilerinden önceki Bebek Patlaması Kuşağındaki gibi nüfus artışı görülmediği aksine zayıfladığı için “*Baby Bust (Nüfus/Bebek Azalması Kuşağı, Bebek Kırıcılar)*” olarak da anılmaktadır. Bu nüfus azalmasının sebebi olarak ise çeşitli ülkelerde uygulanan doğum kontrol uygulamaları, kürtajın yasallaşması, kadın ve erkeğin iş hayatına atılması, boşanmaların artması ve ekonomik refahın olmaması sebebiyle daha az çocuk sahibi olmayı istemek gibi etkenler görülmüştür. Kimi araştırmacılar tarafından, dönemi toplumsal, siyasi ve ekonomi merkezli çalkantılı süreçlerden geçtiği için “*Kayıp Kuşak*” olarak ifade edilmiştir. Matematikte de bilinmeyi tarif etmesi sebebiyle kayıp kuşak tanımının yanı sıra X'in kullanılması da manidardır. Yaşadığı dönem bağlı olarak yer yer geliştirmiş olduğu sinizimle ilgili olan peismist bakış açısına dayanarak “*Why Me Generation (Neden Ben Kuşağı)*” olarak da ünlenmiştir. Türkiye'deki adlandırmalarında, Turgut Özal'ın aktif siyasette yer almasından dolayı “*Özal Kuşağı*” olarak yerini almıştır.

Kendilerinden önceki baskın olan ve refah düzeyi yüksek olan Bebek Patlaması Kuşağı ile kendilerinden sonra gelen ve teknolojik imkânlarla kolaylıkla erişen Y kuşağı arasında geçiş sağladığı için özellikle “*Gölge Kuşak, Görünmeyen Kuşak, Ara Kuşak, Geçiş Kuşağı*” gibi isimlendirmeler ile de popülerliğini korumuştur. Daha önceden belirttiği gibi dünya genelinde öğrenci hareketleri

¹⁰⁹ **Generation X**, https://en.wikipedia.org/wiki/Generation_X Erişim Tarihi (15.02.2022)

¹¹⁰ Gülay Öztürk, “Türkiye'deki Kuşakların Reklamda 'Toplumsal Cinsiyet' Konusuna Yönelik Bakış Açıları”, **International Journal of Social and Humanities Sciences**, Cilt 4, Sayı 1, 2020, ss. 71- 94

¹¹¹ Hatice Toruntay, **Takım Rollerini Çalışması: X ve Y Kuşağı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İnsan Kaynakları Yönetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011, s.72

görülmesi sebebiyle o yıla özgü “68 Kuşağı” olarak da ünlenmişlerdir. Bunun yanı sıra televizyonun kullanımının yaygınlaşmaya başlamasından kaynaklı olarak “Televizyon Çağı”, müzikte ise pop kültürünün başlamasından kaynaklı “Pop Çağı” olarak kuşağın dönemi bu isimlendirmeleri almıştır. “Cep telefonu ve internet gibi iletişim teknolojilerini doğuştan itibaren değil de gençlik yıllarından itibaren deneyimlemeye başlayan bu kuşak kimi kaynaklarda, bu özelliklerinden dolayı “Göçebeler” olarak da adlandırılmaktadır.”¹¹²

“Bebek Patlaması Kuşağı döneminde kadınların iş hayatına katılma oranlarının rekor rakamlara ulaşması, işkolik Bebek Patlaması Kuşağı üyelerinin çocukları olan X Kuşağı üyelerinin ‘Latchkey Child (Anne ve Babası Çalışan Çocuk)’ olarak adlandırılmasına ve kuşağın bir diğer adının da Anahtar Çocukları Kuşağı (Latchkey Children Generation) olmasına neden olmuştur. Kuşağın diğer adlandırmalarına bakıldığında ‘Carpe Diem’ insanları olmaları ve tembel bir kuşak olarak görülmeleri sonucunda ‘Tembel Kuşak’ (Slacker Generation) olarak da adlandırılmaktadırlar.”¹¹³ “ABD kaynaklı olan ve Hip-Hop/Grunge gibi alternatif müzik türleri ortaya çıkmasında öncülük eden müzik ve gençlik kanalı olan MTV’nin bu kuşak üzerindeki etkileri sonucu “MTV Kuşağı” ismiyle de anılmışlardır.”¹¹⁴ Evrim Kuran ise “her koşulda ayakta kalabilmelerine istinaden “Survivor Kuşak” isimlendirmesini”¹¹⁵ ortaya atmıştır.

1.2.3.2.3. Aile Yapısı ve İlişkileri

X kuşağının isimlendirmelerinde yer aldığı gibi evinin anahtarını taşıyan ilk nesil olmaları, aile yapısına dair küçük de olsa ipucu vermektedir. X kuşağı, ebeveynlerinden babanın çalışmasının yanı sıra annenin de çalışma hayatına dahil olması sebebiyle “gözetimden uzakta, okul sonrası boş bir evde tek başına ya da

¹¹² Meltem Güzel, **Medyadaki Teknolojik Gelişmelerin Z ve Alfa Kuşakları Üzerindeki Yansımalarının Aile İçi İlişkiler Bağlamında Analizi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2021, s.225

¹¹³ Sezin Baysal Berkup, **Sosyal Ağlarda Bireysel Mahremiyet Paylaşımı: X ve Y Kuşakları Arasında Karşılaştırmalı Bir Analiz**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir, 2015, s. 79

¹¹⁴ Bahattin Aka, **Kamu ve Özel Sektörde Çalışan Yöneticilerin Kuşak Farklılıkları ve Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: İzmir İlinde Bir Araştırma**, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir, 2017, s. 37

¹¹⁵ Kuran, a.g.e., s. 75

kardeşleriyle denetimsiz olarak ya da sadece televizyon gözetiminde hayatını sürdüren bir çocuk olarak yetişmiştir. Bu dönem çocuklarının eğitim, bakım ve gözetiminde büyük anne ve büyük babalardan daha çok televizyon önemli bir rol üstlenmiştir.”¹¹⁶

“X kuşağı anne babalarıyla önceki bütün kuşaklardan daha az zaman geçirdiler. Günlük plan ve yemeklerini kendileri yaptılar. Okuldan sonra kask takmadan bisiklet sürmeye çıktıklarını ve nereye gittikleri hakkında ebeveynlerinin hiçbir fikri olmadığını hatırlarlar.”¹¹⁷ Ancak ebeveynlerinin tutumları X kuşağının bireyselleşmeye, bağımsızlığa ve kendi kendine yetebilmeye önem vermesinin temelini daha çocukluk döneminden atıldığını söyleyebiliriz. Aynı zamanda bu bireyselliği, kendi kendine yetebilmeyi, Z kuşağı olan çocuklarına daha bağımsız olmaları yönünde teşvik etmelerinde etken olmuştur.

Aynı zamanda her iki ebeveynin çalışma hayatında bulunmasının olumsuz etkilerinden biri de yaşanan boşanma artışlarıdır. Bu da kimi X kuşağının tek ebeveynli olarak yetişmesine neden olmuştur. Bunun bir etkisinin de X kuşağının evlilik algısı üzerinde yaşandığını söyleyebiliriz. Zira kendilerinden önceki geniş aile yapısına sahip Bebek Patlaması Kuşağından farklı olarak daha az üyeye sahip, çekirdek aile yapısına sahip olması veya tam tersi boşanan ebeveynler sebebiyle iki ev arasında kalması ve öte yandan boşanma örneklerini görmesi sebebiyle X kuşağının evlilik yaşlarının yükseldiği görülmektedir. “Ataerkil düzenin kişilerin evlilik algısında olumlu bir oranda fark yarattığı, kuşaklar değiştikçe ve iktidar ilişkilerinde ataerkil düzen etkinliğini kaybettiğçe toplumun yapıtaşısı olan aileye yönelik algıda da düşüş meydana geldiği anlaşılmaktadır.”¹¹⁸

“Büyüdüklerinde ebeveynleri gibi boşanmamak için daha geç evlendiler. Bebek patlaması kuşağının “*helikopter ebeveynler*” olarak adı çıkmış olsa da X kuşağı bunu yeni bir seviyeye taşıdı.”¹¹⁹ “Helikopter ebeveynlik; çocuklarıyla aşırı derecede ilgili olan, çocuk odaklı yaşayan, çocuğu için planlar yapan,

¹¹⁶ Ceylan ve Bayram, **a.g.e.**, s. 14

¹¹⁷ D. Stillman ve J. Stillman, **a.g.e.**, s. 24

¹¹⁸ Özden Güneş, Mahmoud Elkurdı, “X, Y ve Z Kuşaklarının Evlilik Algısı”, **Socrates Journal Of Interdisciplinary Social Studies**, Yıl 8, Sayı 15, 2022, ss. 244-256

¹¹⁹ Bayhan, **a.g.e.**, 2019, s. 34

çocuklarına fazlaca yardım eden, onlar yerine program yapan, yöneten ve müdahale eden ve mükemmeliyetçi olan anne babanın tutumlarını ifade eden kavramdır.”¹²⁰

X kuşağı kendi çocuklarını geleceğe hazırlamak için ciddi önem gösterdiler. Bebek patlaması kuşağındaki gibi iş ağırlıklı olarak değil iş ve aile dengesini gözeterek hareket etmeye çalışmıştır. Yer yer tabii bu denge hususunda sıkıntılar da yaşamıştır. Aile odaklı bir yaşam biçimi göz önünde bulundurulmuş, aile ile birlikte seyahatler, alışverişler yapmak gibi önemli serbest zaman değerlendirme aktivitelerine değer verilmiştir. Kısaca “X kuşağı cinsiyete ilişkin rollerin daha eşitlikçi bir şekilde organize edildiği, her iki ebeveynin de para kazandığı, sıkı çalışma konusunda baskı hisseden, ev ve iş yeri arasındaki sınırın yavaş yavaş bulanıklaşmaya başladığı ailelere mensup bireylerden oluşmaktadır.”¹²¹

Ancak yinelemekte fayda var ki X Kuşağının aile hayatına yönelik yapılan genellemede ülkemizin gelişmişlik hızı ve toplumsal değişimleri göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin bu yıllarda ülkemizde henüz kadının çalışma hayatına atılmasına sıcak bakılmazken, boşanma oranları yüksek değildi.

1.2.3.2.4. İş ve Çalışma Hayatı

Döneminde yaşanan sosyoekonomik, kültürel ve siyasi çalkantılar tabii olarak X kuşağının iş ve çalışma hayatını etkilemiş, bakış açısını değiştirmiştir. “Savaş sonrası kapitalist sistemin canlandırılabilmesi için, Keynesyen politikalar uygulanarak sosyal devlet inşa edilmiş ve böylece refah ortamı yaratılmıştır. X kuşağı, bir anlamda Bebek Patlaması Kuşağının refah bir hayat sürmesinin faturasını ödemek zorunda kalmıştır. Çalkantılı bir dünyanın belirsizlikleriyle mücadele etmek zorunda kalan X kuşağı, bu yüzden “*kayıp kuşak*” olarak da adlandırılmaktadır. Yaşadıkları gelecek kaygısı; bu kuşağı çok çalışmaya, kariyer yapmaya ve daha çok para kazanmaya odaklamıştır.”¹²²

Ekonomi ve siyaset bu kuşağın, iş yaşamında da iki demirbaş etken olarak ön plana çıkmıştır. Öncelikle bağımsızlık ruhu ve gelişmiş özgüvenleri iş yaşamında da

¹²⁰ Seda Çetin Avcı, Duygu Güleç Şatır, “Yeni Bir Kavram: Helikopter Ebeveynlik”, **Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2020, ss. 163-168

¹²¹ O. Ağlargoç, **a.g.e.**, s. 42

¹²² Nevriye Altuntuğ, “Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profili”, **Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, 2012, ss. 203-212

bireyselciliği ön plana çıkarmıştır. Grup, takım çalışması ve işbirlikçilikten ziyade bireysel çalışmaları damga vurmuştur. “İş yaşamında kurumsal sadakat yerine serbestlik isteyen, beşte üçünün bir gün “kendi patronum olmak istiyorum” dediği X kuşağının elinden tutulmasına ihtiyacı yoktur çünkü işlerinin faydalarını anlatan bir kariyer gidişatı belirledikten sonra onlar girişimci yetenekleri ve bağımsız ruhları ile işlerini bitireceklerdir.”¹²³ “X kuşağı çabuk sonuç alma isteğinde olan, yaşamak için çalışan, eğlenceli bir ortamda çalışmayı tercih eden, esnek çalışabilen bağımsız bireylerdir.”¹²⁴ Bundan dolayı karmaşıklaktan uzak, pratikliği ve yaratıcılığı sağlayan, özgürlük alanının verildiği, iş doyumunun sağlandığı, sade bir iş dünyasına girmeyi yeğlemişlerdir. “Bununla birlikte ortaya koydukları işlerin tanımına ve övgüye layık olduğuna inanıp kısa sürede terfi ve yükselmeyi hal ettiklerini düşünen bir tutum sergilemektedirler.”¹²⁵

Örgüte bağlılıktan ziyade kariyer odaklı bir çalışma felsefeleri vardır. Amaçlarına yönelik daha iyi fırsatlar sunan yeni ve yeterli iş imkanları karşısına çıkarsa bunu değerlendirmekten de geri durmazlar. “McJOB olarak adlandırılan, hizmet sektöründe düşük maaşlı, düşük prestijli, saygınlığı az olan, sosyal yardımları yetersiz, gelecek vaad etmeyen ancak daha önce bir iş deneyimi bulunmayan kişilerin tatmin edici sandığı küçük işlerden”¹²⁶ uzak kalmayı tercih etmişlerdir.

Kendi ebeveynlerinin işten çıkarılmalarına şahit olmaları, kendi döneminde yaşanan Petrol Krizi sebebiyle artan işsizlik ve yoksulluk nedeniyle hem ekonomik zorlukları yaşamış hem de sisteme karşı şüpheci ve güvensiz bir tutuma sahip olmuşlardır. Bundan dolayı örgüte sadakat düzeyleri diğer kuşaklara oranla daha düşüktür. Bebek Patlamasının “iş için yaşamak” mottosuna karşın, kariyer odaklı ilerlemeyle beraber “yaşamak için çalışan” bireylerdir. Hatta kendi dönemlerinin en spesifik örneklerinden olan Bill Gates ve Steve Jobs’un kendi imkanlarıyla kendi işlerini kurmaları X kuşağının yeterli imkân ve zaman sunulduğunda bireyselliğin ön

¹²³ Şengüleç, a.g.e., s. 68

¹²⁴ O. Ağlargöz, a.g.e., s. 42

¹²⁵ Ümit Deniz İlhan, **Kuşaklar Arası Çalışma Değerleri Algısı ve Örgüte Duygusal Bağlılık: X ve Y Kuşakları Arasındaki Farklılıklar Üzerine Bir Araştırma**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir, 2019, s. 105

¹²⁶ Douglas Coupland, **X Kuşağı**, Çev. Zeynep Akkuş, 1. Basım, Parantez Yayınları, İstanbul, 1998, s.9

plana çıktığı işlere yönelimini göstermektedir. “Bunun sonucunda oluşan kalabalık ortamlarda öne çıkabilme güdüsü, bireyselleşme olarak kendini göstermiş, iş yaşamına da bu şekilde yansımıştır. Çalıştıkları şirketlere gösterdikleri sadakatın yanı sıra yükselme ve kendini gösterme çabası içindedirler.”¹²⁷

Öte yandan “ailelerinin işyerinde başarılı olmak adına uzun saatler çalışmaları sebebiyle, X kuşağı üyeleri daha az para kazanma anlamına gelse de aileyle zaman geçirmenin daha değerli olduğunu düşünmektedir.”¹²⁸ “İşlere daha az kişisel yatırım yapıp, aile, hobi, kişisel zamanı, eğlenceyi, esnek çalışmayı tercih eden yani ailelerine iş ve paradan daha çok önem veren bir kuşak oldular.”¹²⁹

1.2.3.2.5. Teknolojiye Yönelik Tutumları

Bilgisayar, e posta, renkli ve kablolu televizyon, uzaktan kumanda, CD, video kaset, video oyunları, atari gibi yeniliklerle ilk tanışan nesil olmuştur. “Merdaneli çamaşır makinesinden, transistörlü radyoya, kaset çalardan ses kayıt cihazlarına pek çok buluşun gerçekleştiği”¹³⁰ bir dönem yaşamıştır. Her ne kadar teknoloji sonradan keşfetmiş olsa da kendisinden önceki nesilden daha iyi bir şekilde teknolojiyi kullanmaya yatkındırlar. Yaşlarının ilerlemesiyle teknolojiyi hayatlarına entegre edebilmeyi başarmış, teknolojiye kolaylaştırıcı bir etken gözüyle bakmıştır.

X kuşağının renkli televizyona erişmesi ve yaygınlaşmasıyla beraber boş zamanlarını değerlendirme hususunda televizyon tercihlerinde ilk sırayı almıştır. X kuşağının bakıcısı olan televizyon aynı zamanda “X kuşaklıları kendi evlerinde farklı kültürlerle tanıştırıyor, aynı zamanda gelecekleri açısından sevimsiz bir tablo çiziyordu. X kuşaklılar bu yolla pek çok siyasal ve kurumsal beceriksizliğe tanıklık etmiş oldu.”¹³¹

Ancak “günümüzde kullanılan teknolojik ürünlerin çoğunu bu kuşak üyeleri geliştirmiş olmasına rağmen teknolojiyi kullanmada Y kuşağının gerisinde kalmışlardır. Bilgisayar ve internet teknolojisiyle daha geç yaşlarda tanışan X kuşağı

¹²⁷ İnan Acıloğlu, “İş”te Y Kuşağı, 2. Basım, Elma Yayınevi, Ankara, 2017, s.26

¹²⁸ Tekin, a.g.e., s. 97

¹²⁹ Şengüleç, a.g.e., s. 69

¹³⁰ M. Zeki Duman, **Kuşak Çatışması X ve Z Kuşağı Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma**, 2. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 200

¹³¹ D. Stillman ve J. Stillman, a.g.e., s. 25

üyeleri kendileri için gerçekten gerekli alanlarda kendilerini geliştirebilmişlerdir. İnternette araştırma yapma, iş ile ilgili e-postaları takip etme, cep telefonu kullanma gibi becerilere sahiplerdir.”¹³²

“Kantar Millward Brown’un 2017 yılında yaptığı “AdReaction Gen X, Y and Z” isimli araştırmasına göre X Kuşağı teknolojik cihaz olarak masaüstü ve dizüstü bilgisayarları tercih etmektedir. İletişim kurma yöntemi olarak daha çok kısa mesaj (SMS) veya e-mail kullanmaktadır. X Kuşağının basılı yayınları tüketim şekillerine bakıldığında çevrim içi basın tüketim oranlarının yazılı basın tüketim oranlarından daha fazla olduğu görülmektedir. Sosyal medya olarak X kuşağının en çok tercih ettiği platformu Facebook oluşturmaktadır. Televizyonun ve bilgisayarın iletişim aracı olarak önemli bir yer edindiği bu kuşak için, video oyunları, ATM’ler, cep telefonları, internet, mikrodalga fırınlar önemli teknolojik dönüşümlerdir.”¹³³

1.2.3.2.6. Dine Yönelik Tutumları

Yapılan araştırmalar neticesinde X kuşağının dine bakış açısı ve tutumu Bebek Patlaması Kuşağı’ndan çok farklı olmamakla beraber, Y kuşağına yakın değildir. “X kuşağı çeşitliliğe ve farklılıklara nispeten açık bir nesil olduğundan etnik ve dini farklılıklara daha toleranslı görülmektedir.”¹³⁴ Yaptığı araştırma sonucu Birgül Okçu ise “dini gruba manevi hazları birlikte yaşayabileceği bir topluluk olarak bakan ilk kuşağın yerini, dini bilgiye kolay ve doğru erişimi hedefleyen, dini hayatın birlikte daha kolay yaşanabileceği inanan kuşağa bıraktığını”¹³⁵ ortaya koymaktadır. Ülkemiz açısından değerlendirdiğimizde Bebek Patlaması Kuşağının dönemin sonlarında yaşanan siyasal anlamdaki dine bakış açısına bağlı olarak gelişen sağ ve sol ayrımı, X kuşağının bir anlamda hem siyasi hem de dini bakış açısını ortaya koymasında etkili olmuştur.

¹³² Tekin, a.g.e., s.55

¹³³ Güzel, a.g.e., ss. 229- 230

¹³⁴ Ceylan ve Bayram, a.g.e., s. 17

¹³⁵ Birgül Okcu, **Dinî Gruba Mensup Bireylerde Dini İnanç, Tutum ve Davranış Açısından Kuşaklar Arası Farklılaşma**, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2020, s.66

1.2.3.2.7. Genel Tutum ve Davranışları

Toplumsal, siyasi, ekonomik, kültürel çalkantılar içerisindeki dönemi, X kuşağının tutum ve davranışlarında, diğer nesillerden ayrı bir konuma gelmesini sağlamıştır. Douglas Coupland, “X Kuşağının tarihsel aşırı doza maruz kaldığını ve çok fazla olayın meydana geldiği zaman diliminde yaşadığını belirtir. Bu dozun görülen belli başlı olumsuz semptomları ise gazete, dergi ve televizyon haberleri bağımlılığı olmuştur”¹³⁶ Dönemi ve dönemin etkileri iyi okunmadığı anlarda en yanlış anlaşılan nesil olmuştur.

Öncelikle yaşadığı döneme dair yaşamış olduğu özellikle siyasi ve ekonomik anlamdaki güvensizlikler, bu kuşağın genel olarak şüpheli bir tavır sergilemesinde baş rol oynamıştır. Bu güvensizlik, toplum içindeki hemen hemen her otoriteye karşı yaşanmıştır. “İş güvenliği gibi dengeleyici etkilerin bir efsane olduğuna inanan, toplumdaki çoğu kurum ve kuruluşa güvenmeyen, devlet okullarına da çok daha şüpheli bakan, politikacılara ve liderlere karşı güçlü bir şüphe duygusu geliştiren, otoriteye karşı güven düzeyi düşük olan insanlardır.”¹³⁷

“Pragmatik X kuşağının anahtar kelimelerinden biri “hayatta kalmak”, temel sorularından biri ise “Bunun hayatta kalmamla ne ilgisi var?” sorusudur. Hem ekonomik hem de psikolojik olarak hayatta kalma konusunda neredeyse miyop bir endişe geliştiren bu kuşak üyeleri erken yaşta kimsenin onların elinden tutmayacağını hissettiler, bu yüzden kendilerine bakmaları gerekti.”¹³⁸ Bunun yanı sıra “X kuşağında artan bireycilik ile birlikte narsisizm de yükselmiştir. Bağımsızlık, özgürlük ve sorumluluk temelinde kendi kendine yetebilmek önemli değerlerindedir. Tek hakikat, tek doğru yerine, “*anything goes*” (*her şey mübah*) anlayışı gelişmiştir.”¹³⁹

Değişen dünyanın dinamiklerin olumsuz yanlarıyla sertçe karşılaştıkları için de kanaatkâr, gerçekçi, girişimci, toplumsal sorunlar karşısında daha duyarlı, idealist ve pragmatik olarak değerlendirilir. Eşitlik ve adalet için mücadele eden bir ruha sahiptir. “X kuşağı dünyanın farklı yerlerinde benzer özelliklerle ortaya çıkan ilk

¹³⁶ Coupland, **a.g.e.**, s. 12

¹³⁷ Şengüleç, **a.g.e.**, s. 67

¹³⁸ **a.g.e.**, s. 70

¹³⁹ Bayhan, **a.g.e.**, 2019, s.34

küresel kuşaktır.”¹⁴⁰ Bu da beraberinde çeşitliliğe de önem veren kuşak olmasını sağlamış, ırk, din, etnik köken ayrımı gibi farklılıklar kucaklanmıştır. Öte yandan toplumsal cinsiyet eşitliği bu kuşak için önem arz eden bir konuma erişmiştir. “Güç elde etme konusunda X Kuşağı Bebek Patlaması Kuşağı’na göre daha düşük düzeyde isteklidir. Arsenault’a göre Bebek Patlaması Kuşağı dürüstlük ve yardımseverlik açısından, X Kuşağı ise kararlılık ve hırs açısından öne çıkmaktadır.”¹⁴¹

“X Kuşağına mensup bu kişiler; kendilerini saygın bir statüye sahip olmak, para kazanmak ve yüksek oranda sosyalleşme ile ifade etmeye çalışırlar. Kendi kendilerini yönetebilmek, pragmatik olmak, kinik fikirli olmak gibi davranışları ile, teknoloji sayesinde daha zeki, daha mobil ve yüksek eğitilmiş olan, iş bulmadıkları zaman bile tekrar okuma yolunu seçen bu kuşağın bireyleri genellikle çalışkan, bağımsız ve şüpheli olarak karakterize edilmiştir.”¹⁴²

Bundan dolayı da eğitim ve kişisel gelişim X Kuşağı için önemli bir yer edinmiştir. “X kuşağının gençlik dönemlerine bakıldığında, önceki dönemlerde Türkiye’de 9 olan üniversite sayısının 53’e; 3 bin olan üniversite mezunu sayısının 33 bine çıktığı görülmektedir. Kapitalizmin etkisiyle artan iş kolları, teknolojik gelişmelerle birlikte daha nitelikli çalışana duyulan ihtiyaçla birlikte bu dönemde eğitim süreleri ve iş saatleri giderek uzamaya başlamaktadır.”¹⁴³ Gelenekçi bir yapıya sahip şekilde eğitilmişlerdi. Öğretmen- öğrenci ilişkisi oldukça sert, buna bağlı olarak öğretmenin ve okulun yaptırım gücü fazla idi.

Duygularını dile getirmede sanat, sinema, sosyal etkinlikler, müzik, giyim tarzı hayatlarında yer edinmiştir. Carpe Diem (Anı Yaşa) anlayışıyla beraber eğlenceye yönelik düşkünlükleri de artmıştır. Hip-Hop ve Grunge gibi alternatif müzik türleri ile döneme dair hissettiklerini dışa vurmuşlardır. “Otoriteyi sorgulayan yapılarından kaynaklanan etkiyle kendilerinden önceki kuşaklarda olduğu gibi politikacılardan ve ekonomik liderlerden etkilenmeyen X Kuşağı üyeleri – televizyonun ve MTV kanalının da etkisiyle- daha çok sanatçılardan etkilenmişlerdir.

¹⁴⁰ Ceylan ve Bayram, **a.g.e.**, s. 15

¹⁴¹ O. Ağlargoç, **a.g.e.**, s. 43

¹⁴² Muhammet Hamdi Mücevher ve Ramazan Erdem, “X Kuşağı Akademisyenler ile Y Kuşağı Öğrencilerin Birbirlerine Karşı Algıları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, Cilt 9, Sayı 22, 2018, ss.60-74

¹⁴³ Güzel, **a.g.e.**, s. 226

X kuşağı; dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşanan ve sivil yönetimleri alaşağı eden askeri darbelere, yaklaşık 21 yıl süren Vietnam Savaşına, yine domino etkisi gibi yayılan öğrenci hareketlerine, Berlin Duvarının yıkılışına, Varşova Paktı'nın sona erışı ile soğuk savaş dönemi bitişine şahitlik etmiş bir nesil. İkinci Dünya Savaşı sonrası kapitalist sistemin yeniden canlandırılması için Keynesyen politikaların uygulandığı bu dönemde refah devlet modeli hayata geçirilmiştir. Kırsal yaşamdan kentsel yaşama geçiş hızlanmış, kadınlar iş hayatında daha fazla yer edinmiş, aile yapısı değişkenlik göstermişti. Kısacası X Kuşağı yaşadığı dönemin toplumsal, kültürel, siyasi, ekonomik, teknolojik ve daha pek çok dinamiklerin baş döndürücü değişikliğini değer yargılarından, aile yapısına, demografik özelliklerinden yaşam tarzına varıncaya kadar etkilenmeyi iliklerine kadar hissetmiştir.

1.2.4. Y Kuşağı (1980-1995)

1.2.4.1. Döneminin Özellikleri

Y kuşağı 80'li ve 90'lı yılları deneyimleyen, 1980-1995 arası doğanların kabul edildiği kuşaktır. Küreselleşme, tüketim olgusu, televizyonda çoklu kanalların yayınları, kitle iletişim araçlarının gelişmesi, en büyük iletişim araçlarından cep telefonunun gelişimi, internetin ortaya çıkışı, kadın hakları, sosyal medya gibi pek çok toplumsal değişimi sağlayan unsurlar, Y kuşağının dönemini özetler niteliktedir.

Bu dönemde dünyada, İran-İrak savaşı I. Körfez Savaşı adıyla tarihte yerini almış, farklı ülkelerde bağımsızlık mücadeleleri devam ederken ve iç savaşlar yaşanmış, AIDS'e sebebiyet veren HIV virüsü keşfedilmişti. Sovyetler Birliği 1979 yılında başladığı Afganistan'ın işgalini yaklaşık 10 yıl sonra Afganistan'dan çekilerek sonlandırdı. Soğuk savaşın bitişine dair sinyali ise Berlin Duvarı'nın yıkılması vermişti. 80'li yıllara damga vuran ve dünyanın en büyük çevre felaketi olarak tarihe geçen olayı ise Çernobil'de yaşanan nükleer santral patlaması sonucu radyoaktif madde yüklü bulutlar ile felaket başka ülkelere taşınmıştı.

Kimi X kuşağının çocukluk ve gençlik dönemlerini süsleyen MTV kanalının yayına başlaması seksenli yıllara tekabül eder. Bilgisayar yazılımı ve donanımına

dair Amerikan Sun Microsystems'in kurulması ve internetin başlangıcı olarak kabul edilen "ARPANET'in TCP/IP'ye geçişi resmi olarak tamamlanmasıyla"¹⁴⁴ dünya artık değişimin ilk adımlarını atmıştı. Buna ek olarak ilk defa ".com" kullanmasıyla symblics.com'un internetin kişiselleştirilmesine attığı adım, Microsoft tarafından Windows'un ilk sürümü olan Windows 1.0 piyasaya verilmesi yine bu yılların yeniliklerindedir. Cep telefonuna dair ilk reklam, CD'lerin ortaya çıkışı, ünlü oyun konsolu Game Boy'un piyasaya çıkmasıyla beraber neredeyse her çocuğun elinden düşürmediği Tetris oyununun ortaya çıkışı da seksenlere aittir.

Doksanlı yıllara geldiğimizde insanlık suçunu gözler önüne koyan Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesinde Ermenilerin insanlık dışı soykırım girişimi olan "Hocalı Katliamı" ile yine bir insanlık dışı vahşetleri ile Sırp ordularının Srebrenitsa bölgesinde yaklaşık 8 bin Bosnalı vatandaşını katletmesi ise "Srebrenitsa Katliamı" olarak kanlı tarihte yerini aldı.

90'lı yılların teknolojik gelişmelerinin arasında, ilk GSM telefon görüşmesi gerçekleştirilmesi, Windows 95'in piyasaya sunulması, 2G destekli telefonlar ve Nokia 3310'un, Playstation 1'in, disketlerin, varlığı yer almaktadır.

Türkiye'nin 70 yıllarında yaşamış olduğu siyasi istikrarsızlık, 68 hareketlerinin mücadelesi sonucu oluşan siyasi gruplaşmalar, silahlı sokak çatışmaları, ölen gençler, aylarca cumhurbaşkanı seçiminin yapılamaması, halkın kaygılı ve güvensiz hissetmesi gibi sebepler 80 darbesine zemin hazırlamıştı. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra, 1982 Anayasası çıkartılarak, 61 Anayasası'nın özellikle öğrencilere ve işçilere sağlamış olduğu siyasi özgürlüğün yerine devletin bozulan otoritesini yeniden sağlamlaştırmak ve halkın can, mal güvenliğini oluşturmak amacıyla hak ve özgürlük sınırları daraltılmış, derneklerin ve sendikaların faaliyetleri durdurulmuş, devlet memurlarının siyasi partiye katılımları yasaklanmıştı.

"MGK' nin ilk icraatı halkı ama özellikle gençleri depolitize etmektir. Sonuçta ülkeyi siyasi düşünceler, siyasetçiler ve onların etrafında nemalanıp büyümeye

¹⁴⁴ 1983, <https://tr.wikipedia.org/wiki/1983> Erişim Tarihi (31.05.2023)

çalışan fanatikleri bu hale getirmişti.”¹⁴⁵ 82 Anayasasında “Gençlerin korunması başlığını taşıyan bir maddenin bulunması, anayasanın algısının gençleri nesne olarak görmesi ve nesnelere olarak “korunması” (bunu istenilen şekle sokma, şekillendirme olarak da okuyabiliriz) üzerine odaklanmaktadır.”¹⁴⁶

1983 seçimleri ile “içe kapalı, devletçi, anti-bireyci ve yasakçı bir zihniyet taşıyan geleneksel Türk siyaset anlayışının bu süreçle birlikte değişime/dönüşüme uğradığı”¹⁴⁷ bir siyaset sürecine neden olan Turgut Özal 1989’da 8. Cumhurbaşkanı seçildi. 1993 yılında Özal vefat etmiştir.

Bulgaristan’da ise komünist rejime bağlı olarak Türkçe konuşmama, dini özgürlüğü engelleme, isim değiştirme, Türk unsurlarını ortadan kaldırma gibi uygulanan asimilasyon politikası neticesinde orada yaşayan Türklerin, zorunlu göçe tabi tutulmasıyla bir göç dalgası yaşamıştır. “1980 sonrasında göçün artması, şehir merkezlerinin kıyılarında gecekondulaşmayı arttırmış; şehirlerin gerek fizikî yapısı gerekse demografik yapısında ciddi bozulmalar, ekonomik, siyasî ve kültürel uyumsuzluklar, çatışmalar görülmüştür. Uyuşturucu ticareti, fuhuş, vd. gayr-ı meşru işler adeta işkolu durumuna haline gelmiştir.”¹⁴⁸

1984 yılında ise Türkiye renkli televizyonu evlerine dahil etmeye başlamıştı. Naim Süleymanoğlu ise “yılın sporcusu” unvanını almıştı. Türkiye 90’lı yıllarında Erzincan Depremi, suikastlar ve faili meçhul ölümler, Alevi-Sünni gerilimi olan “Sivas Madımak Katliamı” ve terör saldırıları uzun süre gündemde yer edinmiştir. 90’ların siyasi süreci de çalkantılı olarak devam ederken 9. Cumhurbaşkanı olarak “Baba” lakaplı Süleyman Demirel seçildi. İlerleyen zamanda hükümet kurma görevi ilk defa kadın başbakan olan Tansu Çiller’e verilmiş, 1994 seçimlerinde de Refah Partisi’nin başarısı özellikle İslamcılar tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştı.

¹⁴⁵ Dilek Kırkpınar, **12 Eylül Askeri Darbesi’nin Gençliğin Üzerindeki Etkileri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2009, s.166

¹⁴⁶ Demet Lüküslü, “12 Eylül Rejiminin Gençlik Algısı” **Modernizmin Yansımaları: 80’li Yıllarda Türkiye**, 1. Basım, Efil Yayınevi, Ankara, 2017, s.343

¹⁴⁷ M. Zeki Duman, **Türkiye’de Modernleşme ve Liberal-Muhafazakâr Siyaset (Turgut Özal’ın Politikaları Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uygulamalı Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir, 2008, s. 187

¹⁴⁸ Mustafa Sever, “1980 Sonrası Türkiye’de Kültürel ve Toplumsal Değişme”, **Uluslararası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi**, Yıl 2019, Cilt 2, Sayı 3, s.2-10

Türkiye'nin ilk uzay uydusu olan Türksat 1B uzaya gönderilmesi, özel televizyon kanallarından Star 1, Show Tv, Tele On, HBB gibi kanalların kurulması, ilk defa müzik kanallarının açılması da 90'lı yıllara denk düşmektedir. 70'lerin izlerini taşıyarak gelmiş 80'li yıllarda pek çok yeniliğin ve değişimin hem faydalı hem sancılı süreçlerinden geçerek, 90'lı yılları taşıyan Y Kuşağı kuşaklar içerisinde belki de en farklı konumda olan bir kuşaktır. Öte yandan Y Kuşağının etkilerinin sadece 1980-1995 yılları arasında sınırlı tutmak yanlış olacaktır. Z kuşağının döneminde yaşananlarda başat bir rol oynamıştır.

1.2.4.2.Y Kuşağının Özellikleri

1.2.4.2.1. Demografik Yapısı

Bugün 28 ile 43 yaş aralığını kapsayan kuşaktır. “Y kuşağı nüfus içinde oran olarak X kuşağından daha büyüktür. Türkiye’de genç nüfusa sahip bir ülke olarak, Y kuşağı oldukça büyük oranda yer tutmaktadır ve gelecek 5–10 yıl içerisinde iş hayatında en çok paya sahip olan kuşak olacaktır. Türkiye’de Y kuşağının halen 18 milyon üzerinde nüfusu vardır. Bu durum X, Y kuşağı ve Z kuşağının nüfus olarak birbirine yakın durumda olduğunu göstermektedir.”¹⁴⁹

1.2.4.2.2. Verilen İsimler

En yaygın olarak bu kuşağa verilen isim “Y Kuşağı” olmuştur. X kuşağından sonra gelecek kuşağa verilebilecek pek tabii bir isimdi. Ancak Y isminin verilmesinin farklı sebepleri var. “Her şeyi sorgulayan bu kuşağın adı İngilizce ’deki “Why” (neden) kelimesinden gelmektedir.”¹⁵⁰ “İngiliz alfabesindeki “Y” harfi ile “Why” kelimesi “vay” olarak aynı şekilde okunur ve bu nedenle meraklı-sorgulayan bir nesil olduğunu vurgulamak için bu dönemde doğanlara Y kuşağı denilmiştir.”¹⁵¹ Bir başka görüşe göre ise “İngilizce Gen Y’den gelmekte, açılımı ise “*Generation Youth*”, yani “*Genç Nesil*” olarak tanımlanmaktadır.”¹⁵² Y harfinin kullanılmasının bir diğer

¹⁴⁹ Mihalis Kuyucu, “Y Kuşağı ve Teknoloji: Y Kuşağının İletişim Teknolojilerini Kullanım Alışkanlıkları”, **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, 2017, ss. 845-872

¹⁵⁰ Güzel, **a.g.e.**, s. 232

¹⁵¹ Ceylan ve Bayram, **a.g.e.**, s. 18

¹⁵² İrem Paker Tükel, “Y Kuşağı Temsilcilerinin Aile Algıları Üzerine Bir Analiz”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1, 2018, ss.23-39

sebebi ise “*Generation YES!* Her şeye evet diyen, imkânı olduğunda ihtiyacı olmasa dahi her gördüğünü alan nesil olarak tanımlanmasıdır.”¹⁵³

Milenyum çağında yetişkinliğe adım atmalarından dolayı da “*Milenyumlular (Millennials)*” ismini almıştır. Bu ismin, Strauus ve Howe’un çalışması olan “*The Millennials Rising: The Next Great Generation (Y Kuşağı Yükseliyor: Sonraki Büyük Nesil)*” kitabında kullanılmasıyla beraber literatürdeki ilk kullanımı gerçekleşmiştir. “Yazarlar, 1997’de abcnews.com’da X kuşağından sonra gelen yeni kuşağa hangi adın verilmesi gerektiğine dair bir anket açmışlardır. Katılımcılar tarafından seçilen, en popüler cevap olan milenyum tercihinine bağlı olarak bu ismi literatürde ilk kullanan araştırmacılar Howe ve Strauss olmuştur.”¹⁵⁴

Teknolojiyi ve interneti birinci elden deneyimleyen bir kuşak olması nedeniyle “*İnternet Kuşağı, Dijital Kuşak, Net Kuşak, www Kuşağı*” isimlendirmelerinin yanı sıra Z kuşağı ile beraber “*Dijital Yerliler*” olarak da anılmaktadır. Televizyon, bilgisayar, cep telefonu, İpad gibi araçların ekranları karşısında çok fazla vakit geçirmesi sebebiyle “*Screenage (Ekran Çağı Kuşağı)*”, televizyon ile keyif yapmalarından dolayı “*Brogrammers*” olarak da ünlenmiştir.

Eski ve yeni nesil arasında köprü görevi gören “Y Kuşağı bir yönüyle yerel ve geleneksel tarafını korumayı başarmış bir kuşaktır. Bu açıdan Y Kuşağı globalden daha çok “*Glokal Kuşak*” olarak değerlendirilebilir.”¹⁵⁵ “Yetiştirilirken ebeveynleri, öğretmenleri tarafından fazlasıyla el üstünde tutulan bu kuşak, kimilerince de “*Mızımız Nesil*” olarak da anılmaktadırlar. Çünkü en basit işi yapmak için bile yardım ve yönlendirme beklentisi içindedirler.”¹⁵⁶ Buna paralel olarak da bu “kuşağın temsilcileri iyi eğitilmiş ve yetenekli olmalarına rağmen, bu becerilerle ne yapacağını bilmeden, pek çok şeyi deneyip fikir sahip olmak yerine “belki” demekle yetindikleri için “*Generation Maybe (Belki Kuşağı)*”, Bebek Patlaması Kuşağının

¹⁵³ Yunus Emre Karabulut, **Bizim Nesil İçin Usta Çırac İlişkisi**, <https://www.karabulut.co/etiket/m-kusagi/>, Erişim Tarihi (24.04.2023)

¹⁵⁴ Akçay, **a.g.e.**, ss. 815-822

¹⁵⁵ Ceylan ve Bayram, **a.g.e.**, s. 20

¹⁵⁶ Çisil Okant Yaşın, **Helikopter Ebeveyn Sahibi Y Kuşağının İş ve Yaşam Tatmini Üzerine Sosyolojik Bir Analiz**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018, s. 34

benzer özelliklerini taşıdıkları için de *Echo Boomers (Eko Bebek Bombardımanı)* da denmiştir.”¹⁵⁷

“Bu tanımlamaların dışında verilen isimler; *Digital Immigrants (Dijital Göçmenler)*, *Generation Praktikum (İş İlişkilerine Giren Staj Kuşağı)*, *Generation Beziehungsunfähig (İlişki Yeteneksizi Kuşağı)*, *Generation Doof (Aptal Kuşağı)*, *Generation Chips (Cips Kuşağı)*, *Twentysomething (20’li Bir Şey)*, *Nexters / Next Generation (Bir Sonrakiler)*, *Mememe Generation (Ben Kuşağı)*, şeklindedir.”¹⁵⁸ Bunlara ek olarak “*Ganimet Kuşağı*, *8095’liler (8095’ers) MTV Kuşağı (MTV Generation)*”¹⁵⁹ isimleri de mevcuttur. “Türkiye’de Y Kuşağı kavramı yerine “*yeni yetme*” ve “*delikanlı*” terimleri de kullanılmaktadır.”¹⁶⁰

En eğitimli kuşaklar arasında sayılan Y Kuşağının bu sürecine zorlu sınav maceraları eşlik etmiştir. “Hayatının bir parçası haline gelen, erken dönem çocukluğundan itibaren girdiği merkezi sınavlar nedeniyle “*Sınav Kuşağı*” ya da “*Yarış Kuşağı*” olarak adlandırılmıştır.”¹⁶¹ Gerek iş hayatında gerekse sosyal hayatlarında karşılaşmış oldukları problemlere karşın güvenilir hissettikleri ortama, hayatlarında bir güvence olarak gördükleri anne babalarının yanlarına dönmektedirler. Bu eve geri dönüş hikayelerinden dolayı da “*Bumeranglar (Boomerangs)*” olarak isimlendirilmişlerdir.

1.2.4.2.3. Aile Yapısı ve İlişkileri

Bugün Y kuşağının anlaşılması için, Y Kuşağının ebeveynleri olan Bebek Patlaması ve X kuşağının çocuklarını nasıl yetiştirdiklerine bakmak gerekmektedir. “Özellikle ABD’de *helicopter parents*, *soccer mum* veya İsveç’te kullanılan *curling mum* gibi ifadeler Y Kuşağı’nın ebeveynlerini betimlemek için kullanılır. Y Kuşağı cinsiyete dayalı eşitliğin hâkim olduğu, her iki ebeveynin de çalıştığı, sıkı çalışma

¹⁵⁷ M. Belgin Gülersel Derelioğlu, **Kuşak Farkına Göre Öğretmenlerde Örgütsel Sosyalleşme: İstanbul İlinde Bir Araştırma**, Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Planlaması Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020, s. 34

¹⁵⁸ Derelioğlu, **a.g.e.**, s. 34

¹⁵⁹ F. Ağlargöz, **a.g.e.**, s. 178

¹⁶⁰ Hande Arıkan Kılıç, **Kuşaklara Göre Tüketicilerin Satın Alma Karar Stillerinin Tekrar Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkileri: Giyim Sektöründe Bir Araştırma**, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı, Doktora Tezi, Bursa, 2018, s. 50

¹⁶¹ Ceylan ve Bayram, **a.g.e.**, s. 21

baskısı yaşayan, ev ve iş yeri arasındaki sınırların bulanıklaştığı bir aile ortamına sahiptir.”¹⁶²

Aşırı ilgili olan ebeveynleri çocuklarını entelektüel, sanatsal, kültürel pek çok birikim ile donatmak için gerekli eğitime, faaliyetlere, kurslara para vermekten kaçınmamışlardır. “Milenyumuların tek bir boş dakikası olsa Bebek Patlaması Kuşağı spordan dil öğrenmeye, enstrüman çalmadan gönüllüğe birçok faaliyetle bunu değerlendirme çabasına girdiler.”¹⁶³ Aileleri tarafından çocukları biricik, özel ve değerli olduğu mesajlar çerçevesinde yetiştirilerek, “Sen özelsin mesajı ile örneğin “Arabada bebek var” (Baby on Board) etiketleri ilk kez bu kuşak bebekleri için arabaların camlarına yapıştırılarak kullanıldı.”¹⁶⁴

Aynı zamanda ebeveynleri, üniversite öncesi eğitimlerini yakın markajdan takip etmişlerdir. Bundan dolayı “Y kuşağı üyeleri düzenli olarak çocuğunun okul notlarını kontrol eden, kötü karneleri sorgulayan, öğretmenleri ile görüşen ve okulu ziyaret eden ailenin çocuklarıdır.”¹⁶⁵ Anne babalarıyla adeta bir arkadaş gibi ilişki kurmalarından dolayı “Y kuşağına, ‘*extended adolescent*’ yani ‘İleri Ergenler’ denilmektedir.”¹⁶⁶ Aynı zamanda “Milenyum kuşağının 30 yaşına kadar ailesiyle birlikte yaşama oranlarının artması, geleneksel aile dayanışmasının post modern versiyonu olarak karşımıza çıkmıştır.”¹⁶⁷

Y kuşağının güvenli ev ortamından geç ayrılması, eğitim ve kariyer planlama sürelerinin artmasından kaynaklı daha geç evlenen ve çocuk sahibi olan, X kuşağı gibi aile ve iş dengesi kurmaya özen gösteren bir kuşaktır. Evlilik seçimleri bireysel ve özgürlük kavramları etrafında şekillenmeye başlamıştır.

1.2.4.2.4. İş ve Çalışma Hayatı

“Y kuşağının iş gücü piyasasına girişi “işgal” ve iş gücüne katılımları da “devrim” olarak nitelendirilmektedir.”¹⁶⁸ Yaşamak için çalışma felsefesine bağlı

¹⁶² O. Ağlargöz, **a.g.e.**, ss. 44-45

¹⁶³ D. Stillman ve J. Stillman, **a.g.e.**, s. 23

¹⁶⁴ Toruntay, **a.g.e.**, s. 78

¹⁶⁵ Toruntay, **a.g.e.**, s. 77

¹⁶⁶ Vehbi Bayhan, “Milenyum veya (Y) Kuşağı Gençliğinin Sosyolojik Bağlamı”, **Gençlik Araştırmaları Dergisi**, Yıl 2, Cilt 2, Sayı 3, 2014, ss. 10-25

¹⁶⁷ Bayhan, **a.g.e.**, 2019, s. 37

¹⁶⁸ O. Ağlargöz, **a.g.e.**, s.44

olarak, iş gereklidir ancak her şey değildir. İş-yaşam dengesini kurar. “Bu sebeple tatillere ve boş zaman olanaklarına önem vermekte; bu süreci ilgi alanları doğrultusunda etkin değerlendirme eğilimindedir.”¹⁶⁹ Yüksek özgüvenleri, refah seviyeleri, internet ve teknoloji hızı gibi etmenler nedeniyle, iş hayatlarında sabırsız ve acelecidirler. Bu durum, aynı zamanda iş yerlerinde kendilerini eşsiz ve vazgeçilmez olarak görmelerine neden olurken, hızlı kariyer yükselişi ve terfi talepleri olur. Mali kazanç, çeşitli imkân ve yenilikler sunan, statü ve prestij kazandıran bir başka iş fırsatlarını kollarlar. İş yerlerine olan sadakatleri düşüktür. İş seçimlerinde esneklik, özgürlük, koçluk, açık iletişim, aktif liderlik, süreç odaklı hareket etmek, rotasyon, geribildirim, mentorluk, tersine mentorluk, interaktif ortamlar, değişime açık inovatif fikirlerin sunulması gibi tercihleri vardır.

Geleneksel hiyerarşi sistemine uyum sağlamazlar. “Birçok Y kuşağı üyesi işyerinde demokrasinin hâkim olması gerektiğine inanır. Bu görüşe göre, kıdeme bakılmaksızın bir iş yerinde çalışan tüm bireyler, olaylardan haberdar edilmeli ve iyi fikirleri olan çalışanlara fırsat verilmelidir.”¹⁷⁰ Takım çalışması ile ön plana çıkan bir nesildir. Eğlenerek iş yapmayı sevmektedirler. Eş zamanlı çok iş yapabilen (*multi tasking*), tek bir şeye odaklanmaktan ziyade birden fazla odaklar kullanarak süreci daha eğlenceli ve anlamlı kılma çabası içerisine girer. “Onlar için “İş”te Eğlence (*Fun at Work*) olmazsa olmazlardandır.”¹⁷¹

1.2.4.2.5. Teknolojiye Yönelik Tutumları

Y Kuşağı teknolojiyi ve buna bağlı olarak küreselleşmeyi ilk olarak deneyimleyen kuşaktır. Boş zamanlarını değerlendirmede, eğlence için kullandıkları yüzlerce televizyon kanalı, internet ve bilgisayar oyunları, CD ve DVD’ler ile evlerine sinemayı taşıyabilmeleri, sanal ve dijital dünya ile sağladıkları iletişim hayatlarının dönüm noktalarıdır. Zaman ilerledikçe teknoloji ile hayatları iç içe geçmiş bir hale gelmiştir. “Y kuşağı için teknoloji sürekli olarak güncellenen, yerine

¹⁶⁹ Elif Başak Sarıoğlu, *Y’leri Anla, Değiştirme Kurumsal Hayatta Milenyum Kuşağı ve İletişim*, 1. Basım, Hümanist Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 41

¹⁷⁰ Orhan Adıgüzel, H. Zeynep Batur ve Nisa Ekşili, “Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı ile Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 19, 2014, ss. 165-182

¹⁷¹ Sarıoğlu, a.g.e., s.50

daha yeni ve iyisi konulan ve eskisi gözden çıkarılan cihazlar değil, hayatın farklı alanında farklı işlevlere hizmet eden birer iletişim imkânıdır.”¹⁷²

Teknoloji Y kuşağının hayata bakış açısını, sosyal ilişkilerini, sosyalleşme unsurlarını, tüketim davranışlarını, eğlence anlayışlarını, mahremiyet ilkelerini, değer yargılarını ve daha pek çok fazlasını değiştirmiş ve yeni bir yaşam biçimi haline getirmiştir. Aynı zamanda Y kuşağının teknolojiye bu kadar aşına olması, onun önceki kuşaklarla ve sonraki Z kuşağıyla ilişkisini de şekillendirmiştir. Y Kuşağı, anne babalarına arama yapmaktan, mesaj yazmaya, WhatsApp’tan fotoğraf göndermekten Facebook kullanımına kadar pek çok teknolojik ve sosyal medya yeniliğini öğretmesi bir örnektir.

1.2.4.2.6. Dine Yönelik Tutumları

Y Kuşağının döneminde toplumun pek çok kesimine yayılan sağ-sol ilişkisi bağlamında siyaset yansımalarına bağlı olarak gruplaşmalar, ayrışmalar ortadan kaldırılmaya çalışılırken bir yandan da siyaset unsurunun karşına daha güçlü etki bırakan din unsuru getirilmişti. Aynı zamanda ortaya çıkan din eksenli gruplaşmalar ve din istismarı sonucu Y Kuşağı dinin daha çok bireysel boyutu ile ilgilenmiştir.

Kartal’ın çalışmasında Y Kuşaklarının, “insanların inanç ya da inançsızlıklarına karışmadıkları ve bunları sorun etmediklerini ortaya koymuştur. Dindar olan bir Y Kuşağı genci ile ateist olan bir Y Kuşağı gencinin bir arada sosyal faaliyet içerisinde bulunduğunu görmenin mümkün olduğunu belirtmiştir.”¹⁷³ Bireysellik ve özgürlük çerçevesinde Y Kuşağının insanlarla ilişkilerinde dinin etkisinden ziyade ahlaki boyut daha ön plana çıkmaktadır.

Gökçe’de çalışmasında Y Kuşağının “dini anlamlandırırken, dinin etki, pratik, ahlak, bireysel, sosyal vb. farklı boyutlarına işaret ettikleri”¹⁷⁴ Aynı zamanda Y Kuşağı dinin “politik bir baskı aracı olarak kullanıldığını, dinin temel gayeden

¹⁷² Kuyucu, a.g.e., ss. 845-872

¹⁷³ Habib Celaleddin Kartal, **Kuşak Çatışması ve Din İlişkisi**, “Y Kuşağı Örneği”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2016, ss. 114-115

¹⁷⁴ Sena Gökçe, **Kuşaklara Göre Dindarlık Eğilimleri: Y ve Z Kuşaklarının Dindarlık Eğilimleri Üzerine Bir İnceleme**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2021, s. 40

yani samimiyetten uzaklaştığını, dini tanımlarken daha çok dışsal anlamları ile anlamlandırarak dinin bir veya birkaç yönüne vurgu yaptığını”¹⁷⁵ ifade etmektedir.

1.2.4.2.7. Genel Tutum ve Davranışları

Y kuşağını tanımlamalarda en yaygın kullanılan özelliklerden birisi küresel ve teknolojik bir kuşak olmasıdır. “Her ülkenin Milenyum Kuşağı farklı olmasına rağmen, küreselleşme, sosyal medya ile Batı kültürünün ihracatı bağlamında dünyanın farklı yerlerindeki gençlerin benzer özellikler gösterdiği görülmektedir.”¹⁷⁶ Bu bağlamda Y Kuşağı hem bireyci hem de global bir kuşaktır. Din, dil, etnik köken gibi çeşitli konularda katı ve ayrıştırıcı bir tutumdan ziyade saygı ve özgürlük çevresinde hareket etmeyi tercih etmiştir. Sosyal medya içerisinde yansıtılan dünyada, akranlarının, arkadaş gruplarının sunmuş olduğu popülarizm etkisi, Y Kuşağının narsist, bencil, hedonist gibi özelliklerle bezeli kimliklerinin oluşmasını sağlamıştır. Ebeveynleri tarafından biricik ve özel olarak yetiştirilmiş olmasının katkısı da unutulmamalıdır. Ancak aile ve iş hayatında karşılaştığı zorluklar karşısında endişe düzeyinin yüksek olduğu ve depresyona girme oranının en çok olduğu kuşaktır.

Teknoloji ve internetin sunmuş olduğu hızlı tüketim, onların çabuk sıkılan, az beğenen, maddiyatçı kişiler olmasına neden olurken aynı zamanda çok yönlü düşünmeyi, birden fazla işi aynı anda yapabilme özelliğini kazandırmıştır. Dönemlerinde yaşanan savaş ve ekonomik krizler nedeniyle sürekli değişen dünya düzeninde anı, günü yaşama, hazzı ertelememe gibi düşüncelerine bağlı olarak Carpe Diem (Anı Yaşa) önemli mottolarından biri haline gelmiştir. “Hayatlarını rahat yaşamak onlar için çok önemli olmuş, Flip-flop’lar, ipod, tatoo ve kapri pantolonlar tarzlarının bir parçası haline gelmiştir. Çalışmayı seviyorlar ama hayatlarının sadece iş olmasını istememektedirler”¹⁷⁷ “Bu nesil çok tüketen, haz odaklı ve bireyci

¹⁷⁵ A.g.e., ss. 76-110

¹⁷⁶ Bayhan, a.g.e., 2014, s. ss. 10-25

¹⁷⁷ Aycan Türk, **Değişimi Değiştiren Geleceği Dönüştüren Y Kuşağı**, 3. Basım, Kafekültür Yayıncılık, İstanbul, 2017, s.16

olmakla beraber sürdürülebilirlik ve ahlak gibi kavramlara da hayatlarında yer veren bir imaj oluşturmaktadır.”¹⁷⁸

Apolitik olarak değerlendirilen Y Kuşağı, bireysel özgürlük bağlamında toplum içerisinde gerekli gördüğü taktirde hızlı ve heterojen şekilde örgütlenebilmekte ve mevcut yapıya karşı gelebilmektedir. Bu hızlı örgütlenmede elbette sosyal medyanın gücü kullanılmaktadır. Bunun en bariz örneklerinden biri Gezi Parkı Olaylarıdır. Onları harekete geçiren başlıca unsurlar özgürlükler, hedonizm, adalet, saygı gibi temel değerleri olmuştur. Murat Menteş bir röportajında “gezi eylemleri sırasında, mizah ve merhamet ilişkisi boyutunda Y kuşağının sadece adalet, özgürlük, şeffaflık değil; merhamet, şefkat, güleçlik de talep ve teklif ettiğini ifade etmiştir.”¹⁷⁹ Söylemlerindeki mizah unsurunda, sinema filmlerine, dizilere, futbola, bilgisayar oyunlarına, müziğe atıflarda bulunmuşlardır. “Tayyip winter is coming, Dumbledore’un askerleriyiz, Çare Drogba, Diren Iphone şarjı”¹⁸⁰ kullanılan söylemlere birkaç örnektir.

1.2.5. Z Kuşağı (1995-2012)

1.2.5.1.Dönem Özellikleri

Günümüzün en çok konuşulan ve popüler olan Z Kuşağının dönem aralığı genel olarak 1995-2012 yılları arası kabul edilmekle beraber kimi çalışmalar bitiş tarihini 2015 olarak ele almaktadır. “Bu kuşağın başlangıç yılı olan 1995, internet erişiminin ticari olarak dünya çapında yaygınlaşmasına rastlamaktadır.”¹⁸¹ Bundan dolayı genel kanıyla başlangıç tarihi 1995 olarak kabul edilmiştir. Biz bu çalışmada 1995 ile 2012 yıllarını ele almaktayız.

Z Kuşağının dönemin ilk zamanlarında Motorola’nın ilk giyilebilir cep telefonunu tanıtması, ilk DVD oynatıcıların piyasaya sürülmesi, Apple’ın Macintosh

¹⁷⁸ Fatma Betül Karabina, **X, Y ve Z Kuşağındaki Dindar Bireylerin Anne, Baba ve Aile Algısının İncelenmesi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2022, s.16

¹⁷⁹ Ayça Örer, **Y Kuşağının Z Raporu**, <http://kelimelerkavramlar.blogspot.com/2013/08/y-kusaginn-z-raporu.html> Erişim Tarihi (27.04.2023)

¹⁸⁰ Ahmet Güven, “Gezi’nin Dili: Göstergibilimsel Bir İnceleme”, **İnsan ve İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2014, ss. 19-29

¹⁸¹ Fatih Sönmez, **Sosyal Medyanın, Z Kuşağı Tüketicilerinin Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Programı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2016, s .108

işletim sistemleri için yenilediği sürümleri, genetik kopyalama yöntemi ile ilk defa Dolly isimli bir koyunun kopyalanması, günümüzün en geniş arama motoru olan Google web sitesinin açılması, ABD ve Rusya'nın yanına Japonya'nın da Mars'a uzay aracı göndererek uzay yarışlarında yer alması teknolojik ve bilimsel yeniliğe verilebilecek örneklerdendir.

2000 yılı itibariyle Milenyum çağına girilmesi, dünyanın artık eskisi gibi bir yer olamayacağını sinyallerini vermekteydi. ABD'de yaşanan 11 Eylül saldırıları yaşanan bazı savaşların fitilini ateşlemiş, İslamofobi körüklenmişti. 11 Eylül'ün peşi sıra Afganistan Savaşı yaşanmış, Taliban devrilmiş, Irak'a savaş açılmıştı. Ukrayna'da turuncu devrim yaşanırken, Barack Obama Amerikan tarihinde göreve gelen ilk afroamerikan başkan olmuştu. Dünya Sağlık Örgütü uzun bir aradan sonra dünyayı saran küresel salgın olan domuz gribi pandemisini duyurması ile Buna ek olarak ülkemizde de görülen şarbon vakaları bu yılların sağlık vakaları olarak yerini almıştı.

2000'li yılların ilk 10 yılı tamamlanırken 2010 yılı itibariyle Ortadoğu'daki sıcak gelişmeler hız kesmeden devam etti. Uzun bir aradan sonra ABD resmi olarak Irak'tan çekildiğini duyururken, Tunuslu Buazizi isimli vatandaşın yaşadığı ekonomik sıkıntılar sonucu kendisini ateşe vermesi bütün Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da "Arap Baharı" denilen olayların ateşini adeta fitilleyen olay olmuştur. Bu denli genel bir yayılım gösteren hareket de sosyal medyanın etkisi oldukça hissedilmiştir. Arap Baharı ile "aynı yılda patlak veren Mısır Direnişi, Yeşil Devrim ve benzeri şekilde Lübnan, Sırbistan, Ukrayna ve Gürcistan'da yaşanan halk hareketleri "Facebook Devrimi" ya da "Twitter Devrimi" olarak anılmaktadır."¹⁸²

2010 yılı itibariyle Windows'un yanında dünyada en çok kullanılan ikinci işletim sistemine sahip olan Apple, Mac Os'un sürümlerini piyasaya sürerken, ilk Ipod modelini de 2000'lerin başında tanıtmıştır. Geniş dijital kütüphane olarak sayılan Vikipedi'nin kurulması da bu yıllara rastlar. En büyük cüce gezegen olarak kabul edilen Eris'in keşfedilmesi, Plüton'a ilk kez uzay aracının gönderilmesi,

¹⁸² Çiğdem Uludağ Güler, "Kuşaklar İnternetle Ruh Buluyor! Z Kuşağının Olaylara Siyasi Bakışı", **Türkiye'de Kuşakların Siyasal Dönüşümleri**, Ed. Betül Yılmaz, 1. Basım, Ekin Yayınevi, Bursa, 2019, s. 105

Mars'a yolculukların devam etmesi, en büyük kara deliklerden birinin bulunması devam eden uzay gelişmelerinden ve keşiflerinden olmuştur.

Her bir kuşağın döneminde ön plana çıkan bir teknolojik yenilik, kuşak ile özdeşleştirilir. Örneğin X Kuşağının yeniliği televizyon olurken, Y Kuşağının ise bilgisayar olmuştur. Z ise bu yeniliklerin bütünüyle kuşatıldığı bir dönem sahiptir. “Z Kuşağı internetin içine doğduğundan interneti ayrı bir gerçeklik olarak değil, hayatın kendisi olarak görmektedir. Z Kuşağı, gerçek ile sanal arasında bir ayrıma gitmemektedir. Gerçek hayatta var olan kimliklerini, siyasi ve dini düşüncelerini çevresiyle paylaştığı ölçüde, sosyal ağlarda da paylaşmaktadır.”¹⁸³

Bu süreçte Apple ilk modern akıllı telefonlarını tanıtarak dokunmatik akıllı telefon çağını başlatmıştır. Dünyanın küresel köy haline gelmesinde etkili unsurlardan biri olan sosyal medyanın tarihi gelişimi de bu yıllar içerisinde olmuştur. “Sosyal medyanın başlangıç noktası olarak 1997 yılında kullanıcıların kendilerine ait sayfa açma, arkadaşlarını sayfalarına ekleme, diğer kullanıcılara ağ üzerinden ulaşabilme ve onlara ileti gönderme konusunda “*sixdegrees.com*” sitesi ilk örneklerinden birisini oluşturmaktadır.”¹⁸⁴ 2000’li yılların başları itibariyle de *Facebook*, *Twitter*, *Youtube*, *Instagram*, *Snapchat* gibi platformların kurulması büyük yankı uyandırmış özellikle Facebook büyük kitleler elde etmişti.

Bugün e-spor, e-spor koçluğu, bilgisayar yayıncılığı, oyun yayıncılığı vs. gibi pek çok yeni meslek dallarının ortaya çıkmasına zemin hazırlayan çeşitli pc oyunlarının çıkışı, oyun konsollarının üretimi sanal gerçeklik için giyilebilir sanal gözlüklerin ortaya çıkışı yine bu dönemin yeniliklerindedir.

Bunlara ek olarak köklü sosyal ağ sitelerinden olan *My Space*, ücretsiz sesli ve görüntülü görüşme imkanı sağlayan *Skype*, Apple kullanıcıları için müzik, video, çeşitli podcastler sunan *iTunes*, iş bulmaya, cv hazırlamaya yardımcı sosyal iş ağı olan *LinkedIn*, GPS sisteminden faydalanarak kişinin check-in yani yer bildirimini yapmasını sağlayan arama ve keşif uygulaması olan *Foursquare*, ücretsiz şekilde fotoğraf ve video paylaşılabilen Instagram, Twitter’ın sunduğu maximum 6 saniyelik video paylaşma uygulaması *Vine*, canlı yayın uygulaması olan *Periscope*, hem blog

¹⁸³ F. Ağlargöz, a.g.e., s.196

¹⁸⁴ Güler, a.g.e., s. 102

hem de sosyal ağ sitesi olan *Tumblr*, müzik ve podcast paylaşma imkanı sunan *Spotify* gibi platformlarda peşi sıra ortaya çıkan yeni uygulamalar olmuştur. Görüldüğü üzere sadece tek bir alanda değil sosyal ağ sitelerinden iş dünyasına, müzik paylaşımından kısa ve anlık eğlence araçlarına yönelik pek çok alanda insana ulaşım sağlanmış, küreselleşmenin boyutu arttırılmıştır.

Bu zaman dilimlerinde ülkemizin gündemi oldukça yoğun yaşanmaktaydı. Siyasi gündemde, yerel seçimlerde en büyük başarıyı İslam merkezli siyaset politikası yürüten Refah Partisi kazanması yer almaktaydı. Erbakan'ın önderliğinde Doğru Yol Partisi ile koalisyon bir hükümet kuruldu. Erbakan'ın siyasal İslamcı politikası çerçevesinde “Başbakanlıkta Diyanet İşleri mensuplarına ve tarikat liderlerine iftar yemeği vermesi, Taksim de cami yapılacağına dair vaatlerin olması, 1997 yılında Ramazan ayında mesai saatlerin iftar vaktine göre düzenlemeler, Kudüs gecesi olayı, D-8 projesi, Susurluk kazası ve ardından bunu protesto etmek için “Sürekli Aydınlık İçin 1 Dakika Karanlık” eyleminin başlaması”¹⁸⁵ 28 Şubat sürecinde rol oynayan nedenler arasında sayılmaktadır.

28 Şubat darbesi şekli ve uygulanmasıyla farklı olarak tarihe “Postmodern Darbe” olarak geçmiştir. “Silahlı direk bir müdahale olmadan, medya ve STK'lar aracılığıyla kamuoyu yönlendirilerek toplum manipüle edilmiş ve hükümet parçalanmıştır. O tarihe değin yaşanan en kansız, en şiddetsiz, tek bir kurşunun dahi sıkılmadığı tek darbedir. Askeri darbe mantığı bu darbede tamamen değişmiştir. Din algısının etkisiyle asker gölgesinde kutuplaşmalar başlatılmış ve süreç öylesine ince hesaplanmıştır ki kimilerine göre etkisi “bin yıl sürecek” bir zihniyet dönüşümünün temelleri atılmıştır.”¹⁸⁶

Alınan kararlar neticesinde 8 yıllık kesintisiz eğitim, tarikat, vakıf, yurt ve okulların MEB'e bağlanması, imama hatip okullarının orta bölümünün kapatılması, üniversiteye giriş sınavında imama hatip ve meslek liselilerine uygulanan katsayı, başörtüsü yasağı, gibi uygulamalar tepkiye ve mağduriyete sebebiyet vermiştir. Kararların sonucunun etkilerini her ne kadar o zaman diliminde görülse de uzun

¹⁸⁵ Özcan Tunahan, “28 Şubat Süreci: Post-Modern Darbe'nin Sosyo-Politik Dinamikleri ve Toplum Desteği”, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2, 2015, ss. 23-41

¹⁸⁶ *A.g.e.*, s.49

vadede bugünkü uygulanan siyasi politikalarda ve sosyal dinamiklerde de etkisi olduğu aşikardır.

Siyasi süreçte başa gelen Mesut Yılmaz'ın hükümeti hem ordunun isteklerini yerine getirmeye çalışırken hem de ekonomik kriz için oldukça uğraşmaktaydı. Yılmaz'ın adı yolsuzluk iddialarına karışınca istifasını verdi ve Türkiye yeniden seçime gitti. DSP, MHP ve ANAP'tan tarafından koalisyon hükümeti kurularak, Başbakanlığa halk tarafından "Karaoğlan" olarak anılan Bülent Ecevit getirilmişti. Onun başbakanlığının önemli olaylardan biri, terör örgütü lideri olarak kabul edilen Abdullah Öcalan'ın Türkiye getirilmesi ve Fazilet Partisi'nden milletvekili olarak seçilen Merve Kavakçı'nın mecliste yemin töreni zamanı başörtüsünden dolayı protesto edilmesi damga vuran olaylardandır.

Siyasi çalkantılar devam ederken büyük can kayıplarının verildiği 1999 Gölcük Depremi yaşandı. Depreme bağlı yaşanan sosyal ve ekonomik sıkıntılar gün geçmeden siyasete sirayet ederek Cumhurbaşkanlığı görevini dolduran Demirel'in yerine 10. Cumhurbaşkanı olarak Ahmet Necdet Sezer seçildi. Millî Görüş'te yer alan Recep Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül başta olmak üzere bir kısım siyasetçilerin, muhafazakâr demokrat kimliği ile Adalet ve Kalkınma Partisi kurması da bu zamanlara rastlamaktadır.

2001 yılı itibariyle Türkiye ciddi anlamda ekonomik krize sürüklenmesi sonucu, Ecevit tarafından "Dünya Bankası'nın Genel Müdür Yardımcılarından biri olan iktisatçı Kemal Derviş'i ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı olarak atandı. Uygulamaları İMF ve AB dayatmalarına tam bir teslim olma durumuydu."¹⁸⁷

2002 yılı seçimlerinde AKP büyük başarı göstererek hükümet kurma görevini elde etmişti. Çeşitli anayasal düzenlemeler çerçevesinde milletvekili olmayı engelleyen unsurlardan anarşi ve ideolojik eylemler, terör eylemleri ifadesi ile değiştirildi. İdam cezası, devlet güvenlik mahkemeleri kaldırıldı. Bu süreçte AB'ye girebilmek için AB uyum paketleri uygulandı. Türk Medeni Kanun'a ilişkin kocanın evin reisi olduğu ifadesi kaldırılarak kadın ve erkek için eşit söz hakkı tanındı. Bu

¹⁸⁷ Bülent Tanör ve Diğerleri, **Türkiye Tarihi 5 Bugünkü Türkiye 1980-2003**, 5. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 180

süreçte Türk lirasının itibarını korumak ve karışıklıkları ortadan kaldırmak için 2005 yılında Türk Lirası'ndan 6 sıfır atıldı ve Yeni Türk Lirası (YTL) kullanıma sunuldu.

İlerleyen yıllarda Papa XVI. Benedictus'un Türkiye ziyareti, AB ile ilişkiler, Bülent Ecevit'in vefatı, 2000 yılında Türkiye'ye iade edilmiş olan Mehmet Ali Ağca'nın önce tahliye edilip sonra yeniden tutuklanması, Türkiye Ermenisi gazeteci Hrant Dink'in suikast sonucu öldürülmesi dikkat çeken olaylar arasında yer aldı. UNESCO tarafından "*Mevlâna Yılı*" olarak kabul edilen 2007 yılında ise Genelkurmay Başkanlığı tarafından web sitesinden yayınladığı, Laiklik ve Atatürkçülük vurgusu yapılan bildiri Türkiye'nin ilk "*e-muhtırası*" olarak nitelendirildi. Bu şekilde yapılmış bildiri, aynı zamanda dönemin teknolojisine ve değişimine ayak uydurulmaya başlandığının bariz örneklerinden biri olmuştur. Genel seçimlerde yine başarıyı yakalayan "üniversitelerde başörtüsüne serbestlik tanıyan kanunun kabul edilmesini sağlaması, 27 Nisan e-muhtırasından sonraki gerçekleştirdiği en önemli adımlarından birisidir. Bu adımla birlikte muhafazakâr kesimlerin AK Parti'den beklentisi artmaya başlamıştır."¹⁸⁸

Meclis tarafından seçilen son cumhurbaşkanlığına 11. Cumhurbaşkanı olarak Abdullah Gül seçildi. Bunun nedeni ise Ekim 2007'de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin halk tarafından yapıp yapılmamasına dair referanduma gidilmesi sonucu, cumhurbaşkanlığı seçime halka bırakılmıştır. Ergenekon Davaları, 1929'dan sonra en büyük kriz olarak nitelendirilen 2008 krizi, kamu ve kapalı alanlarda tütün yasağının getirilmesi, YTL'nin kullanımı sona ermesi, Dünya Ekonomik Forumu'nda Gazze konulu oturumda, Başbakan Erdoğan'ın İsrail Devlet Başkanı Şimon Peres'e karşı "*One Minute*" ile "*Daha da Davos'a Gelmem*" çıkışı, Türkiye Anayasa değişikliği referandumunda 'evet' oyu kararının çıkması, yaklaşık otuz iki yıl sonra 1 Mayıs İşçi Bayramı'nın Taksim'de kutlanmasına izin verilmesi, Mavi Marmara adlı insani yardım taşıyan deniz filosunun İsrail tarafından saldırıya uğraması gibi çeşitli olaylar ülkenin gündemini sıcak tutan olaylar arasında yer almıştır.

¹⁸⁸ Ertuğrul Han, **28 Şubat Süreci ile Türkiye Siyasetinde Muhafazakârlığın Dönüşümü ve Ak Parti**, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2019, s.61

Bunun yanında sağlık, spor ve kültürel gelişmelerde devam etmiştir. İlk tam yüz nakli de Akdeniz Üniversitesi'nde Uğur Acar'a gerçekleştirildi Maya takvimine göre 2012 yılında kıyametin kopacağına inanan bir grup İzmir'in Şirince köyüne akın etti, bu durum ise o bölge için turizm katkısını sağladı. "Cep Herkül'ü" lakaplı Naim Süleymanoğlu dünya rekoru kırarken, Galatasaray'da karşılıklı oynadığı Arsenal takımını 4-1 yenerek UEFA Kupasını ile Real Madrid takımını da 2-1 yenerek Süper Kupa'yı kazandı. Türkiye'nin hem ilk hem de tek uzay kampı olan "Uzay Kampı Türkiye" açıldı. Bunun yanı sıra 2002 yılında dünya güzeli olarak seçilen Azra Akın ile 2003 yılında Eurovision yarışmasında birinciliği kazanan Sertab Erener büyük yankı uyandıran isimlerinden oldular. 2006 yılında ise Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan Orhan Pamuk'un başarısı çok konuşuldu.

2013 ve sonrası dönemi her ne kadar Alfa Kuşağının dönemi olsa da daha önceden belirttiğimiz gibi kuşakları sadece bir dönem içerisine sıkıştırmak doğru olmayacaktır. Örneğin ülkemizde 2013 yılında yaşanan Gezi Olayları ile 2016 yılında yaşanan 15 Temmuz direnişinde ön plana çıkan kuşaklar özellikle Y ve Z Kuşakları olmuştur. Örneğin 15 Temmuz'da özellikle "Z kuşağı gençliğin sıklıkla ülke ve dünya meselelerine kayıtsız, apolitik, hedonist, bencil, tüketici bir gençlik olduğu dillendirilmesine karşılık o geceki demokrasi ve bağımsızlık savaşına gençlerin aktif katılımı bir anda tüm bu kanaatlerin ve kaygıların yersiz ve haksız olduğu kanaatini doğurmuştu."¹⁸⁹

Z kuşağının tutum ve davranışlarını şekillendirmesinde darbe, ekonomik kriz, toplumsal hareketler, pandemi, uzun süredir devam eden yönetim gibi önemli toplumsal detayların etkisi büyüktür. Ayrıca Z Kuşağının yaşlarının ilerlemesine bağlı olarak ortaya koyacakları tutum ve davranışlarının iyi anlaşılabilmesi için Alfa Kuşağı yılları da esas alınmalıdır.

¹⁸⁹ Fahri Çakı, "Türkiye'de 15 Temmuz'un Toplumsal Etkileri ve Ona Yol Açan Faktörler Üzerine Düşünceler", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, 2018, ss. 91-124

1.2.5.2.Z Kuşağının Özellikleri:

1.2.5.2.1. Demografik Yapısı

2023 yılı itibariyle bugün Z Kuşağı derken 11 ila 28 yaşları arasındaki bireyleri kast etmekteyiz. “OECD istatistiklerine göre dünyada 2 milyar üyesi bulunan Z kuşağının yakın bir gelecekte iş gücünün önemli bir kısmını oluşturacağı öngörülmüyor. Z’lerin 2025 yılında dünya nüfusunun yüzde 30’unu, iş gücününse yüzde 27’sini oluşturacağı tahmin ediliyor.”¹⁹⁰

2022 TÜİK çocuk nüfusu verilerine göre ülkemizin “%28,5’inin 10-14 yaş grubunda ve %17,0’sinin 15-17 yaş grubunda yer aldığı görüldü.”¹⁹¹ “Genç nüfus yaş grubuna göre incelendiğinde 2022 yılında genç nüfusun %29,7’sinin 15-17 yaş grubunda, %19,1’inin 18-19 yaş grubunda, %30,2’sinin 20-22 ve %21,0’inin ise 23-24 yaş grubunda yer aldığı görüldü.”¹⁹² “2022 TÜİK verilerine göre;

- 10-14 yaş arası nüfus: 6 milyon 436 bin 414,
- 15-19 yaş arası nüfus: 6 milyon 315 bin 109
- 20-24 yaş arası nüfus: 6 milyon 634 bin 708
- 25-29 yaş arası nüfus: 6 milyon 553 bin 169 olduğu belirtildi.”¹⁹³

1.2.5.2.2. Verilen İsimler

“2012 yılında, USA Today, internette bir yarışma açarak, okurlarından Millennials sonrası nesil için bir isim bulmalarını istedi. Gazeteci Bruce Horowitz’in önerdiği “*Generation Z*” bu yarışmada birinci oldu.”¹⁹⁴ Z Kuşağı, döneminin gelişmelerine verdiği tepkiler sonucunda ortaya koymuş tutum ve davranışları da isim çeşitliliğinin artmasını sağlamıştır. Dönemine bağlı olarak, “11 Eylül Olayı, depremler, terör eylemleri, ekonomik krizler ve son olarak da COVID 19 salgının izlerini taşıdıkları için “*Korku Kuşağı*” olarak da adlandırılmaktadır.”¹⁹⁵

¹⁹⁰ <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/iste-z-kusagi/>,

¹⁹¹ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2022-49674>,

¹⁹² <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2022-49670>,

¹⁹³ <https://nip.tuik.gov.tr/?value=YasGrubunaGoreNufus>,

¹⁹⁴ Karahasan, a.g.e., s. 30

¹⁹⁵ Sinem Eyice Başev, “Günümüz Pazarlamasında “Selfie Çağı/Z Kuşağının” Dijital Ayak İzleri”, **Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri**, Ed. Duygu Aydın Aslaner ve Ahmet Gökçe Aslaner, 1. Basım, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2021, s. 374

Ortaya “11 Eylül Kuşağı, Özçekimler, Asırlıklar ve İ-Teknolojisi Kuşağı” gibi farklı isimlendirmeler de atılmıştır. Ancak bireyler tarafından da en çok tercih edilen isim Z Kuşağı olmuştur diyebiliriz. Nedeni ise Z Kuşağı bireylerinin etiketlenmek istememeleri, isim konusunu önemsememeleri, Z Kuşağı ismini beğenmeleri ve ortaya çok fazla isim atarak kuşaklar arası iletişimin bozulması”¹⁹⁶ örnek verilebilir. “2014 yılında yazar Neil Howe, “Anavatan Kuşağı (*Homeland Generation*)” terimini William Strauss ile Strauss-Howe kuşak teorisinin bir devamı olarak kullandı.”

Z Kuşağı için “Zoomer” terimi de kullanılan isimler arasında yerini aldı. “Zoomer” terimi; genellikle ironik, esprili veya alaycı bir tonda Z Kuşağı üyelerine atıfta bulunmak için kullanılan resmî olmayan bir terimdir. Z Kuşağı'nın “Z” harfi ile baby boomer'larda kullanılan “boomer”ın “B” harfi olmaksızın birleştirilmesiyle (Z + (b)oomer = Zoomer) oluşmaktadır. Bu kullanımdan önce, 2000'lerde, özellikle aktif bebek patlamalarını tanımlamak için “zoomer” kullanılmıştır. Mevcut kullanımdaki “zoomer” terimi, “Zoomer” olarak adlandırılan bir Wojak karikatürü aracılığıyla Gen Z ergenleriyle alay eden bir internet meme'inde kullanılmasıyla 2018'de popülaritesini artırdı.”¹⁹⁷

Doğduğu döneme ithafen en çok kullanılan ve Marc Prensky tarafından ortaya konulmuş olan “Dijital Yerliler (*digital natives*)” ismi popüler kullanımlar arasındadır. “Teknoloji ile iç içe büyüyen ve onu gündelik yaşantılarının her anında kullan Z Kuşağı için “siber çocuklar, zaplayan insan (*homo zappiens*), çekirge zihin (*grasshopper mind*)” gibi birçok farklı isimlendirme ile karşılaşmaktayız. Anjali Singh ise Z Kuşağını, “teknoloji meraklısı (*tech-savvy*)” olarak nitelemektedir.”¹⁹⁸

İnternet, hayatlarının parçalarından olmalarından dolayı “İnternet Kuşağı (*Internet Generation*), Net Kuşağı (*Net Gen*), Google Kuşağı/Arama Kuşağı (*Google Generation*), İ Nesli, Bilgisayar Kuşağı (*Computer Generation*), Ağ Yerlisi (*Net Natives*), Network (Ağ) Çocukları” isimlendirmeleri vardır. Bunlara ek olarak 90'lı

¹⁹⁶ D. Stillman ve J. Stillman, **a.g.e.**, s. 17-18

¹⁹⁷ **Z Kuşağı**, https://tr.wikipedia.org/wiki/Z_Ku%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1, Erişim Tarihi (27.04.2023)

¹⁹⁸ Emre Emrem, “Dijital Tasarım Teknolojisi Bağlamında Reklamlarda Artırılmış Gerçeklik ve Z Kuşağı İlişkisi”, **Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri**, Ed. Duygu Aydın Aslaner ve Ahmet Gökçe Aslaner, 1. Basım, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2021, ss.158-159

yılların sonunda Dot-com Balonu/Dot-Com Krizi denilen, “internet ile ilgili firmaların spekülasyon yolu ile olması gerekenden fazla yatırım alması sonucu oluşan bir borsa balonundan”¹⁹⁹ kaynaklı o döneme ithafen “*Dot-Com Çocukları/Kuşağı*” isimlendirmesi de almıştır.

Aynı zamanda ekran karşısında çok vakit geçirmeleri nedeniyle “*Ekran Kuşağı/ Ekran Gençliği (Screensters/ Screenagers), Görüntü Kuşağı (Vista Generation)*” ismi verilmiştir. Buna ek olarak da sosyal medyayla çok fazla zaman geçirmelerinden dolayı da bir diğer ismi “*Çevrimiçi Kuşak (Instant Online)*” olmuştur. Aynı zamanda sosyal medya kullanımı ile “duygularını ifade etmek için sıklıkla görüntüleri, resimleri kullanmayı sevdiklerinden “*Emoji Kuşağı*” olarak kalıplaşmışlardır.”²⁰⁰ Hatta emojiinin bu denli yaygınlaşması sebebiyle Oxford Sözlüğü, 2015 yılında yılın kelimesi olarak herhangi bir kelimeyi değil ‘sevinç gözyaşları’ 😊 anlamına gelen emojiyi yılın kelimesi olarak seçmişti.

“*Generation V (sanal için), Generation C/ C Kuşağı (topluluk veya içerik için), Generation Cox/Kaptan Kuşak, Yerli Kuşak, The Sharing Generation/Paylaşma (Paylaşan) Kuşağı (Kuşak), All Technology All the Time/ Hep Teknolojik Kuşak, Born Digital(Digital Doğanlar), Facebook Üretimi (Facebook Generation)*” dâhil olmak üzere bu popülasyon grubuna atıfta bulunmak için farklı araştırmacılar tarafından bir çok kavram kullanılmıştır.”²⁰¹

Bu kuşak için “*2020 Kuşağı (Generation 2020), Kristal Kuşak (Crystal Gen), Evcil Kuşak (Homelander Generation), Ben Kuşağı (iGeneration/ Generation I), Q Kuşağı (Generation Q; Quiet), Fijital Kuşak (Figital Gen)*”, gibi farklı isimlendirmeler de kullanılmaktadır. Başal ise Türkiye’ye özgü yaptığı sınıflandırmada “*Çocuk Erkil Ailelerin Kuşağı*” olarak ele almış ve “*Şımartılmış Çocuklar Kuşağı (Ş)*” olarak adlandırmıştır.”²⁰² “Günümüzde pek çok kaynakta “*M Kuşağı (Generation M/Multi Task)*” olarak da adlandırılan bu kuşak aynı anda çoklu

¹⁹⁹ Taha Mert Şener, **Dot-com Balonu Nedir?** <https://www.ituekonomikulubu.com/post/dot-com-balonu-nedir>, Erişim Tarihi (27.04.2023)

²⁰⁰ Şengüleç, a.g.e., s. 85

²⁰¹ Ahmet Karadoğan, “Z Kuşağı ve Öğretmenlik Mesleği”, **Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, 2019, ss. 9- 41

²⁰² Selda Işık, **Dijital Çağda Kuşaklararası Farklılıklar ve Z Kuşağı: Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Teknoloji Kullanım Özelliklerine Yönelik Bir Araştırma**, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2019, s. 50

iş (multitasking) yapabilir olacağı için araştırmacılar tarafından bu ad ile de anılmaktadır.”²⁰³ Zaman zaman “*Milenyumlulardan Sonrakiler (Post Millennials), Kurucular (Founders)*”²⁰⁴ adlarıyla da bilinmişlerdir.

“Z Kuşağında görülen en önemli özelliklerinden bazıları; bireysel hareket etmeleri, yalnız yaşayıp, sosyal yaşamda aşırı bireyselleşme eğilimi göstermeleridir. Bu kuşağın bireyleri sosyalleşmelerini sanal ortamda gerçekleştirmektedirler. Bu yüzden, bu kuşak bu özelliklerinden dolayı “*The Nex Slient Generation (Yeni Sessiz Kuşak)*” olarak da adlandırılmaktadır.”²⁰⁵ Buna ek olarak “*Suskun Kuşak*” kullanımı da vardır. “Z Kuşağı için suskun benzetmesi kullanılmasının ardında yatan nedenin, bu kişilerin bir olaya karşı verecekleri cevabı sözel olarak veya bedensel kuvvet ve fonksiyonlarla değil de teknolojik araçlar vasıtası ile tepkilerini, cevaplarını vermeleri gösterilmektedir.”²⁰⁶

“Claire Fox, aynı zamanda Collins’in de 2016 yılının kelimesi olarak seçtiği “*Kar Tanesi Jenerasyonu (Snowflake Generation)*” kelimesinin bu nesli tanımlarken kullanılan popüler bir isim haline gelmesini sağlamıştır. Bu kuşak, kırılganlıkları neticesinde bir kar tanesine benzetilmiş: her an gücenmeye, baskıyla karşılaştıklarında eriyip gitmeye hazır bir nesil olarak tanımlanmıştır. Bu kırılganlığın temellerinin teknolojiyle atıldığını söylemek de mümkündür.”²⁰⁷

Kimi çalışmalarda Z Kuşağının dönemi ayrıma tabi tutularak farklı bir kuşak sınıflandırması ortaya çıkartılmıştır. 1995 ile 2002 yılları arası doğanlara “*K Kuşağı*” denilmektedir. K Kuşağı, adını bahsi geçen yaş grubundaki gençlerin ilgiyle takip ettikleri Açlık Oyunları (Hunger Games) film serisinin kahramanı Katniss Everdeen’in isminin baş harflerinden almıştır.”²⁰⁸ “Profesör Noreena Hertz tarafından tanımlanan K Kuşağı bir yandan yüksek teknoloji ve zenginlik bir yandan da sosyal patlamalar, adaletsizlik, savaş ve göçlerle şekillenen yeni dünyanın bir

²⁰³ Hasan Latif ve Salih Serbest, “Türkiye’de 2000 Kuşağı ve 2000 Kuşağının İş ve Çalışma Anlayışı”, *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2, Cilt 2, Sayı 4, 2014, ss. 132- 163

²⁰⁴ F. Ağlargoöz, *a.g.e.*, s.180

²⁰⁵ Güler, *a.g.e.*, ss. 97-98

²⁰⁶ Ahmet Burak Kavak ve İrge Şener, *İşte Z Kuşağı*, 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 25

²⁰⁷ Nida Aydın, *Z Kuşağı ve Din*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020, s. 13

²⁰⁸ Özel, *a.g.e.*, s. 20

sentezi olarak karşımıza çıkıyor.”²⁰⁹ İklim aktivisti Greta Thunberg, K Kuşağına örnek gösterilen bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. K Kuşağının bir benzer örneğini X Kuşağında, kendi zaman dilimi içerisinde yaşanan toplumsal hareketlerden kaynaklı olarak “68 Kuşağı” olarak değerlendirilmesi görülmektedir.

1.2.5.2.3. Aile Yapısı ve İlişkileri

Ailenin çocuklarını yetiştirme tarzı, öğrettiği değerler ilerleyen süreçte çocuklarının da hayata bakış açılarını, ideolojilerini, tutum ve davranışlarını şekillendirmede önemli bir paya sahip olabilmektedir. Z Kuşağının ebeveynleri genellikle X ve Y Kuşaklarından oluşmaktadır. Bu her iki kuşak da kendi anne babalarından ayrı farklılıklarla çocuklarını büyütmeye çalışmışlardır. “Ebeveynleri, çocuklarının iyi şartlar altında büyüebilmesi, iyi bir eğitim alması ve güvende olması konusunda çok aktif role sahiptirler.”²¹⁰ Bu noktada Z Kuşağının ebeveynlerinin Y Kuşağının ebeveynleri gibi korumacı bir yapıda “helikopter ebeveynlik” adıyla anılmasına sebebiyet vermiştir.

“Z Kuşağının aileleri ileri yaşlarda evlenen ve daha az boşanmanın yaşandığı aile yapılarına sahiptir. 11 Eylül gibi küresel terörizm olayları, okullarda yaşanan şiddet, ekonomik belirsizlikler, resesyon, ipotekli konut kredisi vb. durumlarla karşılaşmışlardır.”²¹¹ Yaşanan bu durumları, ailelerin bu denli korumacı yapıda hareket etmelerinin temelinde yatan sebeplerden sayabiliriz. Diğer yandan teknoloji sayesinde aileler çocuklarını rahatça kontrol edebilmekte, GPS ile konumlarını, nerede olduklarını bilebilmekte hatta sosyal medya hesaplarından yaptıkları paylaşımlar sayesinde de çocuklarının kimlerle ve nerede vakit geçirdiklerini öğrenebilmektedirler.

“Z Kuşağı aileleri, dönemin güvensiz ve karmaşık ortamı nedeniyle çocuklarının sokaklarda zaman geçirmektense evlerinde kalmalarını tercih etmektedirler. Bu nedenle imkanları ölçüsünde ve kimi zamanda imkanlarını

²⁰⁹ İşte Dünyayı Değiştirecek Kuşak: K Kuşağı, <https://egitimkolektifi.com/iste-dunyayi-degistirecek-kusak-k-kusagi/>, Erişim Tarihi (29.04.2023)

²¹⁰ Güler, a.g.e., ss. 97-98

²¹¹ Gülşen Şimşek, Z Kuşağının Kişilik Özellikleri ve Kariyer Değerlerinin İncelenmesi (Beykent Üniversitesi Öğrencileri Örneği), Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yönetim Organizasyon Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s.22-23

zorlayarak onlara evde sıklıklarını engelleyecek teknolojik cihazları almaktadırlar. Her iki ebeveyni de çalışan ailelerde çocuklarını evde geçirmek zorunda kalan bu kuşak, çoğunlukla arkadaşsız ve kendisinde yaşça büyük bakıcılarıyla zaman geçirmek durumunda kalmaktadırlar.”²¹²Bu durum Z Kuşağı üzerinde bireyselleşmeye ve teknoloji bağımlılığına neden olmuştur.

Ailelerinin korumacı yapısı nedeniyle Z Kuşağı bireyleri yetişkinliğe adım atarken aceleci davranış sergilememektedirler. Çünkü araba kullanımından para idaresine, sosyalleşmeden kendini yetiştirme durumuna kadar pek çok detayda aile etkin rol oynamaktadır. “Bu da ailelerin daha az sayıda çocuğa sahip olduğu ve çocukları daha uzun süre ve daha yoğun bir şekilde yetiştirdiği dönemlere ve yerlere özgü bir durumdur.”²¹³

Aile ilişkiler bağlamında yapılan “bir çalışmaya göre X kuşaklı ebeveynlerin üçte ikisi çocuklarına kendi ebeveynlerine olduklarından daha yakın. %83’ü de çocuklarını en iyi arkadaşları olarak görüyor.”²¹⁴Yine ilişkileri bağlamında ebeveynlerinin Z Kuşakları ile daha açık ve gerçekçi bir iletişim sergilemektedirler.

“Z kuşağının çeşitli kişilik özelliklerinin oluşmasında ailelerinin genellikle X kuşağı kişilerinden meydana gelmesi önemli bir faktördür. X kuşağı bireyleri pek çok zorluklarla mücadele etmiş ve çocuklarının yaşama karşı dik durmalarını sağlayabilmek için kendi kararlarını vermeyi öğrenmelerini, eğitim almalarını, meslek sahibi olmalarını sağlamışlardır.”²¹⁵

“Z kuşağının X kuşağından olan anne ve babaları, Y kuşağının başarısızlığını izlediği için kendi çocuklarına iyi oldukları şeyi bulup onun peşinden gitmeleri gerektiğini öğretmekte ve onları daha pratik bir şekilde büyütmektedirler. Z kuşağına sadece en iyilerin kazanabildiği düşüncesiyle rekabet öğretilmektedir. Çünkü onların anne ve babaları ekonomik bunalıma tanık olmuş ve herkesin kazanan olamayacağını deneyimlemiştir. X Kuşağı, Z kuşağına kendi başlarına başarabilme becerilerini,

²¹² Berfin Varışlı, “Covid-19 Pandemi Sürecinin Z Kuşağı Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Yaşamı Üzerindeki Etkilerinin Maslow’un İhtiyaçlar Kuramı Çerçevesinden Analizi”, **Kuşaklar Arası İlişkiler**, Ed. Harun Ceylan, 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022, ss. 143-144

²¹³ Jean M. Twenge, **İ-Nesli**, Çev. Okhan Gündüz, 1. Basım, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2018, s. 49

²¹⁴ D. Stillman ve J. Stillman, **a.g.e.**, s. 30

²¹⁵ H. Yunus Taş, Mehmet Demirdöğmez ve Mahmut Küçükkoğlu, “Geleceğimiz Olan Z Kuşağının Çalışma Hayatına Muhtemel Etkileri”, **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, Yıl 7, Cilt 7, Sayı 13, ss. 1031- 1048

nasıl hayatlarını sürdüreceklerini ve uyum sağlayacaklarının öğretmektedir ki bu durum anne baba tarafından verilen evde eğitim modeline dönüşmüştür.”²¹⁶

Z Kuşağının aile yapısında babalar önceki kuşaklara kıyasla daha aktif rol oynamaktadır. Bu durumda kadınlarında iş hayatında yer almasıyla beraber ev içi sorumlulukların yeniden şekillenmesinin ve ataerkil düşüncenin yerini yer yer eşitlikçi ve özgürlükçü düşünceye bırakmasının etkili olduğu gözler önündedir.

1.2.5.2.4. İş ve Çalışma Hayatı

Z Kuşağı, yaşının ilerleyip, üniversite mezunu olup, diplomasını alıp sabit bir şekilde iş dünyasına atılmayı beklemek yerine dijitalin sunmuş olduğu yenilikler ile kendi iş dünyasını kurabilmekte, oturduğu yerden para kazanabilmektedir. Sosyal medya için içerik üreterek youtuber, instagrammer, tiktoker, influencer, gamer gibi unvanlarla para kazanması buna bir örnektir. Z Kuşağının mevcut iş olanaklarının yanı sıra farklı meslek gruplarının ortaya çıkmasından, mevcut mesleklerinin farklı boyutlarla yeniden şekillendirilmesine varıncaya kadar iş dünyasına farklılıklar, yenilikler ve değişimler getirmesi su götürmez bir gerçektir.

“Z Kuşağı kendisinde önce gelen kuşaklara göre daha çok çalışmayı yoğun bir şekilde kabullenmektedir, mezuniyetlerini izleyen 5 yıl içerisinde girişimci olma, yönetsel pozisyon elde etmek ve kariyer gelişimi öne çıkan beklentileri arasındadır. Z Kuşağı için değişmeyen tek şey değişimdir. Gelişme fırsatı, doygun ücret, topluma olumlu katkı sağlama hissi, iş güvencesi, sağlık sigortası, esnek çalışma ve üstlerinden öğrenebilme Z Kuşağının tercih ettiği işlerde aradıkları temel özelliklerdir.”²¹⁷ Bununla beraber Z Kuşağının uzun vadeli iş seçimi yapacağı düşünülmemektedir. Daha uygun ve farklı olanaklar sunulan başka tercihler için kolaylıkla iş değişikliğine gidebilirler. İş yerlerine sadakatleri düşük olacaktır.

Yaratıcılıklarını ve girişimcilikleri destekleyen, dikey bir kariyer yükselişi ile meslek seçimlerinde yenilikçi davranacaklardır. Geleneksel olan, özellikle emek ve zaman ayırmayı gerektiren meslekler Z Kuşağı tarafından demode, geri kalmış ve yavaş bulunabilir. “Çoğunluğunun özel ilgi alanlarına uygun kariyer aramakta

²¹⁶ Işık, a.g.e., s. 52

²¹⁷ O. Ağlargöz, a.g.e., s.49

olduğundan ve bilgisayar bilimi, video oyunu geliştirme, yapay zekâ ürünleri ve geliştirilmesi gibi teknolojilerde kariyer geliştirmeleri öngörülmektedir.”²¹⁸

Liderin konumu, çalışanların pozisyonlarına bağlı hiyerarşik yapı, iletişim, mentorluk, geri mentorluk, aktiflik, bağımsızlık, girişimcilik, teknolojiye verilen önem, kendini geliştirme fırsatı sunan yenilikler ve eğitimler, iş-yaşam dengesi gibi pek çok unsuru bir bütünsellik içinde iş dünyasından beklemektedir.

“Z Kuşağı çalışanları ast/üst, rütbe/makam farklılıklarından hoşnut olamayan, her konuda şahsi alanlarının oluşmasını talep eden, çalıştıkları işletmeye karşı sadakat ve bağlılık duyguları düşük kişilerdir.”²¹⁹

Y Kuşağı kadar takım çalışmasına yatkın olmamakla beraber tamamen uzak oldukları söylenemez. Ancak özelleştirilme ve gelişim imkanının sunulmasıyla beraber bireysel çalışmaya daha yatkın olduklarını söyleyebiliriz. “İş unvanlarından kariyer çizgisine, alıştırma ve geliştirme eğitimlerinden geribildirime kadar kişiselleştirme beklemektedirler.”²²⁰

Çalışma ortamına dair “birçok sektör yöneticisi Z’lerin iş dünyasında artması ile iş ortamlarında daha çok ekranın olacağını, kâğıdın, prosedürlerin iyice azalıp, esnek çalışma saat ve modellerinin yoğunlaştığı, pek çok yeni görevin ortaya çıktığı, film setlerine benzer ortamlara dönüşeceğini, bölümlerin yerini proje grupları, geçici ekipler, uluslararası takım üyeleri alacak ,farklı kültür, cinsiyet, inanç taşıyan rengarenk insanlar, kadın-erkek eşitliğine doğru giden bir ivmede çalışmaya başlayacağını belirtiyorlar.”²²¹

“Aynı anda birden fazla işi yapabilecekleri öngörülmektedir. Yaratıcılık, hak arama, farklı sosyolojik gruplarla ilişkiler konusunda da diğer kuşaklardan daha başarılı olmaları Z kuşağının çalışma yaşamında elde edebileceği başarıları göstermektedir. Azimli ve hırslı olmadıkları için, kriz dönemlerini olumsuz etkilenebilecek ve hep yükselmek istemelerinden dolayı “yıldız savaşları”

²¹⁸ Karadoğan, **a.g.e.**, ss. 9- 41

²¹⁹ Kavak ve Şener, **a.g.e.**, s. 29

²²⁰ D. Stillman ve J. Stillman, **a.g.e.**, s.80

²²¹ Taş, Demirdöğmez ve Küçükoğlu, **a.g.e.**, ss. 1031- 1048

yaşanabilecektir. Çabuk vazgeçmeleri nedeniyle, şirketlerin yetenekleri tutmaları zorlaşabilir. Standart işleri yaptırmak daha zor hale gelebilir.”²²²

Bunun yanı sıra esnek çalışma ortamı ve saatlerine bağlı olarak iş-yaşam dengesini yürütmek istemektedirler ki kalan vakitlerini eğitime, mesleki ve kişisel gelişimle, ailelerine, boş zaman değerlendirmelerine ayırmayı beklemektedirler. Bu istek aynı zamanda onların herhangi bir ofis ortamı ve çalışma saatinden bağımsız, özgürce evde, bireysel, freelance çalışmaya itmektedir. Öte yandan “işsiz kalan anne babalarından iş verenlere çok fazla güvenilemeyeceğini öğrendiler. Bu yüzden ‘en iyisi kendi işini kendin yarat’ diye düşünceleri”²²³ hakimdir.

Ailelerinin işe girmekte ne kadar zorlandıklarını görmeleri sebebiyle benzer durumla kendilerinin de karşılaşacaklarını düşünmektedirler. “Başarıya giden yolda daha fazla engel olduğunu, birçoğu yeteneklerinin yeterli olmadığını, aracı olacak doğru insanları tanımadıkları için işe giremeyeceklerini, aile geçmişlerinin de onlarından bir engel olduğunu düşünmektedirler.”²²⁴

ilerleyen süreçlerde Z Kuşağının çoğunluğunun iş dünyasına atılması ve ortaya konulacak yenilik ve değişimlerin gözlemlenmesi Z Kuşağının iş hayatına yönelik daha sağlıklı bilgiler verecektir.

1.2.5.2.5. Teknolojiye Yönelik Tutumları

Z Kuşağının isimlerinden aile yapısına, iş hayatından tutumlarına kadar teknolojiye sirayeti gözler önündedir. Z Kuşağı başından beri teknolojinin içerisine doğdu ve büyüdü. “1993’te *Mosaic Web Broser* adlı ilk internet tarayıcı, interneti kitlelerle buluşturdu. 1994’te *Yahoo* ve *Amazon*, 1995’te *e-Bay* ve 1998’de *Google* gibi dev platformlar eğlenceden ticarete, bilgiye erişimden sosyalleşmeye kadar her alanda kuralları değiştirdi. 1994’te *Sony Playstation*; 1998’de *MP3 çalarla*; 1997’de *wi-fi*; 2001’de *iPod*; 2004’te *Facebook*; 2005’te *Youtube*; 2007’de *iPhone*; 2008’de *Kindle* hayatlarımıza girdi.”²²⁵

Z Kuşağı “dijital dönemde dünün dünyasının koşullarına göre değil, yarının belirsizlikleri ile başa çıkabilecek düşünme becerisi ve problem çözme yeteneği olan

²²² Tekin, **a.g.e.**, s.106

²²³ Karahasan, **a.g.e.**, s. 149

²²⁴ Twenge, **a.g.e.**, 2018b, s. 254

²²⁵ Karahasan, **a.g.e.**, ss. 26-27

ve otokontrol becerisi yüksek çocuklar olarak yetiştirilmektedirler. Çünkü doğduklarından bu yana, simülasyonlar, üst-gerçeklik boyutları, insansı robotlar, giyilebilir teknolojik cihazlar, hologramlar ve 3D yazıcılar onların dünyalarında sıradan olaylardan bazılarıdır.”²²⁶

“Oyuncakları yerine kullandıkları akıllı telefonları, tabletleri ve ipad’leri ve Youtube, Instagram, Pinterest, Foursquare, Snapchat, Tumbler, Vine, KİK, Periscope, Tinder gibi uygulamalarla büyümektedirler. Dolayısıyla teknoloji kimliklerinin bir parçasıdır, teknoloji ve sosyal medya meraklısı, teknolojik olarak zeki, yıldırım hızında sanal topluluklar yaratabilen son derece becerikli ve de teknolojik açıdan en gelişmiş kuşaktır. Teknoloji konusunda bilgili olduklarını düşünmeyen Z kuşağı üyeleri bile bu özelliklere sahiptir, teknoloji onların kendilerini ifade etmelerinin bir uzantısıdır ve yaşam deneyimleri teknoloji ile karakterize edilir.”²²⁷

“Pedro da Z Kuşağının teknolojiye bağlı olarak gelişen özelliklerini de şu şekilde sıralar:

- Dikkat sürelerinin kısalığı,
- Zihinlerinin sürekli konudan konuya atlaması,
- Çoklu işlem yapabilme özellikleri,
- Hızlı ve anlık (QR) dönüt istemeleri,
- Dijital araçların dilini uygulayarak ve yaşayarak öğrenmeleri,
- Metin öğelere grafik öğeleri tercih etmeleri,
- Kâğıda basılı olan araçlar yerine dijital araçları tercih etmeleri,”²²⁸

“Z Kuşağını teknolojiyle olan ilişkisi çerçevesinde “*App Kuşağı*” olarak tanımlayan Gardner ve Davis’e günümüzde yetişen gençler sadece mobil cihazlar için tasarlanmış uygulamalarla sınırlanmış durumda aynı zamanda içerisinde buldukları toplumu ve dünyayı da bir uygulama topluluğu olarak algılayarak tüm

²²⁶ Meltem Yalçın Kayıkçı ve Ayşegül Kutluk Bozkurt, “Dijital Çağda Z ve Alpha Kuşağı, Yapay Zekâ Uygulamaları ve Turizme Yansımaları”, **Sosyal Bilimler Metinleri**, Sayı 1, 2018, ss. 54-64

²²⁷ Şengüleç, **a.g.e.**, s. 85

²²⁸ Emrem, **a.g.e.**, s.159

hayatlarını ve ihtiyaçlarını bu uygulamalar üzerinden tasarlamaktadırlar.”²²⁹

Teknolojinin Z Kuşağı için ortaya çıkan bir yansıması “*Fijital*”dir. Fijital, dijital dünya ile fiziksel dünyanın birleşimidir. Z Kuşağı da “her fiziksel unsurun bir dijital karşılığı olduğu dünya tanıdı. Ve bu dünyada ikisinden birini seçme durumu yok. Burası ikisinin büyümlü bir bileşimi halinde.”²³⁰

Z Kuşağı yol tarifi sormak için yoldan geçen birini çevirmek zorunda değil, navigasyonu ile gideceği yeri kolaylıkla bulabilmektedir. Duygularını anlatmak için uzun uzun yazılar yerine kısa sözcükler, emojiler, gifler, çıkartmalar kullanmaktadır. Yüz yüze görüşme yerine Skype, Zoom, Google Hangouts, Whatsapp gibi uygulamalarla sanal olarak gerçekleştirmektedir. Kabinlerde kıyafet denemek yerine manken üzerinde nasıl durduğunu görüp online sepetine ekleyebilmektedir. İş ve eğitimi evinden yürütürken, sosyalleşmeyi ve insanlarla iletişim kurmayı da sosyal medya sayesinde sürdürebilmektedir. Araştırma yapmak için kütüphanelere gidip kitaplar arasında dolaşmak yerine anlık merak ettiği bilgiyi alabilmektedir. Z Kuşağının teknolojiden ayrı bildiği bir dünyası yoktur.

Teknolojinin Z Kuşağında bıraktığı olumsuz etkilerden biri de FOMO kaygısı. “Gündem dışı kalma endişesiyle, sürekli sosyal mecra da olup biteni takip ediyorlar. Bu kaygıya, İngilizce “Fear of Missing Out (gündemi kaçırma korkusu) tanımının baş harflerinden oluşan FOMO adı veriliyor.”²³¹ Z Kuşağı aynı anda pek çok şeyi takip edebilmektedirler. Arkadaşlarının paylaştığı gezi fotoğraflarına bakarken, aynı zamanda ülkesinde olup biten gündemi yakalayabilir, sepetine attığı kıyafetin fiyatının düştüğünü öğrenirken, sevdiği Youtuber’ın yeni videosunu izleyebilir.

Yoğun bir halde gündeme ve bilgiye maruz kalması Z Kuşağında telefonundan uzakta kaldığında bir şeyleri kaçırdığı korkusu oluşmaktadır. Bundan dolayı da ellerinden telefon düşmemekte, sürekli kontrol etmektedirler. Bu korku domino etkisi gibi başka korku ve kaygılara sebebiyet vermektedir. Takip ettiği

²²⁹ Ahmet Gökçe Aslaner, “Z Kuşağı Perspektifinden Yeşil Pazarlama ve Reklamcılık”, **Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri**, Ed. Duygu Aydın Aslaner ve Ahmet Gökçe Aslaner, 1. Basım, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2021, s. 47

²³⁰ D. Stillman ve J. Stillman, **a.g.e.**, s. 55

²³¹ Karahasan, **a.g.e.**, s. 137

insanların paylaşımlarından dolayı oluşan yetersizlik ve kıskançlık duygusu, uykusuzluk, depresyon bunlar arasında sayılabilir.

Bunun yanı sıra Z Kuşağı yoğun bir şekilde bilgi kirliliğine de maruz kalmaktadır. “İnternet temelli bilgi bolluğunun oluşturduğu bu yeni dünyayı Postman “*peek-a-boo*” (*cee-e*) olarak adlandırmaktadır. Çünkü bu yeni dünya düzeninde birçok şey bir dakikalığına görünmekte ve sonra gözden kaybolmaktadır. Bilgisizlik kadar yoğun bir bilgi furyası ve kontrol mekanizmasından yoksun bilgi de topluma zarar vermektedir. Yazar Clay Johnson da “bilgi obezliğini”, toplumların karşı karşıya geldiği yeni bir cehalet salgını olarak görmektedir.”²³² Bu hususta Z Kuşağının veri ve medya okuryazarlığı hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olması ciddi önem taşımaktadır.

Bu kadar yoğun bilgiye maruz kalma Z Kuşağının dikkat sürelerini de etkilemektedir. “Doğuştan teknoloji tarafından şekillendirilen Z Kuşağı, aynı anda birden fazla medya türünü bir arada kullandığı için yüzeysel ve bölünmüş bir dikkatle karakterize edilmektedir. Öyle ki Z Kuşağının dikkat süresi sadece sekiz saniyedir.”²³³ “Stratejist Jeremy Finch, Z Neslinin dikkat eşiğinin sekiz saniyeye düşmesi hakkındaki haberleri ‘bu bir dikkat sorunu değildir. 8 saniyelik bir filtredir’ şeklinde yorumluyor. Finch’in de vurguladığı gibi, bu nesil seçeneklerin sonsuz ama zamanın kısıtlı olduğu bir dünyada büyüdü. Böylece çok büyük ölçüdeki bilgiyi hızla ayırtırmayı ve değerlendirmeyi öğrendi”²³⁴ denilebilir.

Teknoloji, Z Kuşağının sosyalleşmelerinden insan ilişkilerine, iletişimlerinden kullandıkları dile, tüketim alışkanlıklarından eğlence anlayışlarına, eğitimlerinden çalışma hayatlarına kadar pek çok alanda baş rolü oynamıştır. Ancak şu detayda gözden kaçırılmamalıdır. Her ne kadar burada genelleme yapılsa da dünya genelinde her Z Kuşağının aynı derece eşit imkânlarla sahip olmadığı unutulmamalıdır. Öyle ki ülkelerin gelişmişlik düzeyine bağlı olarak teknolojik ilerlemeleri aynı hızda değildir. Örneğin, “yapay zekâ, sanal gerçeklik gibi yeni

²³² Fadime Şimşek İşleyen, “Dijital Çağda Bilginin Değişen Niteliği ve İnfobezite: Z Kuşağı Üzerine Bir Odak Grup Çalışması”, **Selçuk İletişim Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1, 2020, ss.246- 272

²³³ Duygu Aydın Aslaner, “Dijital Çağda Z Kuşağının Markası Olmak: Z Kuşağının Giyim Markaları Üzerine Bir Araştırma”, **Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri**, Ed. Duygu Aydın Aslaner ve Ahmet Gökçe Aslaner, 1. Basım, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2021, s. 3

²³⁴ Karahasan, **a.g.e.**, ss.132-133

gelişmelere bilgilerinin olmayışı, ülkemizdeki gençleri Batılılardan ayıran önemli bir farklılık”²³⁵ olarak göze çarpmaktadır.

1.2.5.2.6. Dine Yönelik Tutumları

Z Kuşağının maruz kalmış olduğu hızlı toplumsal değişim ve durmaksızın bir yenisi daha eklenen teknolojik gelişmelerin doğrultusunda farklı bir sosyalleşme sürecinden geçtiklerini öncelikli olarak göz önünde bulundurmalıyız. Dönemlerine bağlı edindikleri tecrübe karşısında kendilerine has tutum ve davranış göstermektedirler ki bunun yansıması dini algılarına da sirayet etmiştir.

İki farklı uç noktalarda konumlandırılan Z Kuşağı kimi kesimlerce dini geleneksel yapıda yeniden taşıyacak neferler olarak görülür iken kimi kesim tarafından ise tamamen dinsiz olarak adlandırılmaktadır. Z Kuşağına dair oluşturulmaya çalışan bu iki keskin algı tabii ki de sağlıklı sonuçlar vermemektedir. Öncelikle Z Kuşağının diğer kuşaklardan ayrı olarak dini anlama, algılama ve yaşama tarzlarının farklılık gösterdiği göz önünde bulundurulmalıdır. Zira bu çalışmada da bu konu üzerinden ebeveynleri olarak sayılan X Kuşağı ile Z Kuşağının arasında benzerlik ve farklılıkları ortaya koymayı hedeflemekteyiz.

Öyle ki Z Kuşağının bu tutumunun kuşak çatışmasına sebebiyet verdiği söylenebilir. “Kuşaklar arası çatışmanın dini hayata etkilerine bakıldığında Z Kuşağı bireyselleşme, liberalleşme, özgürlüğe verdikleri önem ve dindarlığın sınırlarını mantığa dayandırma gibi hususlarda önceki kuşaklardan ayrılmaktadır. Z Kuşağı mensupları, topluma kabul ettirmeye çalıştıkları renklerinde dindarlığı da üç farklı şekilde ortaya koyabilmektedirler. Ya çok değişikliğe uğratmadan geleneksel dindarlığı kabul edip uygularlar, ya da yeniden düzenleme yolunu izleyip kendi dinsel anlayışlarını oluştururlar, son olarak da sayıca az olsalar da bu eğitimi bütünüyle reddedip ateizm, agnostisizm ya da deizme yönelirler.”²³⁶

Z Kuşağının dine bakış açısında özellikle bireyselleşme ve farklılıklara saygı gösterme kavramları ön plan çıkmaktadır. Hatta “bazı araştırmalarda Z kuşağının sınırlamaya veya bireysel özgürlüğünü kısıtlamaya çalışan her türlü girişime, engele karşı isyan ettiği, toplumsal ve geleneksel değerlere kayıtsız kaldığı ve dinsel inanç

²³⁵ A.g.e., s.73

²³⁶ Aydın, a.g.e., ss. 29-30

biçimlerine yönelik eleştirel bir tutum takındığı görülmüştür. Dahası bu kuşağın; ebeveynlerinin inançlarından, değerlerinden ve yaşam pratiklerinden farklılaştığı ve kendilerinden önceki tüm kuşaklardan çok farklı bir düşünüş tarzına sahip olduğu ifade edilmiştir.”²³⁷

Dinin toplumsal işlevinden daha çok bireysel yönüne daha çok yaklaşmaktalar. “Z Kuşağının sosyalleşme biçimini dikkate aldığımızda bu kuşağın, dini eğilimlerinde sapmaların olmasını veya dini yaşama biçimlerinin değişmesini doğal karşılamak gerekir.”²³⁸ Öte yandan dinin otoriter bir tutumdan ziyade uzlaşmacı bir tutumunu benimser haldeler. Küresel bir kuşak olarak ırk, cinsiyet, cinsel yönelim gibi farklılıklara karşı saygı çerçevesinde yaklaşım, reddetmediği için dinden de esnek bir yönlendirme beklemektedir. Bu durum da kimi zaman Z kuşağını çeşitli dini sorgulamalara ve şüphelere yöneltmektedir. Dinin kuralcı yönünden ziyade kuşatıcı sevgi ve pozitiflikle manevi tatminkârlığının vermiş olduğu hissiyata yönelim göstermektedirler. Twenge göre, “inanç genellikle bireyci modern gerçeklikler ile geleneksel din öğretileri arasında dikkatli bir denge kurmayı gerektiriyor-özellikle de cinsellik, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim konusunda.”²³⁹

Diğer taraftan her ne kadar dinin farklılıklara sahip çıkması görüşünde oldukları kadar kendileri de farklı din ve mezhebe mensup insanlara karşı kabullenici ve destekleyici bir tutum sergilemektedirler. Gezici Araştırma Merkezinin Türkiye’deki Z Kuşağına dair yapmış olduğu anket çalışması da bunu destekler nitelikte. “Bu kuşak için ırk, cinsiyet, din, dil, mezhep gibi unsurlar düşük bir öneme sahip. Örneğin ‘Farklı bir din veya mezhebe ait biriyle evlenebilirim’ diyenlerin oranı bundan önceki nesilde yüzde 32.8 iken, Z kuşağı içinde yer alanlarda bu oran yüzde 82.2 olduğu görülmüş. Bu değerler, Z kuşağı için din ya da mezhep farkının önceki kuşaklara göre büyük ölçüde önemsiz kaldığını gösteriyor. Bu kuşağın yüzde 15.7’si namaz kılma, oruç tutma gibi dini inançlarının gerekliliklerini yerine getirdiği, yüzde

²³⁷ Talip Demir, “Kutsal Olan Her Şey Buharlaşıyor mu? Z Kuşağının Değer Yöneliminde Transhümanist İzler”, **Marifetname**, Cilt 9, Sayı 1, 2022, s. 111-139.

²³⁸ Duman ve Akosman, **a.g.e.**, s.220

²³⁹ Twenge, **a.g.e.**, 2018b, s.188

55.8'si ise bu gereklilikleri yerine getirmediği, yüzde 28.5'i de inançsız olduğu belirtildi.”²⁴⁰

“Z kuşağı kendine özgü din yorumu üzerinden bir yaşam biçimi geliştirmeye çalışıyor. Din ve sekülerleşme ile ilgili Z kuşağı ile yapılan birçok anket ve röportajda yaşam tarzına saygı, düşünce özgürlüğü, din anlayışına bakışları gibi konularda ailelerinden farklı düşündüklerine şahit oluyoruz. Z kuşağı, ahlâki anlayışı öne çıkarmış bir dindarlığı, inancını ebeveynleri bile olsa kendisine dayatmayan, yaşam biçimlerinden dolayı ötelenmeyen, siyasetten arınmış duru bir din anlayışı istiyorlar.”²⁴¹

Aynı zamanda dini bilgi düzeyleri diğer kuşaklara göre yüksek olmasına rağmen, bildiklerini uygulamada yetersiz kalıyorlar. Bu tutumlarında dinin istismar edilip, bir araç olarak kişisel çıkarlar ve menfaatler kapsamında kullanılmasının etkisi var. Dini bilgi edinmede ise diğer kuşaklardan farklı olarak sosyal medya ve internet kaynaklarını da aktif olarak kullandıkları söylenebilir.

Sena Gökçe ve İshak Tekin'in ortaya koyduğu çalışmada da Z Kuşağının, “dinin etki boyutuyla ilgili olarak; Z kuşağından katılımcıların dinin hayat üzerindeki etkisini daha çok ibadetleri yerine getirip getirmeme üzerinden açıkladığı, günlük planlamalarında dini faaliyetlerin etkisinin çok sınırlı olduğu görülmüştür. Buradan hareketle Z kuşağından katılımcıların dinin hayata etkisini daha dar bir çerçevede anladıkları, dolayısıyla dinin etkisini indirgemeci bir bakışla yorumladıkları söylenebilir. Dinin pratik boyutuyla ilgili olarak da Z kuşağından katılımcıların düzenli bir ibadethaneye gitme rutinlerinin olmadığı, ibadethanelere gittiğini ifade eden katılımcıların ise bu durumu Cuma namazı, bayram namazı, teravih namazları ve özel dini günlerle sınırlı tuttıkları görülmüştür.”²⁴²

M. Zeki Duman ve Bengül Güngörmez Akosman'ın 2022 yılında yapmış olduğu araştırma sonucunda da “Z Kuşağının dinin itikat boyutuna dair güçlü bir

²⁴⁰ Gezici Araştırma Merkezi Başkanı Murat Gezici: Türkiye'nin Kaderi Z Kuşağının Elinde, <https://sputniknews.com.tr/20200611/gezici-arastirma-merkezi-baskani-murat-gezici-turkiyenin-kaderi-z-kusaginin-elinde-1042228703.html>, Erişim Tarihi (29.04.2023)

²⁴¹ H. Caner Akkurt, **Z Kuşağını nasıl bilirsiniz?** <https://www.indyrturk.com/node/219661/t%C3%BCrkiyeden-sesler/z-ku%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1n%C4%B1-nas%C4%B1-bilirsiniz-3>, Erişim Tarihi (29.04.2023)

²⁴² Sena Gökçe ve İshak Tekin, “Z Kuşağının Dindarlık Eğilimleri”, **Talim: Journal of Education In Muslim Societies And Communities**, Cilt 5, Sayı 2, 2021, ss. 182-205

inanca sahip olduğu, araştırmaya katılan Z Kuşağı üniversite öğrencilerinin inanç konusunda ortaya koydukları yüksek oranların dindarlık konularında ortaya koymadıkları, dinin amel boyutunda daha esnek bir tutum içinde oldukları ortaya belirtilmiştir. Aynı zamanda çalışmada dikkat çeken diğer bir husus ise Allah'ın varlığı ve birliği iman konusunda en düşük oranların imam hatip lisesinden mezun olduğunu söyleyen öğrencilerden çıkmış olmasıdır.”²⁴³

2021 yılında yaptığı çalışmada Fatma Nur Şengül ise Z Kuşağının din ile ilişkisini hedonizm bağlantılı olarak ele almış ve “günümüz dünyasının getirmiş olduğu toplumsal değişim ve dönüşüm sebebi ile gençliğin hedonizme kaydığını hem dini hem de hedonizmi birlikte yaşayan post modern bir görüntü çizdiğini, Z Kuşağı gençliğinin dini tutum derecesinin yüksek olduğunu ancak hedonizm eğilimlerinin varlığının tespit edildiğini”²⁴⁴ ifade etmektedir.

1.2.5.2.7. Genel Tutum ve Davranışları

Gerek aile ve iş yaşamına olan bakış açısıyla olsun gerekse teknolojiye yönelik tutumu olsun hepsi bir bütün içerisinde Z Kuşağını şekillendiren unsurlardır.

“Z Kuşağının temel karakteristik özellikleri; sabırsız, duygusal, emoji-sel/emoji-onal (duygularını emojiler aracılığıyla yansıtan), görsele dayalı, daha iyi bir dünya yaratmanın hayalini kuran ve hatalarını kolay benimseyen olarak ifade edilmektedir. Bu kuşağın diğer karakteristik özellikleri; hızlı tepki verebilen, sürekli ve anlık etkileşimlere hevesli, kendini teknolojik olarak yetkin gören, dijital ve görsel ortamda kendini rahat hisseden olarak tanımlanmaktadır.”²⁴⁵

McKinsey'in 2019 yılında yayımladığı “The Gen: Generation Z and Its Implications for Companies” (Z Kuşağı ve Şirketler İçin Anlamı) Raporu'na göre bugünün Z kuşağı dünün geçlerinden çok farklı. Bu farklılıklar, tek bir kimlik tanımlamayı reddedileri, iletişimkolik, diyaloga açık ve geçekçi oluşlarıyla açıklanıyor. Z kuşağı kendini tek bir yoldan tanımlamıyor, belirgin biçimde dahil

²⁴³ Duman ve Akosman, **a.g.e.**, ss. 335-339

²⁴⁴ Fatma Nur Şengül, **Gençlik, Hedonizm ve Din (Z Kuşağı Örneği)**, 1. Basım, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2021, s. 218

²⁴⁵ D. Aslaner, **a.g.e.**, s.3

edilme yanlısı, daha az çatışma yanlısı ve daha çok diyaloga açık; hayatı pragmatik yaşıyor.²⁴⁶

Bu kuşağın en bariz özelliği ise global bir kuşak olmasıdır. Zaten dijitalin ve sosyal medyanın sunmuş olduğu olanaklar bunu yeterince desteklemektedir. Bu küreselleşme Z kuşağının çok kültürlülük kapsamında farklılıklara kucak açan bir bakış açısının olduğunu söylemek yanlış olmaz. Farklı etniklere, ırklara, kökenlere, cinsel yönelimlere, dinsel ve ideolojik fikirlere karşı kapsayıcı, açık bir düşünce ve davranış sergilemektedir. İnsan hak ve özgürlükleri, eşitlik kapsamında oldukça savunucu ve hassas bir tutum sergilemektedirler. Sosyal sorumluluk bilinçleri yüksektir. Sorgulayıcı bir yapıya sahip olmasına rağmen Z Kuşağı kendisine karşı kırılğan bir yapıdadır ve eleştiriden hoşlanmaz.

Z Kuşağı her ne kadar apolitik olarak kayıtsız bir kuşak şeklinde değerlendirilse de onlar siyasi arenada fiziki olarak yer almaktan ziyade kendilerini sosyal medya aracılığı ile örgütleyebilmekte, tepkilerini ortaya koyabilmektedir. İçinde buldukları toplumun oldukça farkına varmış haldeler. Özellikle dönemine has yaşanan terör olayları, ekonomik krizler gibi olaylar neticesinde gerçekçi bir bakış açısına sahip olmuşlardır. Bu durum onları güvenlik noktasında da endişelendirmiştir. “Güvenlik konusunda takıntılılar ve ekonomik geleceklerinden korkuyorlar; cinsiyet, ırk ya da cinsel yönelimden kaynaklanan eşitsizliklere asla tahammül etmiyorlar.”²⁴⁷ Gerçekçi bakış açısı ile bireysellik birleşince Z Kuşağının her bir işte “kendi yap” mottosuyla hareket etmesini sağlamıştır. Aynı zamanda analitik ve pragmatik düşüncelerine katkı sağlamıştır.

Öte yandan bu küreselleşme Z Kuşağının, “küresel popüler kültür öğelerinden hızlı bir şekilde etkilenmesine ve tüketmesine”²⁴⁸ sebebiyet vermektedir. “Tüketim ama özellikle de dayatılan pop kültür üzerinden tüketim, diğer kuşaklardan daha çok Z Kuşağının bir sorunsalıdır. Gençlerin de akranlarıyla bir sosyal benzerlik ve bağ kurma adına, küreselleşen dünyanın aynı içeriğe sahip alışveriş merkezlerinden,

²⁴⁶ Evrim Kuran, **Z-Bir Kuşağı Anlamak**, 1. Basım, Mundi Kitap, İstanbul, 2019, s.49

²⁴⁷ Twenge, **a.g.e.**, 2018b, s. 23

²⁴⁸ Ahmet İlkay Ceyhan, “Z Kuşağının Siyasal İletişim Açısından Değerlendirilmesi”, **Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri**, Ed. Duygu Aydın Aslaner ve Ahmet Gökçe Aslaner, 1. Basım, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2021, s. 73

küresel markalarından gelen ürünleri almak düşebilmektedir.”²⁴⁹ Bu tüketim sadece maddi ürünler üzerine değil müzikten filme, diziden espri anlayışına, akımlardan ideolojilere kadar pek çok alanı kapsamaktadır.

Sosyal medyada çok fazla arkadaşı olsa bile fiziki anlamda bireyselliği ile ön plana çıkmaktadır. Bu durum aynı zamanda kimi Z Kuşağının ben merkezci ve narsist olarak hareket etmelerine sebebiyet vermektedir. Bireyseliğinin bir yönü de aşırı kişiselleştirmeye yatkın olmasıdır. Bunu destekleyen unsurların başında pek tabii teknoloji gelmektedir. İsteddiği müziklerden bir liste oluşturabilir, istediği filmi/diziyi istediği yerde ve saatte izleyebilir, izlediği videoyu durdurabilir ileri-geri sarabilir, sosyal medya ile kişisel hayatlarını istediği kişilere istedikleri gibi yansıtabilirler. Teknolojinin sağlamış olduğu bu kişiselleştirmeyi hayatlarının her bir alanında yansımaları beklemektedirler.

“Z kuşağı anlık fikirli, sabırsız, anında tüketen, aceleci, çok daha az kısa olan dikkat süresine sahip olma eğilimindedirler. Öte yandan teknoloji kuşağı olmasının avantajıyla zeki, aynı anda birden fazla şeyle ilgilenip, çoklu dikkat ve çoklu karar almada iyi, çoklu görevleri yapabilen, çok fazla bilgiyi hızlı bir şekilde kavrayıp, işleme yeteneğine sahip bir kuşaktır. Z kuşağının aynı anda birçok görevi hızlıca yapabilme yeteneğinden dolayı insanlık tarihinde el, göz ve kulak için en yüksek motor beceri senkronizasyonuna sahip olan bireyler oldukları düşünülmektedir”²⁵⁰

Bu beceri senkronizasyonda yine teknolojik donanımın etkisinin olduğunu aşıkardır. Oyunun içindeymiş gibi hissettiren VR sanal gerçeklik gözlükleri, karakterin gözünden oynatılan FPS oyunları, gerçek zamanlı RTS oyunları, oyunlar için düzenlenmiş hem pasif hem de aktif gürültü engelleyici kulaklıkların kullanımı, evde sinema ve dizi keyfini yaşatan platformların kullanıcılarını interaktif filmler sunması beş duyu organı da hareket geçirerek, bu becerilerin aktif kullanılmasında etki sağladığını söyleyebiliriz.

“Duygu Aydın Aslaner’in yaptığı araştırma kapsamında Z Kuşağı kendi kuşağının özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır: özgürlükçü, global düşünebilen farklılık arayışında, duyarlı, teknolojiyi her alanda kullanılabilen, maceracı, hızlı,

²⁴⁹ Gökçen Çatlı Özen, “Gençlik Tipolojisi”, **Z Kuşağı Teorik ve Uygulamalı Bir Araştırma**, Ed. Gökçen Çatlı Özen ve Alev Duran, 1. Basım, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2021, s.24

²⁵⁰ Şengüleç, **a.g.e.**, ss.86-87

baskıdan hoşlanmayan, popüler olmaktan hoşlanan, rahatına düşkün, sorgulayıcı, kendinden emin, sabırsız, dengesiz, depresif ve güvensiz.”²⁵¹ Çeşitli kalıplar çerçevesinde sunulan Z Kuşağının, ülkelerin gelişmişlik seviyelerini göz önünde bulundurularak farklılıkların olabileceği unutulmamalıdır.

1.3.Kuramsal Çerçeve: Din ve Dindarlık

Teorik çerçevede ele aldığımız “kuşak” konusunun ardından, çalışmamızın esasını oluşturan X ve Z Kuşaklarının din algısının şekillenmesinde etkili olan din dindarlığın boyutları kısaca ele alınacaktır. Bu çerçevede etimolojik ve terimsel açıdan öncelikle “din” kavramı, ardından “dindarlık” olgusu etrafındaki tartışmalar özetlenecektir.

1.3.1. Din

Pek çok disiplin tarafından ele alınmış olan din kavramı tek tip bir tanıma sahip değildir. Din kelimesi Arapça kökenli bir kelime olup, “de-ye-ne” sözcüğünden gelmiştir. “Öz Arapça’da din, ‘usul, adet, tutulan yol ve huy gibi manalara gelmektedir. Arami-İbrani dillerinden geldiği ifade edilen anlamı ile din, ‘mülk, idare etmek, hükmetmek, ceza, yargı, hesap, mükafat’ anlamlarında kullanılmaktadır. Farsça kökenli olarak ise Zend-Avesta’daki Dâena sözünden türediği öne sürülen din kelimesi ‘inanmak, adet edinmek, kişinin bağlandığı ve uyduğu nazari ev ameli yol’ şeklinde tarif edilir. Eski Yunanca’da ise ‘korcu ile karışık sevgi ve saygı’ anlamlarına gelir. Batı dillerinde ise ‘religare’ yani ‘bağlanmak’ sözcüğü ile ‘religere’ yani ‘bir işi tekrar tekrar ve dikkatlice yapmak’ anlamlarına geldiği bildirilmektedir.”²⁵²

“Din kavramı Batı’da modern anlamıyla XVI. ve XVII. yüzyıllarda kullanılmaya başlanmıştır. Önceleri basit ibadet ve ayin türleri anlamında kullanılırken, daha sonra insanların kurduğu inanç sistemlerini ve farklı dinleri içine alan bir anlamda kullanılmaya başlanmıştır.”²⁵³ “Kur’ân-ı Kerîm’de din kelimesi

²⁵¹ D. Aslaner, **a.g.e.**, s.26

²⁵² Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, 4. Basım, İnsan Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 192-193

²⁵³ Fetullah Kalın, **Rudolf Otto’da Din, Kutsallık ve Mistik Tecrübe**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum, 2012, s.13

doksan iki yerde geçmektedir. Din kelimesi zül, yönetme-yönetilme, itaat, hüküm, tapınma, tevhid, İslâm, şeriat, hudûd, âdet, ceza, hesap, millet gibi anlamlarda kullanılmıştır.”²⁵⁴

“Eski Türklerde meselâ ‘din’ (Soğdca ‘dön’ den din, mezhep anlamında), ‘darm’ veya ‘drm’ (Sanskritçe ‘dharma’ dan din, akide anlamında) Budist devrede kullanılmış olmalı. Öte yandan Türklerde ‘den’ kökünden türetilmiş ‘denli’, ‘densiz’ gibi kelimeler kullanılageldiği gibi, Arapçadaki ‘din’ kelimesinin geldiği kaynak olarak ileri sürülen ‘den’in, genellikle orta İran’dan geçtiği zikredilmekle beraber, nereden geldiği de ayrı bir araştırma konusudur.”²⁵⁵ Türkçe sözlüklerinde ise din kavramı, “Tanrı’ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen”²⁵⁶ şeklinde tarif edilmektedir.

Köken olarak içeriği daha da genişletilebilecek olan din kavramı, özel “tanımlarda muhteva olarak sahip olduğu kutsal, aşkın, ilahi ve tabiatüstü mana ve değer muhtevasına bağlı olarak, işlevsel tanımlarda ise fert ve toplum hayatında yerine getirdiği fonksiyona göre tanımlanmaktadır.”²⁵⁷

1.3.1.1.Özel (Substansiyel) Tanımlar:

Özel tanımlarda dinin daha çok içeriğine, kutsal olan ve aşkın tarafına vurgu yapılır. “Bu yaklaşımı benimseyenler, dinin özü veya esasını eksene alıp belirlemeye çalışırlar. Başka bir ifadeyle, dinin ne olduğu tespit etme gayretinde olurlar. Din tanımı konusunda keskindirler.”²⁵⁸Dinin daha çok kişisel tecrübeye bağlı olarak yapılan tanımları içermektedir. Kişinin kendi iç dünyasında kutsalla kurmuş olduğu bağlılık düzeyi incelenir.

²⁵⁴ <https://islamansiklopedisi.org.tr/din>, Erişim Tarihi (20.05.2023)

²⁵⁵ Günay Tümer, “Çeşitli Yönleriyle Din”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 28, Sayı 1-4, 1986, ss.213 - 268,

²⁵⁶ TDK Din Kavramı, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi (23.05.2023)

²⁵⁷ Nazife Gürhan, **Kadın Akademisyenlerin Din Algılarının Sosyolojik Tahlili: Dicle Üniversitesi ve Mardin Artuklu Üniversitesi Örneği**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2010, s.13

²⁵⁸ Mehmet Erkol, **Din-Dindarlık Kavramları ve Sosyolojik Bir Yöntem Olarak Dindarlık Ölçekleri**, **Selçuk Üniversitesi**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2004, ss.45-46

“Din biliminde yaygın olan anlayışa göre ilk defa bütün dinleri kapsayacak şekilde yapılan din tanımı Rudolf Otto’ya aittir. Bu tarife göre din, ‘kutsalın tecrübesi’ olarak tanımlanır. Ferdin kutsal olanı yaşayabilme kabiliyetinin varlığını ve hatta bu tecrübenin, onun varlığı icabı bulunduğunu ifade etmesi bakımından önemlidir.”²⁵⁹ “Rudolf Otto, dinin belirleyici karakterini, esrarlı oluşunda arar. Din, tamamen ‘kendine has’ (sui generis) ve başka bir şeye indirgenemez olan ve ancak yaratılmışlık, sır, başkalık, korku, haşyet, enerji, zorunluluk ve hayranlık gibi duyguların bileşiminde kendini dışa vurur. Tecrübe ise, kendinde mutlak bir değere sahip bir nitelik olarak bu sistem içinde kendini gösterir.”²⁶⁰

Berger’e göre de “din, kendisinde -insan veya değil- bütün varlığı kapsayan bir kutsal düzen hususundaki beşer tavrıdır. Diğer bir ifadeyle din, anlamı insanı hem aşan hem de içine alan bir düzene inanmadır.”²⁶¹ “Antropolog E. B. Tylor’da “din ruhsal varlıklara inançtır”; M. Spiro’da “din insanüstü varlıklarla kültürel bir etkileşimdir”²⁶² şeklindeki tanımlamaları özsel tanımlara birer örnektir.

“Özsel tanımlar dini, insanın Tanrı’ya, manevi güçlere ya da “kutsal” olarak bilinen şeylere inanmasıyla sınırlı görüp bu inancın sosyal ve psikolojik hayattaki yansımalarını yadsıdıkları; onun ahlâkî, estetik, sosyo-ekonomik ve kültürel tezahürlerini kapsamadığı için dar tanımlar olarak değerlendirilirler.”²⁶³ Özsel tanımlar çerçevesinde din, kişinin içsel dünyasına bağlı olarak açıklanır ancak bu tanımlar özellikle dinin sosyolojik boyutu kapsamında yetersiz kalacaktır.

1.3.1.2. İşlevsel (Fonksiyonel) Tanımlar:

İşlevsel tanımlarda dinin özünün, muhtevasının, esasının ne olduğundan ziyade hem birey hem toplum çerçevesinde hangi işlevleri gerçekleştirdiği ele alınır. “A. Comte ve E. Durkheim başta olmak üzere sosyolojinin doğuş dönemindeki birçok sosyoloğa göre din; toplumun düzenine, birliğine, beraberliğine katkı

²⁵⁹ Kemaleddin Taş, “Sosyolojik Din Tanımları”, **Din Sosyolojisi**, Ed. Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu, 4. Basım, Ankara, 2016, s. 39

²⁶⁰ Kalın, **a.g.e.**, s. 26

²⁶¹ Taş, **a.g.e.**, s.40

²⁶² Osman Eyüpoğlu ve Cengiz Batuk, “Özsel ve İşlevsel Din Tanımları Bağlamında Assisili Francis Mistisizmi ve Protestan Ahlakının Mukayesesi”, **On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 38, 2015 ss. 95-122

²⁶³ Abdurrahman Kurt, “Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 17, Sayı 2, 2008, ss. 73-93

sağladığı ve bireyi psikolojik yönden desteklediği için değer ifade etmektedir. Durkheim'in din tanımı işlevsel tanımın gelenekselleşmiş ilk örneği gibidir."²⁶⁴

Durkheim'in tanımında, "din, kutsal şeylerle, yani [kutsal olmayanlardan] ayrılmış ve yasaklanmış şeylerle ilgili olan ve mensuplarını Kilise adı verilen ahlaki bir topluluk içerisinde bir araya getiren inanç ve pratiklerden oluşan birleşik bir sistemdir. Din fikrinin Kilise'den ayrı düşünülmemeyeceğini söylemek, dinin kesinlikle kolektif [toplumsal] bir şey olduğunu ifade etmektedir. Durkheim'in, 'kutsal'a gönderme yaparak 'özel' bir vurguyla başladığı din tanımını, dinin bütünleştirici işlevinde yoğunlaşarak 'işlevsel'liği merkeze almak suretiyle sonlandırdığı görülmektedir."²⁶⁵ "Durkheim'in alana sağlamış olduğu katkılardan biri de kolektif bilinç, kolektif ahlaki bilinç ve sosyal bilincin doğuşunda dinin oynadığı rolü incelemesidir. Ona göre din toplumun temel yapı unsurlarından biridir. Ona göre dinin özü olan kutsal kavramı insanların birlikte yaşamlarının sosyal hayatın bir sonucudur."²⁶⁶

"J. M. Yinger'in 'din, insanî problemlerin çözümüne yönelen inanç ve pratikler sistemidir'; T. Parsons'ın 'din, ampirik (gözlenebilir / deneysel) olmayan normatif bir inanç sisteminin toplumun eksikliklerini giderme gayretidir'; T. Luckmann'ın 'din, sosyal düzenin anlam alanıdır'; Antropolog C. Gertz'in 'din, toplumsal motivasyonlar sağlamaya yönelik semboller sistemidir' şeklindeki tanımları"²⁶⁷ işlevsel tanımlara birer örnek olarak verilebilir.

"İşlevselci din tanımları, özel tanımların belirledikleri bütün dinleri kapsar. Bu tanımlar, özel tanımlardan daha geniştir."²⁶⁸ "İşlevselci tanımlarda; sosyal bütünleşmeyi sağlayan, bireysel davranış yönelimini belirleyen veya değer kategorisi olarak görev yapan, kısacası bir anlam sistemi olan bütün düşünce ve davranış

²⁶⁴ Şerife Altıparmak, **X Y Z Kuşağına Mensup Kadınların Din Algılarının Karşılaştırılması: Konya Örneği**, Kto Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2021, s.24

²⁶⁵ Arif Korkmaz, **Göç ve Din (İsveç'teki Kululular Örneği)**, 2. Basım, Çizgi Kitabevi, Konya, 2017, s.44

²⁶⁶ Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu, **Din Sosyolojisinin Doğuşu ve Gelişimi, Din Sosyolojisi**, Ed. Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu, 4. Basım, Ankara, 2016, ss. 81-84

²⁶⁷ Eyüpoğlu ve Batuk, **a.g.e.**, ss. 95-122

²⁶⁸ Erkol, **a.g.e.**, s.47

tarzları ‘din’ olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda işlevselci tanımlarda din ile dini olmayan sınırlar arasında keskin sınır koymak mümkün değildir.”²⁶⁹

1.3.2. Dindarlık

Dindarlık kelimesi “Arapça’da ‘*tedeyyün*’, İngilizce’de ‘*religiosity*’, ‘*religiousness*’ ve ‘*piety*’ kavramlarıyla ifade edilmektedir.”²⁷⁰ “Arapça ‘*din*’ sözcüğüne Farsça ‘*dar*’ ekinin eklenmesi suretiyle oluşturulan birleşik sıfata olarak ‘*dindar*’ kelimesi Türkçede uzun zamandan beri yerleşmiş ve geniş bir kullanıma erişmiş olup, lügatte ona ‘*Allah’a inanmış ve bağlanmış olan kimse*’ anlamının yüklendiğini ifade edilmektedir. Türkçe ‘*lık*’ ekinin ilavesiyle türetildiği anlaşılan ‘*dindarlık*’ sözcüğünün sözlük anlamının ise ‘*dinine sıkıca bağlı olma durumu*’ olduğu anlaşılıyor.”²⁷¹ “Dindarlık, kutsal olanın yahut onun özel bir formu olmak itibarıyla belli bir dinin muayyen bir zaman ve şartlarda belli bir kişi veya grup ya da toplum tarafından yaşanmasını ifade etmektedir. Wach da dindarlığın hem subjektif hem de objektif yönünü ortaya çıkarır biçimde ‘*yaşanan din*’ olarak tarif eder.”²⁷²

“Dindarlığı, dindar olma, kişinin herhangi bir dinsel yapıya bağlı olma ve dinin emirlerini gayretle yerine getirme durumu, kişinin mensubu olduğu dine ait inanç, ibadet ve sembollere ilişkin kabul, yoğunlaşma ve meşgul olma derecesi olarak tanımlayabiliriz. Dinin bir takım ilke, kural ve uyulması gereken emirler, yasaklar bütünü; dindarlığın dindarda somutlaşması gereken bir tutum, bir yaklaşım tarzı olduğunu söyleyebiliriz. Bir bakıma din ve dindarlık, kendi irade ve tercihiyle dindar olmayı benimseyen kişiye hayatını nasıl devam ettirmesi gerektiğine dair bir çerçeve ya da sınır çizmiş olmaktadır.”²⁷³

“Bir kişinin günlük hayatında dinin önemini ifade eden, kişinin dine inanma ve bağlanma derecesini gösteren bir kavram olarak dindarlık, belirli bir kültürel ve sosyoekonomik çerçevede yer aldığı için birbirine göre farklılık gösterir. Mesela ibadethaneye devam etme, bağış yapma, dini kitaplar okuma, ahlaki ilkelere bağlı

²⁶⁹ Taş, a.g.e., s.41

²⁷⁰ Şengül, a.g.e., s. 98

²⁷¹ Ünver Günay, “Dindarlığın Sosyolojisi”, **Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi**, Ed. Ünver Günay ve Celalettin Çelik, 1. Basım, Karahan Kitabevi, Adana, 2006, s. 8

²⁷² A.g.e., 2006, s. 22

²⁷³ Abdülcelil Bilgin, Din, “Dindar, Dindarlık: Özeleştiril Bir Değerlendirme”, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2014, ss.75-84

olma, yoksula yardım etme ve hatta yetimin başını okşama gibi davranışlar birer dindarlık göstergesi sayılır.”²⁷⁴ Bunlara ek olarak “insanın giyim kuşama, kadın-erkek ilişkileri, aile yaşantısı, helal ve harama olan bakışı gibi birtakım dışsal pratiklerden hareketle o kişinin dinle ilişkisi hakkında fikir yürütmek mümkün olabilir.”²⁷⁵

1.3.2.1.Dindarlığın Boyutları

Kişide dinin bir tezahürü olarak, dinin emir ve yasakları çerçevesinde yapması veya yapmaması beklenen davranışları ortaya koyması beklenmektedir. “Günlük hayatta insanların çeşitli renk şekillerde ortaya çıkan dini hayatlarındaki farklılıkları gösterebilmek için sosyolojide çeşitli tipolojiler geliştirilmeye ihtiyaç duyulmuştur. Bu tipolojiler dindarlığı, insanın iman-amel temelinde ortaya koyduğu dini tutum, deneyim ve davranış biçimini yeni dini yaşantıyı ve dindarca hayatı, inanılan dinin emir ve yasakları doğrultusunda yaşamayı ifade eden ve inanç, bilgi, tecrübe, duygu, ibadet, etki organizasyon gibi boyutları olan bir olgu gibi tarif edilmeye çalışılmıştır.”²⁷⁶

“Dindarlığın boyutları bir toplum içinde yaşayan insanın dindarlığın nasıl tespit edileceği veya dinin insan hayatının hangi yönlerinde ve ne derecede etkide bulunduğu meselesini tartışmaktan kaynaklanmaktadır.”²⁷⁷ Ortaya çıkan tipolojiler ve tasnifler arasında Glock ve Stark tarafından geliştirilmiş, “dini yaşayış ve tecrübeye bağlı olarak *‘İnanç, Dini Pratikler, Tecrübe, Bilgi ve Etkiler Boyutu’* şeklinde beş maddede toplanmış olan dindarlığın boyutları yaygın şekilde kabul edilmiştir.

1.3.2.1.1. İnanç (İdeolojik) Boyutu

Her dinin de kendine özgü temel inanç esasları vardır. “Bu boyut, inanç veya inançsızlıkla ilgili olup, inancın içeriği güçlülüğü, türü gibi hususları kapsamaktadır.

²⁷⁴ Büşra Asar, **Lise Gençliği Dindarlığı ve Aile İçi İletişim (Çankırı İli Çerkeş İlçesi Örneği)**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2015, s.20

²⁷⁵ Duman ve Akosman, **a.g.e.**, s. 136

²⁷⁶ Erkol, **a.g.e.**, s.62

²⁷⁷Hasibe Aslıhan Özkarpuzcu, **Konya İlgün İlçe Merkezindeki Ortaöğrenim Gençliğinin Din Algısı ve Dini Yaşayışları**, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019, s. 13

Her dini sistem, mensubundan inanması gereken inanç ilkelerini bilmesini ve kabul etmesini bekler.”²⁷⁸ “Bu inanç esaslarının, ilahî bir varlığın olduğunu bildirmek, onun mahiyetini tanıtmak; dinin amaç ve ilkelerine iman edilmesini teşvik etmek ve Tanrı’nın muradının yerine gelmesi ve gerçekleşmesini sağlamak gibi üç temel işlevi bulunmaktadır. Bu boyutun en belirleyici yönü, dinî hayatın merkezî noktasını teşkil etmesi ve inananların nihaî anlama dair sorularına cevap vermesidir.”²⁷⁹

1.3.2.1.2. İbadet (Davranış/Pratik/Ritüel) Boyutu

Bu kategori dine mensup kişilerden dine dair yapması ve yapmaması beklenen bütün dini pratikleri kapsar. “İbadetler, din ile o kadar iç içedir ki dinin, ibadetler olmadan varlığını koruyabilmesi neredeyse imkansızdır. İbadetler kimi zaman tanrılar şerefine yapılmış basit eylemler, kimi zaman da kutsal zaman ve yer yasaklamalarına uyma, evreni ve ilahi iradeyi açıklama istemi olarak görülür. Bazı durumlarda ise bu sistemlerin karmaşık ve gelişmiş şekli ya da belli bir sonuç elde etmek amacıyla yapılan özel ayinler (dua, kurban, arınma ayini) dinlerin ibadet kategorisini oluşturur.”²⁸⁰

Dinin hem inanç hem de amel boyutu neredeyse birbirinden ayrılmaz iki parçadır. “Esasen amel, iman konularının ibadet dediğimiz davranış alanına uygulanışından başka bir şey değildir. Bu bakımdan, geniş manada dini inanç ve tecrübeden kaynağını alan her fiil ve davranışın dinin ameli cephesi olan pratik anlatıma ya da uygulama alanına dahil olduğunu ifade etmek gerekir.”²⁸¹

1.3.2.1.3. Tecrübe (Duygu) Boyutu

Dini huzur, huşu, ruhani anlamda mutluluk, hissiyatlar, vecd hali, yaratıcıya karşı duyulan sevgi/korku/güven gibi kelimeler bu boyut için anahtar kelimelerdir. “Glock, dinin tecrübe boyutunun bileşenlerini dört kısımda ele almaktadır; ihtiyaç, idrak, güven ve endişe. Nerede bir ihtiyaç varsa, hayatın anlam ve gayesini aramada

²⁷⁸ Murat Yıldız, “Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma”, **Tabula Rasa: Felsefe ve Teoloji**, Yıl 1, Sayı 1, 2001, ss. 19-42

²⁷⁹ Gökçe, **a.g.e.**, s.24

²⁸⁰ Akyüz ve Çapcıoğlu, **a.g.e.**, ss.52-53

²⁸¹ Günay, **a.g.e.**, 2001, s. 224

ve dünya hakkında hayal kırıklığına düşmede olduğu gibi, orada bir inanma arzusu kendisini göstermektedir.”²⁸²

“Dindarlığın duygu boyutunun, diğer boyutlarla, özellikle de inanç boyutuyla yakın ilgisi vardır. Din duygusu, içsel derinliği ve kabulü anlatması nedeniyle, diğer boyutlara anlam katar.”²⁸³ “Dindarlığın, tespit ve ölçümü en zor boyutunun tecrübe boyutu olduğunu söylemek, çok yanlış olmaz. Zira dindarın kutsalla girdiği ilişki, şüphesiz, dindarlığın en subjektif alanıdır.”²⁸⁴

1.3.2.1.4. Bilgi Boyutu

Bu boyut inancın gerçekleşmesi için bir ön koşul olarak görülebilir. Dindar insanın, mensubu olduğu dine yönelik temel bilgileri, kutsal metinlerinde aktarılan öğretileri bilmesini içerir. Dine bağlı olan kişiden ileride hayatını şekillendirme ve ortaya koyacağı davranışlarının temelinde bilginin olması beklenmektedir kişi neyi, neden yaptığının farkında olabilmelidir. “Bazı dinlerde ise, kaynaklar kadar dinin tarihini bilmek de önemli hale gelebilmektedir.”²⁸⁵ Burada dikkat edilmesi gereken her ne kadar bilgi önemliyse arkasından mutlaka inancı getireceği anlamı çıkartılmamalıdır. Zira bir dine dair çok fazla bilgi sahibi olmak kişinin o dine mensup olmasını veya dindar kişiye dönüşmesini sağlamayabilir.

1.3.2.1.5. Etki Boyutu

“Etki boyutu, öteki dört boyuttan farklı olup, kişilerin günlük hayatlarında, inanç, duygu, davranış ve bilgi boyutlarının etkilerinin oluşturduğu grup olarak kabul edilmiştir.”²⁸⁶ Bu boyut, dinin hayatın alanları içerisinde ne kadar etkili olduğunu ortaya koyar. Dinin hayat entegre edilmesidir. Çünkü genel itibarıyla dinler, kişileri bu dünya üzerinde hayatlarını nasıl şekillendirmeleri hususunda yönlendirirken, bunun yansımaları da görmek ister. Zaten ceza ve mükafat kavramları da buna ilintili şekilde ortaya konulmaktadır. Esasen bu boyut, “insanın pratik, tecrübe ve bilgisinin

²⁸² Şengül, **a.g.e.**, s. 106

²⁸³ Ali Osman Yaman, **İstanbul Büyükçekmece’de Lise Öğrencilerinin Din Algısı**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s.15

²⁸⁴ Korkmaz, **a.g.e.**, s.54

²⁸⁵ **A.g.e.**, s.53

²⁸⁶ Yıldız, **a.g.e.**, ss.19-42

bütün seküler sonuçları şeklinde özetlenebilir. Toplum hayatı içinde dini anlamak için, dinin toplum içerisindeki işlevselliği ele alınmalıdır.”²⁸⁷

“Bir diğer deyişle bu boyut, dinin, hayatın ‘salt dini’ olmayan seküler alanları üzerindeki etkileri ve yansımaları, dindarlığın etki boyutunu oluşturmaktadır. Bu çerçevede, dinin, aile, eğitim, siyaset, ekonomi, insan ilişkileri, kimlik vb. gibi toplumsal olgular üzerindeki etkileri, dinin etki boyutu çerçevesinde değerlendirilebilir. Dinin tecrübe boyutu, ‘insan–kutsal ilişkisi’ni yansıtmakta iken; etki boyutunun, daha çok ‘insan–insan ilişkisi’ ile ilgili olduğu söylenebilir.”²⁸⁸

1.4.Kuşak Çatışması

Düşüncelerin, fikirlerin, duyguların, davranışların, amaçların, beklentilerin, bakış açılarının farklılık içermesinden dolayı toplumun doğası gereği nerede insan grupları varsa orada da çatışmanın olması kaçınılmaz bir gerçektir. “Dahrendorf, her toplumda bir çatışma eğilimi olduğunu savunur. Ona göre, güçlü topluluklar kendi çıkarlarını, güçsüz olanlar da kendi çıkarlarını kollarlar. Bunların çıkarları zorunlu olarak birbirlerinden farklıdır. Er ya da geç, güç ve onun karşısı arasındaki denge bozulur ve toplum değişir. Bundan dolayı çatışma, insan tarihinin büyük yaratıcı kuvvetidir.”²⁸⁹

Kuşakların kendine has özellikleri çerçevesinde birbirlerinden farklı tutum ve davranışlar sergilediklerini açıkça ortaya konmuştur. X ve Z Kuşaklarının din algılarındaki farklılıkları tespit etme çalışmamızda, bu farklılıkların temelinde yer yer kuşak çatışması yaşandığı görülmüştür. Zira her bir kuşak aile ilişkileri, iş hayatları, hayata karşı sergiledikleri tutum ve davranışları, müzik zevkleri, giyim tarzları, boş zamanlarını değerlendirmede eğlence anlayışları konusunda çeşitlilik göstermektedir. Bunun sebebi ise yaşadıkları dönemlere bağlı olarak çeşitli olaylar karşısında farklı tepkiler göstererek çeşitli tecrübelerle sahip olmalarıdır.

Kuşak çatışması toplum dinamiğinde görülen doğal bir yapıdır. Ünlü filozofların sözleri geçmişten bu yana kuşak çatışmasının süregelen bir şekilde var

²⁸⁷ Duman ve Akosman, **a.g.e.**, s.152

²⁸⁸ Korkmaz, **a.g.e.**, s.54

²⁸⁹ Hatice Alev Anıl, **Kültürel Değişme Açısından Kuşaklar Arası Çatışma (Aşkan ve Dumlupınar Mahallesi Örneği)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2011, s.18

olduğunu açıklar niteliktedir. Aristoteles “Gençlerin, coşkulu fikirleri var ama henüz hayat boyunlarını bükmedi ve hayatın kısıtlarını görmediler. Her şeyi aşırısını yaptılar.” sözü ile Hesiod “Geleceğimiz olan gençler bugünkü umursama tavırları ile yaşamaya devam ederlerse onlar için hiç umudum yok. Gençken bize ağırbaşlı olmamız ve büyüklerimize karşı saygılı davranmamız öğretildi ama bugünün gençleri (saygısızca) çok zeki çok sabırsızlar.” cümleleri ile Platon ise “Büyükleri odaya girdiğinde ayağa kalkmıyorlar. Ebeveynleri ile çatışıyorlar, toplum içinde herkesten önce konuşuyorlar, bacak bacak üstüne atıyorlar, öğretmenlerine kötü davranıyorlar.”²⁹⁰ sitemleri ile dönemlerindeki kuşak çatışmasını yansıtmışlardır.

“Annem/babam beni anlamıyor, şimdiki nesil çok tutarsız/bencil, bizim zamanımızda böyle değildi, gençlerin hali ne olacak böyle,” gibi gerek yaşlıların gerekse gençlerin dilindeki buna benzer cümleler günümüzün kuşak çatışmasının birer yansıması olarak göze çarpmaktadır. Farklılıkları bünyesinde bulunduran toplum için kuşak çatışması doğal bir sonuçtur. Zira sosyolojinin öncülerinden olan Auguste Comte’da “sosyal statükoyu korumak isteyen mevcut neslin temsilcileriyle, gençliğin inovasyon ve yenilik arayışının çelişmesi ve çatışması olağandır diyerek nesil çatışması tanımına öncülük etmiştir.”²⁹¹ “Sosyolojik açıdan kuşak çatışması, aile üyeleri arasında meydana gelen ve çoğunlukla da gençlerle yaşlılar arasında duygusal ve fikirsel ayrılıklara tekabül eden bir kavramdır.”²⁹²

İşlevselci (fonksiyonalist) kurama göre “kuşak çatışması, yaş grupları ve toplum arasındaki zayıf bütünleşme sonucu oluşur. Toplumda gencin bütünleşmesi ne kadar sorunsal ise kuşaklar çatışması ya da kuşaklar arası uçurum o derece gerçekleşir.”²⁹³ Bartos ve Wehr’in modelinde kuşak çatışması ise “en az iki bağımsız grup arasındaki, uyumsuz amaçlar, kıt kaynaklar ve engellenme hissi sonucu ifade edilen mücadele olarak tanımlanır. Çatışma davranışı kısaca, tarafların uyuşmayan amaçlarına ulaşabilmek için ve/veya düşmanlıklarını göstermek için kullandıkları

²⁹⁰ Duman, **a.g.e.**, 2022, ss. 194-195

²⁹¹ Karahasan, **a.g.e.**, s. 21

²⁹² Duman ve Akosman, **a.g.e.**, s. 189

²⁹³ Mahmut Tezcan, Kuşaklar Çatışması: Kuşaklararası İlişkiler Eğitimi ve Sosyolojisi, 1. Basım, Anı Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 41-42

davranıştır.”²⁹⁴ “Uyuşmaz amaçları yarışılan kaynaklar (maddi zenginlik, güç, prestij gibi), uyuşmaz roller (ailede ebeveyn çocuk rolleri gibi) ve uyuşmaz değerlerdir.”²⁹⁵

1.4.1. Kuşak Çatışmasının Nedenleri ve Alınabilecek Bazı Önlemler

Çatışma iyi anlaşılır ve yönlendirilebilirse yıkıcı etkisinin yanı sıra yapıcı yönü ortaya çıkartılabilir. Örneğin, “çatışma değişmeyi uyarabilir. Örgütleri, grupları değiştirebilir. Yeni normların ortaya çıkmasına katkıda bulunur. Üyeler arasında ilişki sağlayarak ya da bireyleri, grupları bir araya getirerek toplumsal soyutlanmayı azaltabilir.”²⁹⁶ Çatışmanın yapıcı bir şekle çevrilmesi için de çatışmaya neden olan faktörlerin tespit edilmeli ve uygun çözümler üretilmelidir. Çatışmanın nedenleri arasında bireyin özellikle ergenlik dönemindeki kimlik arayışı, farklı şartlarda yaşanan sosyalleşme, toplumsal değişim, değer yargılarında farklılaşma, iletişim eksikleri ve kuşakların birbirine karşı olan ön yargıları etkili olabilmektedir.

Çatışmanın etkisinin en aza indirilebilmesi ve yapıcı bir hale çevrilebilmesi için kuşaklararası saygıya, güvene ve empatiye dayalı temeli sağlam olumlu bir ilişki ve karşılıklı iletişimin de sağlanmalıdır. Aynı zamanda ön yargısız karşılıklı dayanışma ile aktarım ve öğrenme gerçekleştirilebilir. “Gençlerin gelenek, değer, kültür ve yaşam boyu becerileri kazanımı sağlanırken yaşlılar da yeni değerlerin, geleneklerin aktarımı, değişen sosyal yapılar ve yeni teknolojilerin öğrenilmesi gibi kazanımları elde edebilir.”²⁹⁷

“Çözüm için bir diğer yaklaşım da ‘yaşam boyu eğitim’ yöntemini uygulamaktır. Yetişkinler, yeni gelişmeleri öğrenip toplumsal değişime ayak uydurabildiği ölçüde çatışma azalabilir. Sürekli yenilenen bilgi beceri ve düşünce yapısı ile ‘eskimeyen’ ‘genç kalan’ bir yetişkin kuşağının gençlerle anlaşabilmesi güç olmayacaktır.”²⁹⁸

²⁹⁴ Çatışma, Çatışmayı Anlamak, <https://www.tuicakademi.org/catisma-catismayi-anlamak/>, Erişim Tarihi (28.05.2023)

²⁹⁵ Tezcan, a.g.e., ss. 47-48

²⁹⁶ A.g.e., 2016, ss. 50-51

²⁹⁷ Sema Oğlak, “Kuşaklar Arası Dayanışmada Yenilikçi Bir Uygulama: Kuşaklar Arası Yaşam Modeli”, **Kuşaklar Arası İlişkiler**, Ed. Harun Ceylan, 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022, ss.114-115

²⁹⁸ Binnur Yeşilyaprak, “Kuşak Çatışması”, **Eğitim ve Bilim Dergisi**, Cilt 13, Sayı 72, 1989, ss.50-53

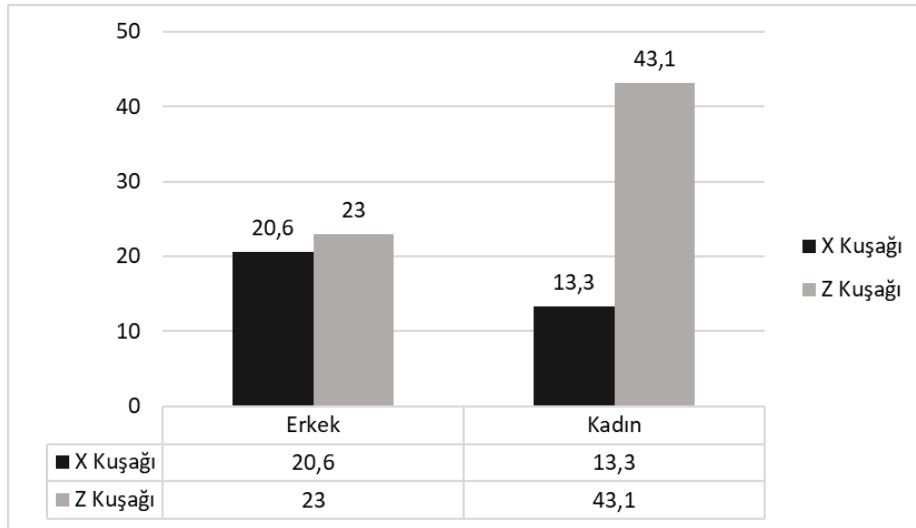
II. BÖLÜM / AMPİRİK ÇERÇEVE: X ve Z KUŞAKLARININ DİN ALGISI: KADINHANI MERKEZ ÖRNEĞİ

Araştırmamızın ikinci bölümü oluşturan ampirik çerçevede kuşaklar ile din ilişkisini ortaya koymak amacıyla Konya Kadınhanı merkez ilçesinde bulunan Anadolu Lisesi, Meslekî ve Teknik Anadolu Lisesi, İmam- Hatip Anadolu Lisesi türünde toplam yedi lisede öğrenim gören 9,10,11 ve 12. sınıf öğrencileri ile bu öğrencilerin anne babaları ve kardeşlerine uygulanan anketimizin sonuçları yer almaktadır. Katılımcıların demografik ve sosyokültürel profili sunulduktan sonra, anket sonuçlarından elde edilen din ve dindarlık algılarına yönelik bulguların yorumlanması yer alacaktır.

1. Demografik ve Sosyokültürel Profil

Bu bölümde katılımcıların cinsiyet, yaş, anne babalarının ve kendilerinin eğitim ve mesleki/iş durumu, medeni durum ve gelir düzeyi hakkında demografik ve sosyokültürel profili hakkında veriler sunulacaktır.

1.1.Cinsiyet

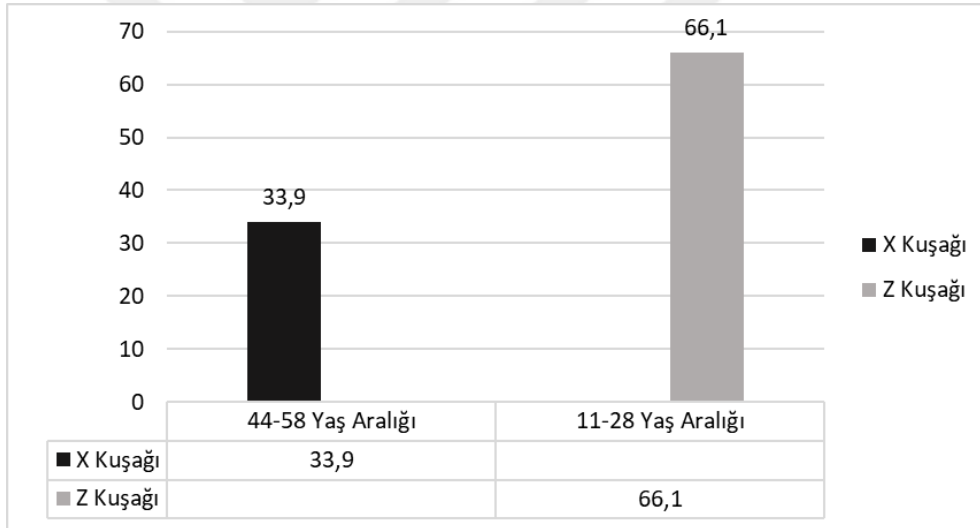
Grafik 2.1. Cinsiyet durumu

Tablo 2.1. X ve Z kuşaklarının cinsiyet sayıları

X ve Z Kuşaklarının Cinsiyet Sayıları	X Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
Erkek	233	260	
Kadın	151	488	
TOPLAM	384	748	1132

Anket uygulamamıza katılan X Kuşağı erkek katılımcı oranı % 20,6 kadın katılımcı oranı ise % 13,3'tür. Z Kuşağı erkek katılımcı oranı %23, kadın katılımcı oranı % 43,1'dir. Elde edilen bulgulara göre anket uygulamamızda cinsiyet konusunda dengeli bir dağılım sağlanamamıştır. Kadın Z Kuşağı katılımcıların fazla olmasının nedeni ise Kadınhanı ilçesi bünyesinde kız öğrencilerin çoğunlukta olması ve erkek öğrencilerin genel oranda açıköğretim liselerinden öğrenimlerini tamamlama tercihlerinden kaynaklanmaktadır.

1.2.Yaş

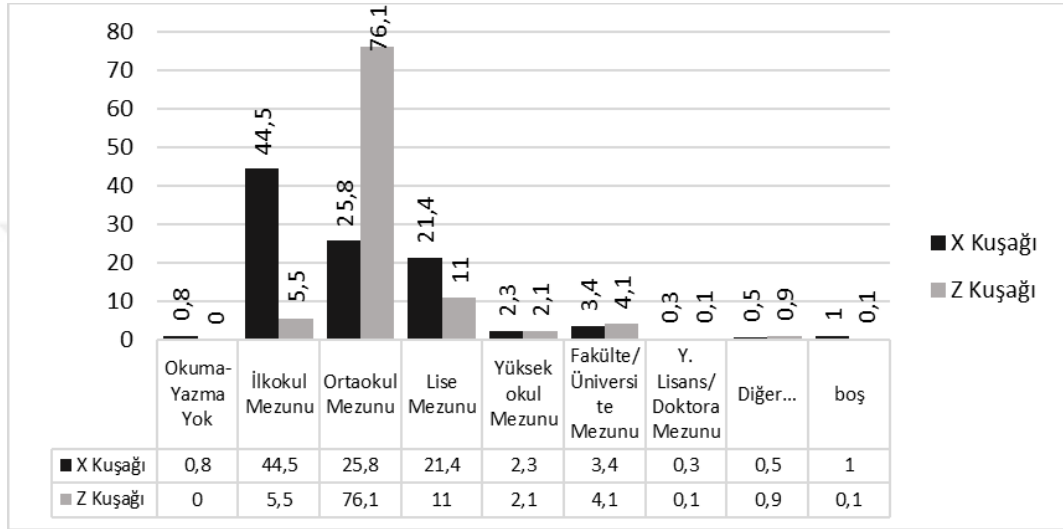
Grafik 2.2. Yaş durumu**Tablo 2.2.** X ve Z kuşaklarının sayıları

X ve Z Kuşaklarının Sayıları	X Kuşağı	Z Kuşağı	Toplam
11-24 Yaş Aralığı		748	1132
44-58 Yaş Aralığı	384		

Anketimiz, Kadınhanı ilçesinde okuyan lise öğrencileri ile öğrencilerin ebeveynlerine ve kardeşlerine uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre ankete katılan Z Kuşağının yaş aralığı 11-28 yaş aralığı olup, Z Kuşağının katılım oranı %66,1'dir. Öğrencilerimizin ebeveynlerini kapsayan X Kuşağı ise 44-58 yaş

aralığında olup, katılım oranı %33,9'dur. Anketin aynı aileye mensup Z Kuşağı kardeşlerine uygulanmasından dolayı Z Kuşağının katılım oranı X Kuşağına göre daha yüksektir. Bunlara ek olarak bazı öğrencilerimiz çeşitli sebeplerden dolayı ebeveynlerine anketi ulaştıramadıklarını belirtmiştir.

1.3.Kuşakların Eğitim Durumu

Grafik 2.3. X ve Z kuşaklarının eğitim durumu

Tablo 2.3. X ve Z kuşaklarının eğitim durumuna ilişkin sayılar

X ve Z Kuşaklarının Eğitim Durumuna İlişkin Sayılar	X Kuşağı	Z Kuşağı
Okuma-Yazma Yok	3	0
İlkokul Mezunu	171	41
Ortaokul Mezunu	99	569
Lise Mezunu	82	82
Yüksek okul Mezunu	9	16
Fakülte/Üniversite Mezunu	13	31
Y. Lisans/Doktora Mezunu	1	1
Diğer...	2	7
Boş Bırakılan	4	1
TOPLAM	384	748

Kuşakların eğitim durumu hakkında elde edilen bulgulara göre X Kuşağında okuma-yazma bilmeyenlerin oranı % 0,8'dir. Z Kuşağında ise okuma yazma bilmeyenlerin olmadığı görülmüştür. "TÜİK verilerine göre 2008 yılında 6 yaş ve

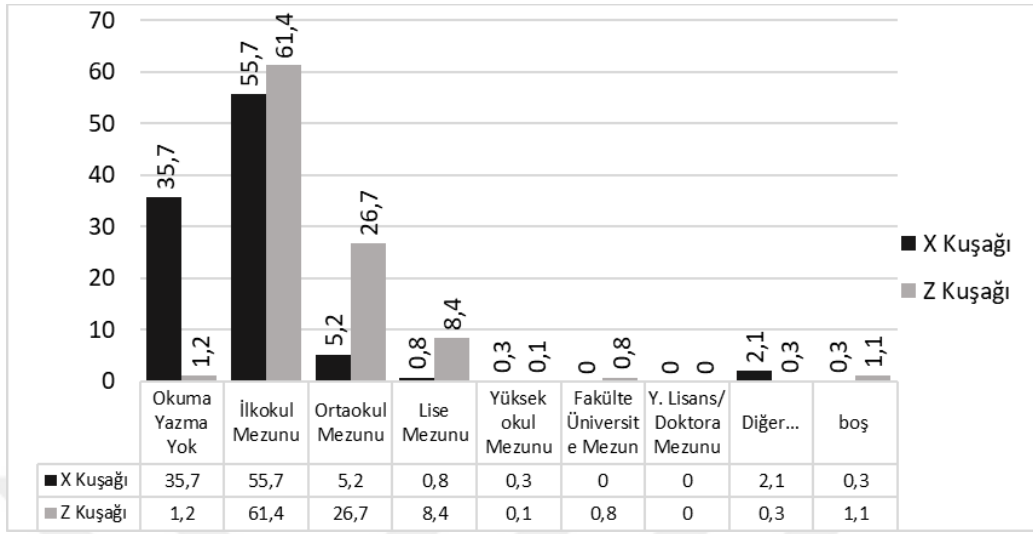
üzeri nüfusta okuma yazma bilenlerin oranı %91,8 iken bu oran 2022 yılında bu oran %97,6 olarak hesaplanmıştır.”²⁹⁹ Ülkemizde zorunlu eğitim göz önünde bulundurulduğunda ve TÜİK verileri dikkate alındığında artan okuma yazma oranlarına bağlı olarak Z Kuşağı katılımcıları arasında okuma yazma bilmeyenlerin olmaması normal bir durumdur.

X Kuşağı katılımcılarında ilkokul mezunu olanların oranı %44,5 ortaokul mezunu olanların oranı %25,8 lise mezunu olanların oranı %21,4'tür. Ortaöğretim sonrası eğitimine devam eden ve yüksekokul mezunu olanların oranı %2,3 üniversite mezunu %3,4 yüksek lisans ya da doktora mezunu olanların oranı %0,3 ve diğer kısmını işaretleyenlerin oranı ise %0,5'tir. Elde edilen bulgulara göre X Kuşağının okullaşma oranının %99,2 ile yüksek olduğu görülmektedir. Ancak X Kuşağının çoğunluğunun ilkokul mezunu olduğu ancak ortaöğretim üzeri eğitim durumuna sahip olan katılımcıların oranının düşük görülmüştür. Dönemlerine bağlı olarak eğitime verilen önem ve eğitime yönelik bilincin düşük olması, aynı zamanda ilçenin gelişim durumuna bağlı olarak yeterli düzeyde eğitim imkanının sağlanamamasının bu durumda katkı gösterdiği göz önünde bulundurulmalıdır.

Z Kuşağında ilkokul mezunu oranı %5,5 ortaokul mezunu %76,1 lise mezunu oranı %11 yüksekokul mezunu oranı % 2,1 üniversite mezunu oranı %4,1 yüksek lisans/doktora mezunu oranı %0,1 diğer kısmını işaretleyenlerin oranı ise %0,9'dur. Ortaokul mezunu olanların oranının yüksek çıkmasının nedeni Z Kuşağı katılımcılarımızın çoğunun halen aktif şekilde lisede eğitim gören kişiler olmasıdır. Bunun dışında ortaöğretim üzeri eğitim durumuna sahip katılımcılarımız ise lisede öğrenim gören Z Kuşağının kardeşleridir.

²⁹⁹ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ulusal-Egitim-Istatistikleri-2022-49756> Erişim Tarihi (03/09/2023)

1.3.1. Annenin Eğitim Durumu

Grafik 2.4. X ve Z kuşaklarının annelerinin eğitim durumu

Tablo 2.4. X ve Z kuşaklarının annelerinin eğitim durumuna ilişkin sayılar

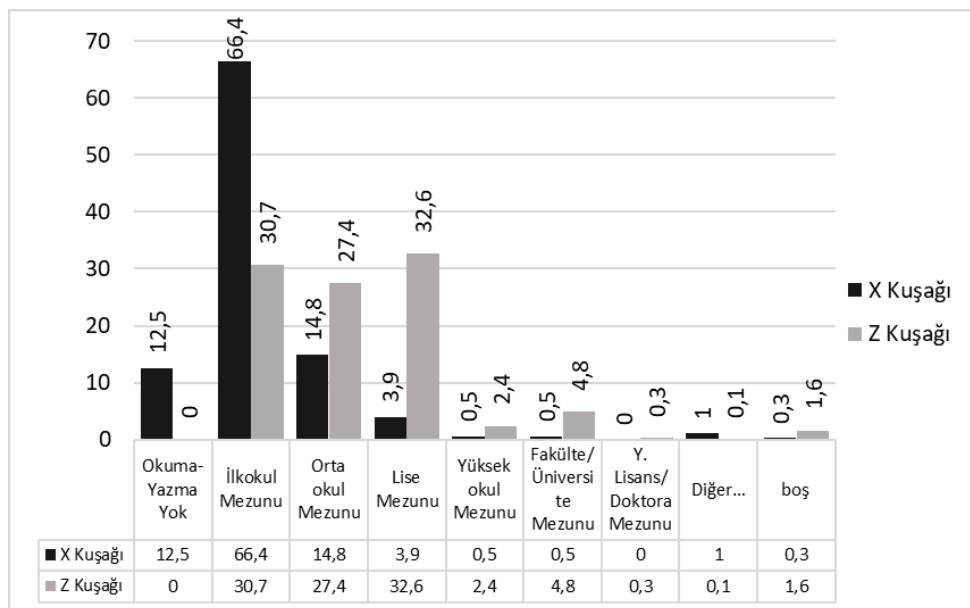
X ve Z Kuşaklarının Annelerinin Eğitim Durumuna İlişkin Sayılar	X Kuşağı	Z Kuşağı
Okuma-Yazma Yok	137	9
İlkokul Mezunu	214	459
Ortaokul Mezunu	20	200
Lise Mezunu	3	63
Yüksek okul Mezunu	1	1
Fakülte/Üniversite Mezunu	0	6
Y. Lisans/Doktora Mezunu	0	0
Diğer...	8	2
Boş Bırakılan	1	8
TOPLAM	384	748

X Kuşağının annesinin eğitim durumu bulgularına göre okuma yazma bilmeyenlerin oranı %35,7 ilköğretim mezunu olanların oranı %55,7 ortaokul mezunu olanların oranı %5,2 lise mezunu olanların oranı %0,8 yüksek okul mezunu olanların oranı % 0,3 diğer bölümünü işaretleyenlerin oranı ise %2,1'dir. X Kuşağının annesinin eğitim durumu sırasıyla en çok ilköğretim mezunu ve okuma yazma bilmeyenler olduğu ortaya konulmuştur. Bununla beraber X Kuşağının annesi üniversite ve yüksek lisans/doktora mezunu olan katılımcı bulunmamaktadır.

X Kuşağı katılımcılarının annelerinin eğitim durumuna göre okullaşma oranı toplam %64,3 ile oldukça düşüktür. X Kuşağının ebeveynlerinin Bebek Patlaması ve Sessiz Kuşaktan olduğunu varsayımı üzerine dönemlerine bağlı olarak eğitime verilen önemin ve imkanın düşük olduğu bulgulara görülmektedir. Sessiz Kuşak ve Bebek Patlaması Kuşaklarının dönemlerinde yaşanan yoksullaşma ve hayata tutunma çabasının eğitim üzerinde de etkisinin olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Z Kuşağının annesinin eğitim durumuna göre okuma yazma bilmeyenlerin oranı %1,2 ilkokul mezunu olanlar %61,4 ortaokul mezunu olanlar %26,7 lise mezunu olanlar %8,4 yüksek okul mezunu olanlar % 0,1 üniversite mezunu olanların oranı %0,8 diğer bölümünü işaretleyenlerin oranı ise %0,3'tür. Bunun yanı sıra Z Kuşağının annesi yüksek lisans/doktora mezunu olan katılımcı bulunmamaktadır. Z Kuşağı katılımcılarının annelerinin eğitim durumuna göre okullaşma oranı toplam %98,8'dir. Bu bulgular aynı zamanda katılımcılarımız olan X Kuşağı kadınının eğitim durumu hakkında da bilgi vermektedir. X Kuşağının kendi ebeveynlerine nazaran eğitime verilen önemin ve imkanın arttığı görülebilmektedir. Ancak yine de kadınların eğitim durumunun en çok ilkokul ve ortaokul mezunu seviyesinde kalması, ilçenin kadınların okumasına karşı oluşan olumsuz tepkinin yansıması olarak görülebilir.

1.3.2. Babanın Eğitim Durumu

Grafik 2.5. X ve Z kuşaklarının babalarının eğitim durumu

Tablo 2.5. X ve Z kuşaklarının babalarının eğitim durumuna ilişkin sayılar

X ve Z Kuşaklarının Babalarının Eğitim Durumuna İlişkin Sayılar	X Kuşağı	Z Kuşağı
Okuma-Yazma Yok	48	0
İlkokul Mezunu	255	230
Ortaokul Mezunu	57	205
Lise Mezunu	15	244
Yüksekokul Mezunu	2	18
Fakülte/Üniversite Mezunu	2	36
Y. Lisans/Doktora Mezunu	0	2
Diğer...	4	1
Boş Bırakılan	1	12
TOPLAM	384	748

X Kuşağının babasının eğitim durumuna göre okuma yazma bilmeyenlerin oranı %12,5 ilkökul mezunu olanlar %66,4 ortaokul mezunu olanlar %14,8 lise mezunu olanlar %3,9 yüksek okul mezunu olanlar 0,5 üniversite mezunu olanlar %0,5 ve diğer bölümünü işaretleyenlerin oranı ise %1'dir. Bununla beraber X Kuşağının babası yüksek lisans/doktora mezunu olan katılımcı bulunmamaktadır. Bu bulgulara göre X Kuşağının babalarının dönemine göre erkeklerin okumasına izin ve imkan verilirken, kadınların okumasına olanak tanınmadığını varsayabiliriz. Bundan dolayı X Kuşağının babasının eğitim durumu sırasıyla en çok ilkökul ve ortaokul mezunu olduğu ortaya konulmuştur. X Kuşağının babalarının okullaşma durumu % 87,5'tir.

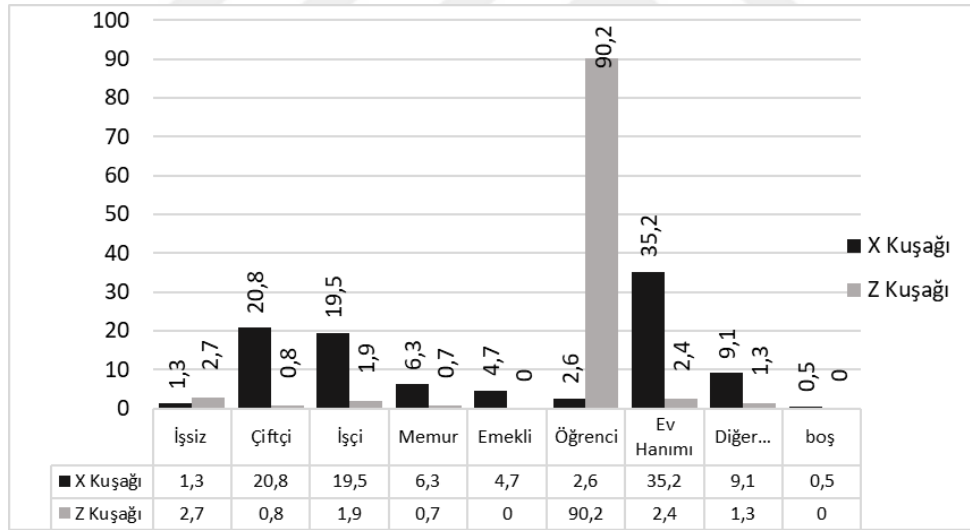
Z Kuşağı katılımcılarının babalarının eğitim durumuna göre ilkökul mezunu olanlar %30,7 ortaokul mezunu olanlar %27,4 lise mezunu olanlar %32,6 yüksek okul mezunu olanların oranı %2,4 üniversite mezunu olanların oranı %4,8 yüksek lisans/doktora mezunu %0,3 diğer bölümünü işaretleyenlerin oranı ise %0,1'dir. Bunun yanı sıra Z Kuşağının babası okuma yazma bilmeyen katılımcı bulunmamaktadır.

Bulgular neticesinde aynı zamanda katılımcılarımız olan X Kuşağı erkeklerinin eğitim seviyesinin yükseldiği görülmektedir. Zira Z Kuşağı katılımcılarımızın babalarının eğitim durumu sonuçlarına göre okullaşma oranı

%100'dür. Z Kuşağı ebeveynleri olan X Kuşağı katılımcılarımızın eğitim durumunu karşılaştırdığımızda babalarının okullaşma oranı %100 iken annelerinin okullaşma oranı %98,8'dir. Bu duruma göre erkeklere eğitim imkanın daha fazla tanındığı söylenebilir.

Lise öğrencilerinin dindarlık düzeyi ile okul başarısı ilişkisine yönelik yapılan bir çalışmada benzer sonuçlar elde edilmiştir. "Çalışmada annelerin okullaşma oranının %84,8 iken babalarının okullaşma oranının %95,1 olduğu belirtilerek, toplumda erkeklerin kadınlara göre daha fazla okullaştığı ayrıca erkeklerin okuma yazma oranının ülkemiz okuma yazma oranının üzerinde olduğu"³⁰⁰ belirtilmiştir. Çalışmayı destekler nitelikte 2022 TÜİK Ulusal Eğitim İstatistikleri'ne göre 2008-2022 yılları arasında kadınlarda okuma yazma bilen oranı %86,9'dan %95,9'a, erkeklerde ise bu oran %96,7'den %99,3'e yükseldiği"³⁰¹ ortaya konulmuştur.

1.4.Kuşakların Meslek/İş Durumu

Grafik 2.6. Meslek/iş durumu

³⁰⁰ Erdem Şahin, **Orta Öğretim Öğrencilerinde Dindarlık Düzeyi ve Okul Başarısı İlişkisi (Kayseri-Sarıoğlan Örneği)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2019, s. 23

³⁰¹ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ulusal-Egitim-Istatistikleri-2022-49756>, Erişim Tarihi (04/09/2023)

Tablo 2.6. X ve Z kuşaklarının mesleki durumuna ilişkin sayılar

X ve Z Kuşaklarının Mesleki Durumuna İlişkin Sayılar	X Kuşağı	Z Kuşağı
İşsiz	5	20
Çiftçi	80	6
İşçi	75	14
Memur	24	5
Emekli	18	0
Öğrenci	10	675
Ev Hanımı	135	18
Diğer...	35	10
Boş Bırakılan	2	0
TOPLAM	384	748

X Kuşağında işsiz olduğunu ifade edenlerin oranı %1,3 çiftçi olduğunu ifade edenlerin oranı %20,8 işçi olduğunu ifade edenlerin oranı %19,5 memur olduğunu ifade edenlerin oranı %6,3 emekli olduğunu ifade edenlerin oranı %4,7 öğrenci olduğunu ifade edenlerin oranı %2,6 ev hanımı olduğunu ifade edenlerin oranı %35,2 ve diğer bölümünü işaretleyenlerin oranı ise %9,1'dir.

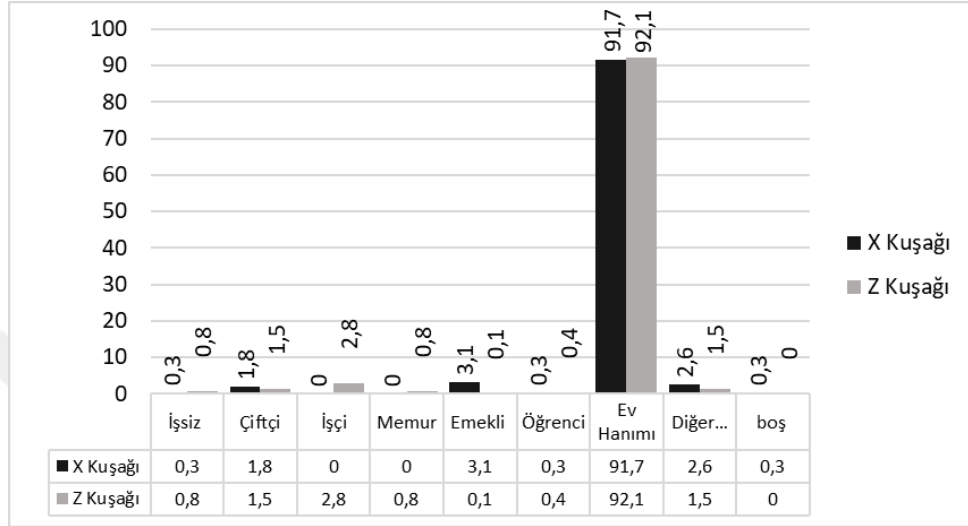
Elde edilen bulgulara göre X Kuşağı katılımcılarımızın kadınlarının çoğunluğunun ev hanımı, hem erkek hem de kadın katılımcıların mesleki durumlarına göre çoğunlukla çiftçi ve işçi olduğu görülmüştür. “Kadınhanı ilçesinin başlıca ekonomik faaliyetlerinin başında tarım gelmektedir. En çok arpa ve buğday yetiştirilir. Hayvancılık faaliyeti ise tarımdan sonra gelmektedir. İlçede sanayinin geliştiği söylenemez.”³⁰² Kadınhanı ilçesinin ekonomik faaliyeti göz önünde bulundurulduğunda ön plana çıkan meslekleri destekler niteliktedir. Bunun yanı sıra seçeneklerde diğer kısmını işaretleyen katılımcılarımızdan bazıları şöför, esnaf, hayvan yetiştiriciliği, pazarcı gibi mesleklere sahip olduğunu belirtmiştir.

Z Kuşağında işsiz olduğunu ifade edenlerin oranı %2,7 çiftçi olduğunu ifade edenlerin oranı %0,8 işçi olduğunu ifade edenlerin oranı %1,9 memur olduğunu ifade edenlerin oranı %0,7 öğrenci olduğunu ifade edenlerin oranı %90,2 ev hanımı olduğunu ifade edenlerin oranı %2,4 diğer bölümünü işaretleyenlerin oranı ise

³⁰² <http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/9310>,
(04/09/2023)

%1,3'tür.Z Kuşağı katılımcılarımızın çoğunluğunun lise öğrenci olmasından kaynaklı bulgularda öğrenci mesleğinin yüksek çıktığı görülmüştür.

1.4.1. Annenin Meslek/İş Durumu

Grafik 2.7. X ve Z kuşaklarının annelerinin meslek/iş durumu

Tablo 2.7. X ve Z kuşaklarının annelerinin mesleki durumuna ilişkin sayılar

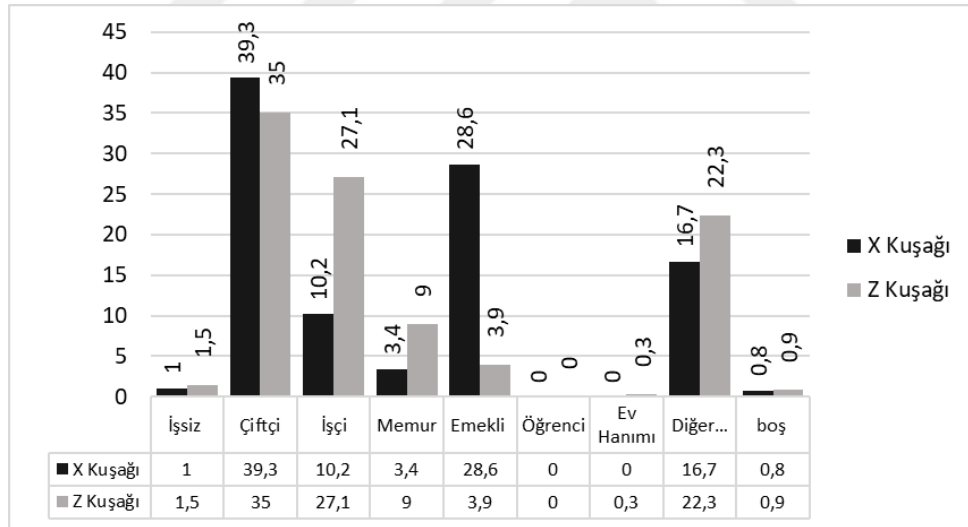
X ve Z Kuşaklarının Annelerinin Mesleki Durumuna İlişkin Sayılar	X Kuşağı	Z Kuşağı
İşsiz	1	6
Çiftçi	7	11
İşçi	0	21
Memur	0	6
Emekli	12	1
Öğrenci	1	3
Ev Hanımı	352	689
Diğer...	10	11
Boş Bırakılan	1	0
TOPLAM	384	748

X Kuşağının annesinin işsiz olduğunu ifade edenlerin oranı %0,3 çiftçi olduğunu ifade edenlerin oranı %1,8 emekli olduğunu ifade edenlerin oranı %3,1 öğrenci olduğunu ifade edenlerin oranı %0,3 ev hanımı olduğunu ifade edenlerin oranı %91,7 ve diğer bölümünü işaretleyenlerin oranı ise %2,6'dır. Bulgulara göre X Kuşağının annelerinin meslek durumuna göre çoğunluğunun ev hanımı olduğu

görülmüştür. Bununla beraber annesi işçi ya da memur olan katılımcı bulgusuna rastlanmamıştır.

Z Kuşağının annesinin işsiz olduğunu ifade edenlerin oranı %0,8 çiftçi olduğunu ifade edenlerin oranı %1,5 işçi olduğunu ifade edenlerin oranı %2,8 memur olduğunu ifade edenlerin oranı %0,8 emekli olduğunu ifade edenlerin oranı %0,1 öğrenci olduğunu ifade edenlerin oranı %0,4 ve hanımı olduğunu ifade edenlerin oranı %92,1 ve diğer bölümünü işaretleyenlerin oranı ise %1,5'tir. Bulgulara göre Z Kuşağının annelerinin meslek durumuna göre çoğunluğunun ev hanımı olduğu görülmüştür. Elde edilen bu bulgular, ülkemizdeki kadın istihdam durumunun düşük olduğunu destekler niteliktedir. "Hanehalkı işgücü araştırması sonuçlarına göre 2021 yılında 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilenlerin kadınlarda oranının %28,0 erkeklerde ise %62,8 oranında olduğu tespit edilmiştir."³⁰³

1.4.2. Babanın Meslek/İş Durumu

Grafik 2.8. X ve Z kuşaklarının babalarının meslek/iş durumu

³⁰³ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2022-49668>,
(04/09/2023)

Tablo 2.8. X ve Z kuşaklarının babalarının mesleki durumuna ilişkin sayılar

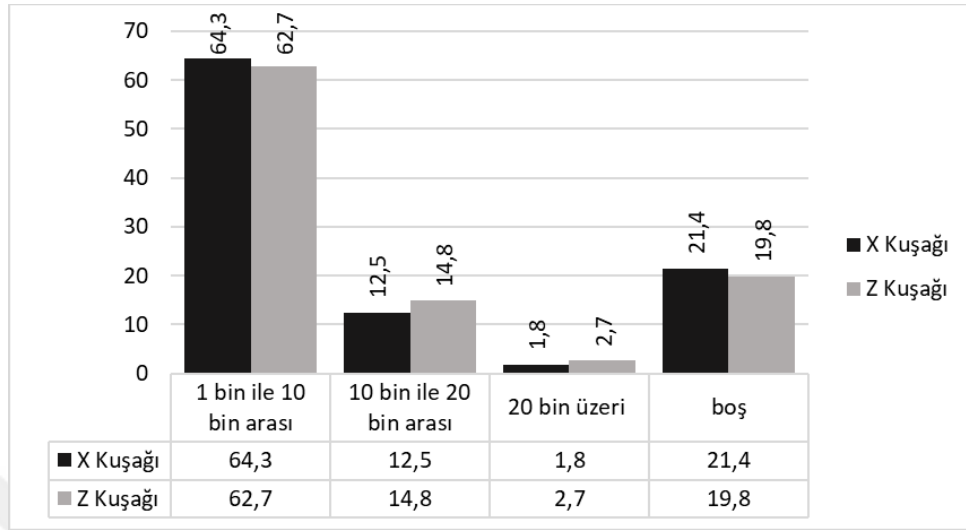
X ve Z Kuşaklarının Babalarının Mesleki Durumuna İlişkin Sayılar	X Kuşağı	Z Kuşağı
İşsiz	4	11
Çiftçi	151	262
İşçi	39	203
Memur	13	67
Emekli	110	29
Öğrenci	0	0
Ev Hanımı	0	2
Diğer...	64	167
Boş Bırakılan	3	7
TOPLAM	384	748

X Kuşağının babasının işsiz olduğunu ifade edenlerin oranı %1 çiftçi olduğunu ifade edenlerin oranı %39,3 işçi olduğunu ifade edenlerin oranı %10,2 memur olduğunu ifade edenlerin oranı %3,4 emekli olduğunu ifade edenlerin oranı %28,6 ve diğer bölümünü işaretleyenlerin oranı ise %16,7'dir. Bulgulara göre X Kuşağının babalarının meslek durumuna göre çoğunluğunun çiftçi ve emekli olduğu görülmüştür.

Z Kuşağının babasının işsiz olduğunu ifade edenlerin oranı %1,5 çiftçi olduğunu ifade edenlerin oranı %35 işçi olduğunu ifade edenlerin oranı %27,1 memur olduğunu ifade edenlerin oranı %9 emekli olduğunu ifade edenlerin oranı %3,9 ve diğer bölümünü işaretleyenlerin oranı ise %22,3'tür. Bulgulara göre Z Kuşağının babalarının meslek durumuna göre çoğunluğunun çiftçi ve işçi olduğu görülmüştür. X Kuşağı katılımcılarımızın kendi mesleki durumu başlığında belirtildiği gibi ilçenin özellikle tarım ve hayvancılık ile ekonomik faaliyetlerinin başlıca geçim kaynağı olması çiftçilik mesleğini ön plana çıkartırken, “yöre halkına geçim kaynağı sağlayan bir tekstil fabrikası, bir tuğla fabrikası, iki un fabrikası, bir yem fabrikası ve Altınova T.İ.M. bulunması”³⁰⁴ işçilik mesleğini destekler niteliktedir.

³⁰⁴ <http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/9310>,
(04/09/2023)

1.5.Gelir

Grafik 2.9. Gelir durumu

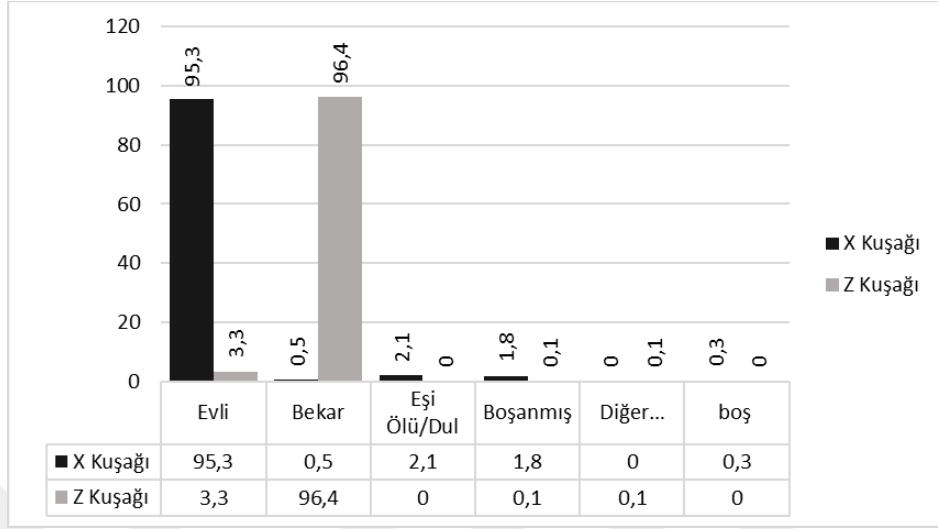
Tablo 2.9. X ve Z kuşaklarının gelir durumu sayıları

X ve Z Kuşaklarının Gelir Durumu Sayıları	X Kuşağı	Z Kuşağı
1 Bin ile 10 Bin Arası	247	469
11 Bin ile 20 Bin Arası	48	111
20 Bin Üzeri	7	20
Boş Bırakılan	82	148
TOPLAM	384	748

X Kuşağının 1 bin ile 10 bin arasında geliri olduğunu ifade edenlerin oranı % 64,3 iken 10 bin ile 20 bin arasında geliri olduğunu ifade edenlerin oranı % 12,5'tir. 20 bin üzeri geliri olduğunu ifade edenlerin oranı % 1,8'dir. Soruyu cevapsız bırakanların oranı ise %21,4'tür.

Z Kuşağının 1 bin ile 10 bin arasında geliri olduğunu ifade edenlerin oranı % 62,7 iken 10 bin ile 20 bin arasında geliri olduğunu ifade edenlerin oranı %14,8 ve 20 bin üzeri geliri olduğunu ifade edenlerin oranı %2,7'dir. soruyu cevapsız bırakanların oranı ise %19,8'dir. Bulgulara göre Z Kuşağı, ebeveynlerinin verdiği cevaba yakın cevaplar vermiştir. Ancak hem X hem de Z Kuşağı katılımcılarımızın çoğunun soruyu cevapsız bırakması gelir durumları hakkında sağlıklı bir sonuç verdiği söylenemez iken Z Kuşağı katılımcılarımızdan bazıları kazanılan gelir durumunun değişkenlik gösterdiğinden boş bıraktığını belirtmiştir.

1.6. Medeni Durum

Grafik 2.10. Medeni durum

Tablo 2.10. X ve Z kuşaklarının medeni durum sayıları

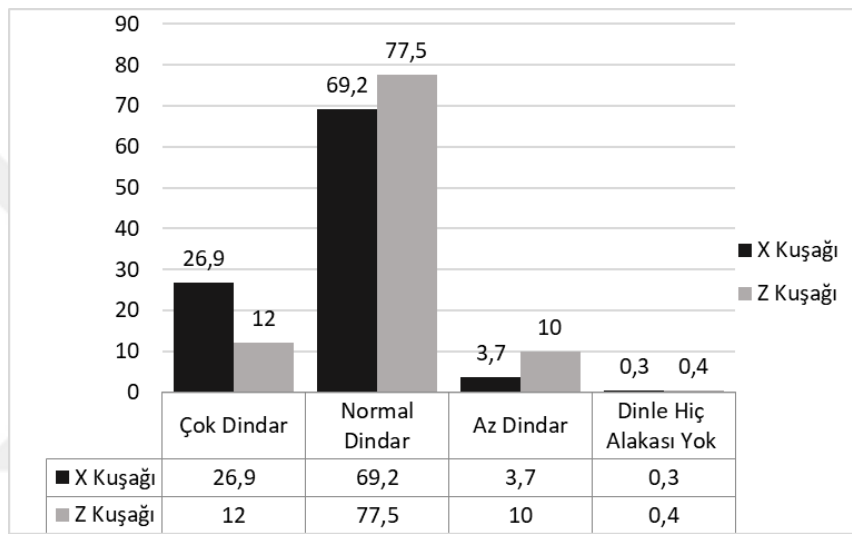
X ve Z Kuşaklarının Medeni Durum Sayıları	X Kuşağı	Z Kuşağı
Evli	366	25
Bekar	2	721
Eşi Ölü/Dul	8	0
Boşanmış	7	1
Diğer...	0	1
Boş Bırakılan	1	0
TOPLAM	384	748

X Kuşağı katılımcıları tarafından %95,3 oranında “evli” 0,5 oranında “bekar” %2,1 oranında “eşi vefat etmiş/dul” %1,8 oranında “boşanmış” olduğu ifade edilmiştir. Z Kuşağının %3,3 oranında “evli” olduğu, %96,4 oranında “bekar” olduğu, %0,1 oranında “boşanmış” olduğu ve %0,1 oranında diğer kısmı ifade edilmiştir. Z Kuşağı katılımcılarımızın çoğunun halen öğrenci olması ve yaşlarının küçük olmasından kaynaklı bekar olarak ifade etme oranı yüksektir. Bunun dışında evli veya boşanmış olarak ifade eden Z Kuşağının yaş aralığı 20 yaş üstüdür.

2. Kuramsal Çerçeve: Din ve Dindarlık

Bu bölümde X ve Z kuşakların dini algılarının tespit edilmesi amacıyla elde edilen bulguların, ‘dindarlığın boyutları’ açısından değerlendirmesi yapılacaktır. Aynı zamanda değerlendirmede X ve Z kuşaklarının dini algılarındaki benzerlik ve farklılıklar tespit edilecektir. Öncelikle katılımcıların dine ve dindarlığa yönelik genel duygu, düşünce ve tutumlarını ele almak doğru olacaktır.

2.1.Dindarlık Derecesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.11. Dindarlık derecesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.11. Dindarlık derecesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	48,353 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	48,223	3	,000
Linear-by-Linear Association	45,699	1	,000
N of Valid Cases	1131		

Yapılan Ki-Kare analizine göre dindarlık derecesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Grafik 11’de kendisini “çok dindar” olarak nitelendiren X Kuşağının oranı %26,9 Z Kuşağının oranı ise %12’dir. Ancak kendini “normal dindar” olarak ifade eden Z Kuşağının oranı %77,5 iken X Kuşağında bu değerlendirme %69,2 oranında kalmıştır. Dindarlık düzeyini “az dindar” olarak ifade eden X Kuşağının oranı %3,7

iken bu oran Z Kuşağında %10'dur. "Dinle hiç alakası olmadığını" ifade eden X Kuşağının oranı %0,3 Z Kuşağında ise %0,4'tür.

Elde edilen bulgulara göre hem X hem Z Kuşağında dine mensup olanların oranı yüksektir. Ancak X Kuşağının dindarlık derecesi Z Kuşağına göre daha yüksektir. Dindarlık düzeyi ile dini pratiklerin ilişkisine yönelik yapılmış çalışmada, hipotezimizi destekler nitelikte benzer sonuçlar ortaya konulmuştur. "Katılımcıların dindarlık düzeylerinin yaşlara göre dağılımı ile ilgili bulgular incelendiğinde genç yaş grubuna kıyasla, 36-45 ve 46-60 yaş grupların daha yüksek dindarlık düzeyine sahip olduğu, dindarlık düzeyi en düşük 15- 25 ve 26-35 grubu iken, en yüksek 36-45 ve 46-60 grubu görülmüştür. Çalışmada genç yaşların dindarlık düzeylerinin orta ve üstü yaş grubuna kıyasla düşük çıkmasının nedeni dini tutumlarının tam yerleşmemesinden kaynaklanabileceği öne sürülmüştür."³⁰⁵

Baynal'ın yetişkinlere yönelik çalışmasında da "dindarlık düzeyi en yüksek yaş grubunun, 46-60 yaş arasındaki kişilerin oluşturduğunu, bu grubu 21-30 yaş kategorisinde olanların izlediğini"³⁰⁶ belirtmiştir. Z Kuşağı genel bir kaniya göre toplum içerisinde dinden çok uzakta görülmekte, dindar olmadığı düşünülmektedir. Bu kaniya sürükleyen nedenler arasında Z Kuşağının sorgulayıcı yönünün ön plana çıkması ve bu sorgulayıcı bakış açısını dine yöneltmesi, farklı güncel dini meselelere değinmesi başta gelmektedir.

Elde edilen bulgulara göre Z Kuşağının, genel toplumsal kanıdan farklı bir yerde olduğu görülmüştür. Zira kendisini normal dindar olarak tanımlamada Z kuşağının oranı yüksek iken, dinle alakası olmayan kategorisinde de oldukça düşük bir sonuç vermiştir. Dindarlığının derecesini sınıflandırmada kuşaklar arası farklılıkların olduğu görülmektedir. Bu farklılığın sebepleri ise araştırmamızın ilerleyen safhalarında kuşakların dine ve dindarlığa yönelik oluşturdukları algılarda görülecektir.

³⁰⁵ Leyla Dalmış, **Dindarlık Düzeyi ile Dini Pratiklerin İlişkisi (Ankara Örneği)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019, ss. 76-77

³⁰⁶ Fatma Baynal, "Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, 2015, ss. 206-231

Nitekim Z Kuşağının dindarlık eğilimleri üzerine yapılan çalışmada “Z kuşağından çoğu katılımcının, dindarlığı “dinin kurallarını yerine getiren kişi” ifadesini kullanarak ibadet boyutunda sınırlandırdıkları, buna karşın katılımcıların dinin ibadet boyutunun yanında etki, bilgi, ahlak gibi boyutlarına ilişkin göndermeler yapıldığı tespit edilmiş ve bu durum çalışma grubunda yer alan katılımcıların dindarlıkta ibadete ağırlık vermekle birlikte çok boyutlu ya da kapsayıcı bir dindarlık anlayışına sahip oldukları”³⁰⁷ şeklinde değerlendirilmiştir.

Öte yandan yaşın ilerlemesine bağlı olarak dindarlık düzeyinin yükselebileceği göz önünde bulundurulduğunda, X Kuşağının dindarlık düzeyinin yüksek çıkması olağan bir durumdur. Zira orta yaş yetişkinleri kapsayan çalışmada “dindarlığın yaş dönemlerine göre farklılaşacağı ve yaşın ilerlemesine bağlı olarak dindarlığın da artabileceği, insanın psikolojik ve sosyolojik yapı ve yaşayışında ortaya çıkan değişimlere bağlı olarak dindarlık olgusunda da bazı değişikliklerin görüldüğü ifade edilmiştir. Çalışmada elde edilen verilere göre orta yetişkinlerin dindarlık düzeyinin yüksek olması, yaşa bağlı olarak değişen psikolojik ve sosyolojik yapıda insanın kendi dünyasını ve etrafında olup biteni anlamlandırmada dinin ortaya koymuş olduğu ilahi buyruklar aracılığıyla cevap aradığı ve içsel bir tatmin elde edildiği ve bu içsel tatmin ile artan yaşla birlikte daha fazla manevi yönelimli davranışların sergilendiği”³⁰⁸ ortaya koyulmuştur.

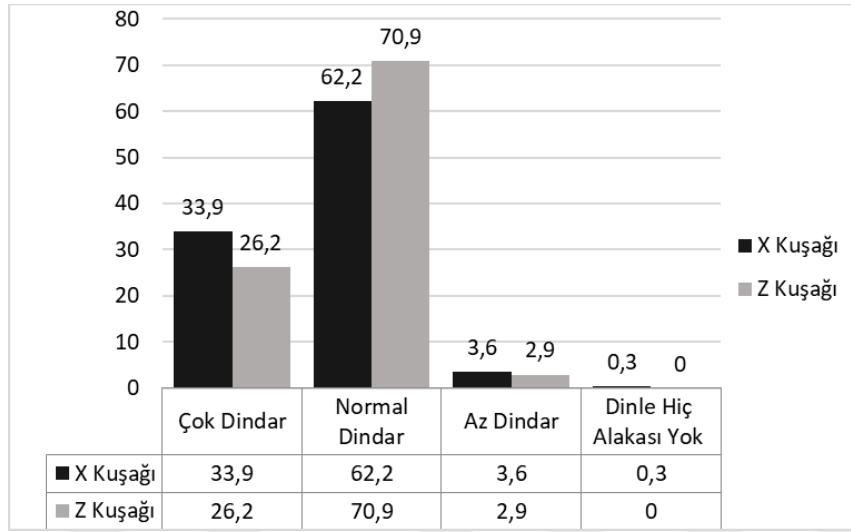
Kımtır’ın çalışmasında da yaşa bağlı olarak dindarlığın değişkenlik gösterdiği, ileri sürülen “geleneksel kurama göre 18-30 yaş aralığında dini aktivitelerde ciddi bir düşüş meydana gelmekte, dini hayata yeniden dönüş ancak 30’lu yaşlardan sonra gerçekleşmektedir. Kararlılık kuramına göre ise yaşın ilerlemesine bağlı olarak dini hayatta kayda değer birtakım değişikliklerin görülmeyeceğini savunulmaktadır.”³⁰⁹

³⁰⁷ Gökçe ve Tekin, **a.g.e.**, ss. 182-205

³⁰⁸ Sonay Yıldırım, **Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi: Antalya Kamu Çalışanları Örneği**, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2020, ss. 72-73

³⁰⁹ Nurten Kımtır, **Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Bursa, 2008, s. 280

2.1.1. Annenin Dindarlık Derecesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.12. Annenin dindarlık derecesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.12. Annenin dindarlık derecesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	10,274 ^a	3	,016
Likelihood Ratio	10,392	3	,016
Linear-by-Linear Association	4,048	1	,044
N of Valid Cases	1132		

Yapılan Ki-Kare analizine göre annenin dindarlık derecesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Grafik 12’de katılımcıların kendi annelerinin dindarlık derecelerine yönelik verdikleri cevaplarında annelerini “çok dindar” olarak değerlendiren X Kuşağının oranı %33,9 ile yüksek iken Z Kuşağının oranı ise %26,2’dir. Z Kuşağı kendi annelerini %70,9 oranı ile “normal dindar” olarak nitelendirirken, X Kuşağı %62,2 oranında nitelendirmektedir. Annelerini “az dindar” olarak ifade eden X Kuşağı %3,6 ile yüksek oranda iken, Z Kuşağı ise %2,9’dur. Annesinin dinle hiç alakası olmadığını ifade eden X Kuşağında oran %0,3 iken Z Kuşağında bu oran %0’dır.

X Kuşağının ebeveynleri genel itibariyle Sessiz Kuşak ve Bebek Patlaması Kuşağı sınıflandırmasında yer almaktadır. Zira hem Sessiz hem de Bebek Patlaması Kuşağının dine yönelik bakış açılarını göz önünde bulundurduğumuzda annelerini “çok dindar” olarak değerlendirmede X Kuşağının oranının yüksek çıkması normaldir.

Çünkü bu kuşakları ebeveynlerinin dine bağlılığı yüksek orandadır. Bu ifadeye göre annesinin dinle hiç alakası olmadığını belirten X Kuşağında, bu cevabı işaretleyen katılımcı sayısının 1 kişi olması ve çoğunluğu baz aldığımızdan dolayı, X Kuşağının ebeveyni için başta söylediğimiz ifade geçerliliğini korumaktadır. Z Kuşağının, kendi annesini normal dindar olarak nitelendirmesinde ise yine dindarlığa yüklediği misyon göz önünde bulundurulmalıdır.

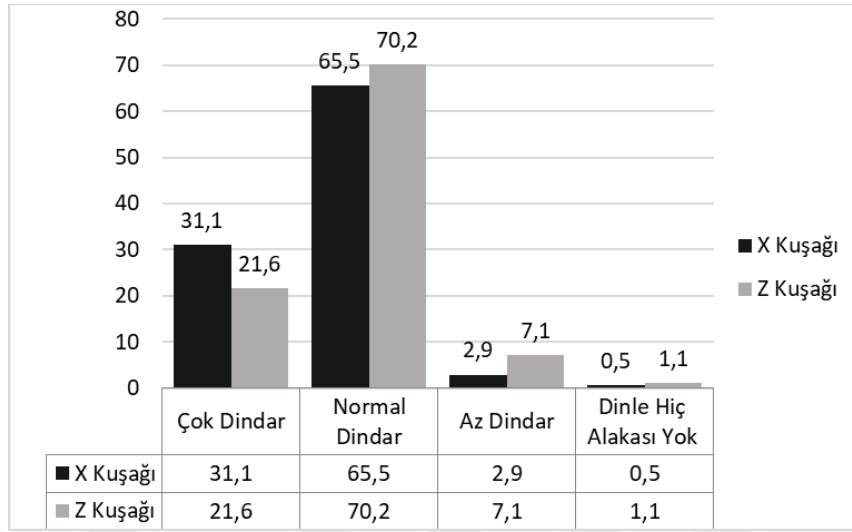
X, Y ve Z Kuşağına mensup kadınların din algısına yönelik yapılan çalışmada, “kadınların anneleri inançlıdır ve genel olarak ibadetlerini yerine getirmektedir. Bu sonuçlarda, kadınların dine ve dini yaşantıya olan bağlılıklarının yüksek düzeyde olduğu görülmüş, bu bağlılıklarının altında yatan nedenleri araştıran sınırlı sayıda çalışmanın tespitlerine göre; özellikle psikolojik ve biyolojik yapıları kadınların dine karşı duygusal bağlar kurmalarını kolaylaştırdığı”³¹⁰ ifade edilmektedir.

Lise öğrencilerine yönelik din ve sekülerleşme bağlamında uygulanan çalışmada da elde edilen bulgulara benzer şekilde sonuçlara rastlanmış, “görüşmeye katılan öğrencilerden bazıları annesinin babasından daha dindar olduğunu belirterek, ibadetleri yerine getirme konusunda özellikle annelerinin babalarından daha yüksek bir şekilde uyum sağladığı”³¹¹ ortaya koyulmuştur.

³¹⁰ Altıparmak, a.g.e., s.51

³¹¹ Seher Şen, **Din ve Sekülerleşme: Lise Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Kocaeli İli İzmit İlçesi Örneği)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s. 114

2.1.2. Babanın Dindarlık Derecesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.13. Babanın dindarlık derecesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.13. Babanın dindarlık derecesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	18,866 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	19,618	3	,000
Linear-by-Linear Association	17,919	1	,000
N of Valid Cases	1129		

Yapılan Ki-Kare analizine göre babanın dindarlık derecesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Katılımcıların annelerinin dindarlık düzeyine yönelik verilen ifadelerdeki gibi babalarının dindarlık düzeyine yönelik neredeyse yakın sonuçlar elde edilmiştir. Babalarını “çok dindar” olarak nitelendiren X Kuşağı %31,1 orana sahip iken, bu oran Z Kuşağında %21,6’dır. Babalarını “normal dindar” düzeyinde değerlendiren Z Kuşağının oranı %70,2 iken X Kuşağında bu oran ise %65,5’tir. Babasını “az dindar” olarak nitelendirmede Z Kuşağı %7,1 oranı ile X Kuşağından yüksektir. X Kuşağında bu oran %2,9’dur. Z Kuşağı, anneye göre babalarının dinle alakalarının olmadığı düşünmekte ve bu oran %1,1 iken X Kuşağında ise %0,5’tir. Bulgulara göre X Kuşağının ebeveynlerinin dindarlık derecesi, Z Kuşağının ebeveynlerinin dindarlık derecelerinden yüksektir.

Benzer sonuca sahip yine Altıparmak'ın çalışmasında “X, Y ve Z kuşağına mensup kadınların babaları, annenin dini yaşantı oranları kadar yüksek olmasa da inançlı olduğu ve genel olarak ibadetlerini yerine getirdiği”³¹² ifade edilmiştir. Bulgular sonucu her iki kuşak için de geçerli olan durum annelerinin, babalarına göre daha dindar olduklarını belirtmeleridir. Bu durum cinsiyete göre dindarlık düzeylerinin farklılık gösterdiğini ortaya çıkarmıştır. Yapılan bir meta analiz çalışmasında da “kadınların genel dindarlık, dini inanç ve dini ibadet boyutunda erkeklerden daha dindar bir görünüm sergilendiği tespit edilmiş, Türkiye’de yapılan lisansüstü tezlerden elde edilen verilere göre kadınların erkeklerden daha dindar olduğunu ortaya konulmuştur.”³¹³

Aynı zamanda Aralık 2021 ve Mayıs 2022 tarihleri arasında yapılan Türkiye İnanç ve Dindarlık Araştırması (TİDA) bulgularına göre “kadınlar erkeklere kıyasla kendilerini daha çok dindar görme eğilimindedir. Araştırmaya katılan kadınların %64’ü kendilerini dindar veya çok dindar olarak tanımlarken bu oran erkeklerde %61’e düşmektedir.”³¹⁴

Sonuç olarak X Kuşağı ebeveynlerini, Z Kuşağına göre daha dindar olarak yansıtmaktadır. Sessiz Kuşak ve Bebek Patlaması Kuşağı’ndan oluşan ebeveynlerinin dini durumu yaşlılık ve din boyutu çerçevesinden de incelenebilir. Yaşlı kimselerde ön plana çıkan ölüm korkusu, yakın çevreye bağlı yaşanan kayıplar, geçmiş sorgulamaya bağlı hissedilen pişmanlıklar ve günahlara karşı bağışlanma hissiyatının uyanışı gibi çeşitli sebeplerden ötürü dini bağlılık daha yoğun yaşanmaktadır. Aynı zamanda Sessiz ve Bebek Patlaması Kuşağının yaşadıkları dönemlerde bir yandan savaşların izlerinin silinmeye çalışılması ve savaşlara bağlı gerçekleşen çok sayıda ölümün kabullenışı, yoksulluğa karşı direniş gibi yaşam mücadelesi içerisinde hayata tutunma ve hayatı anlamlı kılma çabası içerisinde dine bağlılığın yüksek olması olağan bir durumdur.

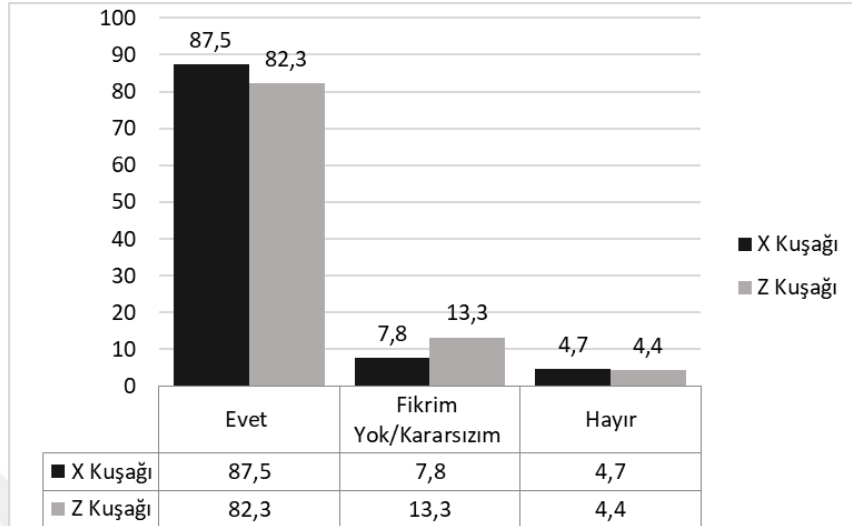
³¹² Altıparmak, a.g.e.,s. 52

³¹³ Sezai Korkmaz, “Cinsiyete Göre Dindarlık: Bir Meta-analiz Çalışması”, **Bilimname**, Cilt 2020, Sayı 43, 2020, ss. 437 – 460

³¹⁴

https://nsp.marmara.edu.tr/dosya/nsp/Resimler/Say%C4%B1larla%20Tu%CC%88rkiye%27de%20I%CC%87nanc%CC%A7%20ve%20Dindar%C4%B1k_ebook.pdf, Erişim Tarihi (09/09/2023)

2.2.Doğruya ve Hakikate Ancak Din Vasıtasıyla Ulaşılabilir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.14. Doğruya ve hakikate ancak din vasıtasıyla ulaşılabilir düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.14. Doğruya ve hakikate ancak din vasıtasıyla ulaşılabilir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,394 ^a	2	,025
Likelihood Ratio	7,820	2	,020
Linear-by-Linear Association	2,385	1	,123
N of Valid Cases	1129		

Yapılan Ki-Kare analizine göre doğruya ve hakikate ancak din vasıtasıyla ulaşılabilir düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Hayattaki doğruya ve hakikate ulaşmanın ancak din ile sağlanabileceği görüşüne katılma oranı X Kuşağında %87,5 ile Z Kuşağından daha yüksektir. Z Kuşağının bu ifadeye katılma oranı %82,3 ile çok düşük olmamasına rağmen, “fikrim yok/kararsızım” ifadesinde de %13,3 ile X Kuşağından yüksek bir orana sahip olmuştur. X Kuşağı %4,7 oranı ile Z Kuşağı ise %4,4 ile “Hayır” ifadesine yakın bir oranla cevap vermişlerdir.

Bulgular sonucu dinin hayata kılavuzluk etme misyonunun iki kuşak için de önemli ve geçerli olduğu ortadadır. Dini hükümlerin nesnel, açık ve net biçimde sunulması bu ifadeye katılma oranını kuvvetlendirdiği söylenebilir. Zira “din,

özellikle gençlik döneminde kişinin varoluşsal sorularına verdiği tutarlı ve doyurucu cevaplarla, nerede nasıl davranabileceğine dair hazır kalıplar sunarak gelişimine katkı sağlar. Zira dinî hayat, zengin telafi mekanizmalarına sahip metafizik boyutuyla ona güç verir. Sığınabileceği ve güvenebileceği kendi ötesindeki üstün bir güçten ya da yüce bir varoluştan destek alarak direnç kazanır.”³¹⁵ Z Kuşağının bu ifadeye katılma oranının yüksek çıkması dini kimlik gelişimine yönelik sağlıklı bir süreç geçirdiği ifade edilebilir.

Öte yandan X Kuşağının orta yetişkinlik döneminde yer almasına karşılık “geçmişteki hataları gözden geçiren, daha gerçekçi planlar yapan, dış dünyadan daha çok iç dünyasına yönelen, bilgeliğe ve erdemli olmaya daha özen gösteren yapıda bulunmasından”³¹⁶ kaynaklı olarak hayatına yön veren değişkenlerden biri de din olmaktadır. Bundan dolayı X Kuşağının Z Kuşağına oranla doğruya ve hakikate ulaşmada dini benimseme oranının yüksek olması durumu açıklar niteliktedir.

Ancak Z Kuşağının doğru ve gerçeğe ulaşmada bilişsel ve sosyal gelişimine bağlı olarak farklı unsurların olabileceği, çoğu Z Kuşağı katılımcımızın ergenlik döneminde olmasından dolayı ciddi dini şüphe, çatışma ve kararsızlıkların yaşayabilir. Çünkü bu dönemde genç “dini inançlarının anlamını ve dini gerçeklerin mahiyetini de zihinsel olarak anlamak ve bunları yaşanan hayatla bağdaştırmak ister. Akılla ispatlanabilir olmayan her şeyin karşısında tenkit ve güvensizlik tutumu gösterir.”³¹⁷ Bundan dolayı Z Kuşağında fikir belirtmekten çekinenlerin oranının X Kuşağına göre yüksek çıkmasının nedeninin altında dini kararsızlık ve bocalamaların olduğu göz ardı edilmemelidir.

³¹⁵ Abdülkerim Bahadır, “Ergen Kişiliği Bağlamında Din-Kişilik İlişkisi”, **Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 14, Sayı 14, ss. 111- 123

³¹⁶ Hasan Bacanlı ve Şerife Işık Terzi, **Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi**, 1. Basım, Açılım Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.266

³¹⁷ Hayati Hökekleli, **Din Psikolojisi**, 10. Basım, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2013, s.271

2.3. Dinler Olmasa da İnsanlar Akıl ve Vicdanları Aracılığıyla Doğruyu Bulabilirler Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

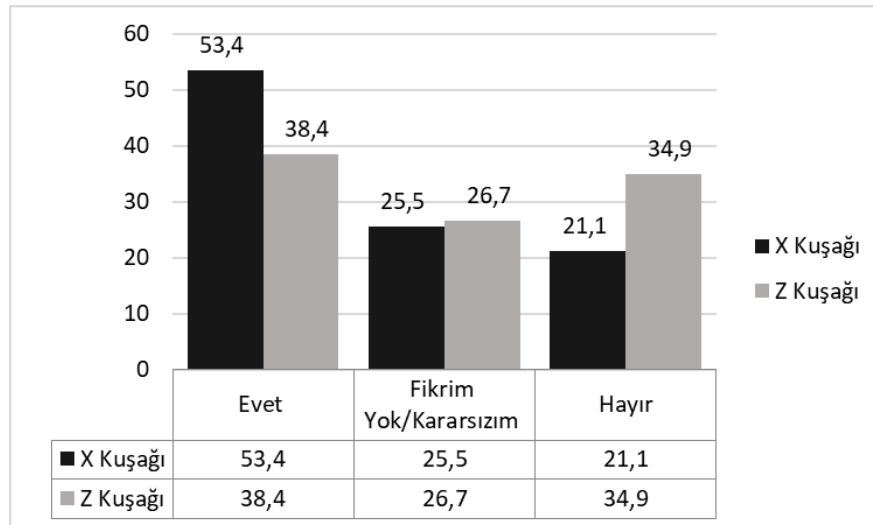
Tablo 2.15. Dinler olmasa da insanlar akıl ve vicdanları aracılığıyla doğruyu bulabilirler düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,684 ^a	2	,058
Likelihood Ratio	5,777	2	,056
Linear-by-Linear Association	,001	1	,974
N of Valid Cases	1130		

Yapılan Ki-Kare analizine göre dinler olmasa da insanlar akıl ve vicdanları aracılığıyla doğruyu bulabilirler düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

X ve Z Kuşaklarının, dinler olmasa insanların akıl ve vicdanlarını kullanarak doğruyu bulabileceklerine dair ifadeye katılma seçeneğine yönelik, iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Grafik 14’de verilen bulgulara göre hem X hem Z Kuşağı katılımcılarımızın çoğunluğunun hakikate ve doğruya ulaşmada ancak din ile sağlanabileceği düşüncesine katılma oranının yüksek çıkması, bu sonucu destekler niteliktedir.

2.4. Dini Değerleri Sorgulamak Yanlıştır, Olduğu Gibi Kabul Edilmesi Gerekir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.15. Dini değerleri sorgulamak yanlıştır, olduğu gibi kabul edilmesi gerekir düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.16. Dini değerleri sorgulamak yanlıştır, olduğu gibi kabul edilmesi gerekir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,684 ^a	2	,058
Likelihood Ratio	5,777	2	,056
Linear-by-Linear Association	,001	1	,974
N of Valid Cases	1130		

Yapılan Ki-Kare analizine göre dini değerleri sorgulamak yanlıştır, olduğu gibi kabul edilmesi gerekir düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Dini değerleri sorgulamadan kabul etme durumu X Kuşağında daha yüksektir. Bunu hem “evet” hem de “hayır” cevaplarında görebilmekteyiz. Dini değerleri sorgulamayı yanlış olarak kabul eden ve bu değerleri olduğu gibi sorgulamadan, kabul etmeye katılan X Kuşağının oranı %53,4 iken, Z Kuşağının bu ifadeye katılmama oranı ise %34,9’dur.

Diğer kuşaklar için aşılmaz, sorgulanamaz, sabit olan dini değerler, Z Kuşağı için yeri geldiğinde pek tabi sorgulanabilen, reddedilebilen, şekillendirilebilen bir hale bürünmektedir. Çünkü Z Kuşağının “dini yaşamlarında sekülerlik ağır basmakta, akıllarında bugüne kadar dinle ilgili sorgulanmayan veya sorgulanması pek hoş karşılanmayan bir dizi soru ve konu bulunmakta, dahası dini öğretilere, esaslar riayet etmekten çok, evrensel ilklere inanmaktadırlar.”³¹⁸ Aynı zamanda Z Kuşağı katılımcılarımızın çoğunluğunun ergenlik dönemi içerisinde bulunmasına karşılık başkaldırı ve çatışma halinin dini değerlere yönelik olması olağandır.

Z Kuşağının ergenlik döneminin özelliklerinin yanı sıra “yapılan araştırmalarda kendisini sınırlamaya veya bireysel özgürlüğünü kısıtlamaya çalışan her türlü ve engele karşı isyan ettiği, toplumsal ve geleneksel değerlere kayıtsız kaldığı ve dinsel inanç biçimlerine yönelik eleştirel bir tutum takındığı görülmüştür. Aynı zamanda ebeveynlerinin değerlerinden, inançlarından ve yaşam pratiklerinden

³¹⁸ Duman ve Akosman, a.g.e., 2022, s. 222

farklılaşmıştır. Nitekim Z kuşağının başta büyüklere saygı gösterme, onlara öncelik verme ve el öpme davranışları olmak üzere düğünlere, taziyelere katılma, kandil gecelerinde camiye gitme, kurban kesme, oruç tutma, akrabaları, hastaları ve mezarlıkları ziyaret etme, cenaze törenlerine katılma gibi toplumsal yaşamın geleneksel ve dinsel inanç ve pratiklerinden uzaklaştığı gözlenmiştir.”³¹⁹

Bunun yanı sıra her iki görüşten birini belirtmeye çekinenlerin oranı ise birbirine yakındır. Çoğu Z Kuşağı katılımcılarımızın ergenlik dönemine bağlı olarak halen sorgulayıcı, şüpheli ve kararsız kalmaları bu oranı destekler niteliktedir. Ancak dini değerleri sorgulamadan olduğu gibi kabul etme oranı yüksek olan X Kuşağının, kararsız kalma oranının neredeyse Z Kuşağına yakın bir orana ulaşması şaşırtıcıdır.

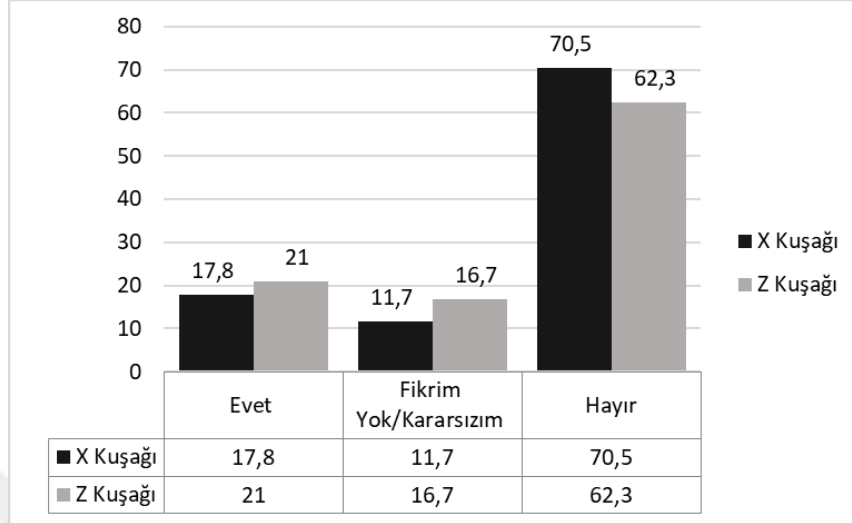
X Kuşağının din algısına yönelik benzer bir sonuca Z kuşağı gençleri ile X Kuşağı ebeveynlerinin dini ve toplumsal meselelere bakışını ele alan çalışmada da rastlanmaktadır. Buna göre “yaşamın bütünü, Allah ve diğer varlıklarla olan ilişkiyi belirleyen şey dindir. Bu açıdan din bireysel ve toplumsal hayatın içinde, ona yön veren ve zaman zaman ondan akıl ve tavsiye istenen bir şeydir. Bunların dışında bazı ebeveynlerin de Z Kuşağına benzer şekilde yerleşik din algılarına ve yorumlarına karşı çıktığı, dinin kendilerine yanlış öğretildiği düşüncesine sahip olduğu görülmüştür. Zaman içerisinde kendilerinin daha doğru bir dini anlayışa sahip olduklarını düşünen ebeveynler bazı yerleşik din algılarına karşı çıkmaktadır. Bu noktada gençlerle ebeveynler arasında bir yakınlığın ve benzer tutumların olduğu anlaşılmaktadır.”³²⁰

Bu duruma göre toplumsal gelişmelere bağlı olarak aniden olmasa da yavaş yavaş dini değerlere yönelik bakış açısının değiştiği ön plandadır. Küreselleşen dünyada ortaya konan tüketim kültürü, modernite, materyalist eğilimler gibi çeşitli değişkenlerin dini değerlere yönelik etkilerinin olabileceği, kişilerin tutumlarına yönelik esneklik kazandırabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

³¹⁹ M. Zeki Duman, **a.g.e.**, 2022, ss.205-206

³²⁰ Rumeysa Nur Tanı, **Z Kuşağı Gençleri ve X Kuşağı Dindar Ebeveynlerinin Dini ve Toplumsal Meselelere Bakışı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022, ss.38-39

2.5.Ara Sıra Bazı Dini İnanç, Bilgi ve İbadetler Konusunda Şüpheye Düşüyorum Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.16. Ara sıra bazı dini inanç, bilgi ve ibadetler konusunda şüpheye düşüyorum düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.17. Ara sıra bazı dini inanç, bilgi ve ibadetler konusunda şüpheye düşüyorum düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,042 ^a	2	,018
Likelihood Ratio	8,206	2	,017
Linear-by-Linear Association	5,103	1	,024
N of Valid Cases	1126		

Yapılan Ki-Kare analizine göre ara sıra bazı dini inanç, bilgi ve ibadetler konusunda şüpheye düşüyorum düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Bireylerin dine yönelik tatmin olamadıkları, bilgi eksikliği yaşadıkları ya da kendilerinden farklı şekilde inanç biçimlerine yönelik değerlerle karşılaştıklarında sorgulamaya ve şüpheye düşmeleri olağandır. Dini inanç, bilgi ve ibadetler konusunda şüpheye düşme oranı Z Kuşağında daha yüksektir. Zira şüpheye düştüğünü belirten Z Kuşağının oranı %21 iken X Kuşağında bu oran %17,8'dir. Şüpheye düşmediğini ifade eden X Kuşağının oranı %70,5 ile Z Kuşağının %62,3 oranından daha yüksektir. Kararsız kaldığını ifade edenlerin oranı ise X Kuşağında %11,7 Z Kuşağında %16,7'dir.

“Ergenlikteki gelişim özellikleri hem nicelik hem de nitelik bakımından çok yoğundur. Gerek kendi iç dinamizmindeki iniş çıkışlar, gerekse toplumdaki sürekli değişen değer yargıları dolayısıyla dini bakımdan bocalamalar, bunalımlar ve çelişkili durumların yaşanması kaçınılmazdır.”³²¹ Bu durum, çoğunluğunu oluşturan ergenlik dönemindeki Z Kuşağı katılımcılarımızın cevaplarını açıklar niteliktedir.

Bir başka çalışmada “ergenlik döneminde dini alanda şüphe, merak ve sorgulama haline gelen konuların %55,6’sını inanç konularıyla, %23,7’sini psikososyal konularla, %20,7’sini ise ibadet, dini hüküm ve kavramlar ile ilgili bulguların oluşturduğu”³²² ifade edilmiştir.

Ergenlerin dini şüphe ve sorgulamasına yönelik ortaya konulmuş olan farklı bir çalışmada ise “stres, sorgulama, şüphe ve çatışmaların en yoğun, en fırtınalı geçtiği ergenlik döneminde görülen dini şüphenin en önemli kaynakları arasında bilişsel gelişme, bağımsız ve özgür olma arzusu, dini ve ahlaki konulardan kaynaklanan şüpheler (cinsel arzularla dini inançlar arasında yaşanan çatışmalar, başarısız dini sosyalleşme, din eğitimindeki yanlış anlayış ve uygulamalar, din-bilim çatışması vb.) yer aldığı”³²³ belirtilmiştir.

“Dini şüphe sürecinde birey duygusal olarak pek çok değişim yaşamaktadır. Bu duygusal değişimler Z kuşağında suçluluk-günahkarlık, anlam arayışı, korku ve güvensizlik şeklinde ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda zihnin belli birtakım becerileri kazanması sonucu dini şüphe sürecinden biliş de etkilenmektedir.”³²⁴

Öte yandan “bireyler arasında insan tabiatından kaynaklanan birbirine benzer çatışma ve dini şüphe konuları görülebileceği gibi, farklı bireysel ve toplumsal yapılardan kaynaklanan şüpheler de görülebilmektedir.”³²⁵ Farklı bir sosyalleşme sürecine maruz kalan X Kuşağının, Z Kuşağından ayrı bir tutumla dini şüphe

³²¹ Hökelekli, a.g.e., s. 267

³²² Hasibe Öner, **Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Sorgulamalar: Lise Öğrencileri Üzerinde Nitel Bir Araştırma**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020, ss.120-122

³²³ Celal Çayır, “Ergenlerin Dini İnanç, Şüphe ve Dini Tutumları Üzerine Bir Araştırma”, **Bilimname**, Sayı 27, 2014, ss.59-88

³²⁴ Şeyma Nur Kayacan, **Z Kuşağında Dini Şüphe**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2022, ss. 58-59

³²⁵ Çayır, a.g.e., ss.59-88

sürecine girebilir. Zira “şüphe ruhsal yaşamın gelişiminin zorunlu ve evrensel bir belirtisi sayılabilir. İmanın konusunu metafizik unsurlar oluşturduğuna göre, onun gerçekliği kesin olarak tasdik edilmiş ve benimsenmiş olsa bile bütün açıklığıyla kavranması hiçbir zaman tam değildir.”³²⁶

2.6. Televizyon ve İnternet Gibi Medya Araçlarında Karşılaştığım Birtakım Bilgiler Bazı Dini İnanç, İbadet ve Uygulamalar Konusunda Şüpheyeye Düşmeme Neden Oldu. Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

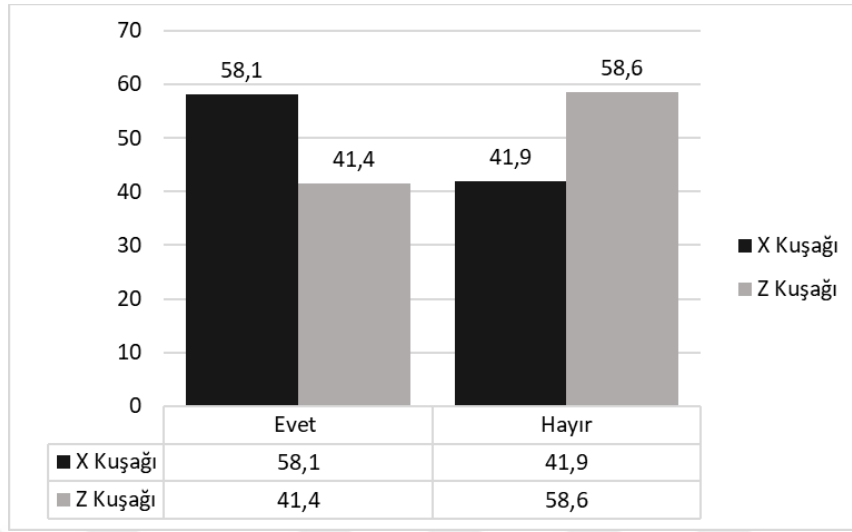
Tablo 2.18. Televizyon ve internet gibi medya araçlarında karşılaştığım birtakım bilgiler bazı dini inanç, ibadet ve uygulamalar konusunda şüpheyeye düşmeme neden oldu. düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	4,234 ^a	2	,120
Likelihood Ratio	4,268	2	,118
Linear-by-Linear Association	3,679	1	,055
N of Valid Cases	1126		

Yapılan Ki-Kare analizine göre televizyon ve internet gibi medya araçlarında karşılaştığım birtakım bilgiler bazı dini inanç, ibadet ve uygulamalar konusunda şüpheyeye düşmeme neden oldu düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p > 0,05$) Kişilerin dini inanç, ibadet ve uygulamalar konularında özellikle sosyal medya başta olmak üzere çeşitli medya araçları etkili olabilmektedir. Hele ki bu araçların sosyalleşme unsuru olarak güçlü bir etkisi olması da göz ardı edilemez. Ancak araştırmamızda bu iki değişken arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır.

³²⁶ Abdurrahman Kasapoğlu, “Dinsel Şüphe”, **Kelam Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2005, ss. 65-82

2.7.Dinde Sorunlu Olarak Görülen Alanlar ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.17. Dinde sorunlu olarak görülen alanlar ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.19. Dinde sorunlu olarak görülen alanlar ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	28,162 ^a	1	,000		
Continuity Correction ^b	27,498	1	,000		
Likelihood Ratio	28,216	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	28,137	1	,000		
N of Valid Cases	1132				

Yapılan Ki-Kare analizine göre dinde sorunlu olarak görülen alanlar ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Dini sorgulayan hatta yer yer eleştiren Z Kuşağı için dinen sorunlu görülen alana yönelik görüş, X Kuşağına göre düşük çıkmıştır. X Kuşağının dinen sorunlu alanların olduğuna dair görüşü %58,1 iken Z Kuşağının ise %41,4'tür. "Hayır" cevabını işaretlerin oranı ise X Kuşağında %41,9 iken bu oran Z Kuşağında daha fazla olup, %58,6'dır. Bu durum dini değerlerin sorgulanmadan kabul edilmesine yönelik ifadeye katılım noktasında kararsız kalan X Kuşağının, dinen sorunlu gördüğü alanlar olduğuna dair ifadeye katılım oranının yüksek çıkması yine belirttiğimiz gibi toplumsal hıza bağlı gelişen değişkenlere yönelik farklı görüş ve tutumların ortaya çıkması etkili olduğu söylenebilir.

Orta yetişkinlik döneminde olan X Kuşağı için esasen dini değerlerin gelişiminde farklılıklar söz konusu olabilmektedir. “Kişinin bu dönemde yaşadığı fiziksel rahatsızlıklar, motivasyon eksikliği, her geçen gün yaşlandığını hissetme gibi durumlar endişe, huzursuzluk ve çatışmalara neden olabilir. Kişi bu çatışma ve huzursuzluklardan kurtulmak için dine karşı daha fazla ilgi duymaya başlayabilir. Ancak bazı bireylerde tam aksi bir etki yaratabilir. Kişinin benimsemiş olduğu dini inancının onu mutlu kılmada bir rolü olmadığını düşünmesi, dini inancıyla yaşantıları arasında tutarsızlık olduğunu görmesi gibi nedenlerden dolayı inançlarını reddetme, sorgulama eğilimi görülebilir”³²⁷

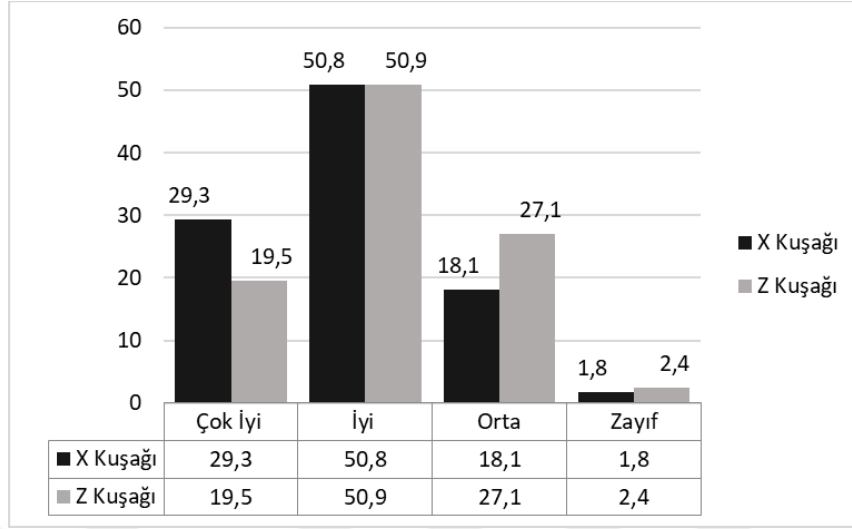
2.8.Bilgi Boyutu

Dindarlığın bilgi boyutu, dine mensup kişilerin, benimsediği dinin temel ilkelerini, emir ve yasaklarını, kutsal metinlerinden aktarılanları bilmesi gerektiğini ifade eder. “Bir inancı bilmek, onu kabul etmek için temel şarttır. Dini bilgi, dini bağlılığın göstergesi olarak görülür.”³²⁸X ve Z kuşağına dair dini bilgi düzeyine dair hipotezimiz ise X kuşağının dini bilgi düzeyinin, Z kuşağının dini bilgi düzeyinden düşük olduğudur. Anket sonuçları kuşak ile dini bilgi düzeyi arasında yakın anlamlı ilişki bulunduğunu göstermektedir.

³²⁷ Fatma Yoğurtcu, **Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2009, s.47

³²⁸ Ali Köse ve Ali Ayten, **Din Psikolojisi**, 8. Basım, Timaş Yayınları, İstanbul, 2018, s.114

2.8.1. Dini Bilgi Düzeyi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.18. Dini bilgi düzeyi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.20. Dini bilgi düzeyi ile kuşak ilişkisi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	19,669 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	19,713	3	,000
Linear-by-Linear Association	18,276	1	,000
N of Valid Cases	1130		

Yapılan Ki-Kare analizine göre dini bilgi düzeyi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Grafik 18’de yer alan sonuçlara göre dini bilgi düzeyinin “çok iyi” olduğu düşünen X Kuşağının oranı Z Kuşağından yüksek olduğu, “iyi” olarak değerlendirmede neredeyse yakın oranlara sahip iken, “orta” ve “zayıf” değerlendirmelerinde ise Z Kuşağının oranının yüksek olduğu görülmektedir.

X Kuşağı katılımcılarımızın çoğunluğu Z Kuşağına yakın bir oranla dini bilgi düzeyinin iyi olduğunu ifade etmiştir. Yetişkin dönemdeki X Kuşağı katılımcılarımız, “pek çok dindar yetişkin gibi yaşadıkları müddetçe din hakkında bilgi sahibi olmak için gayret sarf etmektedir. Ayrıca dinî kurumların imkân sağladığı eğitim fırsatları avantajından yararlanmaktadır. Dindar yetişkinler kendi kendine öğrenme etkinlikleriyle (bireysel öğrenme) dinlerini öğrenmeye devam ettirirler. Bu

tür öğrenme yoluyla yetişkinler, formal öğrenme etkinliklerine katılmasalar bile ibadetlere katılım suretiyle güçlü bir öğrenme tecrübesi yaşarlar.”³²⁹

Lise öğrencilere yönelik yapılan çalışmada, elde ettiğimiz bulgulara yakın bir sonuca ulaşılmış ve “öğrencilerin çoğunluğunun dini bilgi açısından kendilerini en azından yeterli seviyede gördüklerini ifade etmişlerdir.”³³⁰ Yapılan bir başka araştırmada dini açıdan kendini geliştirme çerçevesinde dini bilgi düzeyinin daha yüksek çıktığı yaş grubunun Z Kuşağını da kapsayan şekilde “genç neslin olduğu ortaya koyulmuş ve gençlerin dini bilgilere daha fazla gereksinim duymaları, dini bilginin her yaşı ilgilendirmesine karşın ileri ki yaşlarda bilginin öğrenilmeden daha çok, öğrenilen bilgilerin davranışa dönüşme eğiliminde”³³¹ olduğu belirtilmiştir.

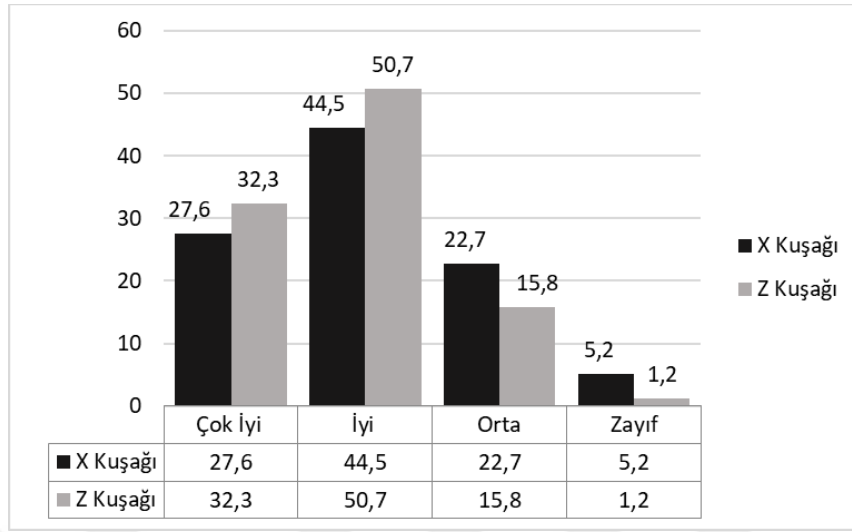
Genç bir nesil olan Z Kuşağının, dini şuurunun uyandığı ve geliştiği dönemde, belirli bir kimlik ve benlik oluşturma çabası içerisinde, hayatı anlamlandırma sürecinde kaynak olarak dine başvurmaktadır. Zira daha sosyalleşmenin ilk adımlarını gördüğü ailesinde verilmek istenen eğitimlerden ilki de dini eğitim olmaktadır. Bunlardan kaynaklı olarak arayış ve sorgulama içerisinde olan Z Kuşağının dini bilgi düzeyini X Kuşağına göre iyi olarak kategorilendirmesi olağandır. Ancak halen mevcut öğrenme süreçlerinin devam etmesi, aynı zamanda sosyalleşme unsurlarına bağlı olarak dine yönelik farklı algılar ve biçimlerle karşılaşması dini bilgi edinme sürecinin devam ettiğini göstermektedir.

³²⁹ M. Akif Kılavuz, “Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 11, Sayı 2, 2002, ss. 59-72

³³⁰ Şahin, **a.g.e.**, s.25

³³¹ Dalmış, **a.g.e.**, s.74

2.8.2. Annenin Dini Bilgi Düzeyi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.19. Annenin dini bilgi düzeyi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.21. Annenin dini bilgi düzeyi ile kuşak ilişkisi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	26,146 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	24,893	3	,000
Linear-by-Linear Association	16,520	1	,000
N of Valid Cases	1130		

Yapılan Ki-Kare analizine göre annenin dini bilgi düzeyi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Z Kuşağı kendi annesinin dini bilgi düzeyin yüksek olduğunu düşünmektedir. Z Kuşağında, annesinin dini bilgi düzeyinin “çok iyi” olarak değerlendirenlerin oranı %32,3, “iyi” olarak değerlendirenlerin oranı %50,7’dir. X Kuşağında ise annelerinin dini bilgi düzeylerinin “çok iyi” olduğunu düşünenlerin oranı %27,6, “iyi” olarak değerlendirenlerin oranı ise %44,5’tir. Annenin dini bilgi düzeyinin zayıf olduğu nitelendirilenlerin oranı ise X Kuşağında daha yüksektir.

Kuşaklarımızın annelerinin eğitim durumuna dair elde ettiğimiz bulgular sonucu X Kuşağının annelerinin eğitim seviyelerinin düşük olduğu, eğitimleri için

yeterli düzeyde önem ve imkân verilmediği ortaya konulmuştu. Bu durum X Kuşağının annelerinin dini bilgi düzeylerinin düşük çıkmasını destekler niteliktedir.

“Pek çok dindar yetişkin, yaşadıkları müddetçe din hakkında bilgi sahibi olmak için gayret sarf etmektedir. Ayrıca dinî kurumların imkân sağladığı eğitim fırsatları avantajından yararlanmaktadır. Dindar yetişkinler kendi kendine öğrenme etkinlikleriyle (bireysel öğrenme) dinlerini öğrenmeye devam ettirirler. Bu tür öğrenme yoluyla yetişkinler, formal öğrenme etkinliklerine katılmasalar bile ibadetlere katılım suretiyle güçlü bir öğrenme tecrübesi yaşarlar.”³³²

2.8.3. Babanın Dini Bilgi Düzeyi ile Kuşak İlişkisi

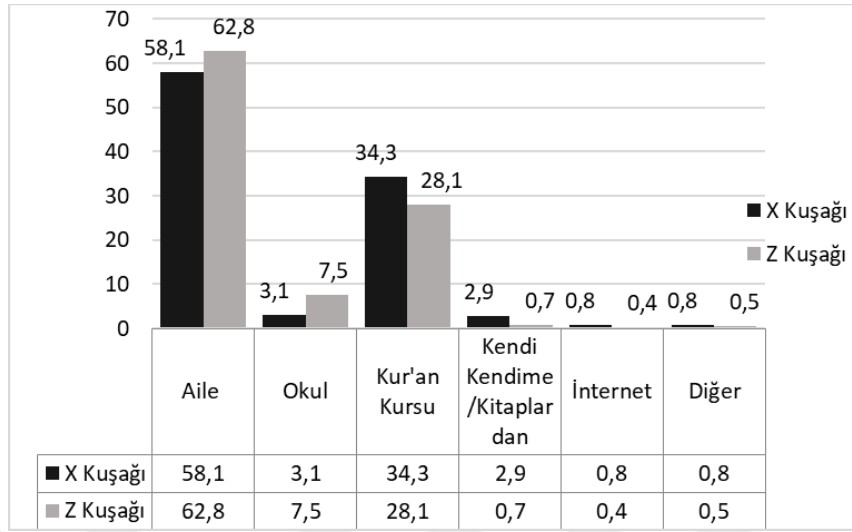
Tablo 2.23. Babanın dini bilgi düzeyi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	6,092 ^a	4	,192
Likelihood Ratio	7,307	4	,121
Linear-by-Linear Association	,225	1	,635
N of Valid Cases	1126		

Yapılan Ki-Kare analizine göre babanın dini bilgi düzeyi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p > 0,05$) Anket uygulamamız sonuçlarına göre babanın dini bilgi düzeyi ile kuşak ilişkisi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Ancak babalarının dindarlık düzeylerinin annelerine oranla düşük çıkmasına karşılık dini bilgi düzeylerinin de yine annelerine oranla düşük olacağı ön görülebilir.

³³² Kılavuz, **a.g.e.**, ss. 59-72

2.8.4. Dini Bilgi Edinme ile Kuşak İlişkisi (önem sırasına göre 1)

Grafik 2.20. Dini bilgi edinme ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi (Önem sırasına göre: 1)

Tablo 2.24. Dini bilgi edinme ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi (Önem sırasına göre: 1)

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	21,724 ^a	5	,001
Likelihood Ratio	21,936	5	,001
Linear-by-Linear Association	7,232	1	,007
N of Valid Cases	1129		

Yapılan Ki-Kare analizine göre dini bilgi edinme ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Dini bilgilerin en çok nereden alındığına dair sorulan soruda, katılımcıların bunu önem sırasına göre ilk üç tercihlerini işaretlemeleri gerektiği belirtildi. Birinci önem sırasına göre tercih edilenler sırasıyla aile, Kur'an kursu, okul, kendi kendime/kitaplardan, internet ve diğer bölümü olduğu ortaya konulmuştur.

Elde edilen bulgulara göre hem X hem de Z Kuşağı için dini bilgi edinmede birinci sırada yer alan kaynak aile olmuştur. Birinci önem sırasına göre aileyi tercih edenlerin oranı X Kuşağında %58,1 iken Z Kuşağında ise %62,8'tir. "Aile, bireyin

doğumundan itibaren değerleri içselleştirdiği ve uyguladığı ortamıdır. Aile ortamında ki değişkenler bireyin hayatını ve dolayısıyla inançlarını da derinden etkiler.”³³³

Dalmış’ın çalışmasında da “katılımcıların dini eğitiminde birinci sırayı aile, ikinci sırayı Kur’an Kursu yer edinmektedir. Çocukların doğumlarından itibaren belli bir yaşa kadar tutumlarının oluşmasında öncelikli etkili olanın çocuğun ailesi olduğu, buna ek olarak dini eğitiminde en etkili olan kurumun aile olmasının normal olduğu”³³⁴ ifade edilmiştir.

Elde ettiğimiz bulgular neticesinde Z Kuşağının, aileye verdiği önem ortaya çıkmıştır. Nitekim Fatma Karahasan’ın Türkiye bağlamında yaptığı çalışmada ülkemiz Z Kuşağı için ailenin önemli bir yer tuttuğu belirtilerek, “araştırmaya katılan gençlerin kimliklerini, siyasi görüşlerini ve gelecek planlarını belirlerken kendi ailelerini örnek aldıkları gözlemlenmiştir.”³³⁵

Z Kuşağı ve ebeveynleri üzerine yapılmış çalışmayı konu edinen makalede “temel din eğitiminin nereden alındığına dair soruda tüm katılımcılar, hemen hemen aynı cevabı vermişler ve bu cevaplar doğrultusunda, dini eğitimin ailede başlayıp farklı kurum ve kişilerle desteklenen bir süreçte gerçekleştiği görülmüştür.”³³⁶

Literatür incelememizde psikososyal değişkenlere bağlı olarak ortaöğretim öğrencilerinin geliştirdiği dini tutumları konu alan çalışmada, “annelerinin ve babalarının dini inanç ve ibadetleri yerine getirmede olumlu dini tutum sergilemesine bağlı olarak, katılımcıların da dini tutumlarının yüksek olduğu, aynı zamanda”³³⁷ ortaya konulmuştur.

Sosyalleşmenin sağlandığı ilk yer olan ailenin hem X hem de Z Kuşağında dini bilgi edinme kaynağı olarak birinci sırada yer alması normaldir. “Yetişkinlerde

³³³ Betül Doğan Sarıkaya, **Ortaöğretim Öğrencilerinde Sosyal Değerler ve Dindarlık İlişkisi**, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022, s. 74

³³⁴ Dalmış, **a.g.e.**, s.72

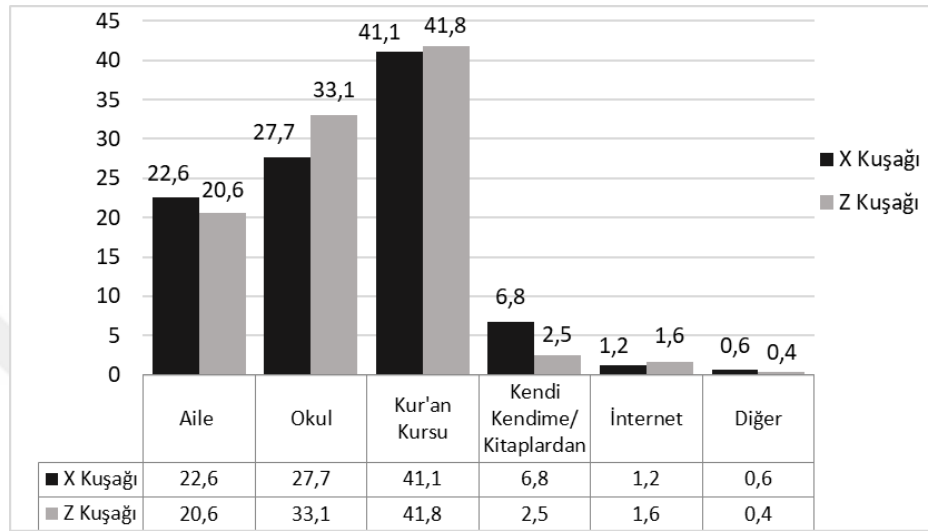
³³⁵ Karahasan, **a.g.e.**, s. 41

³³⁶ Fatma Odabaşı ve Nida Aydın, “Muhafazakâr Ailelerin ‘Dijital Yerli’ Çocukları Z Kuşağı Üzerine Nitel Bir Araştırma”, **Toplum Bilimleri Dergisi**, Sayı 29, 2020, ss. 66-100

³³⁷ Semra Kontbay, **Psiko-Sosyal Değişkenlere Göre Ortaöğretim Öğrencilerinin Dini Tutumları**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun, 2005, ss. 58-59

dindarlık ve psikolojik sağlamlık ilişkisi üzerine yapılan araştırmaya göre yetişkinlerin de dini bilgi edinme yollarından ilk tercihlerinin aile ve yakın çevre olduğu³³⁸ belirtilmiştir.

2.8.5. Dini Bilgi Edinme ile Kuşak İlişkisi (önem sırasına göre 2)

Grafik 2.21. Dini bilgi edinme ile kuşak ilişkisi (Önem sırasına göre: 2)

Tablo 2.25. Dini bilgi edinme ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi (Önem sırasına göre: 2)

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	13,961 ^a	5	,016
Likelihood Ratio	13,194	5	,022
Linear-by-Linear Association	,722	1	,396
N of Valid Cases	1022		

Yapılan Ki-Kare analizine göre önem sırasına göre ikinci tercih dini bilgi edinme ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Dini bilgileri edinmede ikinci sırada yer alan kaynaklar ise sırasıyla Kur'an kursu, okul, aile, kendi kendime/kitaplardan, internet ve diğer bölümü tercih edilmiştir. Dini bilgi edinme ikinci tercih olarak en çok kabul gören Kur'an kursu

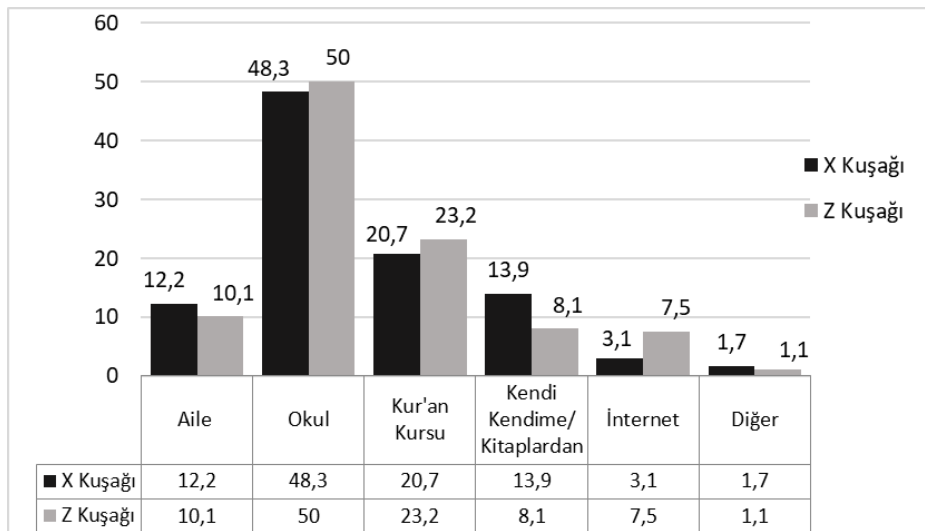
³³⁸ Nesrin Yıldız Türker, **Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Sağlamlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2018, s.65

kaynağı, X Kuşağının tercih oranında %41,1 Z Kuşağının tercih oranında ise %41,8'dir. Elde edilen bulgulara göre hem X hem de Z Kuşağı için dini bilgi edinmede kaynak olarak Kur'an kursu ikinci sırada tercih edilmiştir.

Daha küçük yaşlarda dini eğitimin verildiği camilere, camilere bağlı Kur'an kurslarına çocukların gönderilmesinin etkisi olduğu söylenebilir. "Kur'an Kursu'nda öğrencilerden ibadetlerini yerine getirmeleri, dini okumalar yapmaları ve dini sohbetler gerçekleştirmeleri beklenmektedir. Bütün bu beklentiler, dini hayatlarının tam merkezine yerleştirmelerine imkân vermektedir. Dolayısıyla din harici her şey olabildiğince dışarıda kalmaktadır."³³⁹ Bu durumda ailenin din eğitimin verildiği güvenilir bir algısını sağlamlaştırmaktadır.

Elde edilen bulgular Kımtar'ın çalışmasıyla da uyum göstermektedir. Kımtar'de çalışmasında "din eğitimlerini dini kurum ve kuruluşlardan alan öğrencilerin, dini inançlara daha çok bağlılık gösterdikleri, dini ibadetleri daha yüksek derecede yerine getirdikleri, dinin etkisini günlük yaşamlarında ve sosyal ilişkilerinde daha çok hissettikleri ve kendilerini daha çok dindar olarak algıladıkları"³⁴⁰ ortaya konulmuştur.

2.8.6. Dini Bilgi Edinme ile Kuşak İlişkisi (önem sırasına göre 3)

Grafik 2.22. Dini bilgi edinme ile kuşak ilişkisi (Önem sırasına göre: 3)

³³⁹ Odabaşı ve Aydın, **a.g.e.**, ss. 66-100

³⁴⁰ Kımtar, **a.g.e.**, s.292

Tablo 2.26. Dini bilgi edinme ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi (Önem sırasına göre: 3)

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	15,575 ^a	5	,008
Likelihood Ratio	16,032	5	,007
Linear-by-Linear Association	,241	1	,623
N of Valid Cases	946		

Yapılan Ki-Kare analizine göre önem sırasına göre üçüncü tercih dini bilgi edinme ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Dini bilgileri edinmede üçüncü sırada yer alan kaynaklar ise sırasıyla, okul, Kur'an kursu, kendi kendime/kitaplardan, aile, internet ve diğer bölümü tercih edilmiştir. Dini bilgi edinme üçüncü tercih olarak en çok kabul gören okul kaynağı, X Kuşağının tercih oranında %48,3 Z Kuşağının tercih oranında ise %50'dir. Elde edilen bulgulara göre hem X hem de Z Kuşağı için üçüncü sırada yer alan dini bilgi edinme kaynağı okul olmuştur. Bulgulara göre dini bilgi edinme kaynağına yönelik ilk üç tercih her iki kuşak için aynıdır.

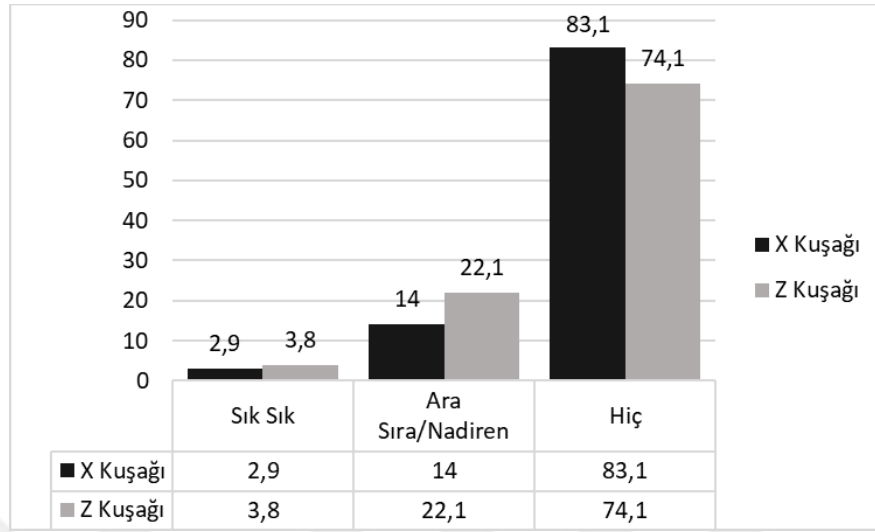
Sosyalleşmede ön plana çıkan okul kurumu dini eğitim için de ilk tercihler arasında yer almaktadır. "Yapılan araştırmalar sonucunda okulun dindarlık üzerinde ne derece etkili olduğuna okulun, dindar ailelerden gelen çocuklardan ziyade daha az dindar olan ailelerden gelen çocuklar üzerinde etkili olduğu"³⁴¹ ortaya konulmuştur.

2.9. İnanç Boyutu

Dindarlığın inanç boyutunda ise dine dair inanılması gereken Tanrı tasavvuru, peygamberlik ve melek inancı, ahiretin varlığı gibi çeşitli esaslar belirtilir ve dine mensup kişiden bu esaslara inanması beklenir.

³⁴¹ A.g.e., s.292

2.9.1. İnançlar (İman) Konusunda Anne-Baba ile Çatışma ve Kuşak İlişkisi

Grafik 2.23. İnançlar (iman) konusunda anne-baba ile çatışma ve kuşak ilişkisi

Tablo 2.27. İnançlar (iman) konusunda anne-baba ile çatışma ve kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11,774 ^a	2	,003
Likelihood Ratio	12,241	2	,002
Linear-by-Linear Association	9,335	1	,002
N of Valid Cases	1116		

Yapılan Ki-Kare analizine göre inançlar (iman) konusunda anne-babayla çatışma ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

X Kuşağı, inanç konusunda Z Kuşağına göre ebeveyni ile daha az çatışma yaşamaktadır. Zira bulgulara göre ebeveyni ile bu konu hakkında sık sık çatışma yaşadığını söyleyen X Kuşağının oranı %2,9 iken hiç çatışma yaşamadığını belirtenler katılımcılar ise %83,1'dir. Z Kuşağını incelediğimizde ailesiyle inanç konusunda sık sık çatışma yaşadığını belirtenler %3,8 ara sıra çatışma yaşadığını belirtenler %22,1 hiç çatışma yaşamadığını belirtenler ise %74,1'dir.

Eski ve yeni nesil arasında yaşanan en büyük çatışmalardan biri de dini yargılar üzerine olmaktadır. Dini yargılar üzerine X ve Z Kuşağının en çok hangi alanda çatışma yaşadığına dair iman, ibadet ve ahlak kategorileri üzerinden bulgulara ulaşılmaya çalışıldı. Buna göre elde edilen bulgular neticesinde iman konusunda Z

Kuşağının, X Kuşağına göre ebeveynleri ile daha fazla çatışma yaşamasına rağmen, Z Kuşağının temel inanç konularına riayet ettiği söylenebilir. Z Kuşağının ara sıra da olsa X Kuşağı olan ebeveynleri ile çatışma yaşaması şüphe ve sorgulamalar içerisinde bulunduğu dönemin özelliğine bağlı olarak olağan bir durumdur.

2.9.2. Allah'ın Var İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.28. Allah'ın varlığına inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,950 ^a	2	,377
Likelihood Ratio	2,164	2	,339
Linear-by-Linear Association	1,086	1	,297
N of Valid Cases	1132		

Yapılan Ki-Kare analizine göre Allah'ın varlığına inanma durumu ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0,05$)

Elde edilen bulgular neticesinde Allah'ın varlığına inanma durumu ile kuşak ilişkisi arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır. X ve Z Kuşağı katılımcılarımızın dinin temel inanç esaslarına dair genel yargıları kabul ettiklerini sorulara verdikleri cevaplardan ve ifadelerine katılım oranlarından anlaşılabilir.

Öte yandan gençlerin dini şüphelerini konu alan araştırmada “çoğu katılımcının dini tercih noktasında herhangi bir sorun yaşamadığı görülmüş, din konusunda neye inanacaklarına karar verdikleri ifade edilmiştir.”³⁴² Yine Z Kuşağının deizme algısına yönelik yapılan araştırmada da “Z Kuşağının büyük oranda Allah'ın varlığına ve birliğine inanarak, teist bir yönelim içerisinde olduğu”³⁴³ belirtilmiştir. Lise öğrencilerine yönelik yapılmış olan Allah inancı ve yansımaları ile ilgili çalışmada “katılımcıların çoğunluğunun hem kendilerinin hem

³⁴² Tahsin Kula, **Ergenlerde Dinî Düşüncede Yaşanan Güçlükler (Bir Diyarbakır Örneği)**, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2006, s.90s.91

³⁴³ Sacide Çalışkan, **Z Kuşağında Deizm Algısı ve Deistliğe Yönelten Sosyolojik Faktörler**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2021, s.124

de ailelerinin inanç durumuna ilişkin tercihlerinde Allah'a inandıkları”³⁴⁴ belirtilmiştir.

2.9.3. Gözle Görülmeyen Melek, Şeytan ve Cin Gibi Bazı Varlıkların Olduğuna İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.29. Gözle görülmeyen melek, şeytan ve cin gibi bazı varlıkların olduğuna inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	,347 ^a	2	,841
Likelihood Ratio	,363	2	,834
Linear-by-Linear Association	,340	1	,560
N of Valid Cases	1132		

Yapılan Ki-Kare analizine göre gözle görülmeyen melek, şeytan ve cin gibi bazı varlıkların olduğuna inanma durumu ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0,05$) Gözle görülmeyen melek, şeytan ve cin gibi bazı varlıkların olduğuna inanma durumu ile kuşak ilişkisi arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır.

2.9.4. Kuran-ı Kerim'in Allah Tarafından Gönderilen Kutsal Bir Kitap Olduğuna İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.30. Kuran-ı Kerim'in Allah tarafından gönderilen kutsal bir kitap olduğuna inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,030 ^a	2	,598
Likelihood Ratio	1,119	2	,571
Linear-by-Linear Association	,049	1	,824
N of Valid Cases	1132		

Yapılan Ki-Kare analizine göre Kuran-ı Kerim'in Allah tarafından gönderilen kutsal bir kitap olduğuna inanma durumu ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0,05$) Kuran-ı Kerim'in Allah tarafından gönderilen kutsal bir kitap olduğuna

³⁴⁴ Hüseyin İlhan, **Ortaöğretim Öğrencilerinde Allah İnancı ve Yansımaları**, Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Düzce, 2023, ss. 52-53

inanma durumu ile kuşak ilişkisi arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Temel inanç esaslarından bir unsur olan Kur'an-ı Kerim'in kutsallığı her iki kuşak için kabul gördüğü söylenebilir. Lise öğrencilerine yönelik deizm bağlamından inanç problemlerini ele alan çalışmada da “kutsal kitapların gönderilmesi konusunda katılımcıların çoğunluğu büyük oranda kitapların gönderilmesi gerektiği yönünde tercihte bulunmuşlardır.”³⁴⁵

2.9.5. Hz. Muhammed'in Allah'ın Peygamberi Olduğuna İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.31. Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğuna inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	3,904 ^a	2	,142
Likelihood Ratio	4,332	2	,115
Linear-by-Linear Association	1,775	1	,183
N of Valid Cases	1132		

Yapılan Ki-Kare analizine göre Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğuna inanma durumu ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0,05$) Hz. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğuna inanma durumu ile kuşak ilişkisi arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Hem bir inanç esası hem de hayata yönelik kılavuzluk etmede Peygamberlik makamı önemli görülmektedir.

2.9.6. Öldükten Sonra Tekrar Dirilmeye ve Ahiret Gününün Varlığına İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.32. Öldükten sonra tekrar dirilmeye ve ahiret gününün varlığına inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	,691 ^a	2	,708
Likelihood Ratio	,737	2	,692
Linear-by-Linear Association	,377	1	,539

³⁴⁵ Hamdi Gündoğar ve Muhammet Sait Yürgüç, “Deizm Bağlamında Ortaöğretim Okullarında İnanç Algısı -Adıyaman Örneği”, **Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11, 2019, ss.. 643-670

N of Valid Cases	1132		
------------------	------	--	--

Yapılan Ki-Kare analizine göre öldükten sonra tekrar dirilmeye ve ahiret gününün varlığına inanma durumu ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0,05$). Öldükten sonra tekrar dirilmeye ve ahiret gününün varlığına inanma durumu ile kuşak ilişkisi arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Yine temel inanç esaslarından biri olan ahirete iman durumu kabul edilen, benimsenen esaslar arasındadır. Kulat'ın çalışmasında da “ahiret inancında inanma oranının yaşa bağlı olarak arttığı ifade edilirken, kırsaldan kent merkezlerine doğru ise azalmanın dikkat çekici olduğu”³⁴⁶ eklemiştir.

2.9.7. Kadere, Hayır ve Şerrin Allah'tan Geldiğine İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.33. Kadere, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2,443 ^a	2	,295
Likelihood Ratio	2,765	2	,251
Linear-by-Linear Association	1,962	1	,161
N of Valid Cases	1129		

Yapılan Ki-Kare analizine göre kadere, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanma durumu ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0,05$). Kadere, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanma durumu ile kuşak ilişkisi arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır.

³⁴⁶ Mehmet Ali Kulat, **Türkiye'de Toplumun Dine ve Dini Değerlere Bakışı**, Mak Danışmanlık, Ankara, 2017, s. 10

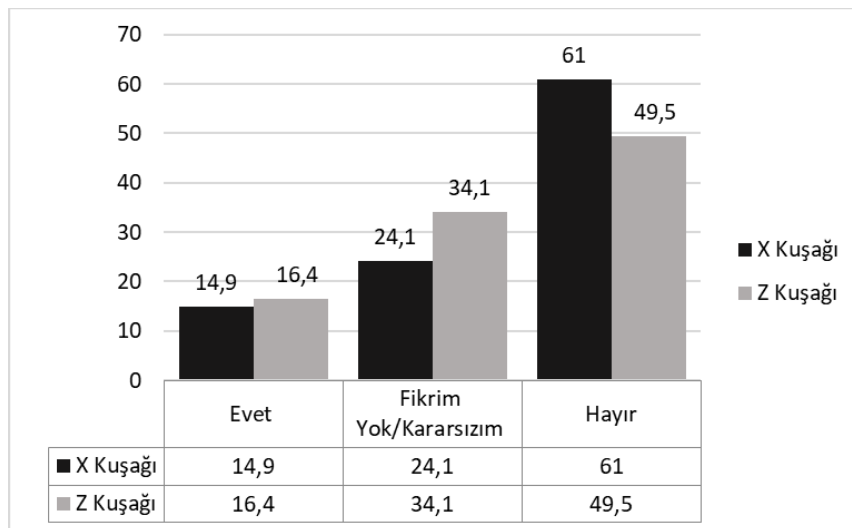
2.9.8. Kur'an-ı Kerim'in Günümüze Kadar Değişmeden Geldiğine İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.34. Kur'an-ı Kerim'in günümüze kadar değişmeden geldiğine inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2,862 ^a	2	,239
Likelihood Ratio	2,760	2	,252
Linear-by-Linear Association	2,811	1	,094
N of Valid Cases	1131		

Yapılan Ki-Kare analizine göre Kur'an-ı Kerim'in günümüze kadar değişmeden geldiğine inanma durumu ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0,05$). Kur'an-ı Kerim'in günümüze kadar değişmeden geldiğine inanma durumu ile kuşak ilişkisi arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Temel inanç esasların kutsal kitapların Allah tarafından gönderildiğine inanma durumu mevcuttur. Kandemir'in lise öğrencilerine yönelik bir çalışmasında "katılımcıların %84,5'i kutsal kitapların Allah tarafından gönderildiklerine inandıkları"³⁴⁷ belirtmektedirler.

2.9.9. Kur'an'da Çağımıza Hitap Etmeyen Bazı Hükümler Vardır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.24. Kur'an'da çağımıza hitap etmeyen bazı hükümler vardır düşüncesi ile kuşak ilişkisi

³⁴⁷ Sibel Kandemir, "Lise Öğrencilerinin İslam İnanç Esaslarını Benimseme Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 2022, ss. 354-379

Tablo 2.35. Kur'an'da çağımıza hitap etmeyen bazı hükümler vardır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	14,737 ^a	2	,001
Likelihood Ratio	14,948	2	,001
Linear-by-Linear Association	7,743	1	,005
N of Valid Cases	1115		

Yapılan Ki-Kare analizine göre Kur'an'da çağımıza hitap etmeyen bazı hükümler vardır düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$).

Kur'an-ı Kerim'de günümüz çağına yönelik hitap etmeyen hükümlerin varlığına dair düşünceye sahip olma oranı Z Kuşağında daha yüksektir. Elde edilen bulgulara göre bu ifadeye katılma oranı X Kuşağında %14,9 iken Z Kuşağında %16,4'tür. Öte yandan Kur'an-ı Kerim'in hem güncelliği hem de evrenselliği boyutuna istinaden içerisindeki hükümlerin günümüz çağına uygun olduğuna inananların oranı X Kuşağında %61 Z Kuşağında %49,5'tir. Fikir belirtmek istemeyen, kararsız kalanların oranı ise X Kuşağında %24,1 iken Z Kuşağında %34,1'dir.

Kur'an-ı Kerim'in hükümlerinin geçerliliğini kaybettiğine dair her ne kadar çok yüksek oranda olmasa Z Kuşağının katıldığı ama çoğunluğunun da fikir belirtmekten geri durduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Belirtildiği üzere Z Kuşağı katılımcılarımızın çoğunluğunun ergenlik döneminde olmasına istinaden bu evrede, bireyin "dini düşüncede yaşadıkları güçlüklerin başında kararsızlık ve çelişki gelmektedir. Bazı konu ve kavramlar hakkında tereddüt, çelişki, kararsızlık, sorgulama yoluna gitmesi olağan bir durumdur."³⁴⁸

Kandemir'in lise öğrencilerine yönelik çalışmasında da "Kur'an'ın çağın sorunlarına cevap verdiğini düşünenlerin oranı %74,4'e gerilemektedir. Bu durumda lise gençliğinin kutsal kitaba dair bütüncül bir inanca sahip olmadığı ve inançları

³⁴⁸ Kula, a.g.e., s.90

arasında çelişkiler olduğu, zihinsel düzeyde kabul edilen dinî inançların yaşama yansıtılması hususunda sorunlar olduğu³⁴⁹ belirtilmiştir.

2.9.10. Gerçekte Cennet ve Cehennem Diye Bir Şey Olmadığına, Bunların İnsanları Kötü İşlerden Uzaklaştırmak İçin Uydurulmuş Şeyler Olduğuna İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi

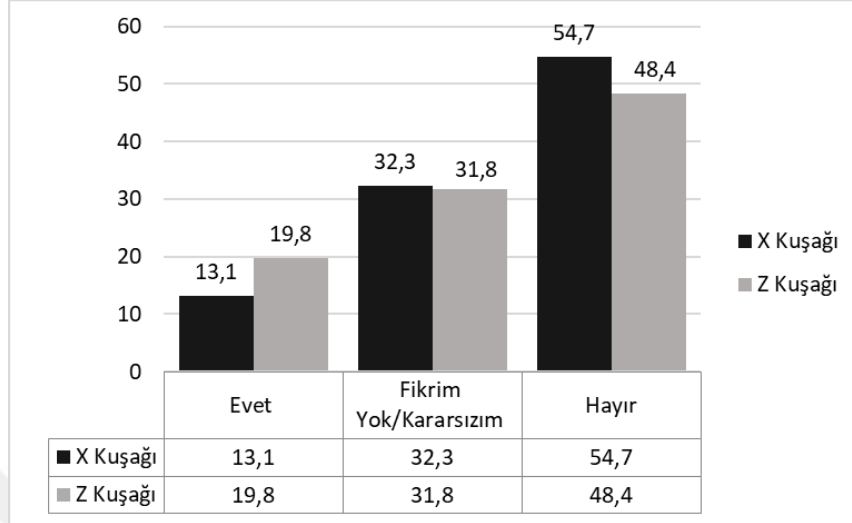
Tablo 2.36. Gerçekte cennet ve cehennem diye bir şey olmadığına, bunların insanları kötü işlerden uzaklaştırmak için uydurulmuş şeyler olduğuna inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2,055 ^a	2	,358
Likelihood Ratio	2,163	2	,339
Linear-by-Linear Association	,021	1	,885
N of Valid Cases	1131		

Yapılan Ki-Kare analizine göre gerçekte cennet ve cehennem diye bir şey olmadığına, bunların insanları kötü işlerden uzaklaştırmak için uydurulmuş şeyler olduğuna inanma ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p>0,05$) Gerçekte cennet ve cehennem diye bir şey olmadığına, bunların insanları kötü işlerden uzaklaştırmak için uydurulmuş şeyler olduğuna inanma durumu ile kuşak ilişkisi arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır.

³⁴⁹ Kandemir, a.g.e., 2022b, ss. 354-379

2.9.11. Allah'ın Çocuklara Yönelik Tecavüz vb. Gibi Kötülükleri Niçin Önlemediğini Bir Türlü Anlayamıyorum Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.25. Allah'ın çocuklara yönelik tecavüz vb. gibi kötülükleri niçin önlemediğini bir türlü anlayamıyorum düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.37. Allah'ın çocuklara yönelik tecavüz vb. gibi kötülükleri niçin önlemediğini bir türlü anlayamıyorum düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,283 ^a	2	,016
Likelihood Ratio	8,583	2	,014
Linear-by-Linear Association	7,254	1	,007
N of Valid Cases	1114		

Yapılan Ki-Kare analizine göre Allah'ın çocuklara yönelik tecavüz vb. gibi kötülükleri niçin önlemediğini bir türlü anlayamıyorum düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Z Kuşağı, X Kuşağına göre Allah'ın çocuklara yönelik tecavüz vb. gibi kötülükleri niçin önlemediğini anlamlandıramamaktadır. Bu ifadeye katılan Z Kuşağının oranı %19,8 kararsız olarak ifade edenlerin oranı ise %31,8'dir. Bu ifadeye katılmayan Z Kuşağının oranı ise %48,4'tür. X Kuşağında ise bu ifadeye katılanlar %13,1 kararsız kalanlar %32,3, ifadeye katılmayanlar ise %54,7'dir.

Genel dini şüphe ve sorgulamaların başını çeken problemlerden biri olan kötülük problemidir. Yaratıcı bu kadar mükemmel ve iyilik sahibi ise neden dünyada

olup biten kötülüklerle karşı gelmiyor sorusunun en çok etkilendiği kuşak Z Kuşağıdır. Hali hazırda dini kimlik oluşturmaya çalışan Z Kuşağı için bu konu oldukça şüphe ve sorgulamalara itekleyen bir güçtür.

Ergenlerin dini şüpheye düşmeleri hakkında yapılan araştırmada da benzer şekilde “Allah’ın kötülükleri engellemediğine dair ifadeye katılmama ve kararsız kalma oranı, katılma oranından daha yüksek şekilde olduğu ortaya konulmuştur. Gençlerin her ne kadar söylem de bu ifadeyi destekler nitelikte oldukları belirtilse de araştırmanın uygulaması sırasında eylemden kaçındıkları ve düşüncelerinde çelişki içerisinde kaldıkları belirtilmiştir.”³⁵⁰ Kötülük problemi özellikle ateizm ve deizm gibi farklı inanç biçimlerinin sunmuş olduğu argümanların başında gelmektedir. Lise öğrencilerinde ateizm ve deizm üzerine yapılan bir araştırmada da “dünyadaki kötülüklerin dinî değerlerini olumsuz yönde etkilediğini belirten katılımcıların yüksek olduğu ifade edilmiştir.”³⁵¹

Diğer bir yandan X Kuşağının kararsız kalma bulguları ise Z Kuşağından daha yüksek bir orandadır. Bu durum kötülük probleminin sadece genç neslin zihinlerini meşgul etmediği, inanç esaslarını Z Kuşağına göre daha fazla benimsemiş olan yetişkin neslinde zihninde beliren bir sorun olduğu ortadadır.

2.9.12. Hz. Muhammed’in Kendi Zamanı İçin Örnek Bir İnsan Olması Rağmen Günümüz Dünyası Geçerliliğini Yitirdiğine İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.38. Hz. Muhammed’in kendi zamanı için örnek bir insan olması rağmen günümüz dünyası geçerliliğini yitirdiğine inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2,913 ^a	2	,233
Likelihood Ratio	2,787	2	,248
Linear-by-Linear Association	1,827	1	,177
N of Valid Cases	1131		

³⁵⁰ Kula, a.g.e., s.107

³⁵¹ Sibel Kandemir, **Lise Öğrencilerinde Ateizm ve Deizm Eğilimi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)**, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya, 2022, ss.128-129

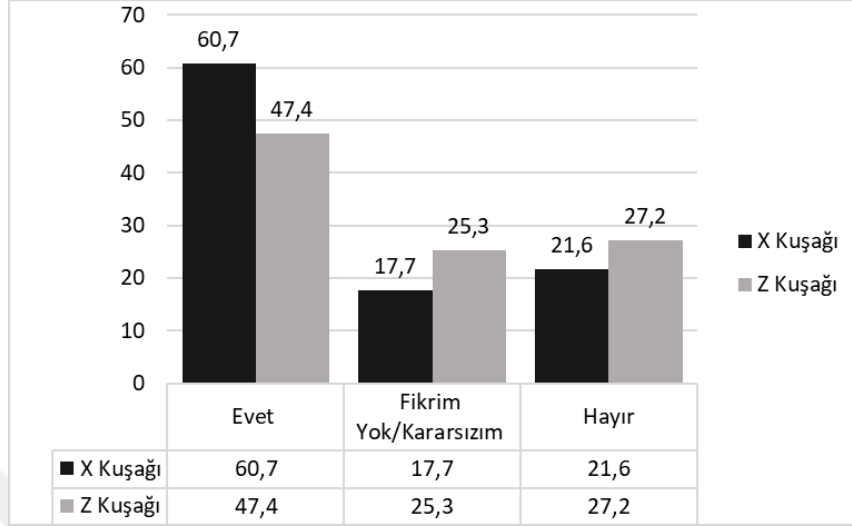
Yapılan Ki-Kare analizine göre Hz. Muhammed'in kendi zamanı için örnek bir insan olması rağmen günümüz dünyası geçerliliğini yitirdiğine inanma durumu ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p>0,05$) Hz. Muhammed'in kendi zamanı için örnek bir insan olması rağmen günümüz dünyası geçerliliğini yitirdiğine inanma durumu ile kuşak ilişkisi arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Anket çalışmamızda her iki kuşak için temel inanç esaslarından olan peygamberlik kurumuna ilişkin iman sağlanmasının yanı sıra Peygambere olan sevgi de dile getirilmiştir. Ancak özellikle gençlerin deizm ve ateizm gibi farklı inanç biçimlerine yönelmesi ve zihinlerinde peygamberlik müessesine dair de şüphelerin oluştuğu ortaya konulmaktadır.

Koçak çalışmasında “toplumda zihinlerin Hz. Peygamber ve peygamberlik müessesesi hakkında bulanık bir hal almaya başlaması, insanların kendilerine rehberlik ederek doğru yolu gösteren ‘peygamberli bir din’den uzaklaşarak farklı temayüller sergilemeleri ve gerek düşünce gerekse yaşam biçimi açısından Hz. Peygamber ile toplumun aralarının açılması elbette bir anda ve tek bir sebebe binaen ortaya çıkmış olamayacağını dile getirirken, islam dünyasının sosyo-kültürel, ekonomik, teknolojik ve daha birçok açıdan dünyanın gerisinde kalmasının, eğitim açısından donanımsızlığımızın, kendi ilmî ve kültürel geleneğimizle bağlarımızın zayıflamasının, din eğitim ve öğretimi konusundaki yontemsizliğimizin, gelişen ve değişen zaman ve zemine uyum sağlayamamanın bu noktaya gelmesinde rolü bulunduğunu”³⁵² ifade etmektedir. Ancak Odabaşı ve Aydın'ın çalışmalarında Z Kuşağının “Peygamber Efendimiz (s.a.v)’i bir rehber, nasıl davranmaları gerektiğini örnekleyen bir yol gösterici olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır.”³⁵³

³⁵² Zeynep Canan Koçak, “Günümüz Yerleşik Peygamber Tasavvurunun Genç Zihinlerde Karşılığı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 42, 2019, ss. 117-134

³⁵³ Odabaşı ve Aydın, **a.g.e.**, ss. 66-100

2.9.13. Müslümanlar Diğer Din Mensuplarından Üstündür Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.26. Müslümanlar diğer din mensuplarından üstündür düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.39. Müslümanlar diğer din mensuplarından üstündür düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	18,039 ^a	2	,000
Likelihood Ratio	18,197	2	,000
Linear-by-Linear Association	12,668	1	,000
N of Valid Cases	1121		

Yapılan Ki-Kare analizine göre Müslümanlar diğer din mensuplarından üstündür düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Müslümanların diğer dine mensup olanlardan daha üstün olduğu düşüncesine katılma oranı X Kuşağında daha yüksektir. Bu ifadeye katılan X kuşağının oranı %60,7 kararsız kalanların oranı %17,7 ifadeye katılmayanların oranı ise %21,6'dır. Z Kuşağını ifade katılma oranı %47,4 kararsız kalma oranı %25,3, ifadeye katılmama oranı ise 27,2'dir.

“Bağlı bulunduğumuz dini merkeze alarak diğer dinlerin bazı uygulama, ritüel, figür ya da kültürleri nedeniyle ciddiye alınamayacaklarını, yozlaştıklarını, orijinlerinden uzaklaştıklarını; hatta gülünç olduklarını düşünebilir ve bu

yargılarımızda haklı da olabiliriz. Ancak bu, bize göre böyledir ve bizi bağlar. Önemli olan hangi dine inanılıyorsa inanılsın, o dinin kendi mensubunun dinini nasıl gördüğüdür. Zira kişilerde, ne ve nasıl olursa olsun düşünce, kanaat, eğilim, inanç ve bütün bunların ete kemiğe bürünmüş pratiklerini mantığa bürüme tavrı vardır ve herkes saydığımız bu unsurları bir şekilde kabul edilebilir / inanılabilir görmektedir. Bu nedenle birçok negatif özelliğe sahip olduğunu kabul ettiğimiz ve haklı olarak reddettiğimiz bir dini ve dindarını aşığılama, horlama vb. hakkımız bulunmamaktadır.”³⁵⁴

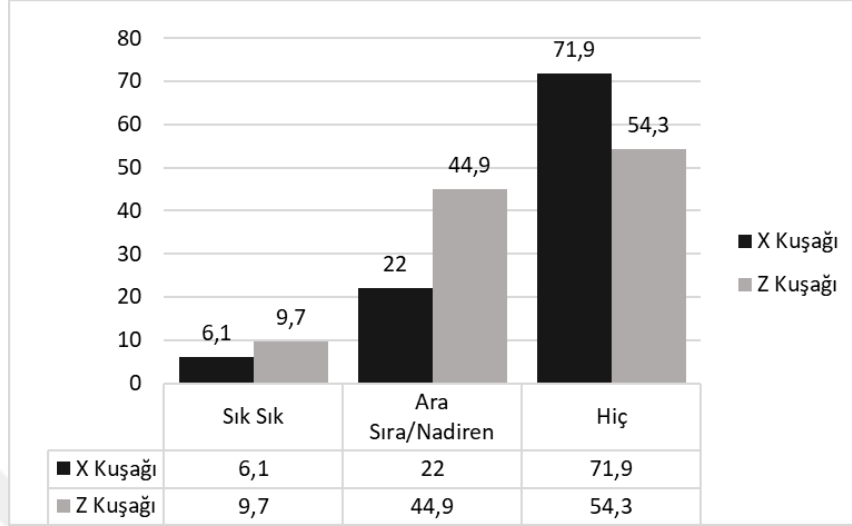
Ancak X Kuşağının dini değerlere bağlılık oranının daha yüksek olması kendi mensubu olduğu dini ve takipçilerini yüceltme eğilimindedir. Z Kuşağı ise bireycilik yönünün ağır basması ve herhangi bir dini, etnik ya da cinsel yönelimler gibi toplum içerisinde azınlık konumunda sayılabilecek olan bireysel özgürlüklere dokunulmaması zihniyetine sahip olduğu için, Z Kuşağının bu ifadeye katılım oranı ebeveynlerine göre daha düşüktür.

2.10. İbadet Boyutu

Dinin pratik boyutu olarak da ifade edilen bu boyutta, dine mensup kişilerin dinin kendisinden beklenen ibadetleri, uygulamaları, etkinlikleri yapması beklenir. Gerçekleştirilen her türlü ayin, ibadet, dua, zikir bu boyutun içinde yer alır. Dine mensup olan kişinin dini bağlılığın bu şekilde gösterilmesi hedeflenir.

³⁵⁴ Abdülcelil Bilgin, “Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştiril Bir Değerlendirme”, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2014, ss.75-84

2.10.1. İbadetlerin Yerine Getirilmesi Konusunda Anne-Baba ile Çatışma Durumu ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.27. İbadetlerin yerine getirilmesi konusunda anne-baba ile çatışma durumu ve kuşak ilişkisi

Tablo 2.40. İbadetlerin yerine getirilmesi konusunda anne-baba ile çatışma durumu ve kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	71,185 ^a	2	,000
Likelihood Ratio	73,350	2	,000
Linear-by-Linear Association	54,064	1	,000
N of Valid Cases	1117		

Yapılan Ki-Kare analizine göre ibadetlerin yerine getirilmesi konusunda anne-babayla çatışma durumu ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

İbadetlerin yerine getirilmesi konusunda X Kuşağı, Z kuşağına göre ebeveynleri ile daha az çatışma yaşamaktadır. İbadetlerin uygulama konusunda ebeveynleri ile “hiç” çatışma yaşamadığını ifade eden X Kuşağının oranı %71,9, “ara sıra/nadiren” çatışma yaşadığını ifade edenler ise %22, “sık sık” çatışma yaşadığını ifade edenlerin oranı ise %6,1’dir. Z Kuşağının, ebeveynleri ile ibadetleri uygulama konusunda “sık sık” çatışma yaşadığını ifade edenlerin oranı %9,7 “ara sıra/nadiren” çatışma olduğunu ifade edenlerin oranı %44,9 “hiç” çatışma yaşamadığını ifade edenler ise %54,3’tür.

Yetişkinlik döneminde “fizik ve zekâ gücünün ilk hızını kaybettiği, yaşama şartlarının bir dengeye kavuşması ve geçim endişesinin kısmen azalması karşısında dini amellerle uğraşmaya vakit ve imkân bulunduğu bir devredir.”³⁵⁵ Bundan dolayı zaten ibadetleri yerine getirme hususunda hassaslık göstermeye başlamış X Kuşağı için ebeveynleri ile bu konuda çatışma yaşaması, Z Kuşağına göre düşüktür.

Talip Atalay’ın aile ve genç dindarlığı üzerinde yapmış olduğu araştırmada, “ailelerin dindarlık seviyeleri yükseldikçe grupların davranış boyutuna da yansdığı, dinî yaşantının yaşam biçimine aksettirilerek, pratik olarak gerçekleştiği bir ailede yetişen çocuklar başta olmak üzere namaz ve oruç olmak üzere temel ibadetler ve din kaynaklı davranış kalıplarını yerine getirme alışkanlığını edindikleri, söz konusu kazanım ve alışkanlıkların kazanılmasında ailenin en önemli etken olarak gözlemlendiği”³⁵⁶ ortaya konulmuştur.

Ancak her ne kadar Atalay, ailenin dini yaşantısının gençlerin dini yaşantısına olumlu yönden etkisi olduğu belirtse de bu durum Z Kuşağı için çok geçerli bir durum değildir. Zira Z Kuşağının din ve dindarlık tanımlamalarında inanç boyutunun yanında ibadet boyutuna da dikkat çekmektedir. Ancak dinin teorik boyutunun yanında pratik boyutunu uygulamada sınırlı kalmaktadır.

Y ve Z Kuşaklarına yönelik yapılmış çalışmada “Z Kuşağı, kendilerini ibadetleri düzenli bir şekilde yerine getirmedikleri için dindarlık düzeylerinin düşük olduğunu belirttiği, süregelen bir şekilde ibadethane rutinlerinin olmadığı”³⁵⁷ ifade edilmiştir. Sarıkaya’nın çalışmasında da Z Kuşağının “ibadete olan ilginin düşük olduğu, içinde buldukları dönemin bir özelliği olan çabuk sıkılma, istikrar sağlayamama durumlarının ibadetlerde de kendini gösterdiği”³⁵⁸ belirtilmiştir.

X Kuşağının dine yönelik bütünsel yaklaşımla, kendi anne babalarından gördüğü şekliyle çocuklarının dini yaşamları konusunda da söz sahibi olmak istemektedirler. Duman’ın çalışmasında da “X Kuşağının kendi çocuklarıyla en çok

³⁵⁵ Mehmet Taplamacıoğlu, Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddeti ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi”, **Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 10, 1962, ss.141-151

³⁵⁶ Talip Atalay, “Aile Dindarlığının Gençlerin Dindarlığına Etkisi Üzerine Bir Araştırma”, **Dindarlık Olgusu (Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri)**, 2006, ss.185-208

³⁵⁷ Gökçe, **a.g.e.**, s.111

³⁵⁸ Sarıkaya, **a.g.e.**, s.74

çatışma yaşadığı konular arasında dini ibadetlerini yapmama konusu ilk üçte yer almaktadır.”³⁵⁹

Kılavuz da “yetişkinlik döneminde insanların yeniden dine yönelmeye ve ibadetlerini yerine getirmeye başlayabileceklerini, hem kendi çocuklarına iyi bir temsil olmak amacıyla hem de çocuklarının ibadetlerini yapmaya teşvik etmek amacıyla ibadetlere yönelebileceğinden”³⁶⁰ bahsetmektedir. Bundan dolayı da iletişim boyutu sağlıklı olmayan X ve Z kuşaklarını arasında çatışma ihtimali artmaktadır. Orta yetişkinlik dönemindeki kişiler en azından kendi çocuklarına örnek olma ve onların da ibadetlerini yerine getirmelerini sağlamak için, ibadet etkinliklerine devam konusunda kayıtsız kalmamaktadırlar

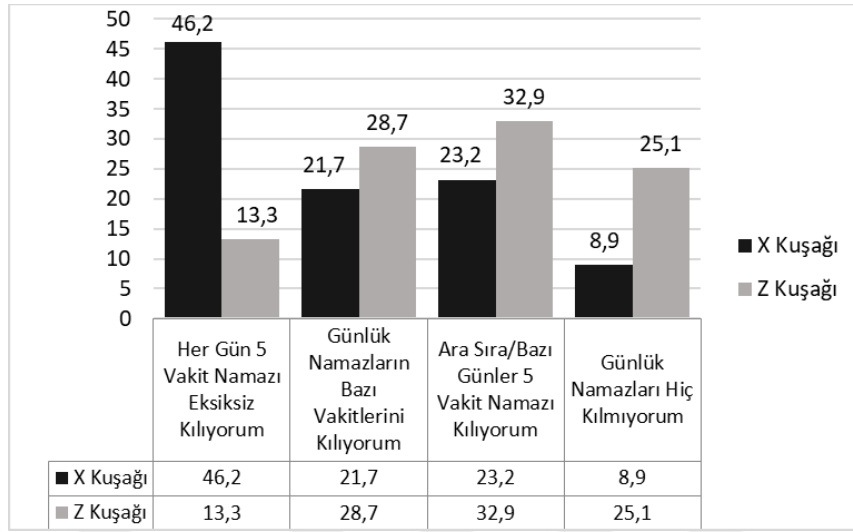
Şen’in çalışmasında ise “dinin ibadet boyutuna dair tüm bulgular birlikte değerlendirildiğinde, öğrencilerin dini ibadetlere karşı, ebeveynlerine kıyasla daha ilgisiz oldukları, genel anlamda ibadetten uzak bir sosyal hayat yaşadıkları belirtilmiştir. Buna sebep olarak gençlerin sekülerleşme süreçleri, gençliğin getirdiği eğlenme, boş zaman geçirme, dünyevi dertleri, sıkıntıları önemsememe örnek gösterilmiştir.”³⁶¹

³⁵⁹ Duman, **a.g.e.**, 2022, s. 305

³⁶⁰ M. Akif Kılavuz, “Yaşlanma Sürecinin Dinî Gelişime Etkileri”, **Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 14, Sayı 2, 2005, s. 97-112

³⁶¹ Şen, **a.g.e.**, s.120

2.10.2. Günlük 5 Vakit Namaz Kılma Durumu ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.28. Günlük 5 vakit namaz kılma durumu ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.41. Günlük 5 vakit namaz kılma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	158,790 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	156,294	3	,000
Linear-by-Linear Association	126,101	1	,000
N of Valid Cases	1128		

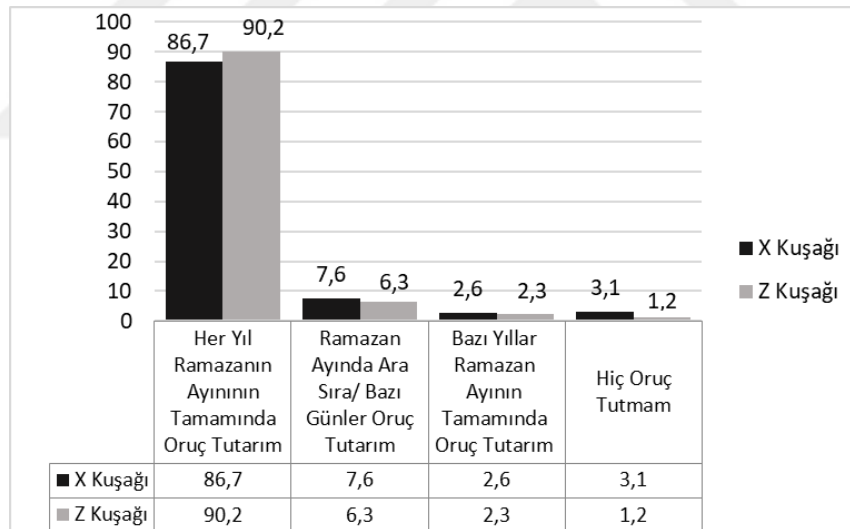
Yapılan Ki-Kare analizine göre günlük 5 vakit namaz kılma durumu ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Her gün eksiksiz bir şekilde beş vakit namazını kıldığını ifade eden X Kuşağının oranı %46,2 Z Kuşağının oranı ise %13,3'tür. Bunun dışında günlük namazlarının bazı vakitlerini kıldığını ifade eden X Kuşağının oranı %21,7 iken Z Kuşağının ise %28,7'dir. Her gün olmasa da arada, bazı günler beş vakit namazını kıldığını ifade edenlerde X Kuşağı %23,2 Z Kuşağı %32,9'dur. Günlük beş vakit namazını hiç kılmayanların oranı X Kuşağında %8,9 iken Z Kuşağında bu oran %25,1'dir. Elde edilen bulgulara göre X Kuşağının günlük beş vakit namaz kılma oranı Z Kuşağından yüksektir.

Z Kuşağının dinin pratik boyutunu tam yerine getiremediğinden günlük namaz kılma oranlarının düşük çıkması beklenen bir sonuçtur. Şahin'in çalışmasında da Z Kuşağı katılımcılarının "namaz kılmak için gerekli donanıma sahip olduğunu ancak uygulamada sorumluluk sahibi olmadıklarını, namazlarını bazen kıldığını ifade edenlerin oranına istinaden katılımcılarının tamamen namazdan kopuk olmadığını ancak kalıcı bir davranışa da dönüştürmediklerini, cuma ve bayram günleri gibi dini açıdan kutsal günlerde vakit namazlarına yöneldiklerini" belirtmiştir.

Odabaşı ve Aydın'ın çalışmasında da Z Kuşağı, "namaz kılmama gerekçelerini zaman bulamama, yeteri kadar vakit ayıramama gibi görüşlere dayandırdıklarını"³⁶² ifade etmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre namaz ibadeti konusunda Z Kuşağı süreklilik esasına dayanarak hareket etmese de %61,6 oranla namazdan tamamen kopuk olmadıkları anlaşılmıştır.

2.10.3. Ramazan Orucu Tutma Durumu ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.29. Ramazan orucu tutma durumu ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.42. Ramazan orucu tutma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	6,043 ^a	3	,110
Likelihood Ratio	5,710	3	,127
Linear-by-Linear Association	4,905	1	,027

³⁶² Odabaşı ve Aydın, **a.g.e.**, ss. 66-100

N of Valid Cases	1129		
------------------	------	--	--

Yapılan Ki-Kare analizine göre ramazan orucu tutma durumu ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p<0,05$)

Her yıl Ramazan ayında bütün oruçlarını tuttuğunu ifade eden Z Kuşağının oranı %90,2 X Kuşağının oranı ise %86,7'dir. Ramazan ayı içerisinde ara sıra/bazı günlerinden oruç tuttuğunu ifade edenler oran X Kuşağında %7,6 iken Z Kuşağında %6,3'tür. Bazı yıllar Ramazan ayında tüm oruçları tuttuğunu ifade eden X Kuşağının oranı %2,6 iken Z Kuşağında ise bu oran 2,3'tür. Hiç oruç tutmayanların oranı ise X Kuşağında %3,1 Z Kuşağında %1,2'dir. Bu bulgulara göre Z Kuşağının oruç tutma oranı X Kuşağından yüksektir.

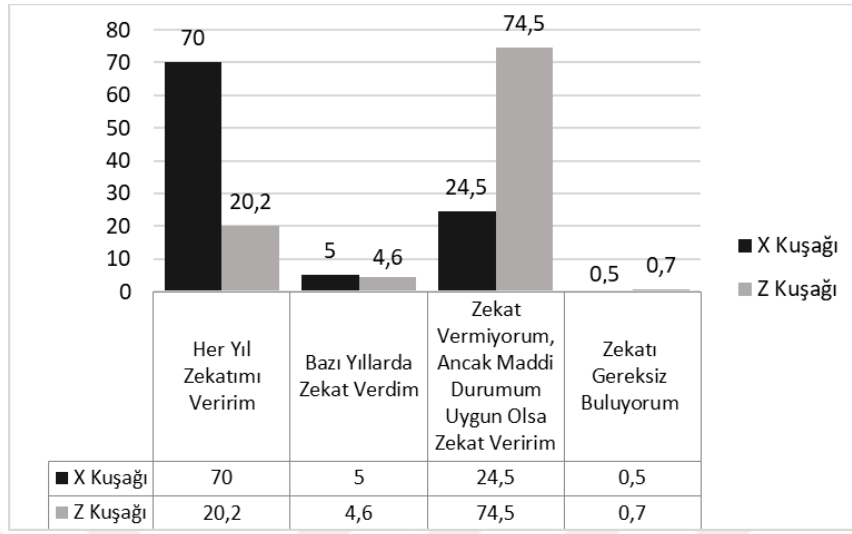
Dinin ibadet boyutuna yeteri kadar önem vermeyen Z Kuşağı için beş vakit namaz kılma ibadetinden farklı olarak Z Kuşağının oruç tutma davranışının yüksek olması şaşırtıcı bir durumdur. Ancak yılda bir defa yaşanan Ramazan ayına yönelik manevi duygu ve hazların yoğun yaşanması,

Gerek Kur'an-ı Kerim'de gerekse çeşitli hadislerde dini uygulamalara yönelik belli zamanlara dikkat çekilmektedir. "Aynı şekilde içinde yaşadığımız toplumun dini hayatının genel görüntüsüne dikkat edildiğinde "bayram, Cuma, ramazan orucu, teravih, aşure, kadir gecesi vb." zamanlarda yoğunlaşmanın olduğu görülmektedir. Bu yoğunlaşmanın belirgin olduğu zamanlardan birisinin de oruç ibadeti dolayısıyla farklılaşan "Ramazan Ayı" olduğu anlaşılmaktadır. Bu ay süresince gerçekleştirilen uygulamalar da yeni bir dindarlık tipolojinin türetilmesine imkân sağlamaktadır. Zamanı önceleyerek geliştirilmeye çalışılan bu tipoloji ise Ramazan dindarlığı olarak isimlendirilmiştir."³⁶³ Manevi hazzın yoğun yaşandığı aynı zamanda çeşitli toplumsal yansımalarının olduğu bir zaman diliminden Z Kuşağının da etkilendiğini söylemek mümkündür.

X Kuşağının oruç tutma davranışının Z Kuşağına göre düşük çıkmasının nedenleri arasında sahip oldukları kronik hastalıkları sayabiliriz. Zira bazı X Kuşağı katılımcılarımız oruç tutamamalarının nedenlerinin hastalık ve ilaç kullanımı olduğunu belirtmişlerdir.

³⁶³ İbrahim Yenen, "Zaman ve Dindarlık İlişkisi: Ramazan Dindarlığı", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl 19, Sayı 62, 2015, ss. 601-616

2.10.4. Zekât Konusundaki Tutum ve Davranış Durumu ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.30. Zekat konusundaki tutum ve davranış durumu ile kuşak ilişkisi

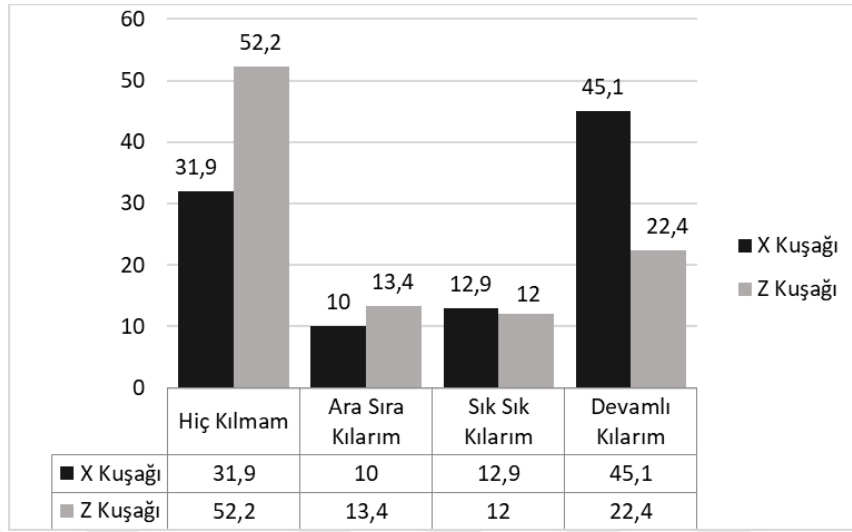
Tablo 2.43. Zekat konusundaki tutum ve davranış durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	276,985 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	282,107	3	,000
Linear-by-Linear Association	271,871	1	,000
N of Valid Cases	1121		

Yapılan Ki-Kare analizine göre zekat konusundaki tutum ve davranış durumu ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

X Kuşağında her yıl zekatını verdiğini ifade edenlerin oranı %70, bazı yıllarda zekat verenlerin oranı %5, maddi durumu elverişli olsa zekat verecek olanların oranı ise %24,5, zekatı gereksiz olarak bulduğunu ifade edenler ise %0,5'tir. Z Kuşağında ise her yıl zekatını verdiğini ifade edenlerin oranı %20,2 bazı yıllarda zekat verenlerin oranı %4,6 zekat vermeyen ancak maddi durumu uygun olsa verebileceğini ifade edenlerin oranı %74,5 zekatı gereksiz bulduğunu ifade edenlerin oranı da %0,7'dir. Bu bulgulara göre X Kuşağının zekat verme oranı Z Kuşağından yüksektir. Bunun en bariz nedeni ise çoğu öğrenci olan Z Kuşağının dinen zekat verebilecek maddi konumda bulunmamasından dolayıdır.

2.10.5. Cuma Namazlarını Kılma Sıklığı ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.31. Cuma namazlarını kılma sıklığı ile kuşak ilişkisi

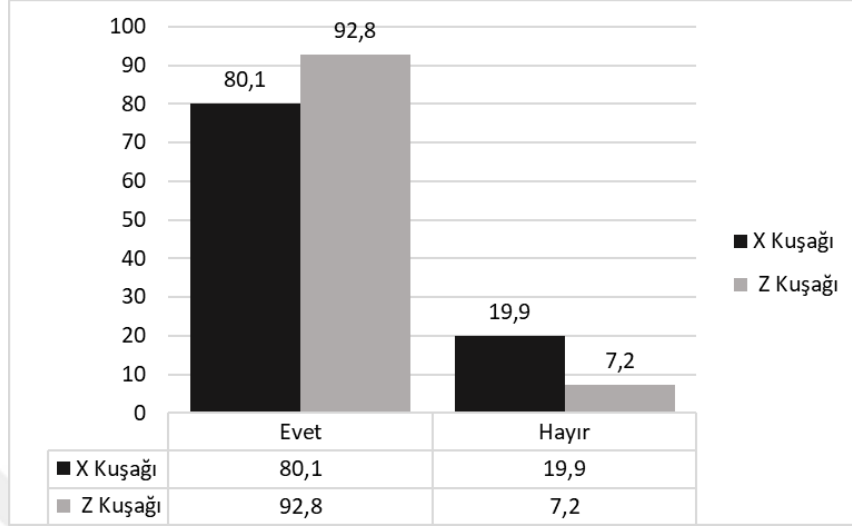
Tablo 2.44. Cuma namazlarını kılma sıklığı ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	68,237 ^a	3	,000
Likelihood Ratio	67,314	3	,000
Linear-by-Linear Association	65,211	1	,000
N of Valid Cases	1120		

Yapılan Ki-Kare analizine göre cuma namazlarını kılma sıklığı ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p < 0,05$).

Elde edilen bulgulara göre X Kuşağının cuma namazını kılma oranı Z Kuşağından yüksektir. X Kuşağı katılımcıları arasında devamlı Cuma namazını kılanların oranı %45,1 sık sık kılanların oranı %12,9 ara sıra kılanların oranı %10 hiç kılmayanların oranı ise %31,9'dur. Z Kuşağında ise devamlı Cuma namazı kıldığını ifade edenlerin oranı %22,4 sık sık kıldığını ifade edenlerin oranı %12 ile ara sıra kılanların oranı %13,4 iken hiç kılmayanların oranı %52,2'dir. Cuma namazının kadınlara farz olamamasından dolayı, kadın katılımcıların Cuma namazlarını hiç kılmadığına dair verilen cevaplardaki oranda %45,4'tür. Katılımcılarımızın çoğunluğunun kadınlardan oluşması göz önünde bulundurularak Z Kuşağında Cuma namazını kılma oranının düşük çıkması ile ilişkilendirilebilir.

2.10.6. Kur'an-ı Kerim'i Yüzünden/Arapçasından Okumayı Bilme Durumu ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.32. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden/Arapçasından okumayı bilme durumu ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.45. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden/Arapçasından okumayı bilme durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	40,028 ^a	1	,000		
Continuity Correction ^b	38,790	1	,000		
Likelihood Ratio	37,705	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	39,992	1	,000		
N of Valid Cases	1128				

Yapılan Ki-Kare analizine göre Kur'an-ı Kerim'i yüzünden/Arapçasından okumayı bilme durumu ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Z Kuşağının, Kur'an-ı Kerim'i yüzünden/arapçasından okumayı bilme oranı X Kuşağından yüksektir. X Kuşağın katılımcılarımızın %80,1'i Kur'an-ı Kerim'i yüzünden/arapçasından okumayı bildiğini ifade ederken, %19,9'u bilmediğini ifade etmiştir. Z Kuşağı katılımcılarımızın %92,8'i Kur'an-ı Kerim'i yüzünden/arapçasından okumayı bildiğini, %7,2'si bilmediğini ifade etmiştir.

“Gençlerin günümüzde okulda verilen din eğitimi dışında Kur’an kurslarından, camilerde verilen yaz kurslarından, belediye ya da vakıflarda yapılan eğitim-öğretim faaliyetlerinden de yararlanma imkânlarına”³⁶⁴ ek olarak Z Kuşağının X kuşağına göre dini bilgi düzeyin yüksektir. Sağlanan bu imkanlar sayesinde Kur’an-ı Kerim’i arapça bir şekilde okuyabilme oranı daha yüksektir.

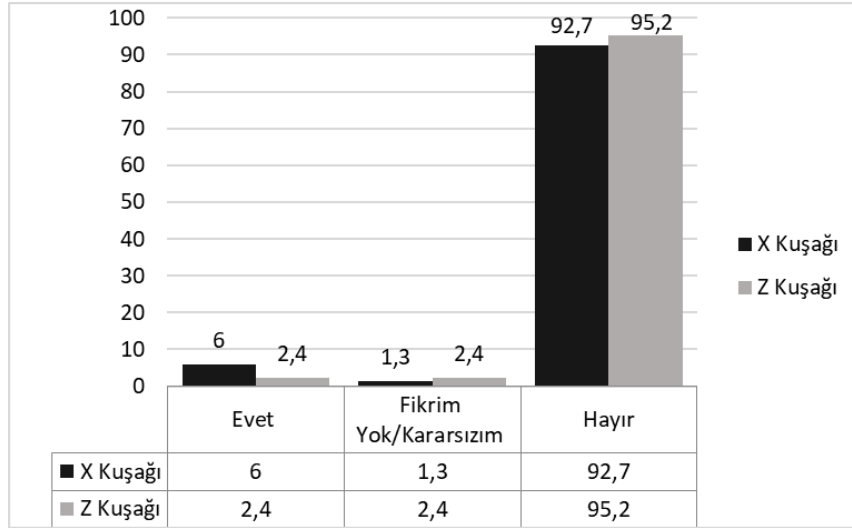
2.10.7. Maddi Durumun Elverirse Hacca Gitmek İsterim Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.46. Maddi durumun elverişliliği sağlandığında hacca gitme isteği ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	4,125 ^a	2	,127
Likelihood Ratio	4,489	2	,106
Linear-by-Linear Association	,755	1	,385
N of Valid Cases	1131		

Yapılan Ki-Kare analizine göre Maddi durumun elverişliliği sağlandığında hacca gitme isteği ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0,05$)

2.10.8. Kurban Kesmenin Gerekliliği Anlayışı ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.33. Kurban kesmenin gerekliği anlayışı ile kuşak ilişkisi

³⁶⁴ Kandemir, a.g.e.,2022a, s.140

Yapılan Ki-Kare analizine göre kurban kesmenin gerekliliği anlayışı ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Z Kuşağının kurban kesmeyi gerekli görme oranı X Kuşağına göre yüksektir. Kurban kesmeyi gerekli olduğunu düşünen X Kuşağının oranı %92,7 Z Kuşağının oranı ise %95,2'dir. Karasız kalanların oranı X Kuşağında %1,3 Z Kuşağında 2,4'tür. Kurban kesmeyi gereksiz olarak gören X Kuşağı %6 Z Kuşağı ise %2,4'tür.

“Kurban ibadetinin, namaz ve oruç gibi bedensel bir ibadet olmaması ve yardımlaşmayı esas alması, maddiyatla ilgili olması onun daha fazla yerine getirilmesine veya getirilmek istenmesine sebep olduğu nitelendirilebilir.”³⁶⁵ Kurban kesimini gereksiz olarak görenlerin oranı X Kuşağında daha yüksektir. Buna sebep olarak mali bir sorumluluğu da beraberinde getirmesi ve bunun yeri geldiğinde karşılanamaması örnek gösterilebilir.

2.10.9. Dua Hayatımda Önemli Bir Yere Sahiptir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.47. Duanın hayatta önemli bir yere sahip olması ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

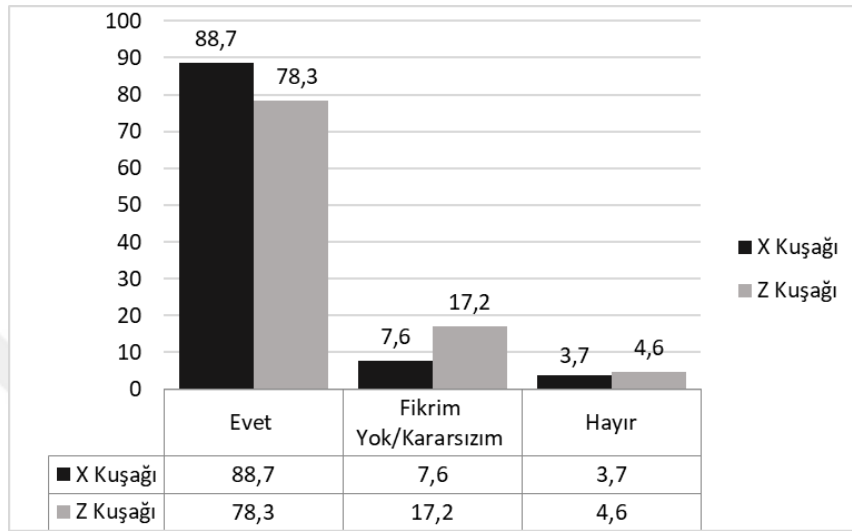
Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	3,120 ^a	2	,210
Likelihood Ratio	3,073	2	,215
Linear-by-Linear Association	,081	1	,776
N of Valid Cases	1127		

Yapılan Ki-Kare analizine göre duanın hayatta önemli bir yere sahip olması ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($p > 0,05$). Duanın hayatta önemli bir yere sahip olması ile kuşak ilişkisi bakımında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Her ne kadar dua ile kuşak ilişkisi açısından bir ilişki bulunamasa da Z kuşağı için yapılan bir çalışmada “katılımcıların çoğu dua ettiğini belirtmiş, dua etmenin beş vakit namaza göre daha yüksek bir orana sahip olmasının nedeni abdest gibi herhangi bir

³⁶⁵ Dalmış, a.g.e., s. 90

hazırlık olmadan, kolay ve her an yapılabilir olmasından kaynaklı bu ibadetinin yerine getirildiği”³⁶⁶ ifade edilmiştir.

2.10.10. Dini Görevleri Yerine Getirmede Vicdanen Hissedilen Rahatsızlık Durumu ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.34. Dini görevleri yerine getirmede vicdanen hissedilen rahatsızlık durumu ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.48. Dini görevleri yerine getirmede vicdanen hissedilen rahatsızlık durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	20,544 ^a	2	,000
Likelihood Ratio	22,321	2	,000
Linear-by-Linear Association	12,618	1	,000
N of Valid Cases	1127		

Yapılan Ki-Kare analizine göre dini görevleri yerine getirmede vicdanen hissedilen rahatsızlık durumu ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

X Kuşağının, dini görevlerini yerine getirmediğinde vicdanen duyduğu rahatsızlık durumu oranı Z Kuşağından yüksektir. Bu ifadeye katılan X Kuşağı %88,7 kararsız kalanların oranı %7,6 ifadeye katılmayanlar ise %3,7'dir. Z Kuşağında bu ifadeye katılanların oranı %78,3 kararsız kalanların oranı %17,2 bu ifadeye “hayır” cevabı verenlerin oranı ise %4,6'dır. Z Kuşağının özellikle dinin

³⁶⁶ Şahin, a.g.e., s. 27

ibadet boyutuna ilişkin görüş ve eylemleri neticesinde bu ifadeye katılma oranının yüksek çıkması olağan bir durumdur. Zira dini yaşamada daha çok içsel ve maneviyata yönelim sağlamakta, buna özen göstermektedir.

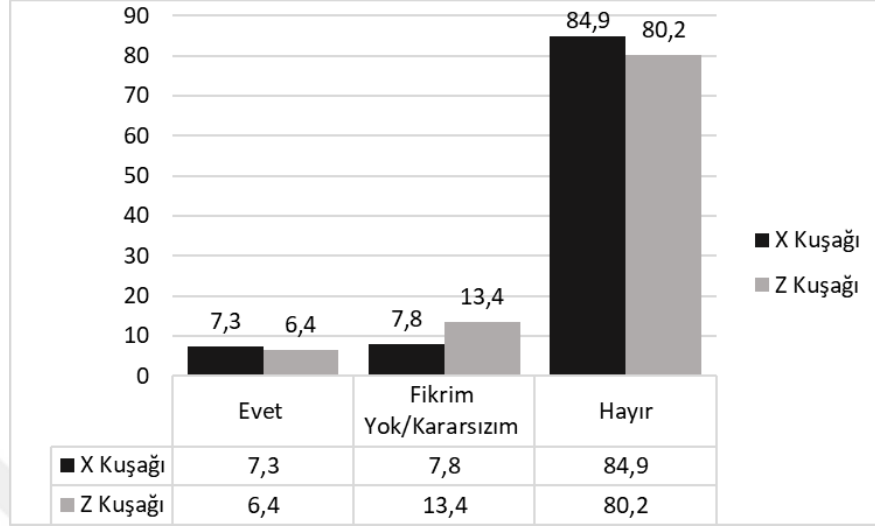
2.10.11. İbadetlere Ayrılan Vaktin Daha Faydalı Bir Şekilde Değerlendirebileceği Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.49. İbadetlere ayrılan vaktin daha faydalı bir şekilde değerlendirebileceği düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	4,719 ^a	2	,094
Likelihood Ratio	4,619	2	,099
Linear-by-Linear Association	2,423	1	,120
N of Valid Cases	1126		

Yapılan Ki-Kare analizine göre ibadetlere ayrılan vaktin daha faydalı bir şekilde değerlendirebileceği düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0,05$). Elde edilen bulgulara göre bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Elde edilen bulgular neticesinde her iki kuşak için de dinin ibadet boyutu kabul edilmiş ve gerekliliğine yönelik bir tutum geliştirilmiştir. Zira dinin dışı yansıması olan ibadetin kişiye hem bireysel hem de toplumsal yönleriyle fayda sağladığı unutulmamalıdır.

2.10.12. Hacca Gitmek İçin Harcanan Para Daha Yararlı Bir İş İçin Kullanılabilir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.35. Hacca gitmek için harcanan para daha yararlı bir iş için kullanılabilir düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.50. Hacca gitmek için harcanan para daha yararlı bir iş için kullanılabilir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,827 ^a	2	,020
Likelihood Ratio	8,281	2	,016
Linear-by-Linear Association	1,163	1	,281
N of Valid Cases	1131		

Yapılan Ki-Kare analizine göre hacca gitmek için harcanan para daha yararlı bir iş için kullanılabilir düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

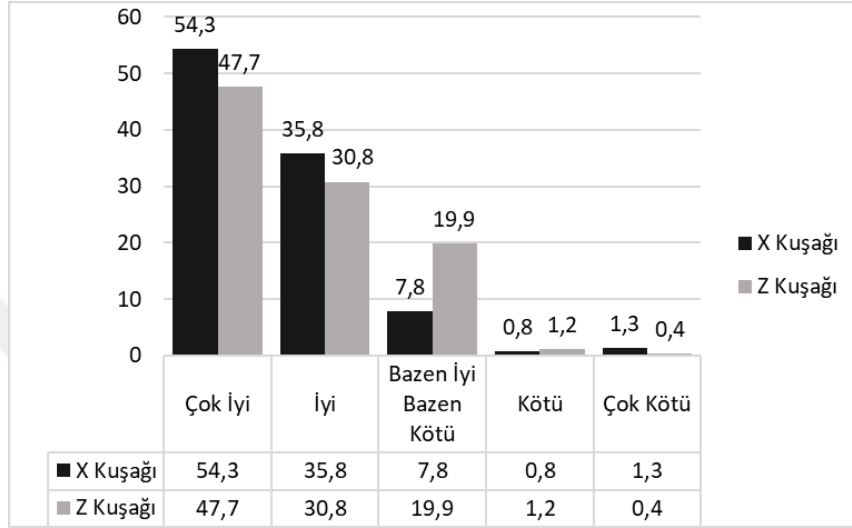
X Kuşağının hacca gitmek için harcanan paranın daha yararlı işlerde kullanılabileceği düşüncesine katılma oranı Z Kuşağının katılma oranından düşüktür. Bu ifadeye katılan X Kuşağı %7,3 Z Kuşağı ise %6,4'tür. Bu ifadeye katılmayan X Kuşağının oranı %84,9 iken Z Kuşağının bu ifadeye katılmama oranı %80,2'dir. Bunun dışında kararsız kalanların oranı X Kuşağında %7,8 Z Kuşağında %13,4'tür.

Ülkemizde hac için beklenen sürenin fazla olması ve hacca gidebilme oranının düşük olmasına bağlı olarak onun için harcanabilecek ve ayrılmış olan paranın kısa vadede daha faydalı bir alanda kullanılabileceği düşüncesini pekiştirmiştir denilebilir. Yine de her iki kuşak için bu ifadeye katılma oranının düşük olması

haccın hem özel bir ibadet olduğunu hem de dini yerleri ömürde bir kez de olsa görmeyi istemeyi yansıtmaktadır.

2.11. Etki Boyutu

2.11.1. Kuşak ve Anne-Baba İlişkisi

Grafik 2.36. Kuşak ve anne-baba ilişkisi

Tablo 2.51. Kuşak ve anne-baba arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	30,977 ^a	4	,000
Likelihood Ratio	33,706	4	,000
Linear-by-Linear Association	10,702	1	,001
N of Valid Cases	1130		

Yapılan Ki-Kare analizine göre anne-baba arasındaki ilişki ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

X Kuşağında anne-babasıyla ilişkisinin çok iyi olduğunu ifade edenlerin oranı %54,3 iyi olarak ifade edenler ise %35,8 bazen iyi bazen kötü olduğunu ifade edenlerin oranı ise % 7,8'dir. 0,8 oranın katılımcılarımız ebeveynleri ile kötü bir ilişkilerinin olduğunu ortaya koyarken, %1,8 oranında ise çok kötü olduğunu belirtenler vardır. Z Kuşağında ise %47,7 oranında ebeveynleri ile ilişkilerinin çok iyi olduğunu ifade edenlerin yanında %30,8 oranında iyi %19,9 oranında ise

ilişkilerinin bazen iyi bazen kötü olduğunu belirtmişlerdir. %1,2 ilişkilerinin kötü olduğunu belirtirken, %0,4 oranı da çok kötü olduğunu aktarmıştır.

X Kuşağı katılımcılarımızın %90,1 oranında ebeveynleri ile ilişkilerinin gayet iyi durumda olduğunu söyleyebilir. Bu oran Z Kuşağında ise %78,5'te kalmaktadır. X Kuşağının ebeveynlerinin yaşlılık döneminde yer aldığını göz önünde bulundurursak, X Kuşağının anne babaları için bakım ve hizmet ihtiyaçlarını karşılamayı ön planda tuttıklarını, çatışmadan ziyade onlarla geçinmeyi sağladıklarını ifade edebiliriz. Ayrıca bazı X Kuşağı katılımcılarımız anne, baba veya her ikisinin de vefat ettiğini belirterek bu soruyu yanıtızsız da bırakmıştır.

Ebeveynleri ile ilişkilerinin gayet iyi durumda olduğunu belirten Z Kuşağında bu oran %78,5'te kalmaktadır. Ancak Z Kuşağında %19,9 oranında bazen iyi bazen kötü ilişki yaşadığını ifade eden katılımcılarımızın bulguları neticesinde içinde buldukları döneme bağlı olarak ebeveynleri ile gelgitli bir ilişki içinde oldukları ifade edilebilir.

Yetişmekte olan genç nesil Z Kuşağı ile halihazırda yetişkin bir birey olarak hayatını devam ettiren eski nesil X Kuşağı arasında yer yer çeşitli konulara bağlı olarak çatışmalar meydana gelebilmektedir. Özellikle “son yıllarda toplumumuzda kuşaklar arası iletişimin azaldığı ve birbirimizi anlamadığımız, yetişkinlerin çocuk ve gençlerle çatıştığı dillendirilmektedir. Kuşaklar arası çatışmanın en önemli sebebi her yaşın kendi özelliklerine göre, hayata ve olaylara bakmaları ve yorumlamalarıdır. Kuşaklar arası çatışma bir anlamda değer yargılarının çatışmasıdır. Değer yargıları bireyin yaş ve psikolojisine göre değişmektedir.”³⁶⁷

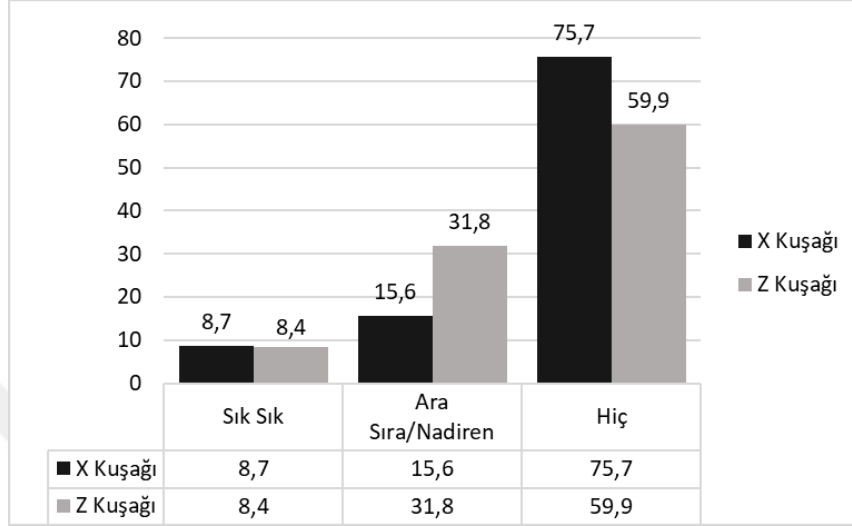
Aynı zamanda “yeni dünyanın teknolojik koşulları içinde dünyaya gelen Z Kuşağı, geleneksel aile ilişkilerinden farklı olarak küresel dünyanın ve kitle kültürünün etkisinde büyüdüğü ve farklı kuşaklarla aynı evde yaşadığı için gerek toplum gerekse aile içinde iletişimsizlik ve anlaşmazlık başta olmak üzere birçok sorun yaşayabilmektedir.”³⁶⁸ Karşılıklı iletişimin sağlıklı sağlanamaması, aynı

³⁶⁷ Mehmet Zeki Aydın, **a.g.e.**, 2014, ss.116-119

³⁶⁸ Mehmet Zeki Duman, “Üniversitede Okuyan Z Kuşağının Değişen Aile Algısı ve Aile İçi İlişkilerde Yaşadığı Sorunlar”, **Sosyolojik Bağlam Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, 2021, ss.20-36

koşullar çerçevesinde yetişme ortamı ve sosyalleşme sürecinden geçmemeleri, farklı değer yargı ve tutumların olması ilişkilerin boyutunu şekillendiren unsurlardandır.

2.11.2. Ahlaki Davranışlar Konusunda Anne-Baba ile Çatışma ve Kuşak İlişkisi

Grafik 2.37. Ahlaki davranışlar konusunda anne-baba ile çatışma ve kuşak ilişkisi

Tablo 2.52. Ahlaki davranışlar konusunda anne-baba ile çatışma ve kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	34,421 ^a	2	,000
Likelihood Ratio	36,502	2	,000
Linear-by-Linear Association	14,353	1	,000
N of Valid Cases	1118		

Yapılan Ki-Kare analizine göre ahlaki davranışlar konusunda anne-babayla çatışma ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Ahlaki konularda ebeveynleri ile sık sık çatışma yaşadığını ifade eden X Kuşağının oranı %8,7 ara sıra/nadiren çatışma yaşadıklarını ifade edenlerin oranı ise %15,6'dır. Hiç çatışma yaşamadığını belirtenlerin oranı ise %75,7'dir. Z Kuşağında ise sık sık çatışma yaşadığını belirtenlerin oranı %8,4 iken ara sıra/nadiren yaşadığını ifade edenlerin oranı %31,8'dir. Hiç çatışma yaşamadığını ifade edenler ise %59,9'dur. Sık sık ve ara sıra çatışma yaşadığını belirten Z Kuşağı %40,2 oranla, Sık

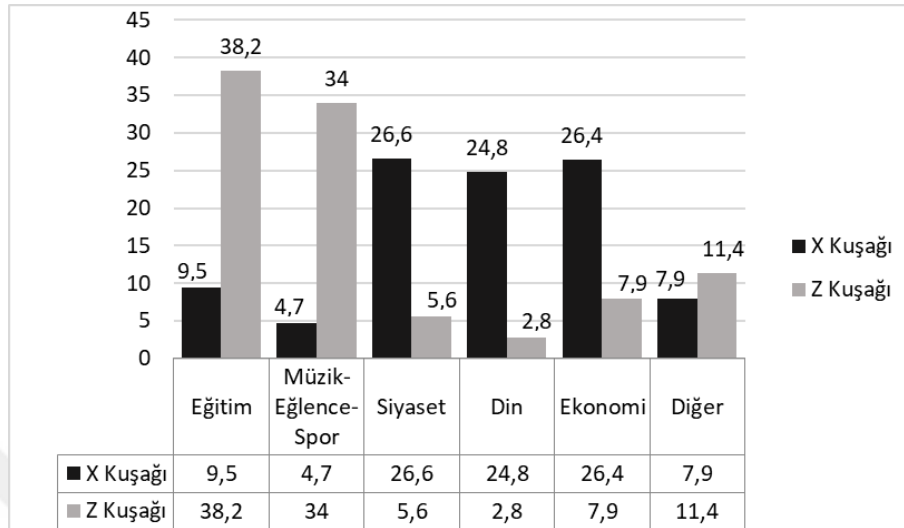
sık ve ara sıra çatışma yaşadığını belirten %24,3 orana sahip X Kuşağına göre ebeveynleri ile ahlaki konularda daha fazla çatışma yaşamaktadır.

Ancak X Kuşağının da ebeveynleri ile sık sık çatışma yaşadığını ifade edenlerin oranı X Kuşağında daha yüksektir. X Kuşağının ebeveynlerinin Sessiz ve Bebek Patlaması Kuşağı olduğunu göz önünde bulundurursak oldukça sıkı, otoriter bir aile ortamında büyüdüleri, kuralların ve sınırların net bir şekilde çizildiği yetişme ortamına göre kendi görüş ve düşünceleri çerçevesinde farklı tutumlara sahip X kuşağı için ebeveynleri ile çatışma yaşaması normal karşılanmalıdır. Aynı zamanda X Kuşağının ebeveynlerinin yaşlılık döneminde yer almasına karşılık kuşaklar arası iletişim de zorlaşmaktadır. “Yaşlılık döneminde kişiliğin duygusallaşması, emeklilik ve buna bağlı gelir düzeyi, sosyal statü ve sosyal ilişkilerde yaşanan azalma pek çok yaşlı bireyin iletişim sürecini etkilemekte ve yaşanan sorunlar en çok aile içerisinde kendini hissettirebilmektedir.”³⁶⁹

Z Kuşağı da ebeveynlerinden farklı olarak geliştirdikleri tutum ve değer yargıları nedeniyle çatışma yaşamaktadır. Zira Z Kuşağı için normal olan, bireycilik ve özgürlükçü düşünce yapısına yönelik ortaya konulan davranışlar X Kuşağının kalıpsal değer yargılarına uymadığı için çatışma yaşanması kaçınılmaz olmaktadır.

³⁶⁹ Sevgi Kavut, **Kuşaklararası İletişim Farklılıklarının Aile İçi İletişime Etkisi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Kişilerarası İletişim Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s.51

2.11.3. Arkadaşlarla Bir Araya Gelindiğinde En Çok Konuşulan Konular ile Kuşak İlişkisi (Önem Sırasına Göre 1)

Grafik 2.38. Arkadaşlarla bir araya gelindiğinde en çok konuşulan konular ile kuşak ilişkisi (Önem sırasına göre: 1)

Tablo 2.53. Arkadaşlarla bir araya gelindiğinde en çok konuşulan konular ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi (Önem sırasına göre: 1)

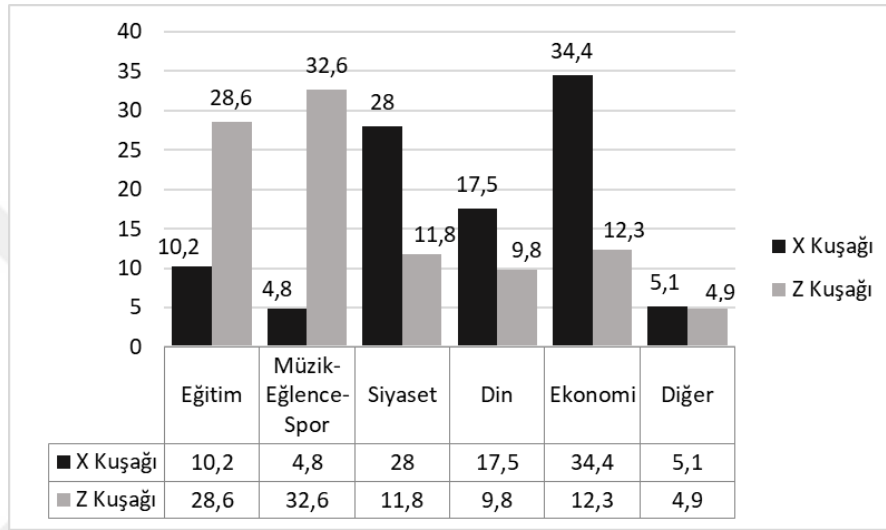
Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	430,372 ^a	5	,000
Likelihood Ratio	454,279	5	,000
Linear-by-Linear Association	154,513	1	,000
N of Valid Cases	1123		

Yapılan Ki-Kare analizine göre Arkadaşlarla bir araya gelindiğinde en çok konuşulan konular ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Anket çalışmamızda X ve Z kuşaklarının, arkadaşlarıyla vakit geçirdiklerinde en çok konuştukları konular arasında bir farklılık olup olmadığını tespit edebilmek için önem sırasına göre ilk üç tercihlerinde yer alan konuları belirlemeleri gerektiği ifade edilmiştir. Buna göre X Kuşağının arkadaşlarıyla en çok konuştukları konular içerisinde birinci tercihinde %26,6 oranla “siyaset”in yer aldığı görülmüştür. Z Kuşağının ilk tercihinde yer alan konu ise %38,2 oranla eğitim olmuştur. Z Kuşağının çoğunluğunun halen eğitim hayatlarına aktif devam etmelerinden dolayı birinci tercihinde “eğitim”in yer alması olağandır. Aynı zamanda

X Kuşağının yetişkinlik döneminde yer almasından kaynaklı olarak toplumsal yapıyı şekillendiren ve yakından ilgilendiren siyaset konusu ile oldukça yakın bir ilişki içerisindedir. Zira ülkemizde de hem iç hem dış siyasetin yoğun ve oldukça değişken olması sivil halkı içerisine çekmektedir.

2.11.4. Arkadaşlarla Bir Araya Gelindiğinde En Çok Konuşulan Konular ile Kuşak İlişkisi (Önem Sırasına Göre 2)

Grafik 2.39. Arkadaşlarla bir araya gelindiğinde en çok konuşulan konular ile kuşak ilişkisi (Önem sırasına göre: 2)

Tablo 2.54. Arkadaşlarla bir araya gelindiğinde en çok konuşulan konular ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi (Önem sırasına göre: 2)

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	197,010 ^a	5	,000
Likelihood Ratio	215,385	5	,000
Linear-by-Linear Association	116,376	1	,000
N of Valid Cases	965		

Yapılan Ki-Kare analizine göre arkadaşlarla bir araya gelindiğinde en çok konuşulan konularda ikinci tercih ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

X Kuşağının arkadaşlarıyla en çok konuştukları konular içerisinde ikinci tercihinde %34,4 oranla “ekonomi”nin yer aldığı görülmüştür. Z Kuşağının ikinci tercihinde yer alan konu ise %33,6 oranla “müzik, eğlence, spor” konuları olmuştur.

Z Kuşağının yaşlarının genç olmalarından dolayı ilgi alanlarının “müzik, eğlence, spor” olması olağandır. X Kuşağı için ise ikinci tercihinde ekonominin yer alması ülkemizin geçirdiği ekonomik krizin etkili olduğu söylenebilir.

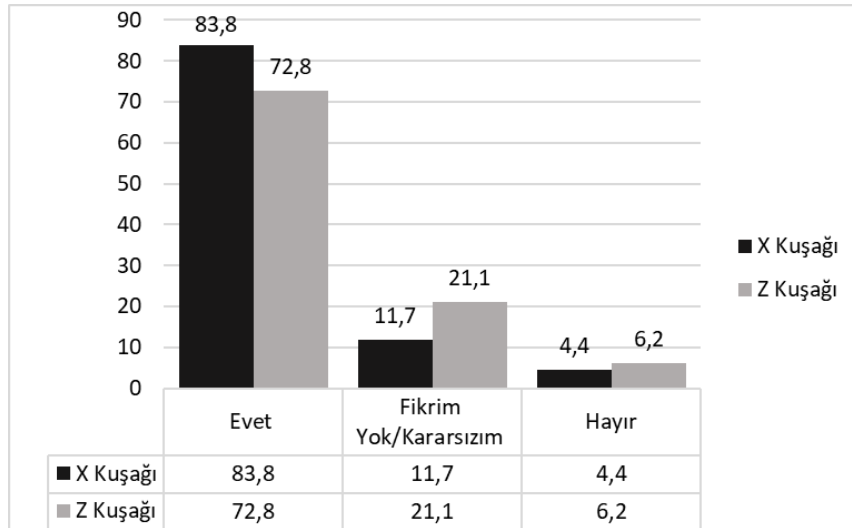
2.11.5. Arkadaşlarla Bir Araya Gelindiğinde En Çok Konuşulan Konular ile Kuşak İlişkisi (Önem Sırasına Göre 3)

Tablo 2.55. Arkadaşlarla bir araya gelindiğinde en çok konuşulan konular ile kuşak (Önem Sırasına Göre 3) arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,563 ^a	5	,128
Likelihood Ratio	8,561	5	,128
Linear-by-Linear Association	,000	1	,998
N of Valid Cases	878		

Yapılan Ki-Kare analizine göre arkadaşlarla bir araya gelindiğinde en çok konuşulan konularda üçüncü tercih ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0,05$)

2.11.6. Günlük Hayatta Yapılacak İşlerde Allah’ın Nasıl Davranmamızı İsteddiğini Düşünerek Karar Verme Durumu ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.40. Günlük hayatta yapılacak işlerde Allah’ın nasıl davranmamızı istediğini düşünerek karar verme durumu ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.56. Günlük hayatta yapılacak işlerde Allah'ın nasıl davranmamızı istediğini düşünerek karar verme durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	17,691 ^a	2	,000
Likelihood Ratio	18,593	2	,000
Linear-by-Linear Association	13,016	1	,000
N of Valid Cases	1128		

Yapılan Ki-Kare analizine göre günlük hayatta yapılacak işlerde Allah'ın nasıl davranmamızı istediğini düşünerek karar verme durumu ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

X Kuşağında günlük hayatta yapılacak işlerde Allah'ın nasıl davranmamızı istediğini düşünerek karar verme durumu, hayatı dine yönelik yaşama konusu Z Kuşağına oranla yüksektir. Bu ifadeye katılan X Kuşağının oranı %83,3 iken kararsız olduğunu ifade edenlerin oranı ise %11,7'dir. Bu ifadeye katılmayan X Kuşağının oranı ise %4,4'tür. Z Kuşağı ise bu ifadeye katılma oranı %72,8 iken katılmama oranı %6,2'dir. Kararsız kalanların oranı ise %21,1'dir.

Z Kuşağında bu oranın düşük olmasının nedenini dine ve dindarlığa yüklediği misyonla ilişkilidir. Zira dinin pratik boyutunu hayatına yönelik olan tutumları da bunu açıklar niteliktedir. Gökçe'nin çalışması da elde ettiğimiz bulgularla benzer sonuçlara sahiptir. Araştırmaya göre "katılımcıların günü planlamalarında dini faaliyetlerin etkisinin olmadığı görülmüş, Z kuşağından katılımcıların ifadeleri incelendiği zaman gün içerisinde yapılan faaliyetlerde dini etkinliklerin etkisinin çok sınırlı olduğu"³⁷⁰ ifade edilmiştir.

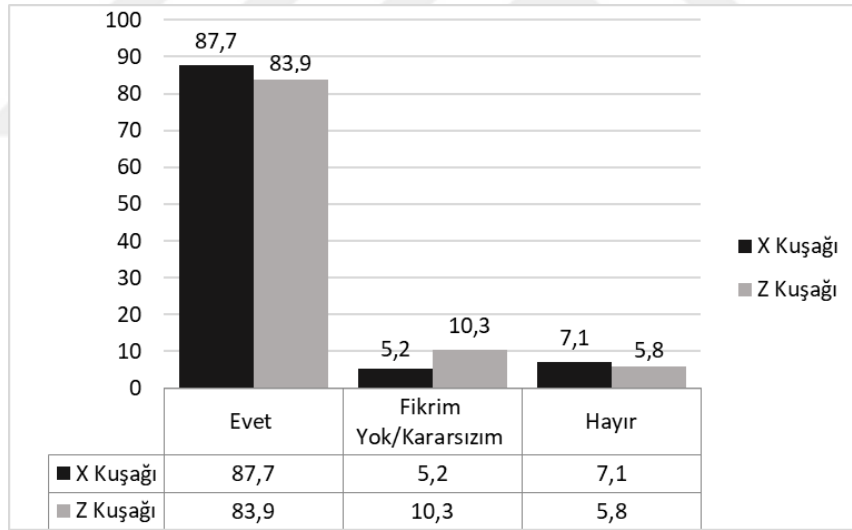
Şen'in çalışmasında da "katılımcıların günlük hayatlarında karar alırken dine başvurma oranlarının oldukça az olduğu, karar almalarında çoğunlukla kendileri ilk

³⁷⁰ Gökçe, a.g.e., s.67

başvuru noktası olurken ikinci sırada aileleri geldiği, çoğunluk olarak verdikleri cevapların tümü değerlendirildiğinde dinen yasak olduğunu bilerek yaptıkları pek çok şey olduğu ulaşılan sonuçlar³⁷¹ arasında yer almıştır.

Ancak Yapıcı çalışmasında gençlerin “Allah, peygamber ve kutsal kitap üçgeninde tanımlamaya çalıştıkları dinde insanların hem iman ve ibadet hayatlarına yönelik hem de onların ahlâkî davranışları başta olmak üzere bireysel ve sosyal hayatlarını düzenlemeye ilişkin pek çok talebin yer aldığı kanısında olduklarını, dinin hâlâ insanı yönlendiren ve ona neyi, nasıl yapması gerektiğini bildiren ilâhî kurallar bütünü olduğuna inandıklarını ifade etmektedir. Bunun da bireyin gündelik hayatında dinin hâlâ etkisini devam ettirdiği, dahası ettirmesi gerektiğinin arzulandığı anlamına geldiğini³⁷² eklemektedir.

2.11.7. Evlilik Dışı Cinsel İlişki Bütün İnsanlar ve Toplumlar İçin Kötüdür Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.41. Evlilik dışı cinsel ilişki bütün insanlar ve toplumlar için kötüdür düşüncesi ile kuşak ilişkisi

³⁷¹ Şen, a.g.e., s.130

³⁷² Asım Yapıcı, “Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinin Anlam Dünyasında Dinin Yeri (Çukurova Üniversitesi Örneği)”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, 2009, ss. 1-37

Tablo 2.57. Evlilik dışı cinsel ilişki bütün insanlar ve toplumlar için kötüdür düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,719 ^a	2	,013
Likelihood Ratio	9,371	2	,009
Linear-by-Linear Association	,535	1	,464
N of Valid Cases	1125		

Yapılan Ki-Kare analizine göre evlilik dışı cinsel ilişki bütün insanlar ve toplumlar için kötüdür düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

X Kuşağının evlilik dışı cinsel ilişki bütün insanlar ve toplumlar için kötüdür ifadesine katılma oranı Z Kuşağının katılma oranından yüksektir. Bu ifadeye katılan X Kuşağının oranı %87,7 Z Kuşağının katılma oranı ise %83,9'dur. İfade katılmayanların oranı X Kuşağında %7,1 Z Kuşağında %5,8'dir. X Kuşağında kararsız kalanlar %5,2 Z Kuşağında ise %10,3'tür.

Türk toplumunun evlilik bilinci üzerine yapılan bir araştırmada, elde edilen bulguları desteklemektedir. Evli ve bekar deneklerin verdikleri cevaplar üzerine "genç kuşağın bir önceki kuşağa göre daha çok cinsel tecrübe yaşadığı ve bunu daha çok gerekli gördüğü ortaya çıkmaktadır. Ancak böyle bir tecrübe yaşamadıklarını ve bunu gerekli görmediklerini ifade edenlerin oranlarının yüksek oluşu toplumda, abartıldığı kadar yoğun bir evlilik öncesi cinsel yaşantı olduğunu yalanlamaktadır.

Toplumumuzda özellikle evlilik öncesi cinsellik konusunda bir değişim gözlenmektedir. Ancak bu, özellikle bir takım medya organlarında sıklıkla yer aldığı gibi yaygın bir durum değildir. Türk halkı bu konuda hala muhafazakâr tavrını sürdürmektedir. Bu tavırda dinî inancın da önemli bir rol oynadığı tespit edilmiştir.

Zira fertlerde dinî inanç düzeyi yükseldikçe, evlilik öncesi cinselliğe karşı olumsuz bir tutuma girildiği gözlenmektedir.”³⁷³

2.11.8. Pek Çok Dini Kuralın Günümüzde Artık Hiçbir Faydasının Olmadığı Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.58. Pek çok dini kuralın günümüzde artık hiç fayda sağlamadığı düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	3,022 ^a	2	,221
Likelihood Ratio	3,064	2	,216
Linear-by-Linear Association	,044	1	,834
N of Valid Cases	1129		

Yapılan Ki-Kare analizine göre pek çok dini kuralın günümüzde artık hiç fayda sağlamadığı düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0,05$). X ve Z Kuşağı katılımcılarının genelinde inanç esaslarını benimseme durumu olduğu için hükümleri açıkça reddetme, geçersiz oldukları gibi bir düşünce içinde oldukları söylenemez. Dinden uzak olduğu söylenen Z Kuşağı için bile dini hükümler işlevsiz değildir.

2.11.9. İslam Dininin İnsan Hayatına Bir Gaye ve Anlam Kazandırdığı Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.59. İslam dininin insan hayatına bir gaye ve anlam kazandırdığı düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,706 ^a	2	,426
Likelihood Ratio	1,753	2	,416
Linear-by-Linear Association	,003	1	,955
N of Valid Cases	1129		

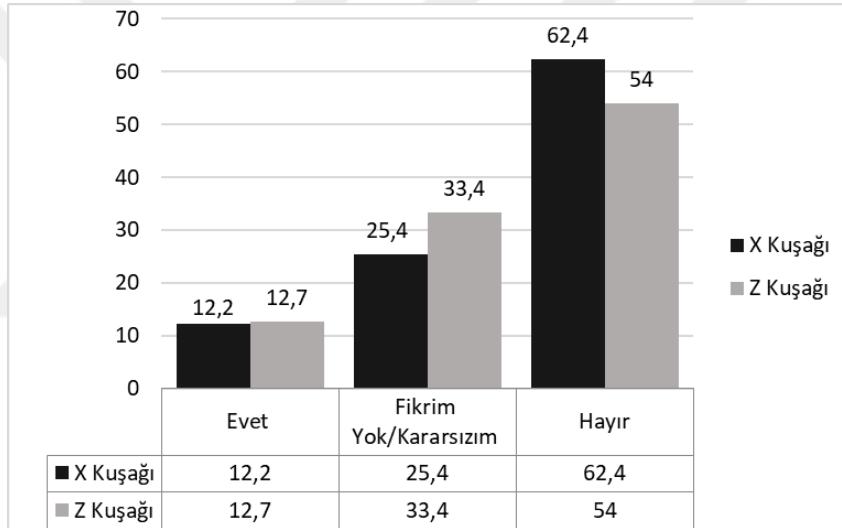
Yapılan Ki-Kare analizine göre İslam dininin insan hayatına bir gaye ve anlam kazandırdığı düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p>0,05$) Ancak X ve Z Kuşağının farklı yaş dönemlerinde bulunmasından kaynaklı hayatına

³⁷³ Vejdi Bilgin, “Türk Toplumunun Evlilik Konusunda Bilgilenme ve Bilinçlenme Düzeyleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 9, 2000

anlam ve amaç kazandırmada farklı unsurlar olabileceği göz önünde bulundurulabilir. “Fikri ve bedeni gelişimin önemli bir evresi olan yetişkinlik çağında, insanı hayata bağlayan ve hayatı anlamlandırmaya yönelik zihni, ruhi ve yaşamsal boyutları önem kazanmaktadır. Bu açıdan ise dinin gerek düşünce gerek duygu gerek davranış boyutlarında insanı hayata anlamlandırmaya yönelik etkisi olabilir.”³⁷⁴ Öte yandan daha gençlik döneminde olan Z Kuşağı için hayatın kazanımları çerçevesinde, anlam ve gaye bulma çabasının değişkenlik gösterebileceği göz ardı edilmemelidir.

2.11.10. Dinler Güncel Problemlerin Bazılarını Çözmede Yetersiz

Kalmaktadır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.42. Dinler güncel problemlerin bazılarını çözmede yetersiz kalmaktadır düşüncesi ile kuşak ilişkisi

³⁷⁴ Elif Aksoy, **Yetişkinlik Döneminde Hayatı Anlamlandırma ve Dindarlık İlişkisi (Gaziantep Örneğinde)**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019, s. 28

Tablo 2.60. Dinler güncel problemlerin bazılarını çözmede yetersiz kalmaktadır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,406 ^a	2	,015
Likelihood Ratio	8,527	2	,014
Linear-by-Linear Association	4,034	1	,045
N of Valid Cases	1121		

Yapılan Ki-Kare analizine göre dinler güncel problemlerin bazılarını çözmede yetersiz kalmaktadır düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Z Kuşağının dinlerin güncel problemlerin bazılarını çözmede yetersiz kaldığına dair ifadesine katılma oranı X Kuşağının katılma oranından daha yüksektir. Bu ifadeye katılan Z Kuşağının oranı %12,7 kararsız kalanların oranı %33,4 ifadeye katılmayanların oranı ise %54'tür. X Kuşağında ise bu ifadeye katılma oranı %12,2 kararsız kalma oranı %25,4 ifadeye katılmama oranı ise %62,4'tür.

Z Kuşağının yine sorgulama ve arayış dönemi içerisinde olduğunu hatırlatarak, böyle bir düşünceyi desteklemesi normal karşılanmalıdır. Zira gençlerin dini tereddüt ve şüphelerine ilişkin konularda “din, insan fiillerini serbest bırakması ve yasaklaması ya da emretmesi, teşvik etmesi ve hoş görmemesi gibi açılardan tasniflemektedir. Öner’in çalışmasında da gençlerin sorgulamalarında daha çok güncel meselelerin öne çıktığı ve genellikle bu meselelerin hükümleri ile bu hükümlerin hikmetinin anlaşılmaya çalışıldığı görülmüştür.”³⁷⁵

X Kuşağı her ne kadar Z Kuşağı kadar bir sorgulama içerisinde olmasa da yine de evet ve kararsız cevaplarında Z Kuşağına yakın bir orana sahiptir. X Kuşağının yetişkin dönemi dikkate alındığında birey, bu dönemin başlarında dine karşı ilgisiz kalabilir. “Buna sebep olabilecek durumlar meslek edinme, sosyal arkadaş çevresi ve evliliği olabilmektedir. İlerleyen yıllarda kişi evlenip çocuk sahibi olduğunda ise kendisine yüklenen sorumluluklar nedeniyle bu ilgisizlik hali yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlar. Elbette yetişkinlik döneminde baş gösteren bireyin bu dine karşı artan ilgisi sadece sosyal ahlaki olgularla incelenemez. Bunda insanın

³⁷⁵ Öner, a.g.e., ss. 86-88

yaratılışından gelen genişleme dürtüsü de belirleyici rol oynamaktadır. Birey bu dönemde hayatın anlam ve amacına dair soruları kendisine daha çok yöneltmeye başlar ve bir içsel hesaplaşma sürecine girmiş olur.”³⁷⁶ Dönemine bağlı olarak bazı X Kuşağı katılımcılarımızın sorgulamaları dine yönelik olabilmektedir.

2.11.11. Dinler, Zamanın Şartlarına Göre Yeniden Yorumlanmalıdır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

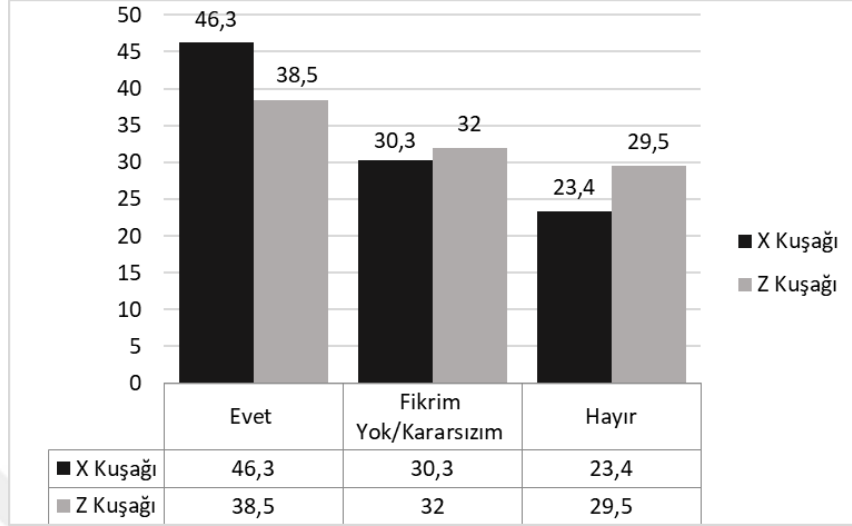
Tablo 2.61. Dinler, zamanın şartlarına göre yeniden yorumlanmalıdır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,499 ^a	2	,064
Likelihood Ratio	5,625	2	,060
Linear-by-Linear Association	2,519	1	,112
N of Valid Cases	1126		

Yapılan Ki-Kare analizine göre dinler, zamanın şartlarına göre yeniden yorumlanmalıdır düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p>0,05$) Katılımcılarımızın dinin özellikle etki boyutuna ilişkin sorularımıza vermiş oldukları cevaplar neticesinde dinden tamamen uzak olmadıkları anlaşılmıştır. Ancak dinin özellikle güncel meselelere ilişkin hükümlerinde tutum değişikliği gösterdikleri ifade edilebilir.

³⁷⁶ Esra Burcu Ataman, **Yetişkinlik Döneminde Dini Başa Çıkma Üzerine Bir Araştırma**, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2022, s. 17

2.11.12. Dindarlar Dindar Olmayanlara Göre Daha Ahlaklıdır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.43. Dindarlar dindar olmayanlara göre daha ahlaklıdır düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.62. Dindarlar dindar olmayanlara göre daha ahlaklıdır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

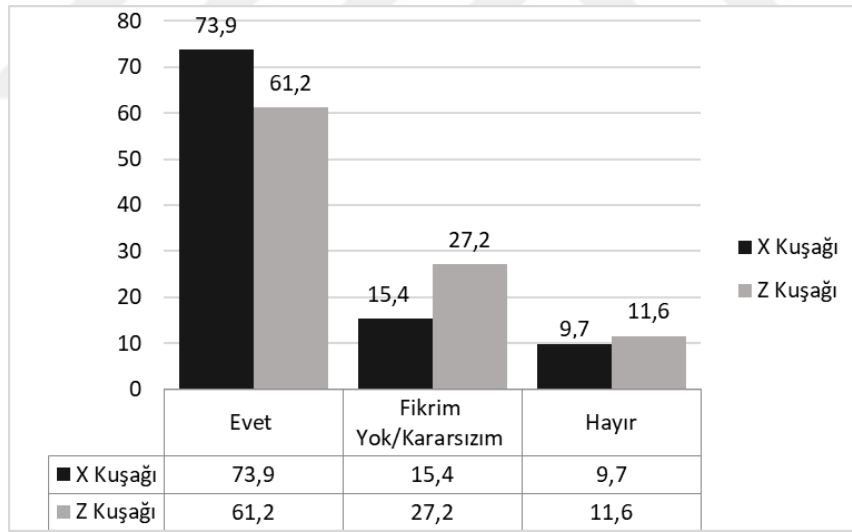
Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,399 ^a	2	,025
Likelihood Ratio	7,421	2	,024
Linear-by-Linear Association	7,301	1	,007
N of Valid Cases	1126		

Yapılan Ki-Kare analizine göre dindarlar dindar olmayanlara göre daha ahlaklıdır düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

X Kuşağının dindarların, dindar olmayanlara göre daha ahlaklı olduğu düşüncesine katılma oranı Z Kuşağının katılma oranına göre daha yüksektir. X Kuşağı %46,3 oranla bu ifadeye katılırken, %30,3 oranla kararsız olduğunu ifade etmiştir. %23,4 oranla bu ifadeye katılmamıştır. Z Kuşağı ise %38,5 oranla bu ifadeye katılırken, %32 oranla kararsızlığını belirtmiş, %29,5 oranla bu ifadeye katılmamıştır.

Kişilerin dine bağlı olarak oluşturmuş oldukları davranış yansımaları, dışarıdan bireyin şahsiyetinin de ötesinde mensunu olduğu dine karşıolumlu ya da olumsuz kanaatlere varılmasına sebebiyet verecektir. Özellikle “olumsuz davranışlar ve bunların alışkanlık kazanması yahut ahlak haline gelen negatif eylemler, bir süre sonra bireylerin, din olgusunu, hayat tarzlarını belirleyen bir özne olarak görmesinden öte onu nesneleştirmesine, araç haline getirmesine neden olabilir. Oryantalistlerden İslam’la herhangi bir şekilde arasına mesafe koyanlara, İslam hakkında yeterli bilgisi olmayanlara, gayr-ı müslimlere kadar birçok kişi, grup, kurum, kuruluş vs. bilerek yahut bilmeyerek İslam’a dair yargılarını bireylerin olumsuz davranışları üzerine bina etmektedirler. Bireylerin yaptığı yanlışlıkların doğurduğu sonuçlar, sadece kendileriyle sınırlı kalmamakta daha çok İslam dinine zarar vermekte ve olumsuz imajlarla gündeme gelmesine neden olmaktadır.”³⁷⁷

2.11.13. Devlet Okullarında Din Eğitimi Zorunlu Olmalıdır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.44. Devlet okullarında din eğitimi zorunlu olmalıdır düşüncesi ile kuşak ilişkisi

³⁷⁷ A. Bilgin, a.g.e., ss.75-84

Tablo 2.63. Devlet okullarında din eğitimi zorunlu olmalıdır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	19,533 ^a	2	,000
Likelihood Ratio	20,207	2	,000
Linear-by-Linear Association	11,692	1	,001
N of Valid Cases	1130		

Yapılan Ki-Kare analizine göre devlet okullarında din eğitimi zorunlu olmalıdır düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

X Kuşağı %73,9 oranla bu ifadeye katılırken, %9,7 oranla bu ifadeye katılmamış, kararsız olduğunu belirtenlerin oranı ise %15,4'tür. Z Kuşağı ise %61,2 oranla bu ifadeye katılırken %11,6 oranla bu ifadeye katılmamıştır. İfadeye yönelik kararsız kalanların oranı ise %27,2'dir. Buna göre X Kuşağının devlet okullarında din dersinin zorunlu olması gerektiğine dair ifadeye katılma oranı Z Kuşağının katılma oranından yüksektir.

“Formel eğitim, sıra dışı bir engel olmadıkça hepimizin dâhil olmak zorunda olduğu bir sistemdir. Gençlik dönemine rastlayan ortaokul ve lise yıllarında birey çeşitli etki faktörünün içine dahil olmaktadır. Gençlik yılları imanın en temel unsuru olan Allah hakkında daha derin bir düşünmenin, O'nun varlığını kabul ile birlikte mahiyetini kavramaya dönük güçlü bir arzunun geliştiği yıllar olduğundan, bu yıllarda okulda aldığı derslerin, gencin inanç ve düşünce dünyasında yeni pencereler açılmasına, yeni anlayışlar geliştirmesine zemin hazırladığı anlaşılmaktadır.”³⁷⁸

Z Kuşağının bu ifadeye yönelik özellikle kararsız kalma oranına göre yine bu kuşağın geleneksel eğitim sistemine karşı geldiği öne sürebilir, aynı zamanda halen öğrenimine devam ederken bu fikir hakkında gelgitli bir süreç yaşadığı ifade edilebilir. Ancak şu da göz önünde bulundurulmalıdır ki dini bilgi edinme kaynakları arasında okul ilk üçte yer almakta ve önemi korumaktadır. Her iki kuşak için de bu

³⁷⁸ Nazlı Tutku Kalfa, **Gençlik Dönemi İnanç Gelişimi ve Eğitiminde Etkili Olan Faktörler Üzerine Nitel Bir Araştırma**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2019, ss. 87-88

durum önemini korumaktadır. X Kuşağı için din eğitimi ve bu eğitim akabinde davranış, tutum değişiklikleri konusunda güvenilir kaynak olarak okul ön plandadır.

Bundan dolayı okuldaki dini eğitim öğretimi, “bireyin başta itikâdî hususlarda zihinlerini meşgul eden sorulara cevap vermedeki başarısının önemini göstermektedir. Bireyi tatmin eden bir inanç öğretiminin güncel meselelere cevap verebilecek nitelikte olması ve öğretim programlarının dünyada yaşanan değişim ve dönüşümler dikkate alınarak oluşturulması gerekmektedir. Çağın sorunlarından habersiz yapılan bir din öğretiminin yaşamda bireye yol göstermesini beklemek güçtür.”³⁷⁹ Z Kuşağının teknoloji ile olan iç içe olması göz önünde bulundurularak, sıkıcı, geleneksel ve dogmatik yöntemler yerine öğrenci merkezli, teknolojinin entegre edildiği, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına yönelik okul programlarının dahil edilmesi bu konuda Z Kuşağının fikrini değiştirmesine sebebiyet verebilir.

2.11.14. Çok Özel Günlerde Aşırıya Kaçmadan İçki İçilebilir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

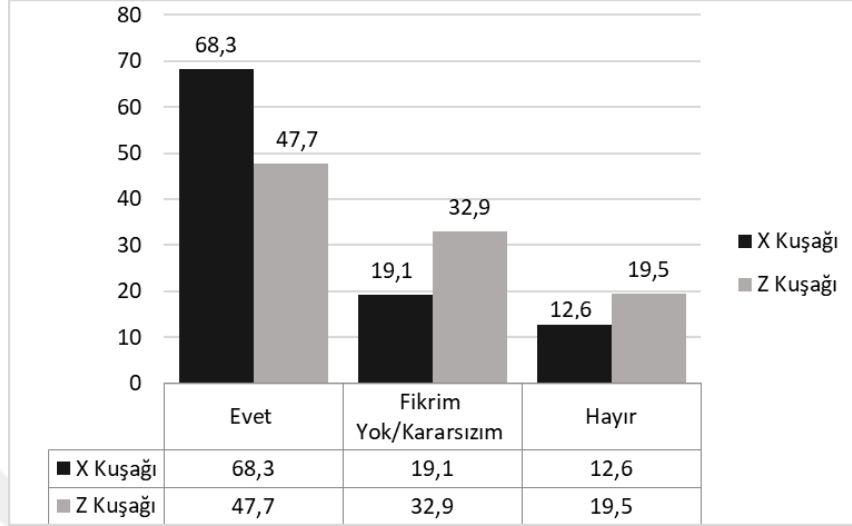
Tablo 2.64. Çok özel günlerde aşırıya kaçmadan içki içilebilir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	4,837 ^a	2	,089
Likelihood Ratio	5,027	2	,081
Linear-by-Linear Association	4,592	1	,032
N of Valid Cases	1129		

Yapılan Ki-Kare analizine göre çok özel günlerde aşırıya kaçmadan içki içilebilir düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p>0,05$)

³⁷⁹ Kandemir, a.g.e., 2022a, s.123

2.11.15. Evlenirken Dikkat Edilmesi Gereken En Önemli Husus Dindarlıktır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.45. Evlenirken dikkat edilmesi gereken en önemli husus dindarlıktır düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.65. Evlenirken dikkat edilmesi gereken en önemli husus dindarlıktır düşüncesi arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	43,745 ^a	2	,000
Likelihood Ratio	44,615	2	,000
Linear-by-Linear Association	33,241	1	,000
N of Valid Cases	1127		

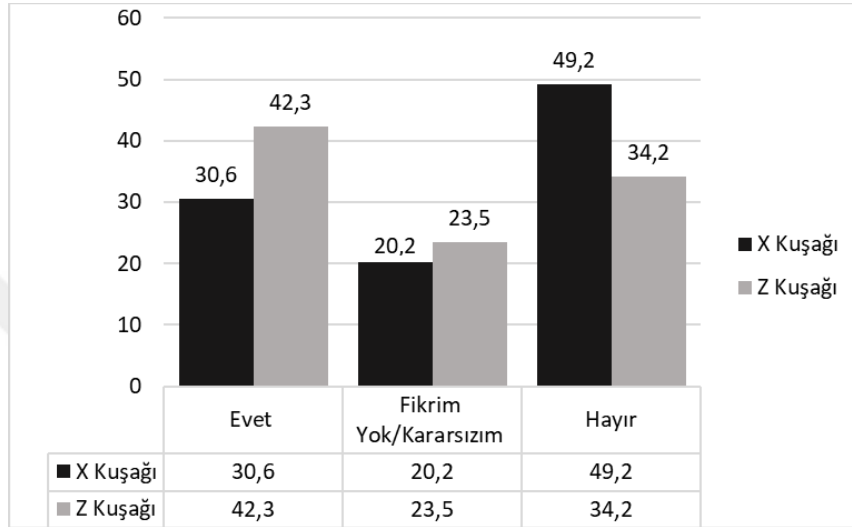
Yapılan Ki-Kare analizine göre evlenirken dikkat edilmesi gereken en önemli husus dindarlıktır düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Evlenirken dikkat edilmesi gereken en önemli hususun dindarlık olduğuna dair katılma oranı X Kuşağında %68,3 iken Z Kuşağında bu oran %47,7'dir. Aynı zamanda bu ifadeye katılmayanların oranı X Kuşağında %12,6 iken Z Kuşağında %19,5'tir. Kararsız kalanlar X Kuşağında %19,1 iken Z Kuşağında %32,9'dur. Buna göre X Kuşağının bu orana katılma oranı Z Kuşağının katılma oranından daha yüksektir.

Kulat'ın çalışmasında da “eş seçiminde eşinizin dinine düşkün biri olması sizin için ne kadar önemli? Sorusuna katılımcıların %51 i çok önemli, %24 ü kısmen önemli, %20 si önemli değil, %5 i kararsız / görüş yok demektedir. İnsanlar eş

seçimlerinde kendilerinden daha dindar birini tercih etmekle dinin ahlaki değerlere katkısını ifade ettikleri, böylece hayatlarını daha güven içinde yaşayabileceklerini düşündükleri”³⁸⁰ belirtilmiştir.

2.11.16. Kadınlar Da İsteddiği Gibi Giyinebilmeli, Erkekler Kadar Özgür Olabilmelidir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.46. Kadınlar da istediği gibi giyinebilmeli, erkekler kadar özgür olabilmelidir düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.66. Kadınlar da istediği gibi giyinebilmeli, erkekler kadar özgür olabilmelidir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	24,629 ^a	2	,000
Likelihood Ratio	24,505	2	,000
Linear-by-Linear Association	23,065	1	,000
N of Valid Cases	1127		

Yapılan Ki-Kare analizine göre kadınlar da istediği gibi giyinebilmeli, erkekler kadar özgür olabilmelidir düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

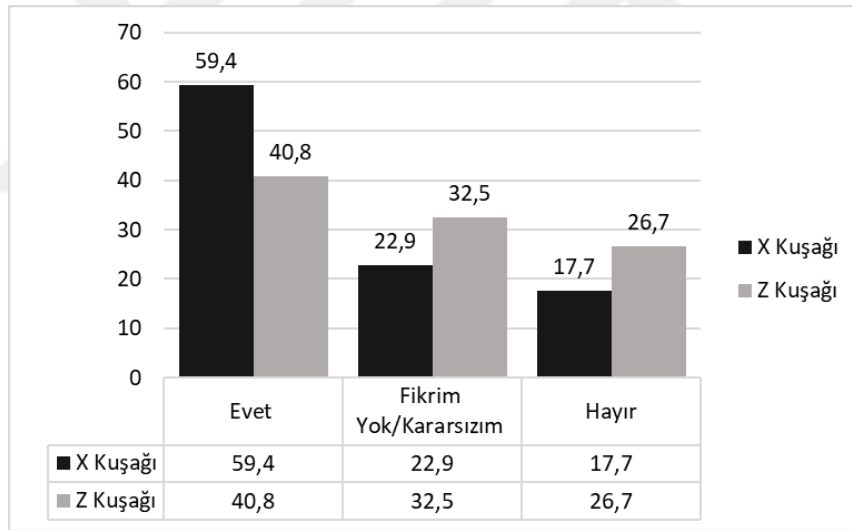
Kadınların da erkekler kadar özgür olması gerektiği, istediği gibi giyinmeli düşüncesine katılma oranı X Kuşağında %30,6 iken Z Kuşağında bu oran %42,3'tür.

³⁸⁰ Kulat, a.g.e., s. 23

İfade katılmama oranı ise X Kuşağında %49,2 oranında, Z Kuşağında %34,2'dir. Bu ifadeye yönelik fikri olmayan, kararsız kalanların oranı X Kuşağında %20,2 iken, Z Kuşağında ise %23,5'tir. Elde edilen bu bulgulara göre Z Kuşağının bu düşünceye katılma oranı X Kuşağının katılma oranına göre daha yüksektir. Z Kuşağı daha özgürlükçü bir çerçeveden yaklaşmaktadır.

“Bugünün insanı kendini dindar olarak algıladığı gibi, dini ve kültürel değerlerini sorgulayarak günümüzün sosyal problemlerine çözüm getirme ve sosyal barışı sürdürme arzusunu taşımaktadır. Dinsellikte dini özellik ve davranışlar geliştikçe, geleneksellik-modernlik bağlamında hem gelenekten hem de modern değerlerden yana değer yargılarının giderek daha fazla benimsendiği söylenebilir.”³⁸¹

2.11.17. Devleti Yönetenlerin Dindar Olması Gerekir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.47. Devleti yönetenlerin dindar olması gerekir düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.67. Devleti yönetenlerin dindar olması gerekir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	35,329 ^a	2	,000
Likelihood Ratio	35,450	2	,000

³⁸¹ Veysel Uysal, “Günümüz Türk Toplumunda Dinsellik ve Kadın/Erkek Aleyhtarı Tutumlar”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 20, 2001, ss. 81-114

Linear-by-Linear Association	29,646	1	,000
N of Valid Cases	1132		

Yapılan Ki-Kare analizine göre devleti yönetenlerin dindar olması gerekir düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

X Kuşağının devleti yönetenlerin dindar olması gerektiği düşüncesine katılma oranı Z Kuşağının katılma oranından daha yüksektir. Bu ifadeye katılan X Kuşağının oranı %59,4 katılmayanların oranı %17,7 kararsız kalanların oranı ise %22,9'dur. Bulgulara göre Z Kuşağını bu ifadeye katılma oranı %40,8 katılmama oranı ise %26,7 iken fikri olmayanların oranı ise %32,5'tir.

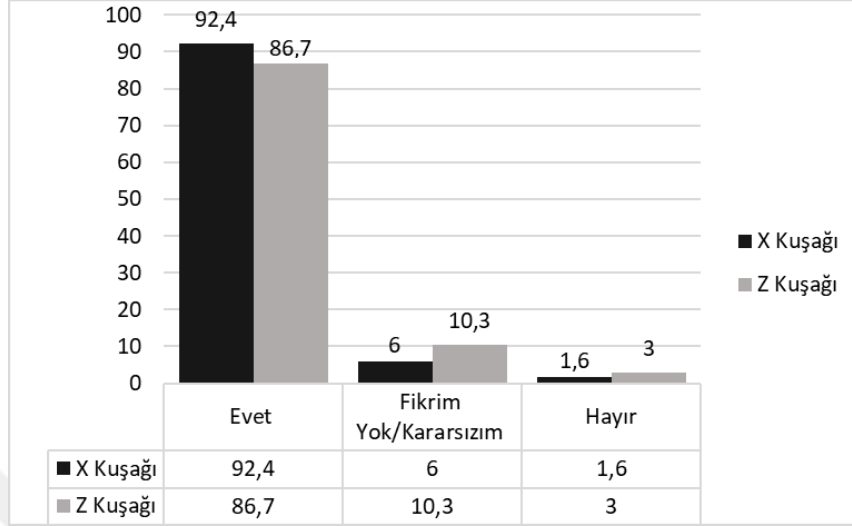
Burada Z Kuşağının yöneticinin dindar olmasını tercih etmemesinin nedenlerinden birinin dinin siyasete alet edilerek, kişisel çıkarlar doğrultusunda kullanılmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Adıgüzel'de çalışmasında “görüşme yapılan gençlerin, siyasetçilerin dinî tutumlarını değiştirdikleri konusunda hemfikir oldukları, dinin politikada çekingen ve hassas bir alan olarak tasvir edilse de çoğu zaman destekleyici bir bakış açısıyla ele alındığı, bu bağlamda din, siyasette “olumlu bir deneyim” olarak algıladıkları, siyasetçilerin dini özgürce ve serbestçe bir alan olarak görüp, bu alanı kullanma gücünü kendilerinde gördükleri”³⁸² ifade edilmiştir.

Kayacan'da “din ile bütünleşmiş devlet, kişi ve kurumların çelişkili tutum ve davranışları, kendini halk huzurunda dindar olarak tanıtan insanların yaptıkları görünür hataları, İslam dinini temsil ettiğini söyleyen Taliban ve İran'ın İslam'ın barış ve huzuru öğütlemesine rağmen, bu rejim ve ülkede niçin huzurun olmadığı gibi çeşitli sebepler Z kuşağını şüpheye yönlendirdiğini ve dini sorgulattığını”³⁸³ ifade etmiştir.

³⁸² Vefa Adıgüzel, **Gençlerin Siyasallaşması ve Siyasal Katılımında Kimlik ve Din Etkisi: Bingöl Örneği**, Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Van, 2020, s.250

³⁸³ Kayacan, **a.g.e.**, ss.55-56

2.11.18. Problemlerden Bunalım Yaşandığında Sığınılan En Güvenilir Liman Dindir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.48. Problemlerden bunalım yaşandığında sığınılan en güvenilir liman dindir düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.68. Problemlerden bunalım yaşandığında sığınılan en güvenilir liman dindir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,319 ^a	2	,016
Likelihood Ratio	8,842	2	,012
Linear-by-Linear Association	7,623	1	,006
N of Valid Cases	1129		

Yapılan Ki-Kare analizine göre problemlerden bunalım yaşandığında sığınılan en güvenilir liman dindir düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

X Kuşağının, problemlerden bunalım yaşadığında sığındığı en güvenilir limanın din olduğu düşüncesine katılma oranı Z Kuşağının katılma oranından yüksektir. İfadeye katılan X Kuşağının oranı %92,4 ifadeye katılmayanların oranı ise %1,3'ür. Kararsız kalan X Kuşağının oranı da %6'dır. Bu ifadeye katılan Z

Kuşağının oranı ise %86,7 iken katılmayanların oranı %3'tür. Ancak kararsız olduğunu beyan edenlerin oranı da %10,3'tür.

Özellikle zor zamanlarda güvenme ve sığınma ihtiyacına karşılık, acizliği yok edebilecek bir sığınak ararız ki bu noktada devreye din girebilmektedir. “Hayatı anlamlandırmada kuşaklararası yapılan analiz çalışmasında da veriler sonucu, Allah ile dua başta olmak üzere kurulan iletişim ve dini değerler, zorluklar karşısında en önemli psikolojik destek mekanizmasını oluşturmaktadır. Bu durum, sorunlarının çözümünde insanların biyolojik, sosyal, psikolojik ve manevi yönlerinin holistik bir yaklaşımla bir bütün olarak değerlendirilmesinin gerekliliğini vurgulanmaktadır.”³⁸⁴

Bu durumda özellikle X Kuşağının yaşının ilerlemesine bağlı olarak dini güven aracı olarak kullandığı ifade edilebilir. Dindarlık ve hayat memnuniyeti ilişkisi bağlamında yapılan bir çalışmada “dindarlığın bireyin stres yaşadığı zor zamanlarında, hayra yorma, sabredebilme, dua ve ibadete yönelme, Allah’a yakınlaşma, dindarlardan ve din adamlarından sosyal destek alma gibi olumlu dini başa çıkma etkinlikleri yoluyla hayat memnuniyeti üzerinde daha fazla etkili olabildiği anlaşılmıştır.”³⁸⁵

Z Kuşağının ise yine yaşına bağlı olarak problemler yaşadığında ilk başvuru kaynağı olarak din yerine aile, arkadaş çevresi gibi etkenlerin daha yoğunlukta tercih edilebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

2.11.19. Ahlaklı Bir Hayat Yaşadığın Sürece Dini Değerlere İnanmanın Pek Önemli Olmadığı Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.69. Ahlaklı bir hayat yaşadığın sürece dini değerlere inanmanın pek önemli olmadığı düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,433 ^a	2	,488
Likelihood Ratio	1,464	2	,481

³⁸⁴ Sadık Emecen, **Hayatı Anlamlandırmada Kuşaklararası Analiz: (Atilla Uras Anadolu Lisesi Örneği)**, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Sosyal Hizmet Bilim Dalı, Doktora Tezi, Yalova, 2019, s.180

³⁸⁵ Ali Ayten ve Refik Yıldız, “Dindarlık, Hayat Memnuniyeti İlişkisinde Dinî Başa Çıkmanın Rolü Nedir? Emekliler Üzerine Bir Araştırma”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt 16, Sayı 1, 2016, ss. 281-308

Linear-by-Linear Association	,573	1	,449
N of Valid Cases	1123		

Yapılan Ki-Kare analizine göre ahlaklı bir hayat yaşadığın sürece dini değerlere inanmanın pek önemli olmadığı düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p>0,05$)

2.11.20. Herkesin Saatinin Olduğu Bir Devirde Namaz Vaktini Haber Vermek İçin Ezan Okunmasına Gerek Olmadığına Dair Düşünce ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.70. Herkesin saatinin olduğu bir devirde namaz vaktini haber vermek için ezan okunmasına gerek olmadığına dair düşünce ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	1,651 ^a	2	,438
Likelihood Ratio	1,584	2	,453
Linear-by-Linear Association	1,499	1	,221
N of Valid Cases	1126		

Yapılan Ki-Kare analizine göre herkesin saatinin olduğu bir devirde namaz vaktini haber vermek için ezan okunmasına gerek olmadığına dair düşünce ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p>0,05$)

2.11.21. Toplumumuzdaki Hırsızlık, Rüşvet, Yolsuzluk Gibi Birçok Ahlaki Sorun Dini Değerlerin Yaygınlaştırılmasıyla Çözülebileceği Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.71. Toplumumuzdaki hırsızlık, rüşvet, yolsuzluk gibi birçok ahlaki sorun dini değerlerin yaygınlaştırılmasıyla çözülebileceği düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,493 ^a	2	,064
Likelihood Ratio	5,581	2	,061
Linear-by-Linear Association	4,598	1	,032
N of Valid Cases	1131		

Yapılan Ki-Kare analizine göre toplumumuzdaki hırsızlık, rüşvet, yolsuzluk gibi birçok ahlaki sorun dini değerlerin yaygınlaştırılmasıyla çözülebileceği düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p>0,05$)

2.11.22. Din, Emir ve Yasaklarıyla İnsanların Hayatına Gereksiz Kısıtlamalar Getirdiğine Dair Düşünce ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.72. Din, emir ve yasaklarıyla insanların hayatına gereksiz kısıtlamalar getirdiğine dair düşünce ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2,482 ^a	2	,289
Likelihood Ratio	2,506	2	,286
Linear-by-Linear Association	,046	1	,830
N of Valid Cases	1126		

Yapılan Ki-Kare analizine göre din, emir ve yasaklarıyla insanların hayatına gereksiz kısıtlamalar getirdiğine dair düşünce ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p>0,05$) Din, emir ve yasaklarıyla insanların hayatına gereksiz kısıtlamalar getirdiğine dair düşünce ile kuşak ilişkisi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Gerek X Kuşağı gerekse Z Kuşağı çeşitli dini hükümleri sorgulama içerisinde bulunsalar da tamamen reddetme fikrine sahip değillerdir.

Yapıcı'nın değerlendirmesinde “modern, hatta post-modern dünyada insanın inançlarıyla yaşamasının güçlüğüne dikkat çekilmiş, bu güçlüğü gençleri ya dinî emirleri uygulayarak arzu ve hedeflerini ötelemeye ya arzu ve hedeflerini ön plana çıkararak dinî hassasiyetlerden uzaklaşmaya ya da dinin talepleriyle yeni insanın ihtiyaçlarını uyuşturarak orta yol (senkretik) bulmaya götürdüğü”³⁸⁶ ifade edilmiştir.

2.11.23. Bilim İlerledikçe Dinin Önemini Kaybedeceği, Sonunda Herhangi Bir Dine İhtiyaç Kalmayacağı Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.73. Bilim ilerledikçe dinin önemini kaybedeceği, sonunda herhangi bir dine ihtiyaç kalmayacağı düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)

³⁸⁶ Asım Yapıcı, “Şüphe ve İnanç Kıskaçında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”, **İlahiyat Akademi Dergisi**, Sayı 12, 2020, ss.1-44

Pearson Chi-Square	5,799 ^a	2	,055
Likelihood Ratio	6,037	2	,049
Linear-by-Linear Association	3,054	1	,081
N of Valid Cases	1128		

Yapılan Ki-Kare analizine göre bilim ilerledikçe dinin önemini kaybedeceği, sonunda herhangi bir dine ihtiyaç kalmayacağı düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p>0,05$) Bilim ilerledikçe dinin önemini kaybedeceği, sonunda herhangi bir dine ihtiyaç kalmayacağı düşüncesi ile kuşak ilişkisi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. İnsanlık ilerleyip, teknoloji geliştikçe ve çeşitli bilim dallarınca yenilikler ortaya koyuldukça dinin bu yenilik hızını yakalayamadığında ve hükümlerinin ortaya konulan bilimsel ürünlerle çatıştığında bahsedilir. Keza farklı inanç biçimine sahip olanların sunduğu bir argümandır. Özellikle halen eğitim sürecine devam eden Z Kuşağı gençlerin dini şüphe konularının içerisinde bu konu yer alabileceği ön görülebilir.

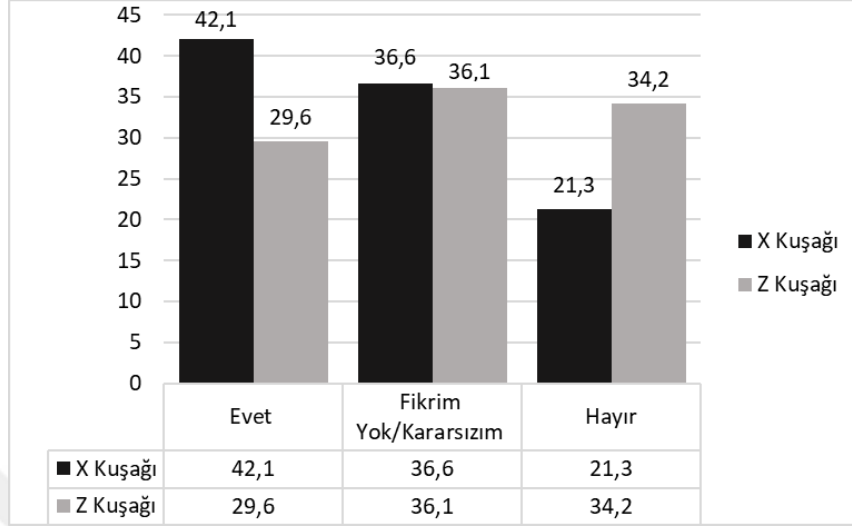
2.11.24. İslami Değerlerin İnsanlığın Problemlerine Çözüm Getirebileceği Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	,483 ^a	2	,786
Likelihood Ratio	,479	2	,787
Linear-by-Linear Association	,032	1	,859
N of Valid Cases	1130		

Tablo 2.74. İslami değerlerin insanlığın problemlerine çözüm getirebileceği düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Yapılan Ki-Kare analizine göre İslami değerlerin insanlığın problemlerine çözüm getirebileceği düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p>0,05$)

2.11.25. Dindar İnsanlardan Zarar/Kötülük Gelmez Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.49. Dindar insanlardan zarar/kötülük gelmez düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.75. Dindar insanlardan zarar/kötülük gelmez düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	25,567 ^a	2	,000
Likelihood Ratio	26,011	2	,000
Linear-by-Linear Association	25,427	1	,000
N of Valid Cases	1122		

Yapılan Ki-Kare analizine göre dindar insanlardan zarar/kötülük gelmez düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

X Kuşağının dindar insanlardan zarar/kötülük gelmeyeceği düşüncesine katılma oranı Z Kuşağının katılma oranından yüksektir. Bu ifadeye katılan X Kuşağının oranı %42,1 iken Z Kuşağının katılmama oranı %34,2'dir. Öte yandan bu ifadeye yönelik kararsız olduğunu ifade edenlerin oranı X Kuşağında %36,6 Z Kuşağında %36,1 oranla yakındır. Bu ifadeye katılan Z Kuşağının oranı %29,6 iken katılmayan X Kuşağının oranı da %21,3'tür.

“Farklı tanım ve tasnifleri yapılsa da dindarlığı, dine önem verme ve ibadetleri yerine getirme, dinî kurallara uymaya çaba gösterme olarak tanımlamak

mümkündür. Bu durumda kendisini dindar olarak niteleyen kişilerden dinî kurallara uygun tavır ve davranışlara sahip olması beklenmektedir. Ancak dindar kişilerin sergiledikleri olumsuz davranışların mensubu oldukları dinle ilgili olumsuz yargılara ve tepkilere yol açtığı, hatta birçok dinin mensuplarının bu şekilde farklı gruplara bölüldüğü ve bütünlüklerini yitirdikleri tarihî bir vakıadır. Ülkemizde inançsızlık üzerine yapılan çalışmalarda katılımcılar, dindar kişilerin sergiledikleri bazı davranışların dinî değerlere karşı olumsuz tutum takınmalarında etkili olduğunu ifade etmektedir.”³⁸⁷

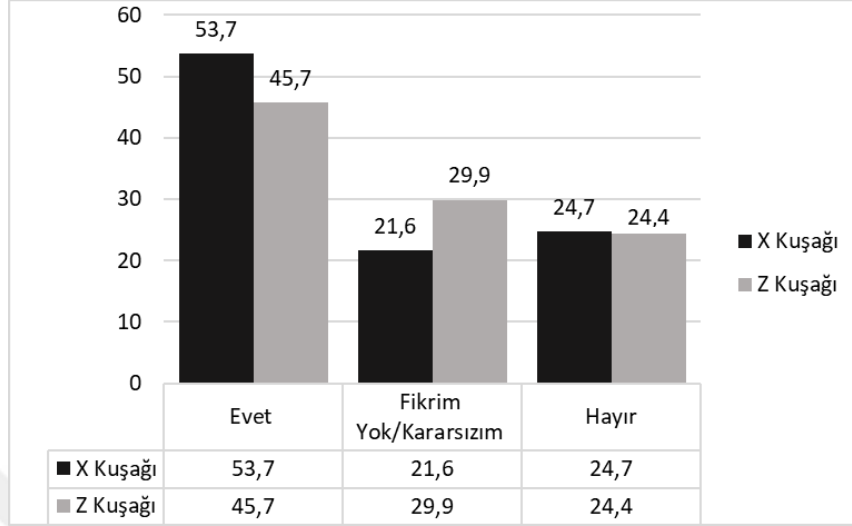
Özellikle sosyal medyanın da sunmuş olduğu imkanlar neticesinde Z Kuşağının dindar olan ve olmayan insanların davranışlarına yönelik tutumlarını şekillendirebilmektedir. Dindar olmayan ancak pek çok alanda iyiliklerle ön planda olan kişiler ile öte yandan namaz kılan, oruç tutan, zekât veren ve bunlar gibi pek çok dini vecibelerini yerine getiren insanların özellikle ahlaki konularda zayıflık göstermesi, din istismarının yapılması, İslam adına işlenen terör faaliyetleri gibi çeşitli sebepler Z Kuşağında dindar olmayan insanların daha ahlaklı olabileceği düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

Dini inkarın psikososyal nedenlerinin ortaya koyulduğu çalışmada da “gençlerin dindarların özellikle kendi çıkarlarını ön planda tutmaları, laikliğe karşı olup, baskıcı bir tutum sergilemeleri, ön yargılı olmaları, Tanrı adına cinayetleri işlemeleri, eşlerine katı davranmaları, gerçek dünyadan kaçmaları, yaratıcılıktan yoksun olmaları gibi tutum ve davranışlar sergiledikleri öne sürülerek dine ve dindarlığa yönelik olumsuz tutum takındıkları belirtilmiştir.”³⁸⁸

³⁸⁷ Kandemir, a.g.e., 2022a, s.132

³⁸⁸ Ali Rıza Aydın, **Dini İnkârın Psiko-Sosyal Nedenleri**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun, 1995, s. 105

2.11.26. İslam'ın Kadına Verdiği Haklar Günümüz Dünyasında Da Yeterlidir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.50. İslam'ın kadına verdiği haklar günümüz dünyasında da yeterlidir düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.76. İslam'ın kadına verdiği haklar günümüz dünyasında da yeterlidir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,712 ^a	2	,008
Likelihood Ratio	9,907	2	,007
Linear-by-Linear Association	2,137	1	,144
N of Valid Cases	1119		

Yapılan Ki-Kare analizine göre İslam'ın kadına verdiği haklar günümüz dünyasında da yeterlidir düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

İslam'ın kadına verdiği haklar günümüz dünyasında da yeterli olduğu düşüncesine katılan X Kuşağının oranı, ifadeye katılan Z Kuşağının oranından daha yüksektir. Bu ifadeye katılan X Kuşağının oranı %53,7 katılmayanların oranı %24,7 kararsız olduğunu ifade edenlerin oranı ise %21,6'dır. Z Kuşağında ise bu ifadeye katılanların oranı %45,7 kararsız kalanların oranı %29,9 katılmayanların oranı ise %24,4'tür.

Ancak bu ifadeye katılmama oranı her iki kuşak için de yakın oranlara sahiptir. Bu da toplumsal değişmeye bağlı olarak kadına ve İslam'da kadının yerine yönelik görüşlerin şekillendiğini gösterir. Zira toplumsal cinsiyet bağlamında hem kadın hem erkek için rollerin yeniden şekillenmesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

“Toplumsal cinsiyet anlayışında gizil değişken olarak ortaya çıkan “eşitlikçi cinsiyet rolü tutumu” denince: “mesleki gelişimde eşit haklar tanınması, boşanma durumunda malların eşit paylaşılması, ailenin maddi imkânlarından kız ve erkek çocukların eşit yararlanması, çalışma hayatında kadınlara ve erkeklere eşit ücret ödenmesi, ailede kararları eşlerin birlikte almaları, ev işlerinin eşler arasında eşit paylaşılması ve dul kadının yalnız başına yaşayabilmesi” vb. hak ve talepleri benimseme düzeyini yansıtan tepkiler bütünü ifade edilmektedir.”³⁸⁹

Toplumsal değişmeye, sekülerleşme ve modernite gibi pek çok etkene bağlı olarak toplumsal cinsiyet ve eşitlikçi hak talepleri İslam dinine karşı yöneltilmeye başlanmıştır. Buna karşılık “zaman içerisinde İslami algı değişerek, -dini metinleri de referans olarak kullanmak suretiyle- erkeğin kadından daha üstün olduğu algısı hâkim hale gelmiştir. Bu düşünce sadece hakimiyetini korumakla kalmayıp, toplumların düşünce yapısını etkileyerek günümüze kadar yerini pekiştirmiştir.”³⁹⁰

Özellikle Z Kuşağı gençlerinde toplumsal cinsiyetçilik algısı ön planda olup, bireysellik vurgulamasıyla kadın hakları ön plana çıkartılmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgulara benzer bir sonuca sahip çalışmada “18-25 yaş grubundaki katılımcıların toplumsal cinsiyet algısının 46-55 yaş grubundaki katılımcılardan anlamlı seviyede daha yüksek olduğu tespit edilmiş. Toplumsal cinsiyet algılarının yüksek olması bu bireylerin daha az cinsiyetçi olduklarını veya cinsiyet ayrımı yapmadıklarına eş değer olduğu ifade edilmiştir.”³⁹¹

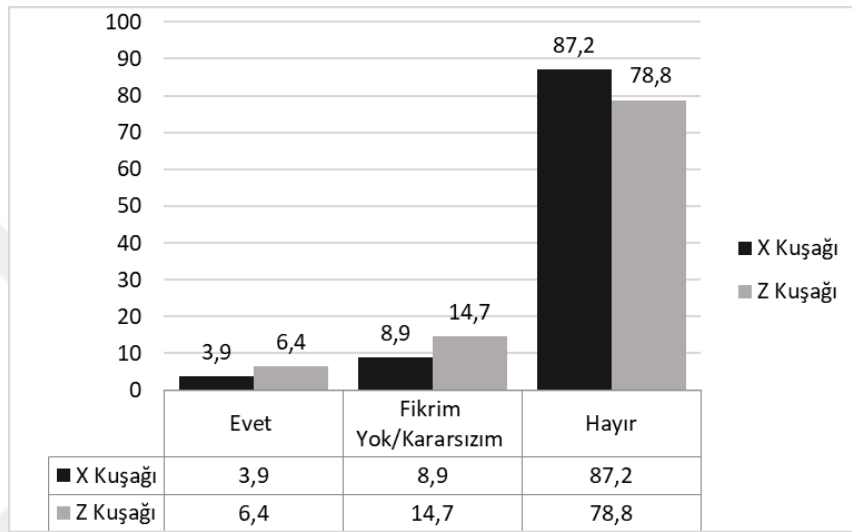
³⁸⁹ F. Şule Kaya ve Veysel Uysal, “Günümüzde Dindarlık ve Toplumsal Cinsiyet Rolü Algıları Üstüne Bir Araştırma”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 8, Sayı 36, 2015, ss.646-662

³⁹⁰ Betül Rûveyda Kılıç Çetinkaya, **Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İslam'da Kadın Algısı**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kadın ve Aile Araştırmaları Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2020, s.44

³⁹¹ Öznur Kes, **Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Dindarlık İlişkisi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2022, s.73

Lise gençliği üzerine yapılmış çalışmada da “kadına dinen erkeğe göre daha az imkân sağlandığını düşünenlerin sayısının yarıdan fazla olduğu, kadın-erkek eşitliği hususunda İslam dininde gerekli önemin verilmediğini düşünenlerin olduğu”³⁹² belirtilmiştir.

2.11.27. Çocuğum Din Değiştirirse Normal Karşılarım Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.51. Çocuğum din değiştirirse normal karşılarım düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.77. Çocuğum din değiştirirse normal karşılarım düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11,820 ^a	2	,003
Likelihood Ratio	12,401	2	,002
Linear-by-Linear Association	10,183	1	,001
N of Valid Cases	1130		

Yapılan Ki-Kare analizine göre Çocuğum din değiştirirse normal karşılarım düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Çocuğu din değiştirirse normal karşılayacağını ifade eden X Kuşağının oranı %3,9 iken Z Kuşağında bu oran %6,4'tür. Bu ifade katılmayan X Kuşağının oranı %87,2 iken Z Kuşağının bu ifadeye katılmam oranı ise %78,8'dir. Karasız olduğunu

³⁹² Şen, a.g.e., s.139

belirten X kuşağının oranı %8,9 Z Kuşağının oranı ise %14'dir. Bu bulgulara göre çocuğu din değiştirirse normal karşılayacağını ifade eden Z Kuşağının oranı, X kuşağının oranından daha yüksektir.

Z Kuşağının tutum ve davranışlarında bireyciliğin ön planda olması özgürlükçü bir düşünce yapısına sahip olmasına neden olmaktadır. Zira kişinin kendi yaşamı çevresindekilere zarar vermediği sürece sadece kendisini ilgilendirir. Bundan dolayı dini değişim yaşayan kişilere yönelik bireycilik çerçevesinden bakmaktadırlar. X Kuşağı ise dini, etnik köken, cinsel yönelimler gibi tercihler bazındaki konularda daha katı bir tutum sergilediği ortadadır.

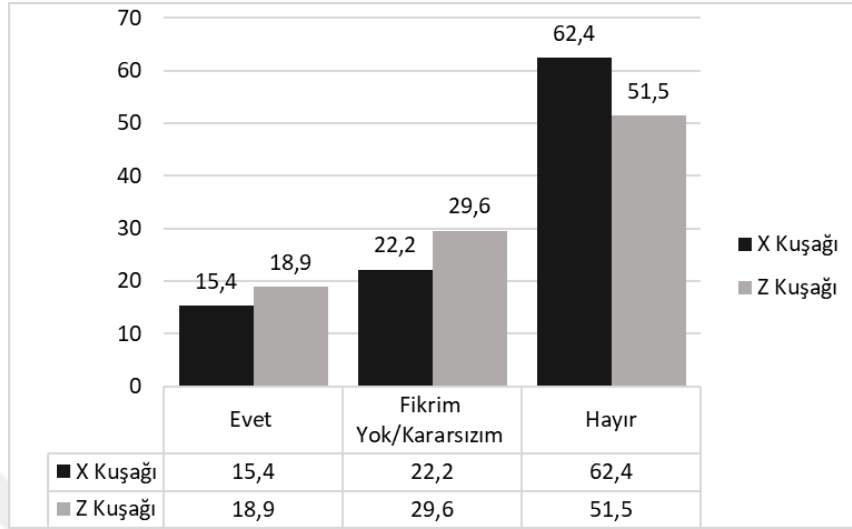
“Kültürel tatminsizlikler, farklı dinlerden kişi veya gruplarla sosyalleşme, bireysel hoşnutsuzluklar ve hatta bireysel çıkarlar, kişileri din değiştirmeye hazırlayan veya bu süreci hızlandıran sebepler arasındadır.”³⁹³ “Bir insanın bağlı bulunduğu dini inancını değiştirmesinin toplumsal sonuçları olduğu gibi bunun en büyük etkisi ailede hissedilir. Önceden mutlu ve sorunsuz bir hayat sürerken, fertlerden birinin din değiştirmesiyle birlikte ailede ciddi bir gerginlik ve huzursuzluk baş gösterir. Anna babaların din değiştiren çocuklarına karşı gösterdiği tepkiler genellikle kızma, hiddetlenme, reddetme, suçluluk duygusu, hayal kırıklığı, korku, şaşkınlık ve endişe şeklinde özetlenebilir.”³⁹⁴

Ebeveynlerin bu durumu normal olarak karşılamamasının sebepleri arasında toplumsal yaşam içerisinde çocuklarının bu tercihlerini çevrelerine karşı bir utanç kaynağı olarak görmeleri, benimsenen değerlerin terk edildiği korkusu, sağlıklı ebeveyn-çocuk iletişimi ve ilişkinin sağlanamaması, suçlayıcı ve eleştirel bakış açısına sahip olunması, dini sosyalleşmenin yeteri kadar sağlanamamasına yönelik pişmanlık gibi nedenler sıralanabilir.

³⁹³ İbrahim Yıldız, “Kur’ân Çerçevesinde Farklı Dine Mensup Ebeveyn-Çocuk Arasındaki İlişkinin Sınırları”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt 21, Sayı 1, 2021, ss. 237-266

³⁹⁴ M. Ali Kirman, “Küresel Bir Olgu Olarak Din Değiştirme ve Aile Kurumuna Etkisi”, **Dini Araştırmalar Dergisi**, Cilt 6, Sayı 17, 2003, ss.269-280

2.11.28. İnançsız/Dinsiz Birisiyle Arkadaş Olmanın Hiçbir Sakıncası Yoktur Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.52. İnançsız/dinsiz biriyle arkadaş olmanın hiçbir sakıncası yoktur düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.78. İnançsız/dinsiz biriyle arkadaş olmanın hiçbir sakıncası yoktur düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	12,242 ^a	2	,002
Likelihood Ratio	12,351	2	,002
Linear-by-Linear Association	8,832	1	,003
N of Valid Cases	1130		

Yapılan Ki-Kare analizine göre inançsız/dinsiz biriyle arkadaş olmanın hiçbir sakıncası yoktur düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Z Kuşağının inançsız/dinsiz birisiyle arkadaş olmanın hiçbir sakıncası yoktur düşüncesine katılma oranı, X Kuşağının katılma oranından daha yüksektir. Bu ifadeye katılan Z Kuşağının oranı %18,9 iken X Kuşağının oranı ise %15,4'tür. İfadeye katılan X Kuşağının oranı %62,4 Z Kuşağının oranı ise %51,5'tir. Kararsız olarak fikir beyan eden X Kuşağının oranı %22,2 Z Kuşağının oranı ise 29,6'dır.

Dinin etki boyutu hususunda Z Kuşağının X Kuşağından farklı tutum ve görüşlerde olduğu açıktır. Yine bireysel özgürlükçü tutuma göre arkadaş seçimlerinden de din kategorisini ön planda tutmayan çoğunlukla Z Kuşağı olmuştur.

Gökçe'nin çalışmasında da Z Kuşağının arkadaş seçimlerinde “ibadetleri yerine getirmesine dikkat etmemekle beraber ahlaki değerlerin bu seçimde etkili olduğu, bazı Z Kuşağı katılımcılarının arkadaş seçiminde dindarlığın hiçbir etkisinin olmadığı görülürken, bazısının da bu konuyu önemsedikleri ve bu doğrultuda seçim yaptıkları görülmüştür.”³⁹⁵ Gökçe'nin çalışmasında görüldüğü üzere Z Kuşağı dini tamamen arka plana atmamakla beraber arkadaşlık seçiminde din baş yapıtı oynamamaktadır ki elde edilen bulgular neticesinde de Z Kuşağı katılımcılarımız bu konuda da kararsız kalmaları örnektir.

2.11.29. Mutlu Olmak İçin Dine İhtiyaç Olmadığı Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

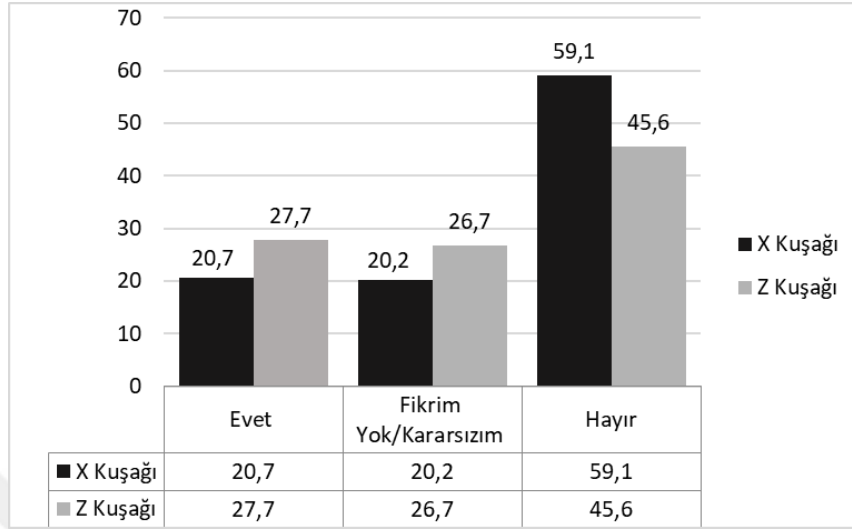
Tablo 2.79. Mutlu olmak için dine ihtiyaç olmadığı düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,527 ^a	2	,063
Likelihood Ratio	5,797	2	,055
Linear-by-Linear Association	1,579	1	,209
N of Valid Cases	1131		

Yapılan Ki-Kare analizine göre mutlu olmak için dine ihtiyaç olmadığı düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur ($p>0,05$).

³⁹⁵ Gökçe, a.g.e., s.91

2.11.30. Ramazan Ayında Oruç Tutmayan Birisi Kimse Onu Kınamadan Özgürce Yiyip İçebilmelidir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.53. Ramazan ayında oruç tutmayan birisi kimse onu kınamadan özgürce yiyip içebilmelidir düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.80. Ramazan ayında oruç tutmayan birisi kimse onu kınamadan özgürce yiyip içebilmelidir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	18,314 ^a	2	,000
Likelihood Ratio	18,391	2	,000
Linear-by-Linear Association	15,151	1	,000
N of Valid Cases	1129		

Yapılan Ki-Kare analizine göre Ramazan ayında oruç tutmayan birisi kimse onu kınamadan özgürce yiyip içebilmelidir düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Ramazan ayında oruç tutmayan birisinin, kimse onu kınamadan özgürce yiyip içebilmesine yönelik düşünceye Z Kuşağının katılma oranı, X Kuşağının katılma oranından yüksektir. Bu ifadeye katılan Z Kuşağının oranı %27,7 iken bu ifadeye katılmayan X Kuşağının oranı ise %59,1'dir. İfadeye katılan X Kuşağının oranı %20,7'dir. Z kuşağında ise bu ifadeye katılmayanların oranı %45,6'dır. %20,2 oranla X kuşağı kararsızlığını ifade ederken, Z Kuşağı da %26,7 oranla kararsız olduğu ifade etmiştir.

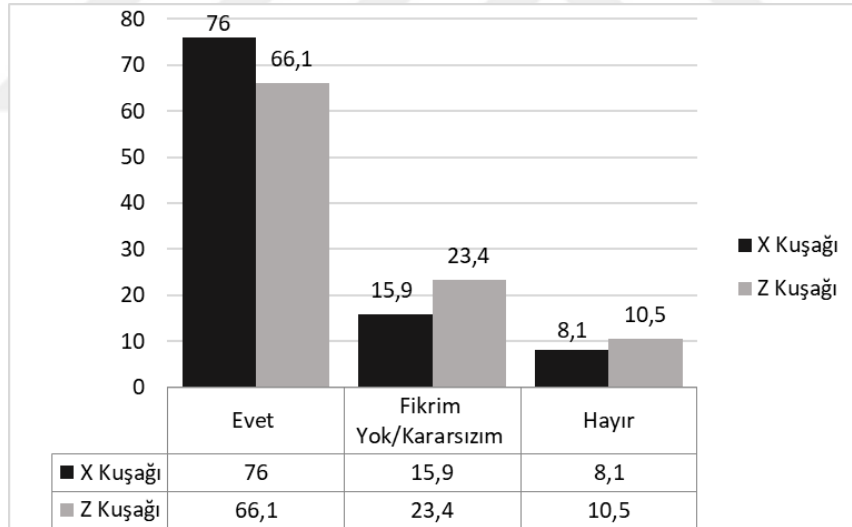
2.11.31. Bir Şeyi Yapmak Kimseye Zarar Vermiyorsa Haram Ya Da Günah Olması Benim İçin Önemli Değildir Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.81. Bir şeyi yapmak kimseye zarar vermiyorsa haram ya da günah olması benim için önemli değildir düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2,971 ^a	2	,226
Likelihood Ratio	3,062	2	,216
Linear-by-Linear Association	,991	1	,319
N of Valid Cases	1131		

Yapılan Ki-Kare analizine göre bir şeyi yapmak kimseye zarar vermiyorsa haram ya da günah olması benim için önemli değildir düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p>0,05$)

2.11.32. Müslüman Kadınlar Başörtüsü Takmalıdır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.54. Müslüman kadınlar başörtüsü takmalıdır düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.82. Müslüman kadınlar başörtüsü takmalıdır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11,773 ^a	2	,003
Likelihood Ratio	12,079	2	,002
Linear-by-Linear Association	8,724	1	,003
N of Valid Cases	1127		

Yapılan Ki-Kare analizine göre Müslüman kadınlar başörtüsü takmalıdır düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p<0,05$)

Müslüman kadınların başörtüsü takması gerektiğini düşünen X Kuşağının oranı %76 iken Z Kuşağında bu oran %66,1'dir. Bu ifadeye katılmayan X Kuşağının oranı ise %66,1 Z Kuşağının oranı ise %10,5'dur. Bu ifadeye yönelik fikri olmayanların oranı X Kuşağında %15,9 iken Z Kuşağında %23,4'tür. Bu bulgulara göre X kuşağının, Müslüman kadınların başörtüsü takmalı düşüncesine katılma oranı, Z Kuşağının katılma oranından daha yüksektir.

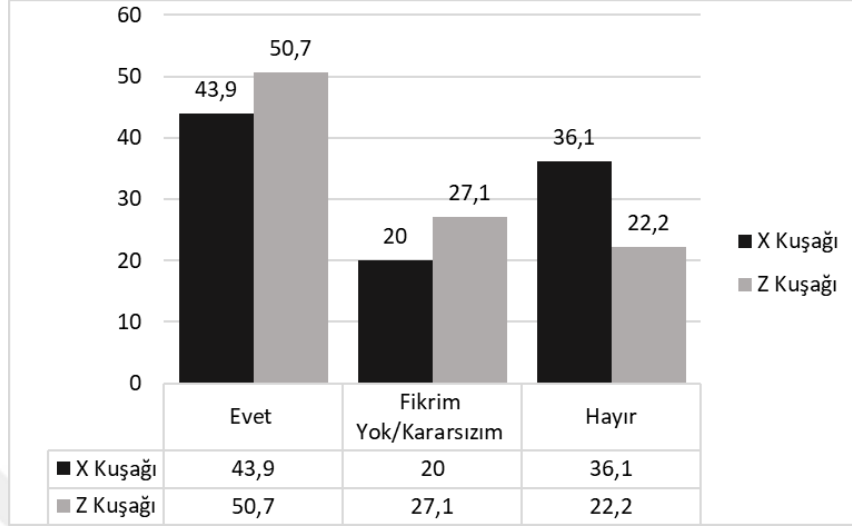
Büşra Özudođru'nun üç nesil arasındaki tesettür algısına yönelik yaptığı çalışmada da "tesettüre yönelik dini bilgilerin ve örtünme sebepleri ilk nesilden son nesile doğru değiştii ancak herkesin kabul ettiği ortak noktanın tesettürün dini bir emir olduğudur. İlk nesil bu emre yönelik Kur'an'da geçen tesettür ayetlerini okumamış ve bilmiyor olmasına rağmen, dini bir emir olduğunu çevrelerinden ve dinledikleri sohbetlerden edindikleri, genç ve orta nesil ise tesettürü duyduklarıyla değil, okudukları Kur'an ve dini kitaplar aracılığıyla öğrenmiş olduklarını belirtmiştir."³⁹⁶ Buna göre elde edilen bulgular neticesinde de X Kuşağının başta aile olmak üzere çevreden oluşan telkin ve yönlendirmeler doğrultusunda gelenekselci tesettür anlayışı sergilediğini söyleyebiliriz. Z Kuşağının ise içselleştirmeye dayalı bir şekilde daha modern bir tesettür anlayışına sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Şen'in çalışmasında da katılımcılarının "giyim tarzlarında dini esasları ötelediklerini, bunun sebepleri arasında arkadaş ortamının, birbirlerinden farklı ve marjinal görünmeye çalıştıkları bir dönemde olmalarının, adet ve geleneklerini yerine getirmemelerinin etken olabileceğini"³⁹⁷ öne sürmüştür.

³⁹⁶ Büşra Özudođru, **Farklı Nesillerde Tesettür Algısı**, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2017, s. 62

³⁹⁷ Şen, **a.g.e.**, s.144

2.11.33. İnsanların Dindar Olup Olmaması Benim İçin Önemli Değildir, Önemli Olan Kişiliktir, Ahlaktır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.55. İnsanların dindar olup olmaması benim için önemli değildir, önemli olan kişiliktir, ahlaktır düşüncesi ile kuşak ilişkisi

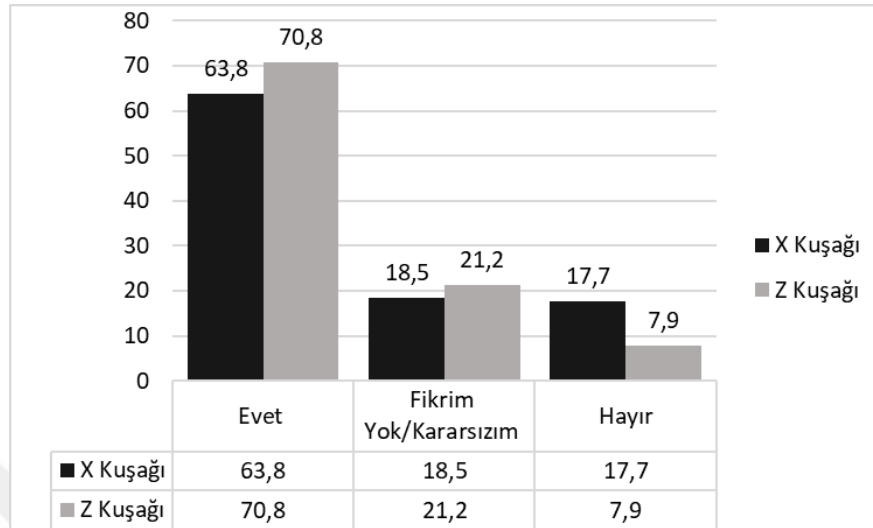
Tablo 2.83. İnsanların dindar olup olmaması benim için önemli değildir, önemli olan kişiliktir, ahlaktır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	25,386 ^a	2	,000
Likelihood Ratio	24,837	2	,000
Linear-by-Linear Association	15,135	1	,000
N of Valid Cases	1123		

Yapılan Ki-Kare analizine göre insanların dindar olup olmaması benim için önemli değildir, önemli olan kişiliktir, ahlaktır düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Z kuşağının, insanların dindar olup olmaması benim için önemli değildir, önemli olan kişiliktir, ahlaktır düşüncesine katılma oranı X kuşağının katılma oranından daha yüksektir. Bu ifadeye katılan Z Kuşağının oranı %50,7 katılmayanların oranı %22,2 kararsız kalanların oranı %27,1'dir. X Kuşağının bu ifadeye katılma oranı %43,9 katılmama oranı %36,1 kararsız kalma oranı ise %20'dir.

2.11.34. Sadece Müslümanların Değil Diğer Dinlere Mensup İnsanların Da İyi, Dürüst, Ahlaklı Olabileceğine İnanma Durumu ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.56. Sadece müslümanların değil, diğer dinlere mensup insanların da iyi, dürüst, ahlaklı olabileceğine inanma durumu ile kuşak ilişkisi

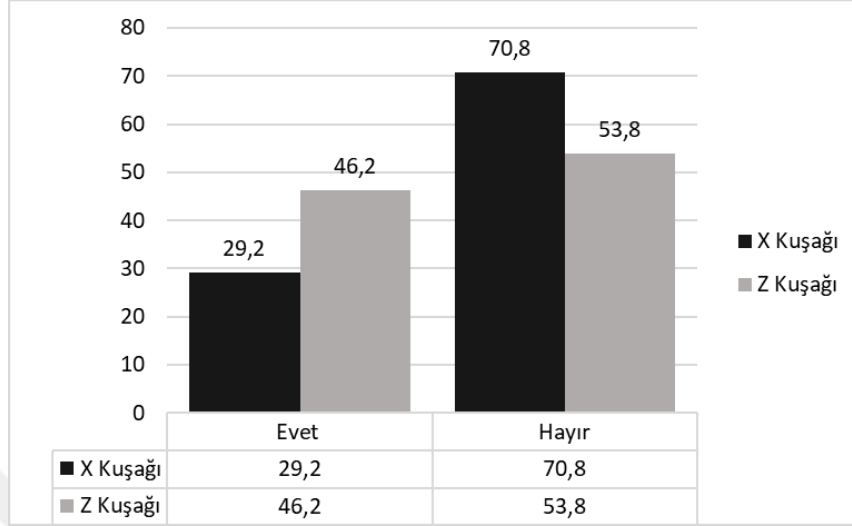
Tablo 2.84. Sadece müslümanların değil, diğer dinlere mensup insanların da iyi, dürüst, ahlaklı olabileceğine inanma durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	24,280 ^a	2	,000
Likelihood Ratio	23,040	2	,000
Linear-by-Linear Association	15,213	1	,000
N of Valid Cases	1128		

Yapılan Ki-Kare analizine göre sadece Müslümanların değil, diğer dinlere mensup insanların da iyi, dürüst, ahlaklı olabileceğine inanma durumu ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

X Kuşağının sadece Müslümanların değil diğer dinlere mensup insanların da iyi, dürüst, ahlaklı olabileceğine inanma durumu Z Kuşağına göre daha düşüktür. Bu ifadeye katılan Z Kuşağının oranı %70,8 iken X Kuşağının katılma oranı ise %63,8'dir. İfadeye katılmayan X Kuşağının oranı ise %17,7 Z Kuşağının oranı ise %7,9'dur. Bununla beraber kararsızlığını ifade edenlerin oranı X Kuşağında %18,5 iken Z Kuşağında %21,2'dir.

2.11.35. Birden Fazla Kadınlı Evlilik Dinde Sorunlu Alandır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.57. Birden fazla kadınlı evlilik dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.85. Birden fazla kadınlı evlilik dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	30,504 ^a	1	,000		
Continuity Correction ^b	29,802	1	,000		
Likelihood Ratio	31,203	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	30,477	1	,000		
N of Valid Cases	1131				

Yapılan Ki-Kare analizine göre birden fazla kadınlı evlilik dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

X Kuşağının birden fazla kadınlı evliliği dinde sorunlu alan olduğuna dair katılma oranı Z Kuşağının katılma oranından daha düşüktür. Buna göre bu ifadeye katılan X Kuşağının katılma oranı %29,2 katılmama oranı ise %70,8'dir. Z Kuşağının ise bu ifadeye katılma oranı %46,2 katılmama oranı ise %53,8'dir. Kadınlı hakları çevresinde Z Kuşağı dinden sorunlu ve tereddüt içeren bir alan olarak görmektedir.

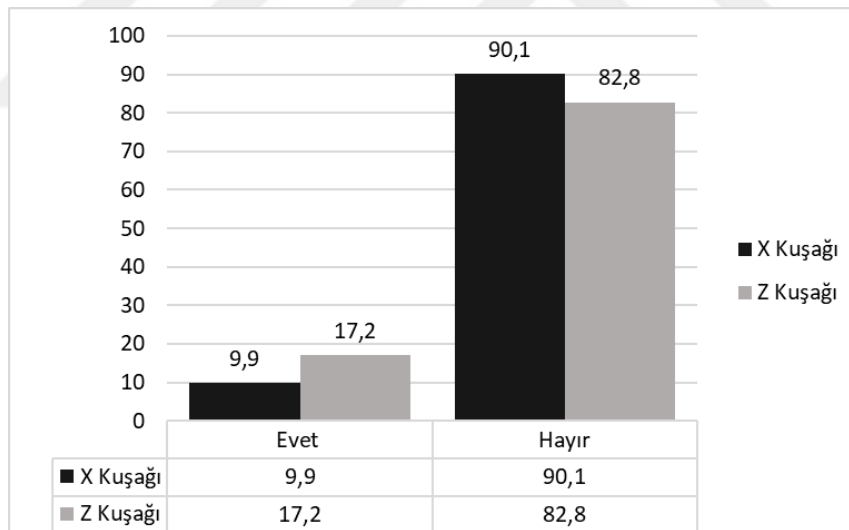
2.11.36. Faizin Yasaklanmış Olmasının Dinde Sorunlu Alan Olarak Görülme Durumu ile Kuşak İlişkisi

Tablo 2.86. Faizin yasaklanmış olmasının dinde sorunlu alan olarak görülme durumu ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	,012 ^a	1	,914		
Continuity Correction ^b	,000	1	1,000		
Likelihood Ratio	,012	1	,914		
Fisher's Exact Test				,882	,511
Linear-by-Linear Association	,012	1	,914		
N of Valid Cases	1132				

Yapılan Ki-Kare analizine göre Faizin yasaklanmış olmasının dinde sorunlu alan olarak görülme durumu ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p>0,05$)

2.11.37. Kadınların Başını Örtmek Zorunda Olması Dinde Sorunlu Alandır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.58. Kadınların başını örtmek zorunda olması dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.87. Kadınların başını örtmek zorunda olması dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	10,900 ^a	1	,001		
Continuity Correction ^b	10,323	1	,001		
Likelihood Ratio	11,535	1	,001		
Fisher's Exact Test				,001	,000
Linear-by-Linear Association	10,890	1	,001		
N of Valid Cases	1132				

Yapılan Ki-Kare analizine göre kadınların başını örtmek zorunda olması dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

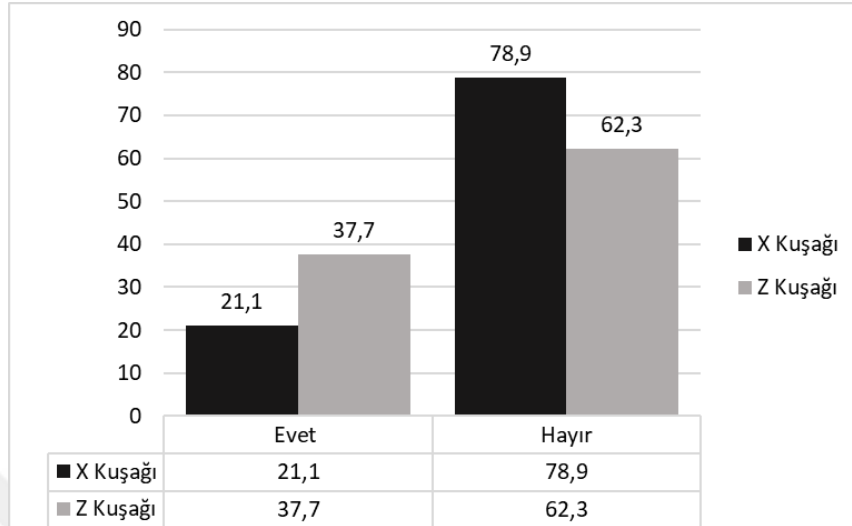
X Kuşağının kadınların başını örtmek zorunda olması dinde sorunlu alandır düşüncesine katılma oranı Z Kuşağını katılma oranından daha düşüktür. Bulgulara göre bu ifadeye katılan X Kuşağının oranı %9,9 katılmayanların oranı ise %90,1'dir. Z Kuşağının bu ifadeye katılma oranı %17,2 iken katılmama oranı ise %82,8'dir.

Elde edilen bulgular grafik 53'te belirtilen verilerle uyum sağlamaktadır. X Kuşağı Müslüman kadınların başörtüsü takması gerektiğine katılım oranı Z Kuşağından daha yüksek olması bulguları destekler niteliktedir. Daha modern ve özgürlükçü bakış açısıyla yaklaşan Z Kuşağı için başörtüsünü bir dayatma unsuru olarak görmeyi istememektedir.

Öte yandan özellikle gençler kadın hakları çerçevesinde giyim kuşam hükümlerini dini şüphe unsuru olarak görülebilmektedir. Yapıcı çalışmasında özellikle kadın katılımcıların cevapları doğrultusunda "dinin ataerkil bir söylem ile erkeği yücelttiği, kadınları ikincilleştirdiği iddiası üstüne kurulu düşünceye göre kadın bedeninin cinsel obje haline getirilmesi, sıcakta başörtüsü ve tesettür zorunluluğu, Allah'ın erkekleri koruduğu ya da Kur'an'ın erkekler tarafından yazıldığı şüphelerini ön plana çıkarmaktadır."³⁹⁸

³⁹⁸ Yapıcı, a.g.e., 2020, s.1-44

2.11.38. Kadının Mirastan Az Pay Alması Dinde Sorunlu Alandır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.59. Kadının mirastan az pay alması dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak ilişkisi

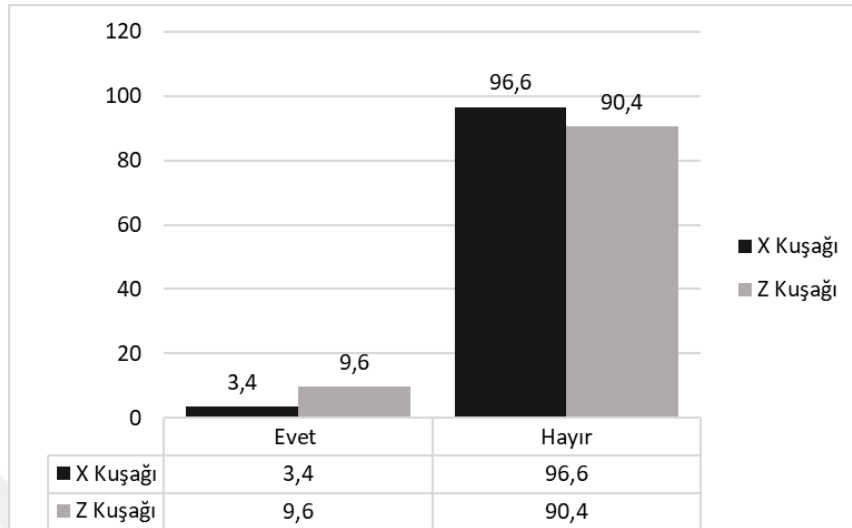
Tablo 2.88. Kadının mirastan az pay alması dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	32,123 ^a	1	,000		
Continuity Correction ^b	31,365	1	,000		
Likelihood Ratio	33,487	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	32,095	1	,000		
N of Valid Cases	1132				

Yapılan Ki-Kare analizine göre kadının mirastan az pay alması dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

X Kuşağının kadının mirastan az pay alması dinde sorunlu alandır düşüncesine katılma oranı Z kuşağının katılma oranından daha düşüktür. %21,1 oranında X Kuşağı bu ifadeye katılırken, %78,9 oranında katılımcı bu ifadeye katılmamaktadır. Z Kuşağında ise bu ifadeye katılanların oranı %37,7 iken katılmama oranı ise %62,3'tür. Z Kuşağı din ve kadın etkileşim bağlamında dinen sorunlu gördüğü alanlar kapsamında kadına karşı adaletsiz davranıldığı, daha az pay almasının hakkı karşılamadığı düşüncesi hakimdir.

2.11.39. Eşcinselliğin Ahlaksızlık Olarak Görülmesi Dinde Sorunlu Alandır Düşüncesi ile Kuşak İlişkisi

Grafik 2.60. Eşcinselliğin ahlaksızlık olarak görülmesi dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak ilişkisi

Tablo 2.89. Eşcinselliğin ahlaksızlık olarak görülmesi dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak arasındaki ilişkinin Ki-Kare Testi ile analizi

Ki-Kare Testi					
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	14,227 ^a	1	,000		
Continuity Correction ^b	13,343	1	,000		
Likelihood Ratio	16,112	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	14,215	1	,000		
N of Valid Cases	1132				

Yapılan Ki-Kare analizine göre eşcinselliğin ahlaksızlık olarak görülmesi dinde sorunlu alandır düşüncesi ile kuşak arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p < 0,05$)

Eşcinselliği dinde sorunlu alan olarak görenlerin oranı X Kuşağına göre Z Kuşağında yüksektir. Bu ifadeye katılan X Kuşağının oranı %3,4 iken Z Kuşağının oranı ise %9,6'dır. İfadeye katılmayanların oranı ise X Kuşağında %96,6 iken Z Kuşağında %90,4'tür. Odabaşı ve Aydın ise çalışmalarında "muhafazakâr ailelerin çocuklarının, eşcinsellik meselesini içselleştiremeseler de "linç yeme" çekincesi, onları tepki göstermekten alıkoyduğunu, önceki kuşakların eşcinselliğe aktif bir karşı

çıkışla yaklaşırken Z Kuşağının, pasif bir kabulleniş sergilediğini³⁹⁹ ifade etmektedir.

Tanı ise çalışmasında “Z Kuşağı çocukların bunun doğuştan gelen bir şey ya da bireysel bir tercih olabileceğini, saygı duyduklarını belirtmiş; karşılıklı rıza, özgürlük gibi kavramlarla fikirlerini destekledikleri ortaya konulmuştur. İnsan olarak saygı görmelerinin ve haklarının korumasının gerektiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Bunların yanında tam anlamıyla desteklemeseler de artık alışmak ve kabullenmek zorunda kaldıklarını belirtenlerin olduğu, hatta gerici olarak görülecekleri endişesi taşıdıkları için LGBT’yi eleştirmekten çekinenlerin olduğu ortaya konulmuştur.”⁴⁰⁰

X Kuşağı ise güncel dini mesellerden sayılan eşcinsellik konusunda çok daha katı bir tutum sergilemektedir. Yine Tanı çalışmasına X kuşağı “ebeveynlerinin dini ve kültürel referanslar verip Allah’ın böyle bir şeyi kesinlikle yasakladığını, benzer şeylerin Lut kavminden beri var olduğunu, kendilerinin de asla destek veremeyeceklerini, LGBT hakları meselesine iki kişi arasında geçen bireysel bir mesele olmaktan öte topyekûn tüm toplumu ilgilendiren ve tehdit eden bir mesele olarak yaklaştıkları görülmüştür.”⁴⁰¹

2.12. Tecrübe Boyutu

Dinin duygusal boyutunu ifade eden bu boyut, ianan kişinin dinine ait duymuş olduğu duyguları, algıları içerir. Dinin inanç ve ibadet boyutuyla ilişkili olmasına rağmen ifadesi en zor ve anlaşılması en dar boyuttur. Ortaya konulan ihtiyaç, anlama düzeyi, korku ve güven duyguları, sezgiler gibi hissedilenlere göre kişiden kişiye değişkenlik gösterebilir.

Anket çalışmamızın sorularında, tecrübe boyutuna ilişkin soru yer almadığı için burada dinin tecrübe boyutuna ilişkin herhangi bir bulguya yer verilmeyecektir.

³⁹⁹ Odabaşı ve Aydın, **a.g.e.**, s.66-100

⁴⁰⁰ Tanı, **a.g.e.**, s.62

⁴⁰¹ **A.g.e.**, s. 63

SONUÇ

Aynı dönemde doğmamış, benzer sosyalleşme deneyimlerini paylaşmayan, farklı değer yargılarına, tutumlara ve davranışlara sahip olan çeşitli kuşakların ortaya koymuş oldukları farklılıkları toplumsal yaşam içerisinde çeşitli alanlarda göze çarpmaktadır. Kuşakların kendine özgü tutumları ve davranışları şekillendirmesinde çeşitli olgu ile etkileşime girildiğinde yaşadıkları değişkenlik ön plana çıkmaktadır. Bu etkileşim kuşak ve din arasında da yaşanmaktadır.

“X ve Z Kuşağının Din Algısı: Kadınhanı Merkez Örneği” isimli bu çalışmada X ve Z kuşağının dini algı düzeyleri tespit edilmeye, değişkenlere bağlı olarak aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Günümüzde genç nesli temsil eden, Z Kuşağı ile onların ebeveynleri olarak saydığımız X Kuşağının, yetiştirilme tarzından sosyalleşme sürecine, değer yargılarından tutumlarına kadar ne kadar farklılıklar içerdiği, kuşak ve din algısı çerçevesinde anlatılma çalışılmıştır.

Araştırmamızın daha iyi anlaşılabilmesi için önce teorik bölümde kuşak kavramı bir bütünlük içerisinde yer almıştır. Özellikle döneminde karşılaştıkları olaylara, gelişmelere bizzat yer verilerek tutum ve davranışlarının şekillenmesinden ne kadar etkili olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmamızın ampirik kısmında ise kapsam ve sınırlılıklardan kaynaklı olarak Kadınhanı merkez ilçesinde farklı tür okullarda öğrenim gören lise öğrencileri, onların anne babaları ile kardeşleri örneklem olarak seçilmiş, bunun sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırmamızın temel hipotezinde genç kuşak olan Z Kuşağı ile eski kuşak olan X Kuşağı arasında demografik– sosyokültürel değişkenlerin etkisiyle dini algı ve dini yaşantılarında kuşaklar arasında farklılıkların olduğudur.

Hipotezlerimiz bağlamında katılımcılarımızın dinin inanç boyutuna ilişkin bulgularda hem X hem de Z Kuşağının dinin temel inanç esaslarına bağlı oldukları ve çoğunluğunun dine mensup oldukları görülmüştür. Ancak Z Kuşağının gençlik ve çoğunluğunun ergenlik evresinde bulunmasından dolayı Allah’ın adalet sıfatına ilişkin fiillerinde kötülük problemine ilişkin ve güncel meselelere bağlı olarak Kur’an-ı Kerim’in bazı hükümlerinin evrenselliğini koruyamadığını ifade etmektedir. Aynı zamanda Müslümanların diğer din mensuplarından üstün olduğu düşüncesine katılma oranları X Kuşağına göre daha düşük çıkmıştır. Zira cinsiyet, din, etnik

köken, cinsel yönelim gibi çeşitli konularda bireysel özgürlük yaklaşımına sahip olan Z Kuşağı için bu ifadeye katılım oranının düşük çıkmasını olağandır.

Katılımcılarımızın dinin bilgi boyutuna ilişkin hipotezlerimiz neticesinde çok az farkla doğrulanma yapılamamıştır. Zira Z kuşağının dini bilgi düzeyinin X Kuşağına göre yüksek olduğu hipotezimiz kapsamında, X Kuşağının dini bilgi düzeyinin çok iyi, iyi ve orta değerlendirmelerinde oranı %98,2 iken bu oran Z Kuşağında ise %97,5'dir. Öte yandan Z Kuşağının çoğunluğunun halen öğrenime devam etmesi göz önünde bulundurularak çoğu Z Kuşağı dini bilgi düzeyinin iyi kategorisinde olduğunu belirtmiştir.

Hipotezlerimiz neticesinde katılımcılarımızın dinin ibadet boyutuna ilişkin ifadelerinin çoğunluğu doğrulanmıştır. Oruç ibadetini yerine getirme hususu dışında namaz kılma, zekât verme, Cuma namazını kılma sıklığı ile ilgili hipotezlerimiz doğrulanmış ve bu hususta X Kuşağı, Z Kuşağına göre daha fazla oranla ibadetlerini yerine getirmektedir. Oruç ibadetini yerine getirmede Z kuşağının oranının yüksek çıkmasının nedeni olarak yılda bir defa gerçekleştirilen hem bireysel hem toplumsal etkisinin derinden hissedildiğini sunabileceğimiz gibi aynı zamanda X Kuşağı katılımcılarımız ise kronik rahatsızlıkları sebebiyle oruçlarını tutamadıklarını belirtmişlerdir. Kur'an okuma bilem oranı ise Z Kuşağının mevcut eğitim durumuna bağlı kalarak daha yüksek olduğu doğrulanmıştır.

Oruç ibadeti gibi kurban ve hac ibadetine ilişkin hipotezlerimiz yanlışlanmıştır. Kurban kesmeyi gereksiz gören ve hacca verilecek maddi harcamanın daha faydalı işlere harcanabileceğini düşünenlerin oranı X Kuşağında daha yüksek çıkmıştır. Bunun nedeni ise maddi imkanların günümüzde çeşitli ekonomik sıkıntılar ile zorlanması gösterilebilir. Aynı zamanda hacca gitmek için bekleme süresinin çok uzun olması, zaman geçtikçe harcanacak paranın artması ve bu zaman diliminde ihtimal üzerine gerçekleştirilecek bir ibadet için en azından mevcut durumda daha yararlı bir iş için harcanması daha uygun görülmüş olabilir. Dini görevlerini yerine getirmediğinde hissedilen rahatsızlık oranı X Kuşağında daha yüksek çıkması, dinin pratik boyutuna ilişkin tutumu düşük olan Z Kuşağını açıklar niteliktedir.

Elde edilen bulgular sonucu katılımcılarımızın dinin etki boyutuna ilişkin hipotezlerimizin çoğunluğu doğrulanmıştır. Öncelikle X ve Z Kuşaklarının arasında

kuşak çatışmasının yaşanabildiğini gösteren anne-baba ilişkisine yönelik hipotezimiz doğrulanmıştır. Buna göre X Kuşağının anne-babasıyla olan ilişkisi Z Kuşağına oranla daha iyi bir konumdadır. Yetişkin olan X Kuşağının kendi değer yargılarını ve tutumlarını benimsetme çabası içerisinde Z Kuşağı dönemine bağlı olarak yaşadığı çeşitli olaylar karşısında farklı tecrübeler edinmiş, halen farklı bir sosyalleşme sürecinden geçmesi gibi çeşitli sebepler neticesinde anne babasıyla yaşadığı ilişki durumu değişkenlik gösterebilmektedir. Aynı zamanda kuşakların anne babasıyla yaşadıkları çatışma konularında da Z Kuşağı, ebeveynleri ile en çok ibadet, ahlak ve inanç konuları oluştururken, X Kuşağı ise ebeveynleri ile sırasıyla ahlaki, ibadet ve inanç konularında çatışma yaşamaktadır.

Toplumsal etkileşim bağlamında X kuşağı ve Z Kuşağının arkadaşlarıyla sohbet konularında da farklılık görülmektedir. Elde edilen bulgular neticesinde X Kuşağı arkadaşlarıyla toplum gündemine bağlı olarak en çok siyaset ve ekonomi hakkında konuştuklarını belirtirken, Z Kuşağı ise en çok konuşulan konuların eğitim ve müzik/eğlence olduğunu belirtmiştir. Bunda en büyük etken çoğu Z Kuşağı katılımcımızın halen eğitim hayatına devam etmesi ve gençlik çağına bağlı olarak arkadaşları ile daha çok eğlenceli vakit geçirmeye çalıştıkları söylenebilir.

Din-bireysellik etkileşimi bağlamında ise Z Kuşağı, X Kuşağına göre özellikle dinin uygulama boyutunun etkisi daha az hissedilmektedir. Örneğin; günlük hayatta yapılacak işlerde Allah'ın hükümleri kapsamında düşünerek karar verme durumu ile problemlere karşılaşıldığında sığınılan liman olarak din arka planda kalmaktadır. Dinlerin güncel problemleri çözmede yetersiz kaldığına dair düşünce oranı yine Z Kuşağında yüksektir. Dini şüphe ve sorgulamaları Z Kuşağı daha çok kadın hakları, eşcinsellik, Müslüman olmayan ancak iyi işler yapanların durumu gibi güncel meselelere yönelik yönelmektedir.

Yine din-bireysellik bağlamında Z Kuşağı, X Kuşağına göre daha özgürlükçü zihniyete sahiptir. Dindar kimselerin yanlış davranışları, yine din eksenli siyasetin kişisel çıkarlara yönelik alet edilmesi, dinin helal/haramlık sınırları içerisindeki hükümlerin ön planda olup ahlaki ve insani ilişkiler kapsamındaki konuların arka plan atılması, din istismarı gibi sebeplerden dolayı dindar olmayan kimselerinde ahlaklı olabileceği, dindar insanlardan da zarar gelebileceği düşüncesi, devlet adamlarının dindar olmaması gerektiği, dindarlıktan ziyade her kim olursa olsun

ahlaki yönün ön plana çıkartılması gerektiği düşüncesini daha yoğun yaşadığı görülmektedir. Dinin sunmuş ahlaki boyutundan ziyade seküler ve çeşitlilikleri kucaklayan bir ahlak anlayışına sahiptir. X Kuşağı ise daha geleneksel ve din eksenli ahlaki zihniyete sahiptir.

Din- bireysellik kapsamı oldukça geniş bir alan tutmaktadır. Zira çocuğu din değiştirse bunu normal karşılamayacağını, inançsız biriyle arkadaş olmanın sakıncalı olduğunu belirtenlerin oranı X Kuşağında daha yüksektir. Öte yandan ramazan ayında oruç tutmayan birisinin kınamadan özgürce yiyip, içebileceği düşüncesine katılma oranı Z Kuşağında daha yüksektir. Günümüzün güncel meselelerden biri olan eşcinselliğe bakış açısı Z Kuşağında daha yumuşak ve esnek yapıdadır. Bütün bu ifadeler kapsamında Z Kuşağı katılımcılarımızın dinin bireysel boyutuna daha çok ağırlık vermekte olup, toplum yansımalarını geri plana itmektedir. Kişinin davranışlarını Allah-kul arasında değerlendirerek, zarar vermediği sürece kişinin kendi sınırları içerisinde özgür bir şekilde hareket etmesini sunmaktadır. Ancak Z Kuşağının bu düşüncelerinde özellikle medya yönlendirmesinin ve akranları ile benzer etkileşimlerde bulunması göz önünde bulundurulmalıdır. Zira herkes tarafından normalleştirilmeye ve kabullendirilmeye çalışılan düşünce ve zihniyet yapılarından etkilenersek seküler bir bakış açısıyla, aynılaşıma çabası içerisinde olabilmektedir. X Kuşağı bireysellik bağlamında olaya daha çok toplumsal perspektifinden bakmayı ve dini hükümlerin çizdiği sınırlar içerisinde bakmayı tercih etmektedir.

Din-aile etkileşimi bağlamında ise X ve Z Kuşağı yine farklı düşünce ve tutumlara sahiptir. Evlenirken en önemli hususlardan biri dindarlığın olduğunu belirten X Kuşağının oranı, Z Kuşağına göre yüksektir. Bu durumda X Kuşağının yetişme tarzı ve dini hayatına entegre etme çabası içinde bulunmasından kaynaklı olduğu söylenebilirken, Z Kuşağında ise dindarlık evlilik için tek ve en önemli kriter olmaktan çıkmaktadır. Yine toplumsal değişmeye bağlı olarak kişinin eş seçiminde meslek, fiziksel özellik, bekaret, statü, sosyo-ekonomik durum, ev idaresinde sorumlulukları ortaklaşa paylaşmak gibi unsurlarla geleneksel cinsiyet rollerinin dışında zihniyete bağlı olarak gelişmektedir. Bundan dolayı da evlilik öncesi cinsel ilişkinin kişilerin, evlilik öncesi birbirlerini tanıma hususunda gerekli olabileceği

düşüncesi Z Kuşağında daha yüksektir. X Kuşağı ise evlilik bağlamına yine dini çerçeveden yaklaşmıştır.

Güncel dini meselelere ilişkin en çok konuşulan din ve kadın etkileşimi bağlamında Z Kuşağı katılımcılarımız, X Kuşağına oranla dinin kadınlara tanıdığı hakları yetersiz görmektedir. Kadının istediği gibi giyinebilme özgürlüğünün olmadığı, başörtüsü takma zorunluluğunun olması, mirastan az pay alması ve birden fazla evliliğin gerçekleştirilmesiyle kadının konumunun zedelendiği düşünceleri etrafında kadın hakları seküler ve feminist bakış açılarıyla Z Kuşağının günümüzde dini sorgulama ve şüpheleri arasında yer edinmektedir. X Kuşağında ise dinin kadınlara çizmiş olduğu sınırları kabul etme oranı daha yüksektir.

Çalışmamızda dinin tecrübe boyutuna ilişkin sorular yer almadığı için katılımcılarımızın tecrübe boyutuna ilişkin sonuçlar verilmeyecektir. Ancak dinin bilgi, inanç, ibadet ve etki boyutları kapsamında X ve Z Kuşağının genel dini algıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre X Kuşağının dindarlık oranı Z Kuşağına oranla daha yüksek çıkmıştır. X kuşağı hayatının pek çok alanında dinin izlerini taşıırken, Z Kuşağı hayatında dinin etkisini tamamen silik biçimde göstermese de sorgulamadan, araştırmadan, düşünmeden, körü körüne de etkinin yayılım göstermesine izin vermemektedir. Z Kuşağı katılımcılarımızın çoğunluğunun ergenlik, geri kalan kısmının ilk yetişkinlik döneminde yer aldığı göz önünde bulundurulduğunu dini şüphe ve sorgulamaların olması gayet olağan bir durumdur. Ancak özellikle din-bireysellik bağlamında daha çok seküler bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- ACILIOĞLU, İnan; **“İş”te Y Kuşağı**, 2. Basım, Elma Yayınevi, Ankara, 2017
- ADIGÜZEL, Orhan ve H. Zeynep Batur ve Nisa Ekşili, “Kuşakların Değişen Yüzü ve Y Kuşağı ile Ortaya Çıkan Yeni Çalışma Tarzı: Mobil Yakalılar”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 19, 2014, ss. 165-182
- ADIGÜZEL, Vefa; **Gençlerin Siyasallaşması ve Siyasal Katılımında Kimlik ve Din Etkisi: Bingöl Örneği**, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Van, 2020
- AĞLARGÖZ, Feyza; “Kuşaklararası Sosyal Medya”, **Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış**, Ed. Hatice Hicret Özkoç ve Funda Bayrakdaroğlu, 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2017, ss. 173-202
- AĞLARGÖZ, Ozan; “Kuşaklar ve Çalışma Hayatı”, **Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış**, Ed. Hatice Hicret Özkoç ve Funda Bayrakdaroğlu, 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2017, ss.27-57
- AHMAD, Feroz; **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çev. Yavuz Alogan, Doruk Yayıncılık, 2. Basım, Ankara, 2002
- AKA, Bahattin; “Bebek Patlaması, X ve Y Kuşağı Yöneticilerin Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin Kamu ve Özel Sektör Farklılıklarına Göre İncelenmesi: Bir Araştırma”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, Cilt 9, Sayı 20, 2018, ss.118-135
- AKA, Bahattin; **Kamu ve Özel Sektörde Çalışan Yöneticilerin Kuşak Farklılıkları ve Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: İzmir İlinde Bir Araştırma**, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir, 2017
- AKÇAY, Tuğba; “Neil Howe- William Strauss, The Millennials Rising: The Next Great Generation (New York: Vintage Books, 2000)”, **Hitit İlahiyat Dergisi**, Cilt 21, Sayı 1, 2022, ss. 815-822
- AKDAĞ, İnan; “Çatışma Teorisi Bağlamında Tarihsel-Toplumsal Çatışmanın Değişen Biçimleri Üzerine Bir İnceleme”, **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, Yıl 10, Cilt 15, Sayı 10, 2020, ss. 5231-5251
- AKSOY, Elif; **Yetişkinlik Döneminde Hayatı Anlamlandırma ve Dindarlık İlişkisi (Gaziantep Örneğinde)**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019
- AKYOL, Mustafa; **Baby Boomers Kuşağının Sosyal Medya Kullanımı: Facebook Örneği**, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2019
- AKYÜZ, Niyazi ve İhsan Çapcıoğlu, Din Sosyolojisinin Doğuşu ve Gelişimi, **Din Sosyolojisi**, Ed. Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu, 4. Basım, Ankara, 2016, ss.74-108
- ALTIPARMAK, Şerife; **X Y Z Kuşağına Mensup Kadınların Din Algılarının Karşılaştırılması: Konya Örneği**, Kto Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2021

- ALTUNTUĞ**, Nevriye; “Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profili”, **Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, 2012, ss. 203-212
- ANIL**, Hatice Alev; **Kültürel Değişme Açısından Kuşaklar Arası Çatışma (Aşkan ve Dumlupınar Mahallesi Örneği)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2011
- ASAR**, Büşra; **Lise Gençliği Dindarlığı ve Aile İçi İletişim (Çankırı İli Çerkeş İlçesi Örneği)**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2015
- ASKEROĞLU**, Emel Demir; **Dijitalleşme Sürecinde Dönüşen Kültür ve Yaşam Tarzları: Kuşaklar Üzerine Bir Tipoloji Araştırması**, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2017
- ASLANER**, Ahmet Gökçe; “Z Kuşağı Perspektifinden Yeşil Pazarlama ve Reklamcılık”, **Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri**, Ed. Duygu Aydın Aslaner ve Ahmet Gökçe Aslaner, 1. Basım, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2021, ss.35-63
- ASLANER**, Duygu Aydın “Dijital Çağda Z Kuşağının Markası Olmak: Z Kuşağının Giyim Markaları Üzerine Bir Araştırma”, **Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri**, Ed. Duygu Aydın Aslaner ve Ahmet Gökçe Aslaner, 1. Basım, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2021, ss.1-34
- ATALAY**, Talip; “Aile Dindarlığının Gençlerin Dindarlığına Etkisi Üzerine Bir Araştırma”, **Dindarlık Olgusu (Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri)**, 2006, ss.185-208
- ATAMAN**, Esra Burcu; **Yetişkinlik Döneminde Dini Başa Çıkma Üzerine Bir Araştırma**, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2022
- AVCI**, Seda Çetin ve Duygu Güleç Şatır, “Yeni Bir Kavram: Helikopter Ebeveynlik”, **Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2020, ss. 163-168
- AYDIN**, Ali Rıza; **Dini İnkarnın Psiko-Sosyal Nedenleri**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun, 1995
- AYDIN**, Nida; **Z Kuşağı ve Din**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020
- AYTEN**, Ali ve Refik Yıldız, “Dindarlık, Hayat Memnuniyeti İlişkisinde Dinî Başa Çıkmanın Rolü Nedir? Emekliler Üzerine Bir Araştırma”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt 16, Sayı 1, 2016, ss. 281-308
- AYZEL**, Aysu; **Kuşakların Tüketim Davranışlarında Değişim Üzerine Bir İnceleme**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2018
- BACANLI**, Hasan ve Şerife Işık Terzi, **Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi**, 1. Basım, Açılım Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2012

- BAHADIR**, Abdülkerim; “Ergen Kişiliği Bağlamında Din-Kişilik İlişkisi”, **Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 14, Sayı 14, ss. 111- 123
- BALCI**, Ceyda; **Baby Boomers, X, Y ve Z Kuşaklarının Toplumsal Cinsiyet Algısının Sosyolojik Olarak İncelenmesi ve Karşılaştırılması**, İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020
- BALKANLI**, Sinem; **Mimarlık Ofisi Çalışanlarının Motivasyon Faktörlerinin Kuşaklar ile Olan İlişkisi Üzerine Bir Araştırma**, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Proje ve Yapım Yönetimi Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019
- BAŞEV**, Sinem Eyice; “Günümüz Pazarlamasında “Selfie Çağı/Z Kuşağının” Dijital Ayak İzleri”, **Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri**, Ed. Duygu Aydın Aslaner ve Ahmet Gökçe Aslaner, 1. Basım, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2021, ss. 363-383
- BAYAR**, Büşra; **Y Kuşağı ve Türkiye’de Y Kuşağı’na İlişkin Çalışmalar**, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2019
- BAYHAN**, Vehbi; “Kuşaklar Sosyolojisi ve Türkiye İçin Yeni Bir Kuşak Analizi”, **Sosyoloji Divanı**, Yıl 7, Sayı 13, 2019, ss.29-45
- BAYHAN**, Vehbi; “Milenyum veya (Y) Kuşağı Gençliğinin Sosyolojik Bağlamı”, **Gençlik Araştırmaları Dergisi**, Yıl 2, Cilt 2, Sayı 3, 2014, ss. 10-25
- BAYNAL**, Fatma; “Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, 2015, ss. 206-231
- BERKUP**, Sezin Baysal; **Sosyal Ağlarda Bireysel Mahremiyet Paylaşımı: X ve Y Kuşakları Arasında Karşılaştırmalı Bir Analiz**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir, 2015
- BEYAZ**, Cenk; “X Kuşağı: İki Darbe Arasında 68 Kuşağı (196-1979)”, **Türkiye’de Kuşakların Siyasal Dönüşümleri**, Ed. Betül Yılmaz, 1. Basım, Ekin Yayınevi, Bursa, 2019, SS. 63-79
- BİLGİN**, Abdülcelil; Din, “Dindar, Dindarlık: Özeleştirel Bir Değerlendirme”, **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2014, ss.75-84
- BİLGİN**, Vejdi; “Türk Toplumunun Evlilik Konusunda Bilgilenme ve Bilinçlenme Düzeyleri”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 9, Sayı 9, 2000
- BİRİNCİ**, Emre; **Y Kuşağının Yaşlı ve Yaşlılık Algısı**, 2. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020
- BULUT**, Feryat; “68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye’de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 11, Sayı 23, 2011, ss. 123- 149
- BÜLBÜL**, İrfan; “İkinci Dünya Savaşının Türkiye’de Sosyal Hayata Olumsuz Yansımaları”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Yıl 5, Sayı 9, 2006, ss. 1-51

- CANATAN, Ayşe; “Kuşaklar Sosyolojisi Bağlamında Kuşaklar Arası İlişkiler”, **Kuşaklar Arası İlişkiler**, Ed. Harun Ceylan, 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022, ss.41-50
- CANATAN, Kadir; “Gezi Eylemlerini ve Gençliğini Anlamak!”, **Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, 2014, ss. 59-74
- CEYHAN, Ahmet İlkay; “Z Kuşağının Siyasal İletişim Açısından Değerlendirilmesi”, **Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri**, Ed. Duygu Aydın Aslaner ve Ahmet Gökçe Aslaner, 1. Basım, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2021, ss.65-87
- CEYLAN, Harun ve Yeliz Bayram, “Sosyolojik Boyutları ve Farklılaşan Yönleriyle Kuşaklar”, **Kuşaklar Arası İlişkiler**, Ed. Harun Ceylan, 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022, ss.1-39
- COUPLAND, Douglas; **X Kuşağı**, Çev. Zeynep Akkuş, 1. Basım, Parantez Yayınları, İstanbul, 1998
- ÇAKI, Fahri; “Türkiye’de 15 Temmuz’un Toplumsal Etkileri ve Ona Yol Açan Faktörler Üzerine Düşünceler”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1, 2018, ss. 91-124
- ÇAKIR, Halil ve Ayşe Azman, “Sosyal Kuşaklar: Kuşaklar Sosyolojisinde Metodolojik Bir Açılım”, **İmgelem Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11, 2022, ss. 331-350
- ÇAKIR, Halil; **Mavi Yakalı ve Beyaz Yakalı Emekliliğin Kuşaklar Sosyolojisi Bağlamında Karşılaştırılması**, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Mersin, 2021
- ÇALIŞKAN, Sacide; **Z Kuşağında Deizm Algısı ve Deistliğe Yönelten Sosyolojik Faktörler**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2021
- ÇAYIR, Celal; “Ergenlerin Dini İnanç, Şüphe ve Dini Tutumları Üzerine Bir Araştırma”, **Bilimname**, Sayı 27, 2014, ss.59-88
- ÇETİNKAYA, Betül Rüveyda Kılıç; **Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İslam’da Kadın Algısı**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kadın ve Aile Araştırmaları Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2020
- DALMIŞ, Leyla; **Dindarlık Düzeyi ile Dini Pratiklerin İlişkisi (Ankara Örneği)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019
- DARÇIN, R. Zeynep; **X, Y ve Z Kuşağı ile Mizah Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**, İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2021
- DEMİR, Ali ve Hatice Özkoç ve Uğur Damgacı, “Kuşakların Yaşam Memnuniyeti Açısından Farklılıkların İncelenmesi”, **Kuşak Kavramına Disiplinler Arası Bakış**, Ed. Hatice Hicret Özkoç ve Funda Bayrakdaroğlu, 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2017, ss.77-101
- DEMİR, Talip; “Kutsal Olan Her Şey Buharlaşıyor mu? Z Kuşağının Değer Yöneliminde Transhümanist İzler”, **Marifetname**, Cilt 9, Sayı 1, 2022, ss. 111-139.

- DERELİOĞLU**, M. Belgin Gülersel; **Kuşak Farkına Göre Öğretmenlerde Örgütsel Sosyalleşme: İstanbul İlinde Bir Araştırma**, Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Planlaması Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020
- DİNLER**, Elvin; “Çok Partili Dönemden Darbelere: Kuşaklar ve Siyasal Dönüşüm Bağlamında Türkiye’de Bebek Patlaması Kuşağı (1945-1965)” **Türkiye’de Kuşakların Siyasal Dönüşümleri**, Ed. Betül Yılmaz, 1. Basım, Ekin Yayınevi, Bursa, 2019, ss.47-62
- DUMAN**, M. Zeki; **Kuşak Çatışması X ve Z Kuşağı Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma**, 2. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022
- DUMAN**, M. Zeki; **Türkiye’de Modernleşme ve Liberal-Muhafazakâr Siyaset (Turgut Özal’ın Politikaları Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uygulamalı Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir, 2008
- DUMAN**, Mehmet Zeki; “Üniversitede Okuyan Z Kuşağının Değişen Aile Algısı ve Aile İçi İlişkilerde Yaşadığı Sorunlar”, **Sosyolojik Bağlam Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, 2021, ss.20-36
- EMECEN**, Sadık; **Hayatı Anlamlandırmada Kuşaklararası Analiz: (Atilla Uras Anadolu Lisesi Örneği)**, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Sosyal Hizmet Bilim Dalı, Doktora Tezi, Yalova, 2019
- EKŞİLİ**, Nisa; **Y Kuşağı Özelliklerini Belirlemeye Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması: Okul Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2015
- EMREM**, Emre; “Dijital Tasarım Teknolojisi Bağlamında Reklamlarda Artırılmış Gerçeklik ve Z Kuşağı İlişkisi”, **Dijital Çağda Z Kuşağı Gerçekleri**, Ed. Duygu Aydın Aslaner ve Ahmet Gökçe Aslaner, 1. Basım, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2021, ss.155-176
- ERCÖMART**, Çisem; **Kuşak Teorileri Bağlamında Endüstri Ürünleri Tasarımı Eğitiminin Değişim Dinamikleri ve Değerlendirilmesi**, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Endüstri Ürünleri Tasarımı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018
- ERKOL**, Mehmet; **Din-Dindarlık Kavramları ve Sosyolojik Bir Yöntem Olarak Dindarlık Ölçekleri**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2004
- EYÜPOĞLU**, Osman ve Cengiz Batuk, “Özsel ve İşlevsel Din Tanımları Bağlamında Assisili Francis Mistisizmi ve Protestan Ahlakının Mukayesesi”, **On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 38, 2015 ss. 95-122
- GASSET**, Ortega Y.; **Tarihsel Bunalım ve İnsan**, Çev. Neyire Gül Işık, 1. Basım, Metis Yayınları, İstanbul, 1992
- GÖKÇE**, Sena ve İshak Tekin, “Z Kuşağının Dindarlık Eğilimleri”, **Talim: Journal of Education In Mushm Societies And Communities**, Cilt 5, Sayı 2, 2021, ss. 182-205

- GÖKÇE**, Sena; **Kuşaklara Göre Dindarlık Eğilimleri: Y ve Z Kuşaklarının Dindarlık Eğilimleri Üzerine Bir İnceleme**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2021
- GÜDÜCÜ**, Burcu; “Gençlik Tanımı, Teorileri ve Tipolojileri”, **Z Kuşağı Teorik ve Uygulamalı Bir Araştırma**, Ed. Gökçen Çatlı Özen ve Alev Duran, 1. Basım, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2021, ss.5-15
- GÜLER**, Çiğdem Uludağ; “Kuşaklar İnternetle Ruh Buluyor! Z Kuşağının Olaylara Siyasi Bakışı”, **Türkiye’de Kuşakların Siyasal Dönüşümleri**, Ed. Betül Yılmaz, 1. Basım, Ekin Yayınevi, Bursa, 2019, ss. 97-119
- GÜNAY**, Ünver; “Dindarlığın Sosyolojisi”, **Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi**, Ed. Ünver Günay ve Celaleddin Çelik, 1. Basım, Karahan Kitabevi, Adana, 2006
- GÜNAY**, Ünver; **Din Sosyolojisi**, 4. Basım, İnsan Yayınları, İstanbul, 2001
- GÜNDOĞAR**, Hamdi ve Muhammet Sait Yürgüç, “Deizm Bağlamında Ortaöğretim Okullarında İnanç Algısı -Adıyaman Örneği”, **Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11, 2019, ss.. 643-670
- GÜNEŞ**, Özden ve Mahmoud Elkurdi, “X, Y ve Z Kuşaklarının Evlilik Algısı”, **Socrates Journal Of Interdisciplinary Social Studies**, Yıl 8, Sayı 15, 2022, ss. 244-256
- GÜRBÜZ**, Sait; “Kuşak Farklılıkları: Mit mi, Gerçek mi?”, **İş ve İnsan Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, 2015, ss. 39-57
- GÜRHAN**, Nazife; **Kadın Akademisyenlerin Din Algılarının Sosyolojik Tahlili: Dicle Üniversitesi ve Mardin Artuklu Üniversitesi Örneği**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2010
- GÜVEN**, Ahmet; “Gezi’nin Dili: Göstergibilimsel Bir İnceleme”, **İnsan ve İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2014, ss. 19-29
- GÜZEL**, Meltem; **Medyadaki Teknolojik Gelişmelerin Z ve Alfa Kuşakları Üzerindeki Yansımalarının Aile İçi İlişkiler Bağlamında Analizi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2021
- HAN**, Ertuğrul; **28 Şubat Süreci ile Türkiye Siyasetinde Muhafazakârlığın Dönüşümü ve Ak Parti**, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2019
- HÖKELEKLİ**, Hayati; **Din Psikolojisi**, 10. Basım, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2013
- İŞİK**, Selda; **Dijital Çağda Kuşaklararası Farklılıklar ve Z Kuşağı: Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Teknoloji Kullanım Özelliklerine Yönelik Bir Araştırma**, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2019
- İLASLAN**, Süleyman, “Televizyonun Teknik Gelişimi ve Tanımlanmasının Türkiye’deki Yansımaları:1930’larda Televizyonu Tanıma Çabaları”, **Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi**, Sayı 37, 2021, ss. 215-238
- İLHAN**, Hüseyin; **Ortaöğretim Öğrencilerinde Allah İnancı ve Yansımaları**, Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Düzce, 2023

- İLHAN**, Ümit Deniz; **Kuşaklar Arası Çalışma Değerleri Algısı ve Örgüte Duygusal Bağlılık: X ve Y Kuşakları Arasındaki Farklılıklar Üzerine Bir Araştırma**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir, 2019
- İŞLEYEN**, Fadime Şimşek “Dijital Çağda Bilginin Değişen Niteliği ve İnfobezite: Z Kuşağı Üzerine Bir Odak Grup Çalışması”, **Selçuk İletişim Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1, 2020, ss.246- 272
- KALFA**, Nazlı Tutku; **Gençlik Dönemi İnanç Gelişimi ve Eğitiminde Etkili Olan Faktörler Üzerine Nitel Bir Araştırma**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2019
- KALIN**, Fetullah; **Rudolf Otto’da Din, Kutsallık ve Mistik Tecrübe**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum, 2012
- KANDEMİR**, Sibel; “Lise Öğrencilerinin İslam İnanç Esaslarını Benimseme Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”, **Kocatepe İslami İlimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, 2022, ss. 354-379
- KANDEMİR**, Sibel; **Lise Öğrencilerinde Ateizm ve Deizm Eğilimi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği)**, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya, 2022
- KARABİNA**, Fatma Betül; **X, Y ve Z Kuşağındaki Dindar Bireylerin Anne, Baba ve Aile Algısının İncelenmesi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2022
- KARADOĞAN**, Ahmet; “Z Kuşağı ve Öğretmenlik Mesleği”, **Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, 2019, ss. 9-41
- KARAHASAN**, Fatoş; **Açılım Gençler Geliyor**, 3. Basım, Ceo Plus Yayınevi, İstanbul, 2019
- KARTAL**, Habib Celaleddin, **Kuşak Çatışması ve Din İlişkisi, “Y Kuşağı Örneği”**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2016
- KASAPOĞLU**, Abdurrahman; “Dinsel Şüphe”, **Kelam Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2005, ss. 65-82
- KAVAK**, Ahmet Burak ve İrge Şener, “İş”te Z Kuşağı, 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2021
- KAVUT**, Sevgi; **Kuşaklararası İletişim Farklılıklarının Aile İçi İletişime Etkisi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Kişilerarası İletişim Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015
- KAYA**, F. Şule ve Veysel Uysal, “Günümüzde Dindarlık ve Toplumsal Cinsiyet Rolü Algıları Üstüne Bir Araştırma”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 8, Sayı 36, 2015, ss.646-662

- KAYACAN**, Şeyma Nur; **Z Kuşağında Dini Şüphe**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2022
- KAYIKÇI**, Meltem Yalçın ve Ayşegül Kutluk Bozkurt, “Dijital Çağda Z ve Alpha Kuşağı, Yapay Zekâ Uygulamaları ve Turizme Yansımaları”, **Sosyal Bilimler Metinleri**, Sayı 1, 2018, ss. 54-64
- KES**, Öznur; **Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Dindarlık İlişkisi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2022
- KESKİN**, Emine Nurcihan; **Oy Verme Davranışının Kuşak Teorisi ve Politik Pazarlama Çerçevesinde İncelenmesi: 2017 Referandumu Üzerine Bir Araştırma**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2019
- KILAVUZ**, M. Akif; “Yaşlanma Sürecinin Dinî Gelişime Etkileri”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 14, Sayı 2, 2005, s. 97-112
- KILAVUZ**, M. Akif; “Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 11, Sayı 2, 2002, ss. 59-72
- KILIÇ**, Hande Arıkan; **Kuşaklara Göre Tüketicilerin Satın Alma Karar Stillerinin Tekrar Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkileri: Giyim Sektöründe Bir Araştırma**, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı, Doktora Tezi, Bursa, 2018
- KIMTER**, Nurten; **Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Bursa, 2008
- KIRKPINAR**, Dilek; **12 Eylül Askeri Darbesi'nin Gençliğin Üzerindeki Etkileri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2009
- KOÇAK**, Cemil ve Diğerleri, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980**, 8. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 2005
- KOÇAK**, Zeynep Canan; “Günümüz Yerleşik Peygamber Tasavvurunun Genç Zihinlerde Karşılığı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 42, 2019, ss. 117-134
- KONTBAY**, Semra; **Psiko-Sosyal Değişkenlere Göre Ortaöğretim Öğrencilerinin Dini Tutumları**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun, 2005, ss. 58-59
- KORKMAZ**, Arif; **Göç ve Din (İsveç'teki Kululular Örneği)**, 2. Basım, Çizgi Kitabevi, Konya, 2017
- KORKMAZ**, Sezai; “Cinsiyete Göre Dindarlık: Bir Meta-analiz Çalışması”, **Bilimname**, Cilt 2020, Sayı 43, 2020, ss. 437 – 460
- KÖSE**, Ali ve Ali Ayten, **Din Psikolojisi**, 8. Basım, Timaş Yayınları, İstanbul, 2018
- KULAT**, Mehmet Ali; **Türkiye'de Toplumun Dine ve Dini Değerlere Bakışı**, Mak Danışmanlık, Ankara, 2017

- KURAN**, Evrim; **Telgraftan Tablete Türkiye'nin Beş Kuşağına Bakış**, 2. Basım, Mundi Kitap, İstanbul, 2022
- KURAN**, Evrim; **Z-Bir Kuşağı Anlamak**, 1. Basım, Mundi Kitap, İstanbul, 2019
- KURT**, Abdurrahman; "Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 17, Sayı 2, 2008, ss. 73-93
- KUYUCU**, Mihalis; "Y Kuşağı ve Teknoloji: Y Kuşağının İletişim Teknolojilerini Kullanım Alışkanlıkları", **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, 2017, ss. 845-872
- LATİF**, Hasan ve Salih Serbest, "Türkiye'de 2000 Kuşağı ve 2000 Kuşağının İş ve Çalışma Anlayışı", **Gençlik Araştırmaları Dergisi**, Yıl 2, Cilt 2, Sayı 4, 2014, ss. 132- 163
- LEVENT**, Adem; **Batı Avrupa'daki ve Türkiye'deki 1968 Hareket'lerinin Karşılaştırılması**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2012
- LÜKÜSLÜ**, Demet; "12 Eylül Rejiminin Gençlik Algısı" **Modernizmin Yansımaları: 80'li Yıllarda Türkiye**, Ed. R. Funda Barbaros ve Erik Jan zurcher, 1. Basım, Efil Yayınevi, Ankara, 2017, ss.338-347
- LÜKÜSLÜ**, Demet; "60'lı Yılları Gençlik Kategorisinden Okumak: Modernist Söylemin Savunucusu ve Aktörü Olarak Gençlik", **Modernizmin Yansımaları: 60'lı Yıllarda Türkiye**, Ed. R. Funda Barbaros ve Erik Jan Zurcher,1. Basım, Efil Yayınevi, Ankara, 2013, SS.212-230
- LÜKÜSLÜ**, Demet; "Gençlik Mitinin Lütuf ve Lanetinin Gölgesinde Türkiye'nin 68 Kuşağı", **1968: İsyân, Devrim, Özgürlük**, Ed. Ömer Turan, 1. Basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2019, ss. 227-246
- LÜLECİ**, Yalçın; "1970'li Yıllarda Türkiye'de İktidar ve Sinema İlişkileri", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 18, Sayı 36, 2020, ss. 495-528
- MANNHEİM**, Karl; **Bilgi Sosyolojisi**, Çev. Mustafa Yalçınkaya, 1. Basım, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2018
- MARSHALL**, Gordon; **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, 1. Basım, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999
- MORSÜMBÜL**, Şebnem; **Kültürel Değerlerin Üç Kuşak Arasındaki Değişimi Üzerine Bir İnceleme: Ankara Örneği**, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Yıl 11, Sayı 21, 2014, ss. 137-160
- MÜCEVHER**, Muhammet Hamdi ve Ramazan Erdem, "X Kuşağı Akademisyenler ile Y Kuşağı Öğrencilerin Birbirlerine Karşı Algıları", **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, Cilt 9, Sayı 22, 2018, ss.60-74
- NACAĞ**, İbrahim; "Kuşak Sosyolojisi: Kavramsal ve Metodolojik Temeller" **Sosyoloji Divanı**, Yıl 7, Sayı 13, 2019, ss. 9-27
- ODABAŞI**, Fatma ve Nida Aydın; "Muhafazakâr Ailelerin 'Dijital Yerli' Çocukları Z Kuşağı Üzerine Nitel Bir Araştırma", **Toplum Bilimleri Dergisi**, Sayı 29, 2020, ss. 66-100
- OĞLAK** Sema; "Kuşaklar Arası Dayanışmada Yenilikçi Bir Uygulama: Kuşaklar Arası Yaşam Modeli", **Kuşaklar Arası İlişkiler**, Ed. Harun Ceylan, 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022, ss.111-126

- OKCU**, Birgül; **Dinî Gruba Mensup Bireylerde Dini İnanç, Tutum ve Davranış Açısından Kuşaklar Arası Farklılaşma**, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2020
- ÖNER**, Hasibe; **Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Sorgulamalar: Lise Öğrencileri Üzerinde Nitel Bir Araştırma**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020
- ÖZDEMİR**, Şaban; **Kuşaklar Teorisine Göre Türkiye’deki Gençlerin Medya Kullanım Alışkanlıkları ve İstanbul Örneği**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Bilişim Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2017
- ÖZEN**, Gökçen Çatlı “Gençlik Tipolojisi”, **Z Kuşağı Teorik ve Uygulamalı Bir Araştırma**, Ed. Gökçen Çatlı Özen ve Alev Duran, 1. Basım, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2021, ss.17-32
- ÖZER**, Pınar Süral ve Engin Deniz Eriş ve Ömür Neczan Timurcanday Özmen, “Kuşakların Farklılaşan İş Değerlerine İlişkin Emik Bir Araştırma”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 38, 2013, ss.123-141
- ÖZKARPUZCU**, Hasibe Aslıhan; **Konya İlgın İlçe Merkezindeki Ortaöğrenim Gençliğinin Din Algısı ve Dini Yaşayışları**, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2019
- ÖZTÜRK**, Gülay; “Türkiye’deki Kuşakların Reklamda ‘Toplumsal Cinsiyet’ Konusuna Yönelik Bakış Açıları”, **International Journal of Social and Humanities Sciences**, Cilt 4, Sayı 1, 2020, ss. 71- 94
- ÖZÜDOĞRU**, Büşra; **Farklı Nesillerde Tesettür Algısı**, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2017
- PEKASİL**, Tahir; **Türkiye’de 68 Kuşağı ve Din (Din Sosyolojisi Açısından Bir Neslin Analizi)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, 2007
- ROOF**, Wade Clark; “Kuşaklar ve Din”, **Din Sosyolojisi Çağdaş Gelişmeler**, Ed. İhsan Çapcıoğlu, 1. Basım, İmge Kitabevi, Ankara, 2012, ss.37-65
- SARIKAYA**, Betül Doğan; **Ortaöğretim Öğrencilerinde Sosyal Değerler ve Dindarlık İlişkisi**, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022
- SARIOĞLU**, Elif Başak; **Y’leri Anla, Değiştirme Kurumsal Hayatta Milenyum Kuşağı ve İletişim**, 1. Basım, Hümanist Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2018
- SENBİR**, Hakan; **Z Son İnsan mı? Z Kuşağı ve Sonrasına Dair Düşünceler**, 1. Basım, O Kitaplar, İstanbul, 2004
- SEVER**, Mustafa; “1980 Sonrası Türkiye’de Kültürel ve Toplumsal Değişme”, **Uluslararası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, Sayı 3, 2019, ss.2-10

- SÖNMEZ**, Fatih; Sosyal Medyanın, **Z Kuşağı Tüketicilerinin Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Programı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa, 2016
- STILLMAN**, David ve Jonah Stillman, **İşte Z Kuşağı**, Çev. Duygu Pınar Kayıhan ve Ferhat Erduran, 2. Basım, İKÜ Yayınevi, İstanbul, 2019
- ŞAHİN**, Erdem; **Orta Öğretim Öğrencilerinde Dindarlık Düzeyi ve Okul Başarısı İlişkisi (Kayseri-Sarıoğlan Örneği)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2019
- ŞEN**, Seher; **Din ve Sekülerleşme: Lise Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Kocaeli İli İzmit İlçesi Örneği)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019
- ŞENGÜL**, Fatma Nur; **Gençlik, Hedonizm ve Din (Z Kuşağı Örneği)**, 1. Basım, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 2021
- ŞENGÜLEÇ**, Mesut; **Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin (X Kuşağı), Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının (Y Kuşağı) ve 8. Sınıf Öğrencilerinin (Z Kuşağı) 21. Yüzyıl Becerilerine Bakışı**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2021
- ŞİMŞEK**, Gülşen; **Z Kuşağının Kişilik Özellikleri ve Kariyer Değerlerinin İncelenmesi (Beykent Üniversitesi Öğrencileri Örneği)**, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yönetim Organizasyon Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019
- TANI**, Rumeysa Nur; **Z Kuşağı Gençleri ve X Kuşağı Dindar Ebeveynlerinin Dini ve Toplumsal Meselelere Bakışı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022
- TANÖR**, Bülent ve Diğerleri, **Türkiye Tarihi 5 Bugünkü Türkiye 1980-2003**, 5. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul, 2011
- TAPLAMACIOĞLU**, Mehmet; **Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddeti ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi**”, **Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 10, 1962, ss.141-151
- TAŞ**, H. Yunus ve Mehmet Demirdöğmez ve Mahmut Küçüköğlü, “Geleceğimiz Olan Z Kuşağının Çalışma Hayatına Muhtemel Etkileri”, **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, Yıl 7, Cilt 7, Sayı 13, ss. 1031- 1048
- TAŞ**, Kemaleddin; “Sosyolojik Din Tanımları”, **Din Sosyolojisi**, Ed. Niyazi Akyüz ve İhsan Çapcıoğlu, 4. Basım, Ankara, 2016, ss. 37-47
- TEKİN**, Meryem; **Çalışma Yaşamında Kuşaklar ve İşe Yönelik Tutumlarının İncelenmesi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2015
- TEKİNAY**, Ali Can; **Asker Anlarına Göre İkinci Dünya Savaşında Türkiye**, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Tarih Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020
- TEZCAN**, Mahmut; **Kuşaklar Çatışması: Kuşaklararası İlişkiler Eğitimi ve Sosyolojisi**, 1. Basım, Anı Yayıncılık, Ankara, 2016

- TOFFLER**, Alvin; **Üçüncü Dalga**, Çev. Ali Seden, 1. Basım, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1981
- TORUNTAY**, Hatice; **Takım Rollerini Çalışması: X ve Y Kuşağı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, İnsan Kaynakları Yönetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011
- TUNAHAN**, Özcan; “28 Şubat Süreci: Post-Modern Darbe’nin Sosyo-Politik Dinamikleri ve Toplum Desteği”, **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 2, 2015, ss. 23-41
- TURNER**, Bryan S.; **Klasik Sosyoloji**, Çev. İdil Çetin, 2. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015
- TÜKEL**, İrem Paker; “Y Kuşağı Temsilcilerinin Aile Algıları Üzerine Bir Analiz”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt 13, Sayı 1, 2018, ss.23-39
- TÜMER**, Günay; “Çeşitli Yönleriyle Din”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 28, Sayı 1-4, 1986, ss.213- 268,
- TÜRK**, Aycan; **Değişimi Değiştiren Geleceği Dönüştüren Y Kuşağı**, 3. Basım, Kafekültür Yayıncılık, İstanbul, 2017
- TÜRKER**, Nesrin Yıldız; **Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Sağlamlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2018
- TWENGE**, Jean M.; **Ben Nesli**, Çev. Esra Öztürk, 7. Basım, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2018a
- TWENGE**, Jean M.; **İ-Nesli**, Çev. Okhan Gündüz, 1. Basım, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2018b
- UYSAL**, Veysel; “Günümüz Türk Toplumunda Dinsellik ve Kadın/Erkek Aleyhtarı Tutumlar”, **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 20, 2001, ss. 81-114
- VARIŞLI**, Berfin; “Covid-19 Pandemi Sürecinin Z Kuşağı Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Yaşamı Üzerindeki Etkilerinin Maslow’un İhtiyaçlar Kuramı Çerçevesinden Analizi”, **Kuşaklar Arası İlişkiler**, Ed. Harun Ceylan, 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2022, ss.141-160
- YAMAN**, Ali Osman; **İstanbul Büyükçekmece’de Lise Öğrencilerinin Din Algısı**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008
- YAPICI**, Asım; “Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinin Anlam Dünyasında Dinin Yeri (Çukurova Üniversitesi Örneği)”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 9, Sayı 2, 2009, ss. 1-37
- YAPICI**, Asım; “Şüphe ve İnanç Kısılacında Gençlerin Din ve Dindarlık Algıları”, **İlahiyat Akademi Dergisi**, Sayı 12, 2020, ss.1-44
- YAŞIN**, Çisil Okant; **Helikopter Ebeveyn Sahibi Y Kuşağının İş ve Yaşam Tatmini Üzerine Sosyolojik Bir Analiz**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018
- YENEN**, İbrahim; “Zaman ve Dindarlık İlişkisi: Ramazan Dindarlığı”, **EKEV Akademi Dergisi**, Yıl 19, Sayı 62, 2015, ss. 601-616

- YEŞİLYAPRAK**, Binnur; “Kuşak Çatışması”, **Eğitim ve Bilim Dergisi**, Cilt 13, Sayı 72, 1989, ss. 50-53
- YILDIRIM**, Emre; “Cumhuriyet Çocukları: Kuşaklar ve Siyasal Dönüşüm Bağlamında Türkiye’de Sessiz Kuşak (1925-1945)”, **Türkiye’de Kuşakların Siyasal Dönüşümleri**, Ed. Betül Yılmaz, 1. Basım, Ekin Yayınevi, Bursa, 2019, ss.17-46
- YILDIRIM**, Sonay; **Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Dayanıklılık İlişkisi: Antalya Kamu Çalışanları Örneği**, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2020
- YILDIZ**, İbrahim; “Kur’ân Çerçevesinde Farklı Dine Mensup Ebeveyn-Çocuk Arasındaki İlişkinin Sınırları”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt 21, Sayı 1, 2021, ss. 237-266
- YILDIZ**, Murat; “Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma”, **Tabula Rasa: Felsefe ve Teoloji**, Yıl 1, Sayı 1, 2001, ss. 19-42
- YOĞURTCU**, Fatma; **Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2009

İNTERNET ERİŞİMLERİ

- 1983**, <https://tr.wikipedia.org/wiki/1983> Erişim Tarihi (31.05.2023)
- AKKURT**, H. Caner; **Z Kuşağını Nasıl Bilirsiniz?** <https://www.indyturk.com/node/219661/t%C3%BCrkiyeden-sesler/z-ku%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1n%C4%B1-nas%C4%B1-bilirsiniz-3>, Erişim Tarihi (29.04.2023)
- Generation X**, https://en.wikipedia.org/wiki/Generation_X Erişim Tarihi (15.02.2022)
- Gezici Araştırma Merkezi Başkanı Murat Gezici: Türkiye’nin Kaderi Z Kuşağının Elinde**, <https://sputniknews.com.tr/20200611/gezici-arastirma-merkezi-baskani-murat-gezici-turkiyenin-kaderi-z-kusaginin-elinde-1042228703.html>, Erişim Tarihi (29.04.2023)
- <http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/9310>, Erişim Tarihi (04/09/2023)
- <http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/9310>, Erişim Tarihi (04/09/2023)
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2022-49674>, Erişim Tarihi (27.04.2023)
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2022-49670>, Erişim Tarihi (27.04.2023)
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2022-49668>, Erişim Tarihi (04/09/2023)
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636>, Erişim Tarihi (04.01.2023)
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ulusal-Egitim-Istatistikleri-2022-49756>, Erişim Tarihi (03/09/2023)
- <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ulusal-Egitim-Istatistikleri-2022-49756>, Erişim Tarihi (04/09/2023)

- <https://islamansiklopedisi.org.tr/din>, Erişim Tarihi (20.05.2023)
- <https://nip.tuik.gov.tr/?value=YasGrubunaGoreNufus>, Erişim Tarihi (27.04.2023)
- https://nsp.marmara.edu.tr/dosya/nsp/Resimler/Say%C4%B1larla%20Tu%CC%88rkiye%27de%20I%CC%87nanc%CC%A7%20ve%20Dindarl%C4%B1k_ebook.pdf, Erişim Tarihi (09/09/2023)
- <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/nesil> Erişim Tarihi (28.04.2022)
- <https://www.tuicakademi.org/catisma-catismayi-anlamak/> Erişim Tarihi (28.05.2023)
- İşte Dünyayı Değiştirecek Kuşak: K Kuşağı**, <https://egitimkolektifi.com/iste-dunyayi-degistirecek-kusak-k-kusagi/>, Erişim Tarihi (29.04.2023)
- KARABULUT**, Yunus Emre; **Bizim Nesil İçin Usta Çırak İlişkisi**, <https://www.karabulut.co/etiket/m-kusagi/>, Erişim Tarihi (24.04.2023)
- ÖNDER**, Nafizcan; **“İş”te Z Kuşağı**, <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/iste-z-kusagi/>, Erişim Tarihi (21.04.2023)
- ÖRER**, Ayça, **Y Kuşağının Z Raporu**, <http://kelimelerkavramlar.blogspot.com/2013/08/y-kusaginn-z-raporu.html>, Erişim Tarihi (27.04.2023)
- ŞENER**, Taha Mert, **Dot-com Balonu Nedir?**, <https://www.ituekonomikulubu.com/post/dot-com-balonu-nedir>, Erişim Tarihi (27.04.2023)
- TDK Din Kavramı**, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi (23.05.2023)
- TDK Kuşak Kavramı**, <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi (25.05.2022)
- TOKABAŞ**, Ediz; **Kuşak Teknoloji ve Sosyal Hayat**, https://www.academia.edu/2340721/Ku%C5%9Fak_ku%C5%9Fak_Teknoloji_ve_Sosyal_Hayat, Erişim Tarihi (05.01.2023)
- YAĞCI**, Aysun; **Yeni Nesil Berbat Mı Dediniz?**, <http://www.guneslibirgun.com/kusak-teorisi/>, Erişim Tarihi (20.02.2023)
- Z Kuşağı**, https://tr.wikipedia.org/wiki/Z_Ku%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1, Erişim Tarihi (27.04.2023)

EKLER

EK-1: Anket Soruları

Değerli öğrenciler ve saygıdeğer velilerimiz,

Günümüzde gençlerimizin dilinde, “bizim jenerasyon böyle...” tarzında cümleler yer alırken, yaşı biraz daha ilerlemiş olan büyüklerimiz ise “şimdi ki nesil...” ifadeleriyle başlayan cümleler kurmaktadır. Aslında hem gençlerimiz hem de büyüklerimiz aynı kavrama yani “kuşak” kavramına dikkat çekmektedir. Günümüzün pek çok alanında kuşak farklılıkları ve bu farklılıklardan doğan sonuçlar ele alınmaktadır. Bu çalışmada da ele alınmak istenen konu ise kuşaklar arasında din algısının farklı olup olmadığına dair veri elde etmektir.

Elinizdeki bu anket formu “X ve Z Kuşaklarının Din Algısı: Kadınhanı Merkez Örneği” isimli yüksek lisans tezimize kaynak oluşturması için hazırlanmıştır. Veri toplamak üzere oluşturduğumuz bu anket tamamen bilimsel bir nitelik taşımaktadır. Vereceğiniz cevaplar bu bilimsel çalışma dışında hiçbir amaçla kullanılmayacaktır. Anketimizden elde edilecek sonuçlar genel olarak değerlendirileceğinden ve tek şahıslar söz konusu olmadığından kesinlikle isim, soy isim gibi kimlik bilgilerinizi yazmayınız.

Sizden ricamız anket sorularını dikkatle okuyup, size en uygun gelen şıkları “gerçeğe uygun” ve “samimi” olarak cevaplamanızdır. Şüphesiz ki araştırmamızın geçerliliği ve güvenilirliği sizlerden alacağımız doğru yanıtlara dayanmaktadır. Her madde için cevap kâğıdında size en uygun gelen seçeneği (X) işareti koyarak belirtiniz. Seçenekler uygun değilse, “diğer” seçeneğine soruyla ilgili duygu ve düşüncelerinizi belirtiniz. Tüm soruları cevaplamayı unutmayınız. Vereceğiniz samimi cevaplarla bu bilimsel çalışmaya katkıda bulunacak, konuyla ilgili yeni düzenlemelere ve bilimin gelişmesine ışık tutacaksınız. Ankete zaman ayırdığınız için teşekkür eder, sevgilerimizi sunarız.

Fatma Zehra Özkan

Necmettin Erbakan Üniversitesi
Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Cinsiyetiniz?

1 () Kadın 2 () Erkek

2. Yaşınız?**Sizin ve anne-babanızın eğitim durumu nedir?**

		3. Siz	4. Anne	5. Baba
1	Okuma – yazma yok			
2	İlkokul mezunu			
3	Ortaokul mezunu			
4	Lise mezunu			
5	Yüksekokul mezunu			
6	Fakülte/üniversite mezunu			
7	Y. lisans / doktora mezunu			
8	Diğer			

Sizin ve anne-babanızın meslek/iş durumu nedir?

		6. Siz	7. Anne	8. Baba
1	İşsiz			
2	Çiftçi			
3	İşçi			
4	Memur			
5	Emekli			
6	Öğrenci			
7	Ev hanımı			
8	Diğer			

9. Ailenizin ortalama aylık geliri ne kadardır?

..... TL.

10. Medeni durumunuz nedir?

1 () Evli 2 () Bekar 3 () Eşi ölü/dul 4 () Boşanmış 5 () Diğer
.....

Sizin ve anne-babanızın dini bilgi düzeyi nedir?

		11. Siz	12. Anne	13. Baba
1	Çok iyi			
2	İyi			
3	Orta			
4	Zayıf			
5	Hiç yok			

Sizin ve anne-babanızın dindarlık derecesi nedir?

		14. Siz	15. Anne	16. Baba
1	Çok dindar			
2	Normal dindar			
3	Az dindar			
4	Dinle hiç ilgisi yok			

17. Dini bilgilerinizi en çok nereden aldınız? (Lütfen önem sırasına göre parantezin içine 1, 2, 3 şeklinde yazınız)

- () Aileden
 () Okuldan
 () Kur'an kursundan
 () Kendi kendime kitaplardan
 () İnternette
 () Diğer (Belirtiniz:)

20. Anne ve babanızla ilişkileriniz nasıldır?

- 1 () Çok iyi
 2 () İyi
 3 () Bazen iyi, bazen kötü
 4 () Kötü
 5 () Çok kötü

Aşağıdaki konularda anne-babanızla çatışma yaşadığınız oldu mu /oluyor mu?

	1. Sık sık	2. Ara sıra / Nadiren	3. Hiç
21. Dini inançlar (iman) konusunda			
22. İbadetlerin yerine getirilmesi konusunda			
23. Ahlaki davranışlar konusunda			

24. Günlük 5 vakit namaz kılma durumunuz nedir?

- 1 () Her gün beş vakit namazı eksiksiz kılıyorum.
 2 () Günlük namazların bazı vakitlerini kılıyorum.
 3 () Ara sıra / bazı günler 5 vakit namazı kılıyorum.
 4 () Günlük namazları hiç kılmıyorum.

25. Ramazan orucunu tutma durumunuz nedir?

- 1 () Her yıl Ramazan ayının tamamında oruç tutarım.
 2 () Ramazan ayında arasıra / bazı günler oruç tutarım.
 3 () Bazı yıllar Ramazan ayının tamamında oruç tutarım.
 4 () Hiç oruç tutmam

26. Zekât konusundaki tutum ve davranışınız nasıldır?

- 1 () Her yıl zekâtımı veririm.
 2 () Bazı yıllarda zekât verdim.
 3 () Zekât vermiyorum, ancak maddi durumum uygun olsa zekât veririm.
 4 () Zekâtı gereksiz buluyorum.

27. Cuma namazlarını hangi sıklıkla kılarıyorsunuz?

- 1 () Hiç kılmam.
 2 () Nadiren / ara sıra kılarım.
 3 () Sık sık kılarım.
 4 () Devamlı kılarım.

28. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden/Arapçasından okumayı biliyor musunuz?

- 1 () Evet
 2 () Hayır

29. Arkadaşlarınızla bir araya geldiğinizde en çok hangi konulardan bahsedersiniz?(Lütfen önem sırasına göre parantezin içine 1, 2, 3 şeklinde yazınız)

- () Eğitim
 () Müzik-eğlence ve spor
 () Siyaset
 () Din
 () Ekonomi
 () Diğer (Belirtiniz:)

Değerli öğrenciler ve saygıdeğer velilerimiz,

Aşağıdaki “Din Algısı Ölçeği”nde bulunan her cümle bir dini duygu ve düşünceyi yansıtmaktadır. Sizden istediğimiz her cümleyi dikkatlice okuyup, samimi ve gerçeğe uygun bir şekilde cevaplamanızdır. Bu amaçla, her bir maddenin karşısındaki 1. Evet, 2. Fikrim yok/ Kararsızım ve 3. Hayır seçeneklerinden kendi durumunuza uygun olan seçeneği belirleyerek (X) işareti koyunuz.

Aşağıdaki ifadelere katılıp katılmadığınızı belirtiniz.

32	Allah’ın var olduğuna inanıyorum.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
33	Gözümle görmesem de melek, şeytan ve cin gibi bazı varlıkların olduğuna inanıyorum.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
34	Kuran-ı Kerim Allah’ın gönderdiği kutsal bir kitaptır.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
35	Hz. Muhammed’in Allah’ın peygamberi olduğuna inanıyorum.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
36	Öldükten sonra tekrar dirileceğime ve ahiret gününün varlığına inanıyorum.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
37	Kadere, hayır ve şerrin Allah’tan geldiğine inanıyorum.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
38	Maddi durumum elverirse hacca gitmek isterim.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
39	Günümüzde kurban kesmeyi gereksiz görüyorum.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
40	Dua hayatımda önemli bir yere sahiptir.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
41	Dini görevlerimi yerine getirmediğimde vicdanen rahatsızlık hissedirim.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
42	Kur’an-ı Kerim günümüze kadar değişmeden gelmiştir.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
43	Kur’an’da çağımıza hitap etmeyen bazı hükümler de vardır.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
44	Günlük hayatımda yapacağım işlerde Allah’ın nasıl davranmamızı istediğini düşünerek karar veriyorum.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
45	Evlilik dışı cinsel ilişki bütün insanlar ve toplumlar için kötüdür.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
46	Pek çok dini kuralın günümüzde artık hiçbir faydasının olmadığını düşünüyorum.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
47	İbadetlere ayıracağımız vakti daha faydalı bir şekilde değerlendirebiliriz.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
48	İslam dininin hayatıma bir gaye ve anlam kazandırdığını düşünüyorum.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
49	Dinler güncel problemlerin bazılarını çözmede yetersiz kalmaktadır.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
50	Dinler, zamanın şartlarına göre yeniden yorumlanmalıdır.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır

51	Dindarlar dindar olmayanlara göre daha ahlaklıdır.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
52	Devlet okullarında din eğitimi zorunlu olmalıdır.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
53	Çok özel günlerde aşırıya kaçmadan içki içilebilir.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
54	Evlenirken dikkat edilmesi gereken en önemli husus dindarlıktır.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
55	Kadınlar da istediği gibi giyinebilmeli, erkekler kadar özgür olabilmelidir.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
56	Gerçekte cennet ve cehennem diye bir şey yoktur, bunlar insanları kötü işlerden uzaklaştırmak için uydurulmuş şeylerdir.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
57	Devleti yönetenlerin dindar olması gerekir.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
58	Problemlerimden bunaldığımda sığındığım en güvenilir liman dindir.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
59	Doğruya ve hakikate ancak din vasıtasıyla ulaşılabilir.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
60	Ahlaklı bir hayat yaşadığın sürece dini değerlere inanmak pek önemli değildir.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
61	Herkesin saatinin olduğu bir devirde namaz vaktini haber vermek için ezan okunmasına gerek yoktur.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
62	Toplumumuzdaki hırsızlık, rüşvet, yolsuzluk gibi birçok ahlaki sorun dini değerlerin yaygınlaştırılmasıyla çözülebilir.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
63	Dinler olmasa da insanlar akıl ve vicdanları aracılığıyla doğruyu bulabilirler.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
64	Din, emir ve yasaklarıyla insanların hayatına gereksiz kısıtlamalar getirmiştir.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
65	Allah'ın çocuklara yönelik tecavüz vb. gibi kötülükleri niçin önlemediğini bir türlü anlayamıyorum.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
66	Bilim ilerledikçe din önemini kaybedecek, sonunda herhangi bir dine ihtiyaç kalmayacaktır.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
67	Hz. Muhammed kendi zamanı için örnek bir insan olabilirse de, bu günümüz dünyası için geçerli değildir.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
68	İslami değerler insanlığın problemlerine çözüm getirebilir.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
69	Dindar insanlardan zarar/kötülük gelmez.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
70	İslam'ın kadına verdiği haklar günümüz dünyasında da yeterlidir.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
71	Çocuğum din değiştirirse normal karşılarım.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
72	İnançsız/dinsiz birisiyle arkadaş olmanın hiçbir sakıncası yoktur.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
73	Mutlu olmak için dine ihtiyaç yoktur.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
74	Ramazan ayında oruç tutmayan birisi kimse onu	1.	2. Fikrim yok /	3.

	kınamadan özgürce yiyip içebilmelidir.	Evet	Kararsızım	Hayır
75	Dini değerleri sorgulamak yanlışır. Olduğu gibi kabul edilmesi gerekir.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
76	Bir şeyi yapmak kimseye zarar vermiyorsa haram ya da günah olması benim için önemli değildir.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
77	Müslümanlar diğer din mensuplarından üstündür.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
78	Müslüman kadınlar başörtüsü takmalıdır.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
79	İnsanların dindar olup olmaması benim için önemli değildir, önemli olan kişiliktir, ahlakıdır.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
80	Ara sıra bazı dini inanç, bilgi ve ibadetler konusunda şüpheye düşüyorum.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
81	Sadece Müslümanların değil diğer dinlere mensup insanların da iyi, dürüst, ahlaklı olabileceğine inanıyorum.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
82	Hacca gitmek için harcanan para daha yararlı bir iş için kullanılabilir.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır
83	Televizyon ve internet gibi medya araçlarında karşılaştığım birtakım bilgiler bazı dini inanç, ibadet ve uygulamalar konusunda şüpheye düşmeme neden oldu.	1. Evet	2. Fikrim yok / Kararsızım	3. Hayır

84. Dinde sorunlu olarak gördüğünüz alanlar var mı? (Birden fazla işaretleme yapabilirsiniz)

- 1 () Hayır
 2 () Birden fazla kadınla evlilik
 3 () Faizin yasaklanmış olması
 4 () Kadınların başını örtmek zorunda olması
 5 () Kadının mirastan az pay alması
 6 () Eşcinselliğin ahlaksızlık olarak görülmesi
 7 () Diğer (Belirtiniz:)

85. Bu konularda söylemek istediğiniz başka şeyler de varsa lütfen belirtiniz.

.....

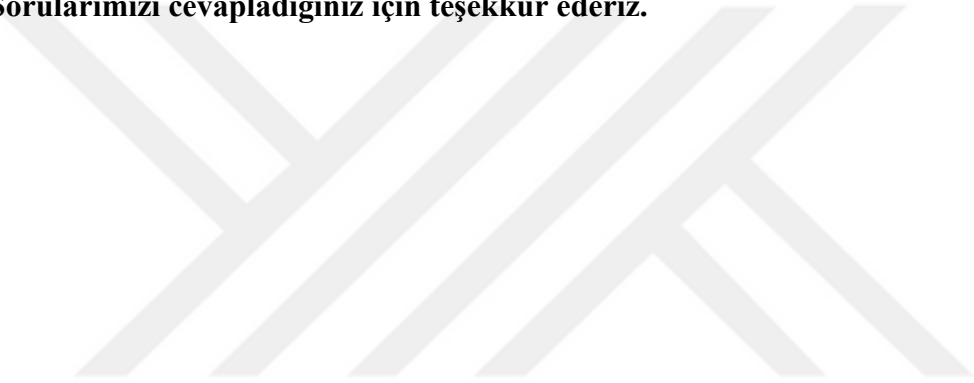
.....
.....

.....
.....

.....
.....

.....
.....

Sorularımızı cevapladığınız için teşekkür ederiz.

EK-2: Araştırma İzni

T.C.
KONYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-83688308-605.99-61472373
Konu : Araştırma İzni (Fatma Zehra ÖZKAN)

20.10.2022

DAĞITIM YERLERİNE

- İlgi : a) Millî Eğitim Bakanlığının (Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü) 21.01.2020 tarihli ve 2020/2 sayılı Genelgesi.
b) 11/10/2022 tarihli ve E-48178250-300-255366 sayılı yazınız.
c) 20/10/2022 tarihli Araştırma İzinleri Değerlendirme Komisyonu Tutanağı.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Fatma Zehra ÖZKAN'ın "X ve Z Kuşaklarının Din Algısı: Kadınhanı Merkez Örneği" konulu araştırmasını uygulama talebi incelenmiştir.

Araştırmanın, Kadınhanı ilçesinde bulunan ekli listede adı yazılı ortaöğretim kurumlarında görevli öğretmenlere, eğitim gören öğrencilere ve öğrencilerin velilerine eğitim öğretimi aksatmamak ve ilgi (a) Genelgede belirtilen açıklamalara uyulması kaydıyla gerçekleştirilmesi ilgi (c) komisyon tutanağı ile uygun görülmektedir. Müdürlüğümüze bağlı eğitim kurumlarındaki çalışmaların 2022-2023 eğitim öğretim yılı içerisinde tamamlanması zorunludur. Araştırma kapsamında yürütülecek çalışmaların 2022-2023 eğitim öğretim yılında tamamlanmaması durumunda Müdürlüğümüzden tekrar izin alınması gerekmektedir.

Araştırmada Müdürlüğümüz tarafından onaylanarak gönderilen veri toplama araçlarının kullanılması, elde edilecek kişisel verilerin gizliliği hususuna dikkat edilmesi ve araştırma sonucunun çalışma bitiminden itibaren 30 gün içerisinde elektronik ortamda istatistik42@meb.gov.tr e-posta adresine ve bir adet kitapçık olarak Müdürlüğümüze gönderilmesi gerekmektedir.

Arz/Rica ederim.

Murat YİĞİT
İl Millî Eğitim Müdürü

Ek:

- 1-Genelge (3 Sayfa)
- 2- Gönüllü Katılımcı Onam Formu (1 Sayfa)
- 3- Bilgilendirilmiş Onam Formu (1 Sayfa)
- 4-Kişisel Bilgi Formu (4 Sayfa)
- 5-Din Algısı Ölçeği (3 Sayfa)
- 6-Okul Listesi (1 Sayfa)

Dağıtım:

Gereği:
Necmettin Erbakan Üniversitesi Rektörlüğüne

Bilgi:
Kadınhanı İlçe Millî Eğitim Müdürlüğüne

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Akabe Mahallesi Demirsatan Sok.No:4 Karatay/Konya

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>

Telefon No : 0 (332) 353 30 50
E-Posta : istatistik42@meb.gov.tr
Kep Adresi : meb@hs01.kep.tr

Bilgi için : Ali Naci İŞİK-1324
Uyvan : Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni
İnternet Adresi : <http://konya.meb.gov.tr> Faks:3323515940

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 50b2-dc0a-301f-8444-fbfe kodu ile teyit edilebilir.